

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİMDALI

**TÜRKİYE'DE 2000 SONRASI YOLSUZLUK, YOKSULLUK VE
YASAKLARLA MÜCADELEDE KAMU POLİTİKALARININ ANALİZİ**

Habib AYDIN

DOKTORA TEZİ

Danışman

Prof. Dr. Ali ACAR

Konya-2017

T.C.

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadar ki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Habib AYDIN

ÖNSÖZ

Yolsuzluğun, yoksulluğun ve yasakların asgari düzeyde olduğu modern demokratik toplumlarda, devlet-vatandaş ilişkisi daha sürdürülebilir seviyededir. Bu sürdürülebilir ilişki, toplumun; demokrasiye, modernizme, insan haklarına, evrenselliğe karşı bakış açısını ortaya koymaktadır.

Bu çalışma, Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP)'nin yolsuzlukla, yoksullukla ve yasaklarla mücadelede ne gibi reformlar sürdürdüğünü incelemeye çalışacaktır. Reformlar; yoksulluktan bürokrasiye, kültürel algıdan cezalandırmaya kadar birçok alan ile ilişkilendirilecektir.

AKP'nin Ahmet Davutoğlu dönemindeki seçim hükümeti (63. Hükümet) hariç; 15 yıl boyunca tek parti olarak iktidarda olması, bu çalışmanın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Öte yandan Türk siyasal hayatında koalisyon dönemlerinde aynı süreçlerden söz edebilmek güçleşmektedir. Koalisyon hükümetlerinin istikrarsız dönemler yaşamalarından dolayı, seçmen tarafından tepki ile karşılandıkları görülmüştür. Genel olarak siyasal yaşamımızda koalisyon hükümetlerinin seçmenler tarafından sıcak karşılanmadığı da bilinmektedir.

AKP iktidarından önceki dönemlerde, istikrarlı bir zemine oturtulmayan yoksulluk problemi, çözülecek sorunlar arasında ilk sıralarda yer almaktadır. AKP'nin yoksulluk sorununa hangi araçlar ile müdahale edeceği ele alınacaktır. Ekonomik krizin sonuçları genelde orta sınıf ve dar gelirli gruplar üzerinde olumsuz etki yapabilmekte, beraberinde sosyolojik krizlerin de doğmasına neden olabilmektedir.

Uluslararası Para Fonu (IMF) ile yürütülen anlaşmalara alternatif politikalar ile ekonomik göstergelerin iyileştirileceğine dair, yeni dönemde hükümetin iddiaları bulunmaktadır. Ekonomi politikalarının sürdürülebilirliği, politika paydaşlarının sayısı ve etkinliği ile doğru orantılı olmaktadır. Gelişmiş ülkelerde sivil toplum-özel sektör etkinliği ekonomi politikaları uygulanabilirliği üzerinde önemli etkiye sahip olmaktadır. Paydaşlık kavramı yine yönetim ile aynı doğrultudadır.

Ayrıca gelir dağılımındaki eşitsizlik, orta ve dar gelirli sınıflara yönelik politikalar ile bertaraf edilebilir. Enflasyon, istihdam politikası bu sorunların çözümünde önemli role sahip bulunmaktadır.

Yolsuzluk sorununa yönelik AKP'nin yaklaşımı da bu çalışmada incelenecektir. Sorun; birçok akademik disiplinin ortak çalışma alanına girmektedir. İktisat bilimi, kamu yönetimi, siyaset, maliye vb. alanlar sayılabilir.

Yolsuzluk sorununa yönelik Yeni Kamu İşletmeciliği (YKI)'nin yaklaşımı; saydam, hesap verebilir, liyakat odaklı bir yönetim anlayışıdır. AKP'nin bu noktadaki tercihleri çalışmamızda ele alınacaktır.

Son bölümde incelenecek olan yasaklarla mücadele politikası; ulusal ve küresel aktörler ile çözümlenecek bir sorun olarak görülmektedir. Siyaset-ordu ilişkisi, demokratikleşme hedefleri, terör sorununa siyasi yaklaşımlar, bu bölümde ele alınacaktır.

Bu teze ilişkin yürütülen çalışmaların başından sonuna kadar maddi ve manevi yardımlarını büyük bir özveriyle benden esirgemeyen kıymetli danışman hocam Sayın Prof. Dr. Ali ACAR'a,

Bilgi ve tecrübelerini benimle paylaşarak yoluma ışık tutan hocalarım

Sayın Prof. Dr. Ali ŞAHİN'e,

Sayın Doç. Dr. İsmail AKBAL'a,

Sayın Doç. Dr. Fazıl YOZGAT'a

Sayın Doç. Dr. Hülya Eşki UĞUZ'a;

Ve bu çalışmada yardımlarıyla, katkılarıyla ve önerileriyle yanımda olan Arş. Gör. Hikmet Salahaddin GEZİCİ'ye en içten şükranlarımı sunuyorum.

TC
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Habib AYDIN	Numarası	124128001002
	Ana Bilim Bilim Dalı	Kamu Yönetimi		
	Danışman	Prof. Dr. Ali ACAR		
Tezin Adı	Türkiye’de 2000 Sonrası Yolsuzluk, Yoksulluk ve Yasaklarla Mücadelede Kamu Politikalarının Analizi			

ÖZET

Bu çalışmanın amacı 2000 yılından sonra ülkemizdeki yolsuzluk, yoksulluk ve yasaklarla mücadele kamu politikalarının etkinliğinin incelenmesidir.

Çalışmanın yöntemi derleme olup, bu konuda bilimsel kitap, makale, dergi v.b. materyaller kullanılmıştır. Çalışma dört bölümden oluşmaktadır: Birinci bölümde; Kamu politikaları, politika oluşturma sürecinde kamuoyu, sosyal medya ve kamu politikaları ikinci bölümde; Yoksulluk, yoksulluğa karşı kamu politikaları, üçüncü bölümde; Yolsuzluk, yolsuzluk türleri, yolsuzluğa karşı önlemler, son bölümde ise yasaklar, düşünce ve ifade özgürlüğü incelenmiştir.

Demokratik devletlerde belli bir dönem siyasal iktidarı ele geçirmek isteyen siyasal partiler, parti programları ile seçmen arasında bir bağ kurmak isteyebilirler. Seçmenler, partilere hükümet kurma hakkını tanıdıklarında parti programlarında politikaların somutlaşması üzerinde beklenti içine girerler. Seçmenin tercihlerinin tekrar kazanılabilmesi için politikaların hayata geçirilmesi gerekmektedir. Çalışmamız 2000 yılından günümüze yoksulluk, yoksulluk ve yasaklar (3Y) politikasını kurumsal ve eylemsel çerçevede incelemeye çalışmıştır.

Anahtar Kelimeler: Adalet ve Kalkınma Partisi, Kamu Politikası, Yolsuzluk, Yoksulluk, Yasaklar.

TC
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Habib AYDIN	Numarası	124128001002
	Ana Bilim Bilim Dalı	Kamu Yönetimi		
	Danışman	Prof. Dr. Ali ACAR		
Tezin Adı İngilizce		After 2000, in Turkey, anlysiies of public policies, struggling against corruption, poverty and prohibitions.		

SUMMARY

The purpose of this study, after 2000, our country, to examine the effectiveness of the public policies. to fight against corruption, poverty and prohibitions.

The compilation method, scientific books on the subject, papers, magazines, etc. materials are used. The study consists of four parts: the first part; Public policies, in public policy-making, social media and public policy in the second part; Poverty, public policies against poverty, in the third section; Corruption, types of corruption, measures against corruption, in the last part of Prohibitions, freedom of thought and expression were examined.

In democratic states, political parties wanting a certain period to seize political power, they want to establish a link between voters and party programs. When voters selected a party as government, they observe governments's policies, are being concretenes. Our study since 2000, poverty, corruption and prohinitions (3Y) policy has sought to examine the institutional and operational framework.

Keywords: Justice and Development Party, Public Policy, Corruption, Poverty, Prohibitions.

İÇİNDEKİLER

Bilimsel Etik Sayfası	ii
Önsöz.....	iii
Özet.....	v
Summary.....	vii
İçindekiler.....	ix
Tablolar Listesi.....	xiv
Grafikler Listesi.....	xv
Kısaltmalar	xvi
Giriş	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAMU POLİTİKASI VE AKP'NİN İDEOLOJİK REFERANSLARI

1.1. Kavramsal Çerçeve	5
1.1.1. Kamu Politikası	5
1.1.2. Kamu Politikası Oluşturma Süreci	6
1.1.3. Kamu Politikası ve Sosyal Medya İlişkisi	8
1.2. AKP'nin İdeolojik Referansları	10
1.2.1. Yeni Kamu İşletmeciliği	10
1.2.2. Yeni Sağ ve Neoliberalizm	12
1.2.3. Sosyal Devlet	13

İKİNCİ BÖLÜM

AKP'NİN YOKSULLUKLA MÜCADELE POLİTİKASI

2.1. Yoksulluk Kavramı	15
2.2. Yoksulluk Göstergeleri ve AKP'nin İktidara Taşınması.....	17
2.2.1. 2001 Ekonomik Krizi	18

2.2.2. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ve AKP'nin İktidara Taşınması.....	20
2.2.3. 2008-2009 Ekonomik Krizi.....	23
2.3. Yoksullukla Mücadelede Makro ve Mikro Düzeyde Ekonomik Göstergeler ..	24
2.3.1. GSYİH	24
2.3.2. Fert Yoksulluk Oranı	28
2.3.3. İşsizlik Oranları ve İşsiz Sayısı.....	28
2.3.4. Gelir Dağılımının Ölçülmesi	30
2.4. Yoksullukla Mücadelede Kurumsal Reformlar	33
2.4.1. Mikro Kredi Projesi	34
2.4.2. Türkiye İş Kurumu.....	35
2.4.3. Köydes ve Sodes Projeleri	37
2.4.4. Sosyal Güvenlik Kurumu.....	38
2.4.4.1. Gelir Testi Uygulaması ve Yeşil Kart'ın Kaldırılması.....	40
2.4.4.2. 65 Yaş Aylığı.....	41
2.4.4.3. Dul ve Yetim Aylığı	43
2.4.5. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları	44
2.4.6. Toplu Konut İdaresi	45
2.4.7. Özelleştirme İdaresi Başkanlığı	48
2.4.8. Yoksulluğun İçselleştirilmesi: Sosyal Devletten Hayır Sever Devlete ...	49
2.4.9. İstihdam Politikasında Yeni Arayışlar.....	51
2.4.10.Sağlıkta Dönüşüm Programı.....	52
2.4.11.AKP'nin Yoksulluk Politikası.....	55

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AKP DÖNEMİNDE YOLSUZLUK SORUNU

3.1. Kavramsal Çerçeve	56
3.1.1. Yolsuzluk Kavramı	56
3.1.2. Yolsuzluk Türleri.....	59
3.1.2.1. Rüşvet	59
3.1.2.2. Zimmet ve İhtilas	61
3.1.2.3. İrtikap.....	610

3.1.2.4. Kara Para Aklama.....	61
3.1.2.5. İltimas	61
3.1.2.6. Kadrolaşma (Kayırmacılık)	61
3.1.2.7. Politik Yozlaşma.....	62
3.1.2.8. Rant Kollama.....	62
3.2. Osmanlı Devleti ve Yolsuzluk	63
3.3. Cumhuriyet Tarihinde Yüce Divan Yargılamaları	64
3.4. AKP Döneminde Bazı Yolsuzluk İddiaları	66
3.4.1. TEDAŞ'ın Özelleştirilmesi.....	66
3.4.2. 17-25 Aralık Süreci.....	67
3.4.3. AKP'nin Yasama Organi'na ve Bazı Kurumlara Müdahalesi.....	69
3.5. AKP'nin Yolsuzlukla Mücadelesi	70
3.5.1. Kamu Denetçiliği.....	70
3.5.2. Devlet Denetleme Kurulu	73
3.5.3. Başbakanlık İletişim Merkezi ve Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi	74
3.5.4. Mali Suçları Araştırma Kurulu	77
3.5.5. Başbakanlık Teftiş Kurulu	79
3.5.6. Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı.....	79
3.5.6.1. İmar Bankası Soruşturması.....	80
3.5.6.2. KOM Operasyonları 2009-2015.....	80
3.5.7. Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Hakkı	81
3.5.8. Kamu Görevlileri Etik Kurulu.....	83
3.5.9. Ulusal Reformlar.....	84
3.5.10. Uluslararası Reformlar.....	85
3.5.11. AKP Döneminde Türkiye'nin Yolsuzluk Karnesi.....	86
3.5.11.1. Yasama Dokunulmazlığı ve Yargılama Ayrıcalığı.....	88
3.5.11.2. Siyasi Partiler Finansmanı.....	88
3.5.11.3. Yolsuzluk Göstergelerinde Türkiye.....	89
3.6. Yolsuzluğun Nedenleri	92
3.6.1. Yönetmel Nedenler	92
3.6.1.1. Bürokrasi.....	92
3.6.1.2. Saydamlık	95

3.6.2. Ekonomik Nedenler	96
3.6.2.1. Gelir Etkisi	97
3.6.2.2. Tekel Etkisi	97
3.6.3. Sosyal Nedenler	98
3.6.3.1. Kültürel Algı	98
3.6.3.2. Hızlı Nüfus Artışı.....	100
3.7. AKP'nin Yolsuzlukla Mücadele Politikasının Değişimi.....	100

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AKP'İN DEMOKRATİKLEŞME POLİTİKASI

4.1. Ordu ve Siyaset.....	102
4.1.1. 27 Mayıs Darbesi ve 12 Mart Muhtırası.....	103
4.1.2. 12 Eylül Darbesi ve 28 Şubat Post-Modern Darbesi	105
4.1.3. 2007 E-Muhtırası ve 2016 Başarısız Darbe Girişimi.....	104
4.2. Yasakların Tarihsel Dinamiği.....	109
4.3. AKP'nin Siyasi Kimliği.....	111
4.4. AKP İktidarı'nın Siyasi Denklemi.....	114
4.5. AKP'de Demokratikleşme ve Otoriterleşme Paradoksu.....	116
4.5.1. Yerel Yönetimler Üzerinde Merkez'in Vesayeti.....	123
4.5.2. Gezi Olayları'nın Siyasi Nedenleri.....	125
4.6. AKP'nin Demokratik Reformları.....	126
4.6.1. Farklı Dil ve Lehçelerde Siyasi Propaganda.....	127
4.6.2. Özel Okullarda Farklı Dil ve Lehçelerde Eğitim.....	127
4.6.3. Türban Yasağı'nın Kaldırılması.....	127
4.6.4. Olağanüstü Hal'in Kaldırılması.....	128
4.6.5. Sivil Siyasetin İnşası.....	130
4.7. Güvenlik ve Özgürlük Denklemi	131
4.7.1. Kürtler	131
4.7.2. Aleviler	134
4.8. Küresel Göstergelerde AKP'nin Demokrasi Karnesi	138
4.9. AKP'nin Yasaklarla Mücadele Politikası.....	140

Sonuç	143
Kaynakça	147
Özgeçmiş	176

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1 : 2001-2014 Yılları Arasında Gerçekleştirilen İş ve Meslek Danışmanlığı Çalışmaları.....	36
Tablo 2 : 2022 Sayılı Kanun Kapsamında Yapılan Yaşlı ve Özürlü Yardımları	42
Tablo 3 : 2022 Sayılı Kanun Kapsamında Yararlanan Kişi Sayısı.....	43
Tablo 4 : Gıda Yardımları	44
Tablo 5 : Sosyal Yardım Harcamaları	45
Tablo 6 : Yolsuzluk, Rüşvet ve Etik ile İlgili Mevzuat ile Bazı Düzenlemeler.....	85
Tablo 7 : Yolsuzluk, Rüşvet ve Etik ile İlgili Türkiye'nin Taraf Olduğu Uluslararası Anlaşma ile Kararlar.....	86

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1 : GSYİH-Cari Fiyatlarla Tutar ve Değişim Oranı 2002-2016	25
Grafik 2 : Dünya Ekonomik Görünümü ve Türkiye (GSYİH Yıllık Değişim %)	26
Grafik 3 : Kişi Başına Düşen Milli Gelir 2002-2014.....	27
Grafik 4 : Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fert Yoksulluk Oranları.....	28
Grafik 5 : İşsizlik Oranları.....	28
Grafik 6 : İşsiz Sayısı 2002-2016.....	29
Grafik 7 : Lorenz Eğrisi.....	30
Grafik 8 : Gini Katsayısı ve P80/P20 Oranı	31
Grafik 9 : Türkiye Hane Halkı Kullanılabilir Gelire Göre Son % 10'luk grup ve İlk % 10'luk grup	32
Grafik 10: Türkiye Grameen Mikrofinans Programı 2017	35
Grafik 11: Köydes Çalışmaları 2005-2013.....	37
Grafik 12: SODES Tarafından Desteklenen Proje Sayısı	38
Grafik 13: Konut Uygulamaları Yüzdeler Dağılımı.....	46
Grafik 14: Konut Uygulamaları Sayısı.....	47
Grafik 15: Sosyal Donatı Uygulamaları.....	47
Grafik 16: Yıllar İtibariyle Özelleştirme İşlemleri.....	49
Grafik 17: 2002-2016 AB Ülkeleri Bebek Ölüm Oranları.....	53
Grafik 18: 2002 -2015 AB Ülkeleri Hastane Yatak Oranı (Her 1000 Kişi).....	54
Grafik 19: 2002 -2016 Yılı Yılı AB Ülkeleri Sağlık Harcamalarının GSYH Oranı.....	54
Grafik 20: Kamu Denetçiliği Kurumu Kararları 2013-2017.....	72
Grafik 21: Devlet Denetleme Kurulu Raporları 2008-2014.....	74
Grafik 22: BİMER Yıllara Göre Başvuru Sayısı.....	75
Grafik 23: Başvuru Konularına Göre Dağılım.....	76
Grafik 24: Başvuru Türlerine Göre Dağılım.....	76
Grafik 25: Adli Taleplerde ve Diğer Bildirimlerde “Yolsuzluk” 2010-2016.....	78
Grafik 26: MASAK ile Yabancı Devlet Mali İstihbaratları Arasında İmzalanan Mutabakat Muhtraları.....	78
Grafik 27: KOM Operasyonlarında, Yolsuzluk Suçundan Tutuklu Kamu Görevlileri 2009-2015.....	80
Grafik 28: Anayasa Mahkemesi Toplam Başvuru Sayısı.....	81
Grafik 29: 2002-2016 İhlal Edildiği İddia Edilen Haklar.....	82
Grafik 30: İhlal Kararlarının Yıllara Göre Dağılımı.....	82
Grafik 31: KGEK İhlal Kararlarının Yıllara Göre Dağılımı.....	83
Grafik 32: KGEK, 2005-2016 Yılları Arasında Başvuruların Konularına Göre Dağılımları.....	84
Grafik 33: Dünya Bankası'nın Türkiye Yönetişim Göstergeleri Yolsuzluk Denetimi.....	89
Grafik 34: Yolsuzluk Algılama Endeksi.....	90
Grafik 35: AB İlerleme Raporlarında “Yolsuzluk” Vurgusu	91
Grafik 36: Yolsuzluk Algılama Endeksi.....	96
Grafik 37: The Economist Haberalma Birliği Demokrasi Endeksi	138
Grafik 38: Freedom House 2017 Basın Özgürlüğü Dünya Sıralaması.....	139
Grafik 39: Freedom House 2017 Dünya Özgürlük Sıralaması.....	140

KISALTMALAR

AB	:Avrupa Birliği
ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
AİHM	:Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AKP	:Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	:Anavatan Partisi
ASPB	:Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
ATO	:Ankara Ticaret Odası
AYM	:Anayasa Mahkemesi
AYYÖŞ	:Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı
BAĞ-KUR	:Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğ. Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu
BBP	:Büyük Birlik Partisi
BDDK	:Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu
BELEDDES	:Belediyelerin Altyapısının Desteklenmesi Projesi
BİMER	:Başbakanlık İletişim Merkezi
BM	:Birleşmiş Milletler
CHP	:Cumhuriyet Halk Partisi
COGEM	:Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Uygulama ve Araştırma Merkezi
DAGM	:Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü
DDK	:Devlet Denetleme Kurulu
DENETDE	:Devlet Denetim Elemanları Derneği
DEP	:Demokrasi Partisi
DGM	:Devlet Güvenlik Mahkemesi
DP	:Demokrat Parti
DEV-GENÇ	:Devrimci Gençlik
DPT	:Devlet Planlama Teşkilatı
DSP	:Demokratik Sol Parti
EMASYA	:Emniyet-Asayiş-Yardımlaşma Protokolü
ES	:Emekli Sandığı
FP	:Fazilet Partisi
FETÖ	:Fetullahçı Terör Örgütü
GEGP	:Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı
GRECO	:Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu
GSMH	:Gayri Safi Milli Hasıla
GSS	:Genel Sağlık Sigortası
GSYİH	:Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
HAS PARTİ	:Halkın Sesi Partisi
HDP	:Halkların Demokrasi Partisi
HEP	:Halkın Emek Partisi
İMF	:Uluslararası Para Fonu
İŞKUR	:Türkiye İş Kurumu
KDGM	:Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı
KDK	:Kamu Denetçiliği Kurumu
KDV	:Katma Değer Vergisi
KGEK	:Kamu Görevlileri Etik Kurulu
KİK	:Kamu İhale Kurumu
KİT	:Kamu İktisadi Teşekkülü
KOM	:Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı
KOBİ	:Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
KÖO	:Kamu Özel Ortaklığı
KÖYDES	:Köylerin Altyapısının Desteklenmesi Projesi
MASAK	:Mali Suçları Araştırma Kurulu
MGK	:Milli Güvenlik Kurulu
MHP	:Milliyetçi Hareket Partisi
MİT	:Milli İstihbarat Teşkilatı
NATO	:Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
OECD	:Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Teşkilatı
OHAL	:Olağanüstü Hal
ÖİB	:Özellikle İdaresi Başkanlığı
ÖSYM	:Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi
PKK	:Kürdistan İşçi Partisi
RP	:Refah Partisi
RTÜK	:Radyo ve Televizyon Üst Kurulu
SDP	:Sağlıkta Dönüşüm Programı
SGK	:Sosyal Güvenlik Kurumu
SODES	:Sosyal Destek Programı
SP	:Saadet Partisi
SPK	:Sermaye Piyasası Kurulu
SSK	:Sosyal Sigortalar Kurumu
SYD	:Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma
SYDGM	:Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü
SYGM	:Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü
SNT	:Sarı Nakit Transferi
STK	:Sivil Toplum Kuruluşu
TBB	:Türkiye Belediyeler Birliği
TBMM	:Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCMB	:Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TCK	:Türk Ceza Kanunu
TEDAŞ	:Türkiye Elektrik Dağıtım Anonim Şirketi
TEPAV	:Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı
TESEV	:Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı
TGMP	:Türkiye Gramercen Mikrofinans Programı
TMSF	:Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TSK	:Türk Silahlı Kuvvetleri
TODAİE	:Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü
TOKİ	:Toplu Konut İdaresi Başkanlığı
TÖB-DER	:Tüm Öğretmenler Birleşme ve Dayanışma Derneği
TÜFE	:Tüketici Fiyat Endeksi
TÜİK	:Türkiye İstatistik Kurumu
TÜSIAD	:Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği
UNESCO	:Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
UNODC	:Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi
UNDP	:Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
ÜFE	:Üretici Fiyat Endeksi
WB	:Dünya Bankası
WHO	:Dünya Sağlık Örgütü
YKİ	:Yeni Kamu İşletmeciliği
YGS	:Yükseköğretime Geçiş Sınavı
YÖK	:Yüksek Öğretim Kurulu
YSK	:Yüksek Seçim Kurulu

GİRİŞ

AKP'nin 15 yıllık iktidarı, 7 Haziran 2015 seçimleri hariç, 2002 yılından 2017 yılına kadar kesintisiz olarak sürmüştür. Bu kadar uzun süreli bir iktidarın varlığı, çeşitli bilim dallarının çalışma konusu haline gelmiştir. Ülkenin mevcut sorunlarına karşı çözüm olarak ileri sürülen yolsuzluk, yoksulluk ve yasaklar'a karşı mücadele formülü ile uzun süren iktidar başarısı arasındaki ilişki çalışmanın başlangıç noktası olmuştur.

AKP'nin 2002'den bu yana devam eden iktidarı boyunca yolsuzluk, yoksulluk ve yasaklara karşı mücadele olarak tanımlanan (3Y) politikası adı altında herhangi bir reform süreci başlatılmış mıdır? Karşılaşılan zorluklar nelerdir? Politikaların dondurulması ihtiyacı duyulmuş mudur? gibi sorular bu çalışmaya önemli katkılar sağlayacaktır.

“3Y” benzeri reformlar, AKP öncesi dönemlerde de görülmüştür. AKP'nin özellikle bu formülasyonu tercih etmesi, küresel hegemonik ideolojilerin de araştırılmasına neden olmuştur. 20. yüzyılda yaşanan iktisadi krizler yeni ideolojilerin doğmasına sebebiyet vermiştir. 1929 Krizi, devlet müdahaleciği anlayışının önem kazanmasına vesile olmuş; 1970'lerde yaşanan krizler ise devletin kendi sınırları içine çekilmesine önayak olmuştur.

1970'lerden sonra birçok ideoloji, krizlerle mücadele etmek amacıyla farklı çözümler geliştirmiştir. Yeni Kamu İşletmeciliği (YKİ); devletin özel sektör araçları ile yönetilmesini, Yeni Sağ; devletin küçülerek güçlenmesini, Neoliberalizm; piyasa serbestliği ile birey özgürlüğünü ve son olarak sosyal devlet; emekçiler için asgari bir yaşam standardının oluşturulması gerektiği üzerinde durmuştur. AKP'nin “3Y” retoriği de bu ideolojilerden bağımsız olmamıştır.

“3Y” olarak formüle edilen çözüm denkleminin iç ve dış değişkenlerden bağımsız olamayacağı bilimsel olarak kabul edilebilir bir gerçektir. Söz konusu çalışmada ülkedeki muhalefet partileri, sivil toplum kuruluşları, medya ve sermaye

ile farklı kültürel dokular; iç değişkenler olarak belirlenmiştir. Dış değişkenler ise Avrupa Birliği (AB), IMF, Dünya Bankası, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) ve komşu ülkelerdir.

Oportünist ve pragmatik hedefler ile “3Y” formülasyonunun oluşturulması, AKP'nin uzun süreli iktidarının başlıca enerji kaynağı olmuştur. İktidarının ilk yıllarında iç ve dış değişkenlere karşı uyumlu ve barışçıl politikalar ile hareket etmiştir. 2011 yılına kadar “3Y” denkleminin partiye güç kazandırdığı, iç ve dış pragmatik ilişkileri sürdürülebilir hale getirdiği görülmüştür.

Pragmatik yaklaşımlar ile kamuoyunda çatışmaların kaynağı parti politikaları değil iç ve dış değişkenler olarak gösterilmiştir. Kamuoyunda yaratılan parti hegemonyası 2011 yılından sonraki seçimlerde ve referandumlarda etkisini kaybetmeye başlamıştır. “3Y” denkleminin kurumsal bir tabanı olmaktan ziyade oportünist amaçlara hizmet ettiği görülmüştür.

2011 sonrasında parti, oportünist şekilde hareket etmeye başlamış, daralan “3Y” politikasının sebebinin iç ve dış değişkenler üzerinde tartışmaya başlamıştır. “3Y” politikasının yoksulluk kavramsalı; sermaye ile emek sınıfı arasında, yolsuzluk kavramsalı; yargı ile AKP arasında ve son olarak yasaklar ise dış değişkenler ile AKP arasında çatışmaya neden olmuştur.

2011 sonrası süreçte demokratik söylemler yerini otoriter baskılara bırakmıştır. Demokratik, muasır medeniyetler söylemleri terk edilmiştir. AB ve NATO ile devam etmekte olan ilişkiler, yeni dengeler üzerinden inşa edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmamızın birinci bölümünde kamu politikası kavramı ile AKP'nin hegemonik gücüne meşruluk kazandıran ideolojiler etraflıca incelenmiştir. Kamu politikası oluşturulurken kamuoyu ve medyanın ne tür etkilerde bulunduğu önemlidir. Politika yapıcılarının partiler; uygulayıcıların ise bürokratlar olduğu siyaset biliminde bilinen bir gerçekliktir. Üzerinde durulması gereken en önemli noktalardan birisi de kamuoyunun ilgili politikaya karşı beklentileri ve düşünceleridir. Meşru bir taban oluşturmak, kamu politikası için büyük öneme sahiptir.

AKP'nin "3Y" denklemini oluşturan ve iktidara taşınmasında denklemin önemli bir parçası olan yoksulluk, çalışmanın ikinci bölümünde ele alınmıştır. AKP iktidara geldiğinde, ekonomik reformların istikrarlı bir şekilde devam ettirilmesi için çalışmalara başlamıştır. 2001 Krizi, ülke ekonomisi üzerinde tahribatta bulunmuştur. AKP'nin iktidarı devraldığı DSP-MHP-ANAP koalisyon hükümeti, Dünya Bankası'nda görevli Kemal Derviş'i Ekonomi Bakanı olarak atamış ve Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nı (GEGP) başlatmıştır. 2001 Krizi, detaylıca incelenmiş ve GEGP'nin hedefleri sırasıyla analiz edilmiştir. Pragmatik bir yaklaşım olarak, AKP Kemal Derviş'in ekonomi politikalarına sahip çıkmıştır. 2008-2009 Küresel Ekonomik Kriz'i ise 2001 Krizi kadar olumsuz sonuçlara neden olmamıştır. Bankaların sahip olduğu teminatlar, yabancı sermayenin ülkeye yatırımı ile siyasi istikrarın devam etmesi, krizin sonuçlarını hafifletmiştir. AKP döneminde makro ve mikro ekonomik göstergeler ile kurumsal reformlar incelenmiştir. Ekonomik büyüme sağlanmış olsa da incelenen veriler gelir adaletsizliğinin ortadan kalkmadığını göstermiştir. Yoksulluk sorunu ortadan kaldırılmamış, sosyal yardımlar kanalı ile yoksulluk sürdürülebilir bir politikaya dönüştürülmüştür. Ucuz işgücüne dayalı kalkınmanın sağlanması, parti ile sermaye sınıfını aynı denklem üzerinde uzlaştırmıştır. Ekonomik reformların; Yeni Kamu İşletmeciliği, Yeni Sağ, Neoliberalizm ve Sosyal devlet ideolojileri ile ilişkileri bu bölümde tartışılmıştır. AKP, ekonomik reformlar yoluyla küresel sermaye ile yerel işgücü kesimi arasındaki konjonktürel denklemi sağlamaya çalışmıştır. Konjonktürel denklem sürdürülemez duruma geldiğinde işsizlik artmış, ekonomik büyüme gerilemiş ve beraberinde partinin oy oranı üzerinde olumsuz etkilerde bulunmuştur.

AKP'nin reformları arasında siyasi, hukuki, kültürel ve sosyolojik açıdan daha hassas bir özelliğe sahip olan yolsuzluk sorunu, üçüncü bölümde analiz edilmiştir. Özellikle Yeni Kamu İşletmeciliği: saydam, hesap verebilir, minimum maliyet maksimum fayda gibi temalar yoluyla modern yönetimlerin reform süreçlerinde yer edinmiştir. AKP, ulusal ve uluslararası yolsuzlukla mücadele reformunun yasama sürecini, büyük bir ivme ile gerçekleştirmiştir. Yine yürütme gücü bağlamında yolsuzlukla mücadele amacıyla birçok kamu kurum ya da kuruluşu

oluşturulmuştur. Yargı süreci, yasama ve yürütmeye göre zayıf kalmış ve yolsuzlukla mücadelenin yargı ayağı, AKP tarafından sürüncemede bırakılmıştır. Seçimlerde meşruiyetin kaybedilme ihtimali ve siyasi kadrolaşmanın varlığı gibi nedenler AKP'nin yolsuzlukla mücadele yaklaşımını, yolsuzluk ve yasaklarla mücadelesine göre pasif kılmıştır. Bu bölümde uluslararası yolsuzluk göstergeleri, AKP'nin yolsuzlukla mücadelesinin başarılı olmadığını göstermektedir.

Çalışmanın son bölümünde AKP'nin demokratikleşme sürecindeki politikaları detaylı bir şekilde analiz edilmiştir. Demokratikleşme, ülkemizin siyasi tarihinde birçok paydaşın dahil olduğu; uzun, değişken, istikrarsız özelliklere sahip olduğu bir olgu olmuştur. Sürecin paydaşları arasında; ordu, merkezi temsilen elit-seçkin sınıf, çevreyi temsilen İslami taban, Aleviler ve Kürtler yer almıştır. Ayrıca, NATO ve AB'yi de dış paydaş olarak denkleme eklemek gerekmektedir. AKP, yasaklar ile mücadele sürecinde istikrarlı bir politika izlemekten uzak kalmıştır. Partinin heterojen özelliklere sahip kimlik tabanı, kronikleşen toplumsal taleplerin radikal çözümler beklemesi, Kıbrıs Sorunu ve Arap Baharı'nda Suriye'nin içine girdiği savaş ortamı, istikrarsız politikaların meydana gelmesine neden olmuştur. AKP'nin heterojen yapısından dolayı milliyetçi ve liberal tabanın beklentileri farklı olmuştur. Çözüm Süreci, Demokratikleşme Süreci veya Kürt Sorunu olarak tanımlanan olgu, ilk dönemlerinde istikrarlı şekilde işlemiş olsa da sonrasında etkinliğini yitirmiştir. Oslo görüşmeleri, terörle mücadelede bir çözüm olarak görülmüş olsa da Suriye'de farklı küresel talepler ile etnik taleplerin kaotik savaşı, sürecin kaldırılmasına neden olmuştur. AKP, çözüm süreci yerine yeni denklem arayışlarına girmiştir. Yasaklarla mücadelede İslami kesimler, rejim karşısında tehdit olmaktan çıkarılmıştır. Aleviler'in siyasi, iktisadi ve kültürel talepleri, tartışma boyutuyla kalmış, radikal çözümler ortaya konamamıştır. Suriye'nin Arap Baharı'ndaki rolü, AKP'nin iç politik denklemlerini revize ettirdiği gibi NATO karşısında yeni ittifak arayışına neden olmuştur. 15 Temmuz 2016 başarısız darbe girişimi ise AKP'nin 2011 sonrası otoriterleşme eğilimlerine meşru bir dayanak olmuştur.

Çalışmanın tüm bölümlerindeki analizlerinden elde edilen düşünceler ise sonuç bölümünde açıklanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAMU POLİTİKASI VE AK PARTİ'NİN İDEOLOJİK REFERANSLARI

1.1. Kavramsal Çerçeve

1.1.1. Kamu Politikası

Politika kavramı, bilinen ve kayda geçen insanlık tarihi kadar uzun bir geçmişe sahiptir. Kamu politikası kavramı ise yakın bir geçmişe sahiptir. Yöneten ve yönetilen ilişkisi, yönetilen lehine geliştikçe kamu politikası üzerinde siyasi ve akademik çalışmalar başlamıştır. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinin analiz edilebilmesi için kamu politikası kavramının açıklanması gerekmektedir.

Kamu politikası, toplumsal bir sorunun çözümünde yönetimin olumlu olarak almaya karar verdiği önlemlerin uygulanması ya da sorun karşısında eylemsiz kalınması olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir ifadeyle aktif eylemler yerine eylemsiz kalınması da kamu politikası sayılabilir (Çevik, 1998: 103). Öncelikle bir sorunun varlığı kamu politikasının ne tür bir yaklaşım içinde bulunacağını belirlemektedir. Karar vericilerin hükümetler, uygulayıcıların ise bürokratlar olduğu modern toplumlarda eylem ya da eylemsizlik, hükümetlerin siyasi tercihlerinden bağımsız değildir.

Nacak (2015: 78) kamu politikasını; planlama ve stratejiler sürecinde iş, eylem, eylemsizlik ve tutumlar olarak ifade etmektedir. Önceden belirlenemeyen olağanüstü durumlarda, bazı yasal ve idari düzenlemelerin yapılması mecburiyeti doğmaktadır. Kamu politikaları aynı zamanda bir girdi-çıkıtı analiz sürecini ifade edebilmektedir. Çevik (2007: 135) politika çıktılarını, ortaya konulan hizmetler olarak değerlendirmiştir. Çıkıtı olarak kabul edilebilmesi için hizmetin hedeflenmesinden ziyade gerçekleştirilmesi önemlidir.

Hükümet mevcut sorunu göz ardı ederek veya herhangi bir süreç başlatmadan pasif konumda kalmak isteyebilir (Göçoğlu, 2014: 9). Problemin kendi doğal akışına bırakılması da kamu politikasının farklı bir görüntüsüdür.

Usta (2013: 84) kamu politikalarını, sivil ve resmi birimlerin koordine ettiği programlar ve bu programların sonuçları olarak tanımlamaktadır. Kamu politikaları devletin müdahalesi altında olan sosyal bir süreçtir. Eylemler iç içe ve birlikte meydana gelmektedir.

Çevik ve Demirci'ye (2011: 22) göre kamu politikası, kamu hizmetlerinin programlanmasını, uygulanmasını ve sonuçları üzerinden yeniden kurgulanmasını ifade etmektedir.

Kavramın tarihi, devlet müdahaleciliği düşüncesine dayanmaktadır. Liberal düşüncenin zayıflamasıyla politika müdahaleciliği ortaya çıkmıştır. Devlet'in yetkileri genişledikçe kamu politikalarının uygulanma sahası da artmıştır. Sanayi Devrimi'nden sonra yoksulluk temelli toplumsal problemlerdeki artış ile hayat standartlarını yükseltme çabası müdahaleyi kaçınılmaz kılmıştır. Devlet, kamu politikaları aracılığı ile çok çeşitli alanlarda çalışma yapabilmektedir. Adalet, diplomasi, kalkınma, uluslararası ilişkiler, kentleşme, ulaşım, ekonomi, asayiş gibi daha çok alan sayılabilir. Bu bağlamda savunma sanayisinde yapılacak on milyon dolar tutarındaki harcamalardan; bir hayvan türünün korunması, ıslah edilmesine kadar pek çok konu kamu politikası alanına girmektedir (Demir, 2011: 107-108).

1.1.2. Kamu Politikası Oluşturma Süreci

Kamu politikası kavramının yönetim biliminde tanımlanması, beraberinde kamu politikasının ortaya çıkmasında belirleyici faktörlerin incelenmesine de neden olmuştur. Kamu politikasının oluşmasına neden olan süreci tanımlamak, farklı değişkenlerden ve etkileşimlerden dolayı ortak bir tanımın ortaya çıkmasını güçleştirmektedir.

Kamu politikası oluşum süreci, birçok aktörün etkileşimi sonucunda meydana gelmektedir. Bunlar: kamu kurumları, özel sektör, sivil toplum örgütleri ile uluslararası yapılar olarak gözükmemektedir (Demirhan, 2016: 59).

Demir (2011: 110) kamu politikası çalışmanın, birçok değişkeni inceleme ve tanımlama ihtiyacı doğurduğunu düşünmektedir. Hükümetler, kamu kurum ya da

kuruluşları bağımsız değişken, bunların ortaya çıkarmış oldukları sonuçlar ise bağımlı değişkenler olarak tanımlanmıştır.

Çevik (2007: 131-132) kamu politikası oluşturma sürecinde, paydaşların davranışlarına dikkat çekmektedir. Politika yapıcılarının, uygulayıcılarının ve tepki gösterenlerin davranışları politikanın başarısını ölçebilmek adına önemli bir göstergedir.

Kamu politikaları oluşturmak belli bir süreç gerektirebilir. Kamu politikaları, siyasal iktidarlar tarafından bürokrasi aracılığı ile hazırlanan ve uygulamaya çalışılan eylem süreçleridir. Kamu politikası; izlenecek yöntemin belirlenmesi, yasal dayanaklarının yasama sürecinden geçirilmesi ve politikanın tatbik edilmesini içermektedir. Bu tanıma rağmen sorunlar ve çözümler kompleks süreçler içermektedir (Çevik, 1998: 105). Siyasa konularının ortaya çıkması için bazı durumların varlığı gerekebilmektedir. Sorunun ortaya konulması, gündeme getirilmesi, kamuoyu oluşturulması ve siyasal iktidara sunulması önemli aşamalardır (Demir, 2011: 111).

20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren gerek ulus-devlet anlayışında gerek yönetim anlayışında yaşanan değişim, kamu politikalarının oluşturulmasında hükümetin yanında yeni aktörlerin yer almasına neden olmuştur. Dönemin taşıdığı yeni liberal düşünce anlayışı, birey odaklı politikalar izlemiştir. Hükümetler, bireylerin taleplerini göz önünde bulundurmaya başlamışlardır. Kamu politikaları modern dünyada devlet tekelinden çıkmakta ve çok aktörlü bir yapıya kavuşmaktadır. Yine uluslararası örgütler, hükümet politikalarını sınırlandırmaya başlamışlar, günümüzde hükümetler tek başına politika oluşturma yetkisini büyük ölçüde diğer aktörlerle paylaşmak zorunda kalmışlardır. 1980 sonrası Türkiye’de çevre politikalarının gelişiminde ve ekonomi politikalarının oluşturulmasında hükümet dışındaki aktörlerin etkileri açıkça ortadadır (Nacak, 2015: 100).

Siyasal partiler de kamu politikalarının oluşturulması sürecinin birçok aşamasında oldukça önemli etkilere sahiptirler. Ülkenin her tarafında örgütlenmiş ve toplumsal tabana sahip olan siyasal partiler, gerek kendi örgütleri gerekse de medya kuruluşları tarafından takip edilmektedirler. Bu durum siyasal partilerin, toplumsal

bir sorunu çok kolay bir şekilde gündeme taşıyabilmelerine olanak sağlamaktadır (Nacak, 2015: 107).

Politikanın yasama süreci, merkezi yönetim veya yerel yönetim gücüyle başlatılacağı bilinmekle beraber, ülkemizde merkezi yönetim belirleyici konumdadır. Politikanın yasal bir zemine dayandırılması için ilgili bakan, taslağı meclisteki komisyona gönderir. Görüşmeden sonra genel kurula sevk edilen taslak, kabul edilirse Cumhurbaşkanı tarafından onaylanıp Resmi Gazetede yayınlanır. Bu süreçten sonra politikanın uygulama aşamasına geçilir (Çevik, 2007: 173).

1.1.3. Kamu Politikası ve Sosyal Medya İlişkisi

Sosyal medya, insanların bir araya gelerek etkileşimde buldukları platformlardır. Sosyal medya bazen çıkar odağı şekline de dönüşebilmektedir. Vatandaşlar medya platformlarında örgütlenerek menfaat ve amaçları için kamu kurumlarına yönelik direkt ya da dolaylı eylemler gerçekleştirebilirler. Sosyal medya özel konulara dikkat çekilmesinde aracı rolünü üstlenebilir (Göçoğlu, 2014: 45). Sosyal medya politikaları etkileme gücüne sahip olabilir. İletişim kanalı ile olabileceği gibi değişik yöntemler ile de oluşabilmektedir. Sosyal medyayı kullanan siyasa yapıcılar, sosyal medyadan aldıkları verileri politika üretim sürecinde kullanabilmekte ve böylece tepkileri önceden kestirerek politikaya yön verebilmektedirler. Sosyal medya kullanıcıları, iletişim ağı sayesinde bazı konulara karşı tepkilerini ifade edebilmektedirler. Kullanıcılar, bu sayede kamu kurumları ile siyasetçilerle doğrudan iletişime geçebilmekte ve kamu politikalarını etkileyebilmektedirler (Göçoğlu, 2014: 70).

Sosyal medya, geleneksel medyanın fonksiyonlarını da içinde barındırmaktadır. Kamuoyu oluşturma da bu fonksiyonlardan biri sayılabilir. Sosyal medya-kamuoyu ilişkisine örnek olarak; öğretmen atamalarıyla ilgili taleplerini sosyal medya aracılığı ile gündeme getirmek isteyen öğretmen adayları, bu konuda kamuoyu oluşturarak kamu politikalarını etkileyebilmişlerdir. 2014 yılında sosyal medyada toplanan öğretmenler grup kurmuşlardır. Kamuoyunun da baskısıyla öğretmen atamaları daha yüksek bir sayı ile sonuçlanmıştır (Göçoğlu ve Aydın, 2015: 890).

Modern toplumlarda geleneksel medya, devletin dördüncü gücü olarak kabul edilmektedir. Demokrasinin hakim olduğu toplumlarda basın özgürlüğüne büyük önem atfedilmiştir. Medya, hükümet ile vatandaş arasında bilgilendirme fonksiyonununun dolaylı dördüncü güç olma özelliğini göstermektedir (Çevik, 2007: 153).

Bilginin kısa zamanda yayılabildiği ve bilgi odaklı süreçlerin önem kazandığı bir dönemde bulunduğumuz söylenebilir. Siyasal iktidarların, politika belirleme süreçlerinde haberleşme ve bilgi teknolojilerinin etkinliği giderek artmaktadır. Kamu hizmetleri için politika geliştirirken vatandaşların sürece dahil edilmesi önemlidir. Politikalara girdi olarak toplumsal talepler, sosyolojik veriler işlenmekte; sonuç olarak siyasi ve iktisadi alanlarda yer edindiği görülmektedir (Kırışik ve Sezer, 2015: 200).

Vatandaşlar arasındaki bilgi sürkilasyonu direkt, kolay ve hızlı bir şekilde gerçekleştirebilen sosyal medya, politika oluşturma süreçlerini yönlendirebilmektedir (Göçoğlu ve Aydın, 2015: 881).

Gerek yazılı gerekse görsel medya, günlük yaşantımızın büyük bir bölümünü kaplamış durumdadır. Teknoloji nedeniyle medya hem yazılı hem de görsel anlamda farklı alanlarda oluşmaya başlamıştır. Bu durum haberlerin iletilebilme hızını artırmaktadır. Medyanın, giderek kamu politikalarının yapımı ve kararların alınması sürecinde daha da etkin bir rol oynadığı söylenebilir (Nacak, 2015: 112).

Sosyal medyanın bir diğer rolü, politika oluşturma sürecinin basitleştirilmesi ve hızlandırılması üzerindeki katkısıdır. Sorunun ortaya çıkması, tanımlanması, gündeme taşınması, çözüm önerileri, karar alınması, politikanın uygulanması ve uygulamaların değerlendirilmesi gibi oldukça uzun bir süreç olduğu birçok kesim tarafından ifade edilmektedir (Nacak, 2015: 142-143). Sosyal medyanın giderek kamu politikalarının belirlenmesinde önem kazandığı sıklıkla dile getirilmektedir. Sosyal medya, bir toplumda politikanın oluşturulmasına dikkatleri çektiği gibi yöneticilerin eylem ve eylemsizliklerinden dolayı eleştirilere tabi tutulduğu platformlar haline de dönüşebilmektedir.

Sosyal medya ve kamu politikalarına örnek olarak; AKP'nin ideolojik hegemonyasının oluşturulması kapsamında medya önemli bir rol üstlenmiştir (Koçal, 2014: 178). AKP'nin önceki hükümetlerden farklı yönü: ideolojisini yaymak için iletişim araçlarını sıkça kullanmasıdır (Sümer ve Yaşlı, 2010: 16).

Türkiye'de medyanın rasyonel şekilde toplumsal talepleri aktaramaması, devlet ve vatandaş arasında ortak politikalar üzerinde konsensüs oluşmasını güçleştirmiştir (Çevik, 2007: 172).

1.2. AKP'nin İdeolojik Referansları

AKP, 2002 yılından beri yolsuzluk, yoksulluk ve yasaklarla mücadele etmek amacıyla birçok kamu politikasını uygulamaktadır. Bu başlıkta, uygulanan kamu politikalarının hangi tür ideolojilerden beslendiği incelenecektir.

1.2.1. Yeni Kamu İşletmeciliği

Weber'in bürokratik modeline göre örgütlenen geleneksel kamu yönetimi anlayışı, 1980'lere kadar meşruluğunu koruyabilmiştir. Bu döneme kadar devletin görevleri belli hizmetler ile sınırlı kalmıştır (Bilgiç, 2011: 98). Geleneksel kamu yönetiminin özellikleri: merkezîyetçi katı bürokrasi, devlete ait mal ve hizmet üretiminde bürokrasinin belirleyiciliği, idarecilerin siyasilere olan bağımlılığı ve özel sektör işletmeciliğinden ayrı kurumsal kültürün bulunmasıdır (Eryılmaz, 2013: 44-46). Geleneksel anlayış; dışa kapalı, paylaşma kültüründen uzak, denetimci özellikleri içinde barındırmıştır (Şat, 2009: 97).

1970'li yıllarda geleneksel kamu yönetiminin mali krizlere karşı başarısız olmasından dolayı geleneksel kamu yönetiminin özel sektör araçları ile donatılması fikri önem kazanmaya başlamıştır (Tortop vd., 2012: 312). 1970'li yılların sonlarından itibaren geleneksel kamu Yönetimi anlayışı terk edilmiş, kamu yönetimi kavramına yeni özellikler atfedilmeye başlanmıştır. Etkinlik, işletmecilik, kalite gibi kavramlar yeni yönetim anlayışı üzerinde tartışılmaya başlanmıştır (Bilgiç, 2008: 30-31). Geleneksel yönetimin terk edilmesinin nedenleri arasında: bürokrasinin kuralcı ve duyarsız bir görünüm kazanması, yönetim ve politika ilişkisinin istikrarsız yapısı ile kamu yöneticilerinin değişime karşı politika üretmede yetersiz kalmalarıdır

(Yıldırım, 2011: 191). Şat'a (2009: 100) göre YKİ'nin özgün olup olmadığı üzerine tartışmalar devam etmektedir. Kısmen de olsa Weberyen bürokrasisinin izleri görülmektedir.

YKİ'nin amaç ve hedefleri arasında ise kamu kurumlarının özel sektör kurumları şeklinde yönetilmesi, piyasa odaklı politikalar, esnek çalışma hedefi, performans değerlendirmesi gibi faktörler bulunmaktadır (Ömürgönülşen, 2014: 22-24). YKİ, kamu işletmelerini özel sektördeki iş stratejileri üzerinden yönetmeyi hedeflemektedir. Minimum maliyet ve maksimum fayda amacı ön plana çıkmaktadır (Yıldırım, 2011: 190).

Yeni Kamu İşletmeciliği'nin başlangıç noktası, İngiltere ve Amerika'daki muhafazakâr hükümetlerin reformlarına dayanmaktadır (Eryılmaz, 2013: 43). Bu reformlar, sermayenin dolaşımı için esneklik öngörmekle beraber devleti küçültme amacı taşımaktadır. İlerleyen bölümlerde görüleceği üzere YKİ düşüncesi, Yeni Sağ ideolojisi ile paralellik göstermektedir. Yeni Kamu İşletmeciliği; bürokratik otorite tarzını kırmış, kamu çalışanlarının entelektüel gücünü pekiştirmiştir. Hizmetlerin etkili ve ölçülebilir sonuçları üzerine değerlendirmeler yapılmıştır (Yıldırım, 2011: 200). YKİ, siyasilerin otoritesini güçlendirebileceği gibi kontrol mekanizmalarını kaybedebilme ihtimalini de içinde barındırmaktadır (Christensen ve Læg Reid, 2001: 76).

Türkiye'de AKP dönemindeki işletmecilik yaklaşımı, devleti özel şirketler gibi yönetme anlayışına götürmüştür. Maksimum fayda, minimum maliyet yaklaşımı ön plana çıkmaktadır (Dülger, 2015: 108-109). AKP'nin seçim bildirgelerinde Yeni Kamu Yönetimi anlayışına dolaylı olarak değinilerek, devletin çalışma sahasının küçültüleceği ifade edilmiştir (Erdoğan, 2015: 16). Dülger'a (2015: 58-59) göre AKP, bürokrasinin ve özellikle devletin idare etme (administration) fonksiyonu yerine, 1980'li yıllara kadar uzanan işletmecilik (managerialism) düşüncesiyle kamu işletmeciliğine yönelik politikalar sürdürmektedir. Şat'a (2009: 102) göre eDevlet uygulaması, YKİ düşüncesinin somut bir sonucudur. Kamusal hizmetlere ait bilgilere erişimin; vatandaşa ve işletmecilere açık olması; devlet, vatandaş ve işletmeciler arasında değer yaratan bir otomasyon ortamı oluşturmuştur.

1.2.2. Yeni Sağ ve Neoliberalizm

1929 Ekonomik Krizi'nin ortaya çıkardığı tahribattan sonra güçlenen Keynesyen Yaklaşım, kapitalizm ile demokrasinin bir arada uzlaşabileceği öngörüsüne sahipti. 1970'lere doğru kapitalizm ve demokrasinin taleplerine karşı Keynesyen Yaklaşım cevap veremez duruma gelmiştir. Enflasyon ve işsizlik gibi sorunlar Yeni Sağ düşüncesinin doğmasına neden olmuştur. Bu yaklaşım ile sermayenin önü açılmaya çalışılmıştır (Baltacı, 2004: 360). Ulusal kalkınma hedeflerinin gerçekleşmemesi, sermaye odaklı büyümeye yönelik politikaların önemini vurgulamıştır. Dünya Bankası, bu dönemde az gelişmiş ülkelere yapısal uyarılama kredileri vermiştir (Ayman Güler, 2005: 27). Yeni Sağ; Yeni Liberalizm ve Yeni Muhafazakârlık düşüncesinin ortak bir sonucu olarak biçimlenmiştir (Tok, 2014: 129). Az gelişmiş toplumlardaki demokrasi özlemi, Yeni Sağ düşüncesine meşru bir zemin kazandırmıştır (Ayman Güler, 2005: 100). Bu dönemde, devlet odaklı örgütlenmeden piyasa odaklı örgütlenmeye doğru değişim politikaları görülmüştür (Heywood, 2013: 79).

Yeni Sağ; ucuz işgücü, sermayenin uluslararası serbestçe dolaşımı, sosyal güvenliğin sınır olması gibi politikaları gerçekleştirme amacına sahiptir (Tok, 2014: 131). Yeni Sağ, eğitim politikalarını da tartışmaya açmış ve serbestleşmesi üzerinde tartışmalar başlatmıştır (Olssen, 2000: 481). 1980'li yıllarda "hantal devlet" tanımı üzerinden tartışmalar başlamış ve bürokrasinin tasfiyesi üzerine odaklanılmıştır (Ayman Güler, 2005: 29).

Türk siyasal hayatında sağ partilerin birçoğu, genel olarak ekonomide liberal, siyasi ideolojide muhafazakâr olarak kendilerini tanımlamışlardır. Terakki Perver Cumhuriyet Fırkası, Demokrat Parti (DP), Adalet Partisi ve Anavatan Partisi de benzer fikirler sergilemişlerdir. Yeni sağ yani liberal-muhafazakâr siyaset, A.B.D.'de Ronald Reagan, İngiltere'de Margaret Thatcher, aynı dönemde Türkiye'de Anavatan Partisi (ANAP)'lı Turgut Özal tarafından uygulanmıştır (Özçelik, 2016: 94). Yeni Sağ; küreselleşme hedefi üzerinden ekonomik denklemler kurmak için çalışmıştır. Reagan ve Thatcher ile başlayan sürecin Türkiye'deki temsilciliğini ilk defa ANAP üstlenmiştir. 2002 yılından itibaren AKP, Yeni Sağ çizgisi üzerinden siyasal ve sosyal politikalar izlemiştir (Tok, 2014: 132).

AKP de yeni sağın temel anlayışı olan küçölerek güçlenen devlet anlayışını gerçekleştirmeye devam etmiştir. Devletin ekonomik ve sosyal alanlar üzerindeki etkisi hafifletirilerek bu alanlar özel kesime bırakılmış, ekonomiye sert müdahale edilmemiş, serbest piyasa mantığına dayalı neoliberal bir ekonomik politika benimsenmiş, sermaye teşvik edilmiş, bu önlemler ile ekonomik verimliliğin artırılması ve ekonomik büyümenin gerçekleştirmesi amaçlanmıştır (Allahverdiyev, 2015: 108).

Neoliberalizm, “piyasa” ve “birey” gibi kavramlardan beslenmektedir. Bu düşünceye göre, devlet sınırlandırıldığı ölçüde büyüme ve refah sağlanacaktır (Heywood, 2013: 79). Devlet müdahalesinin tahrip edici olduğuna yönelik eleştiriler, Neoliberalizmin temel yaklaşımını yansıtmaktadır (Alcock vd., 2011: 89).

1980 sonrası değişen perspektiflere bakıldığında, Neoliberal yaklaşım piyasa serbestisi içerisinde vatandaş piyasaya uyumlu hale getirilmektedir. Doğrudan yoksullukla mücadele yerine dolaylı şekilde mücadele görölmektedir (Güneş, 2009: 29). AKP başarısını neoliberal küreselleşme sürecinden olumlu ya da olumsuz etkilenen tarafları sisteme katmakla sağlayabilmiştir (Öniş, 2010: 259). 2007-2012 yılları arasında Neoliberal politikaların yoğunlaşması, sermayenin desteğinden bağımsız ilerlememiştir (Özsel vd., 2013: 563). AKP'nin Neoliberal politikaları, halkın nezdinde “güçlü hükümet” söylemleri üzerinden uygulanmaya çalışılmıştır (Yeldan ve Ünüvar, 2016: 11). Parti programlarında devletin ekonomiye müdahalesinin azaltılacağına dair ifadeler görölmüştür (Turunc, 2007: 88).

1.2.3. Sosyal Devlet

Devlet müdahaleciliği, sosyal tehditlere karşı sosyal güvenliğin inşaa edilmesi ve kamusal hizmetlerin “hak” olarak bireylere servis edilmesi sosyal devletin başlıca özellikleridir (Mütevelliöğlu, 2006: 4). Birey için asgari düzeyde temel ihtiyaçların giderilmesi bu anlayışın öncelikli hedefleri arasında bulunmaktadır (Koray, 2012: 75).

Sosyal devlet, gelir dağılımını sağlamayı hedeflemektedir. Gelir dağılımının adaletli olması, sosyal devlet olmanın göstergesidir (Tunç, 2009: 47). Sosyal devlet, toplumsal eşitsizliklere maruz kalan vatandaşların, kurumsal düzeyde ve demokrasi

çerçevesinde asgari yaşam standartlarında yaşaması için politika üreten devlet anlayışı olarak tanımlanmaktadır (Tunç, 2009: 28).

1950’li yıllardan sonra kurumsallaşmaya dair ilk adımlarını atan sosyal devlet anlayışı, 1980’lerde piyasa serbestisi düşüncesiyle pasif kaldıysa da ekonomik krizlerden sonra çokça dillendirilmeye başlanmıştır. Tekrar etkinliğini kazanırken Marksist devlet anlayışından da beslenmiştir (Tunç, 2009: 34).

AKP’nin yararlanmaya çalıştığı ideolojiler temel özellikleri itibariyle tanımlanmıştır. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde bu ideolojilerin “3Y” politikası üzerindeki hegemonik izdüşümü incelenecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

AKP'NİN YOKSULLUKLA MÜCADELE POLİTİKASI

Çalışmanın bu bölümünde AKP'nin iktidara taşınmasında başlıca rol oynayan yoksulluk sorunu açıklanacak ve 2001 ile 2008-2009 Ekonomik Krizleri'nin neden ve sonuçları incelenecektir. AKP'nin "3Y" formülünde yoksullukla mücadele politikasının hangi tür ideolojilere ve reformlara dayandırıldığı sorusu, bu bölümde analiz edilecektir. AKP iktidarı süresince yoksullukla mücadele süreci makro ve mikro ekonomik göstergeler ile kurumsal reform başlıklarında ele alınacaktır. Göstergeler incelenirken, AKP öncesi veriler ile karşılaştırılarak değerlendirilecektir.

2.1. Yoksulluk Kavramı

Karmaşık değişkenlere sahip olması nedeniyle "yoksulluk" kavramını tanımlamak zorlaşmaktadır. Bu kavram, maddi ve manevi ihtiyaçların giderilememesi olarak düşünülebileceği gibi bireyin kendisini gerçekleştirebilmek için maddi imkanlara sahip olmaması olarak da yoksulluğu tanımlayabilmektedir (Güneş, 2009: 16).

Birleşmiş Milletler, yoksulluğu kronik ve geçici olma şeklinde sınıflandırmaktadır. Kronik yoksulluk; iktisadi ve siyasi yapı olarak, geçici yoksulluk ise işsizlik veya enflasyon şeklinde ortaya çıkmaktadır (Kan, 2011: 35).

UNESCO (2017), yoksulluk kavramının mutlak ve görel olarak incelendiğini belirtmektedir. Mutlak yoksulluk; temel ihtiyaçlar üzerinden tanımlanmaya çalışılmıştır. Gıda, giyim ve barınma gibi faktörlerin belirleyici olduğu ileri sürülmüştür. Mutlak yoksulluğun yaşam kalitesi ve gelir adaleti ile bir bağlantısı bulunmamaktadır. Görel yoksulluk ise ekonomik durumun önemine işaret etmekte, yoksulluk kavramının belirli bir yaşam standardının altına inilmesiyle oluştuğunu ileri sürmektedir.

WHO (2017), yoksulluğu, düşük gelire sahip olmak şeklinde tanımlamış; günlük 2 doların altındaki gelirin yoksulluk sınırı olduğunu belirtmiştir. Gelişen ve değişen siyasi ve ekonomik etmenlerden dolayı yoksulluğu belirli bir sınıra

indirmek doğru sonuçların ortaya çıkmasını engelleyebilir. Gelişmemiş bir ülkedeki hane halkları için 2 dolar, yoksulluk ölçütü olabilirken gelişmiş ülkeler için yetersiz kalabilme potansiyeline sahiptir.

Yoksulluğu salt ekonomik bir olgu olarak değerlendirmek yetersiz kalabilir. Bu kavramın siyasi bir konu olarak da incelenmesi gerekmektedir. Kompleks yapısından dolayı, resmi organlar yoksullukla mücadele sürecine dahil olmakta; yerel yönetimler ile sivil toplum kuruluşları da bu mücadelede önemli bir rol oynayabilmektedir (İncedal, 2013: 133).

Sanayinin gelişmesi ve modernlik, tek başına yoksulluk sorununu ortadan kaldıracak değişkenler ya da süreçler değildir. Bugün dünyanın en gelişmiş ülkelerinde yaşanan yoksulluğun boyutlarının ileri düzeylere ulaşması gelişmişliğin ve modernliğin göstergesi olarak yetersiz kaldığını gösterebilmektedir. Üretimde büyük verimlilik sağlanmasına karşın; yoksulluk ve buna bağlı olarak standartları düşük bir hayat insanlığının neredeyse yarısından fazlasının yaşam şekli gibi görünmektedir. Hem yerel hem de küresel düzeyde bölüşüm adaletsizliği bu sorunu açıklayabilir. Bu durum yoksulluğun sadece ekonomik, psikolojik, tıbbi, hukuki değil, aynı zamanda siyasi bir sorun ve konu olduğunu göstermektedir. Ülkeler hangi ekonomik gelişmişlik düzeyinde bulunursa bulunsun, gelir dağılımı adaletle gerçekleşmiyorsa, orada yoksulluk kaçınılmaz olarak var olacaktır (Kızılkaya vd., 2010: 3). İnsanlık tarihinin hemen hemen bütün dönemlerinde yoksulluğun belirli bir seviyede de olsa varlığı bilinmektedir. Modern döneme kadar devletler, farklı rejim veya yönetim sistemleri, bu probleme karşı etkin politika geliştirmek yerine kısa, dönemsel çözümlere yönelebilmişlerdir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yoksullukla mücadelede gözle görülür bir iyileşmenin meydana geldiği kabul görmektedir.

Yoksulluk kavramını tanımladıktan sonra AKP'nin hükümet programlarında yoksulluk sorununa yaklaşımı, dönemsel olarak incelenecektir.

58. Hükümet Programı'nda, halkın yoksulluğa maruz bırakıldığı, hükümetin yoksulluğu ortadan kaldıracığı, yoksulluğun sosyal tahribata neden olduğu, gelir dağılımının iyileştirileceği gibi ifadeler görülmektedir (TBMM, 2017a).

59. Hükümet Programı'nda, toplumun yoksulluğa maruz bırakıldığı düşüncesi yinelenmiş, sosyal politikalar yoluyla yoksullara yardım edileceği şeklinde beyanlar bulunmaktadır (TBMM, 2017b).

60. Hükümet Programı'nda, 58. ve 59. hükümetlerin gelir dağılımını iyileştirdiği ve yoksul kesimlerin sağlık giderlerinin devlet güvencesine alındığı ileri sürülmüştür (TBMM, 2017c).

61. Hükümet Programı'nda; toplumun en zengin yüzde 10'luk kesimi ile en yoksul yüzde 10'luk kesimi arasındaki katsayının 2002-2009 yılları arasında % 18'den 13'e düştüğü ileri sürülmüştür. Sosyal destek programları ile yoksulluğun kronik duruma gelmesinin engellenmeye çalışıldığı, Sosyal Destek Programı (SODES), Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) ile Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ)'nin de etkin politika yürüttüğü belirtilmiştir (TBMM, 2017d).

62. Hükümet Programı'nda; Genel Sağlık Sigortası'nın hayata geçirildiği, mutlak yoksullukla mücadelede başarılı bir süreç yaşandığı, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma (SYD) Vakıfları'nın çalışmalar yaptığı ve toplumun en zengin yüzde 10'luk kesimi ile en yoksul yüzde 10'luk kesimi arasındaki katsayının 2002-2012 yılları arasında yüzde 18'den 11'e düştüğü ileri sürülmüştür (www.akparti.org, 2017a).

64. Hükümet Programı'nda, sosyal transferler ve vergiler aracılığıyla yoksul kesimlerin gözetileceği ileri sürülmüştür (www.akparti.org, 2017b).

65. Hükümet Programı'nda, yoksulluk sorununun ortadan kaldırılacağı, gelir dağılımının iyileştirileceği, sosyal transferler ve vergiler aracılığıyla yoksul kesimlerin gözetileceği düşüncesi tekrar edilmiştir (www.akparti.org, 2017c).

Hükümet programlarındaki yoksullukla mücadele yaklaşımları incelendikten sonra çalışmamızda AKP öncesi Türkiye ekonomisinin içinde bulunduğu durum ele alınacaktır.

2.2. Yoksulluk Göstergeleri ve AKP'nin İktidara Taşınması

AKP iktidarının yönetimi devraldığı DSP-MHP-ANAP hükümeti, küresel ve yerel aktörlerin ekonomik talepleri üzerinde ortak bir çözüm bulamadığından dolayı 2002 seçimlerinde başarılı olamamıştır. 2001 Ekonomik Krizi, iktidarın el değiştirmesinde büyük rol oynamıştır. DSP-MHP-ANAP koalisyonu, krize karşı yeni reform süreçleri başlatmış olsa da kamuoyunun desteğini alamamıştır. Koalisyon hükümeti, GEGP'yi başlatmış, sonrasında AKP bu programa sahip çıkarak oportünist bir tutum sergilemiştir. Bu veriler ışığında; 2001 Ekonomik Krizi, koalisyon hükümetinin yaklaşımı, AKP'nin GEGP'ye sahip çıkma eğilimleri ile 2008-2009 Ekonomik Krizi ele alınacaktır.

2.2.1. 2001 Ekonomik Krizi

24 Ocak 1980 Kararları olarak iktisat tarihimizde yer alan dönem, ithal ikameci politikaların terk edilmesi ve ihracat temelli sanayileşme döneminin başlamasına neden olan süreci başlatmıştır. İlk yıllarında olumlu gelişmeler gösterse de sonrasında negatif seyirler görülmüş, 1991 Körfez Krizi ve 1994 Krizi ile olumlu hava terk edilmeye başlamıştır. 1990 sonrasında ülke ekonomisi, belli başlı problemler ile mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bütçe açıklarında görülen artış, enflasyon, bankaların özel sektör yerine devlete kredi vermesi gibi kronikleşen sorunlar çözüm beklemiştir (Alpaydın, 2011: 21).

2001 krizine kadar kamu borç stoğu yıldan yıla artış göstermiştir. 1989 yılında başlayan finansal serbestleşme dönemi sonucunda kamu borçlarında meydana gelen artışla birlikte faiz ödemeleri 1987'den 2001'e Gayrisafi Milli Hasıla (GSMH)'nın %3'ünden %23'üne yükselmiş, faiz ödemelerinin konsolide bütçe harcamaları içindeki oranı da %51'e ulaşmıştır (Arın, 2003: 604).

Özellikle 1994 krizi ve sonrasında 2001 krizi, *“yabancı kaynaklı fonların ülkeyi süratle terk etmesine neden olmuş, önce finans piyasaları, ardından da reel sektör üzerinde yarattığı sarsıntı sonucunda tüm ülkeyi etkisi altına almıştır”* (Koyuncu ve Şenses, 2004: 28).

1999 yılında IMF ile istikrar programı uygulanmaya başlanmıştı. Program; zirai faaliyetler, iş gücünün sosyal güvenliği, kamu gelir ve giderleri ile maliye

politikasını içermekteydi (Bayramoğlu, 2005: 291). IMF ile başlatılan istikrar programını kesintiye uğratan 2001 Ekonomik Krizi, piyasaları durgunlaştırmış, yatırımlar azaltmış, faizler yükseltmiş, işyerlerini kapattırmiş ve işsizliği arttırmıştı (Kızılkaya vd., 2010: 9). Türkiye'nin ekonomik hayatında büyük bir kriz olan ve toplumun her katmanını etkileyen 2001 Ekonomik Krizi, dönemin seçim sonuçları üzerinde de olumsuz etki yaratmıştır (Öniş, 2010: 260-261).

Kriz, yalnızca çalışanlar üzerinde olumsuz etkide bulunmamış, küçük ve orta sermaye ile küçük burjuvazi de krizden etkilenmiştir. Sermaye grubu içinde kamu kaynaklarının dağılımı ile ilgili tartışmalar da meydana gelmiştir (Ataay, 2008: 77). Krizden sonraki seçimi kazanan hükümet, karşısında devasa bir yoksulluk sorunuyla karşılaşmıştır. Yoksulluk, büyüklüğü ile 16. yüzyıl Avrupasını anımsatmıştır. Sosyal yardımlar bu ortamda hız kazanmış, sosyal politika tartışmalarının içinde yer almaya başlamıştır (Buğra, 2015: 220-221).

Ekonomik krizlerin sonuçları; ekonominin önemli ölçüde daralması, işsizlik oranındaki yükselme, tırmanışa geçen enflasyon ile ücretlerin düşmesi şeklinde sıralanabilir. Bu durumdan etkilenen kesim; kayıtdışı istihdam edilen orta sınıf ile gıda maddelerine karşı talebi yüksek olan kesimlerdir (Koyuncu ve Şenses, 2004: 28-29).

2001 Krizi, 15 yıllık bir istikrarsızlığın sonucu olarak meydana gelmiştir. Hükümetlerin kısa zamanda değişmesi, gereken ekonomi politikalarını uygulamalarını engellemiştir (Karagöl, 2013: 46). 2002 öncesi sermayenin rahatça dolaşımında bulunması, ekonomideki kırılganlığın artmasına da neden olmuştur (Karagöl, 2013: 25).

Dönemin siyasal iktidarı, DSP-MHP-ANAP hükümeti, krizle mücadele etmek için Kemal Derviş'i ekonomi yönetiminde görevlendirmiştir. Derviş'in çözüm önerileri piyasaları rahatlamaya başlamış olsa da hükümetin seçimlerde yenilgiye uğramasını engelleyememiştir. Döviz'in Türk Lirası karşısında aşırı değerlenmesi, gecelik faizlerdeki yükseliş, medyada gündeme gelen "yazar kasa olayı", Cumhurbaşkanı Sezer ile Başbakan Ecevit arasındaki anayasa kitapçığı krizi gibi olaylar kamuoyunda olumsuz bir tablo yaratmıştır. Demokratik sol, milliyetçi ve merkez sağ temsil eden partilerden oluşan bir hükümet, heterojen ideolojileri ile de istikrarı sağlamakta zorlanmıştır. 2001 Ekonomik Krizi, mevcut koalisyon

hükümetinin meşruluğunu zayıflatmış, küresel ve ulusal denklemlere uygun yeni bir iktidar arayışı ortaya çıkmıştır.

3 Kasım 2002, yeni bir dönemin işareti olmuştur. Muhafazakar geleneğin dinamizmine sahip siyasi bir kadro, kendisini liberal ve demokrat olarak tanıtmış, çalışmalarına başlamıştır. Adalet ve Kalkınma isminin tercih edilmesi; hukuk devleti anlayışının inşa edileceği ve ekonomik kalkınma ile de milli gelirin artacağı, gelir dağılımının sağlanacağı beklentisine neden olmuştur.

2.2.2. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ve AKP'nin İktidara Taşınması

AKP iktidara geldikten sonra mevcut bir ekonomik denklem üzerinden 2001 Krizi'nin ortaya çıkardığı olumsuz tablo ile mücadele etmiştir. AKP'nin heterojenik tabanından dolayı ideolojisini tanımlarken genel kapsayıcı bir dil kullanması, muhafazakar-islamcı kimlik yerine liberal-demokrat yaklaşımları ile NATO, AB, Dünya Bankası gibi küresel aktörlerin desteği, partiyi iktidara taşıyan faktörler olarak gözükmektedir. Küresel destek, Türk ekonomisine olan güveni artırmış, yabancı yatırımların artmasına neden olmuştur. Kamuoyunda mali reformların, AKP politikası olarak lanse edilmesi ilerleyen seçimlerde partiye büyük destek sağlamıştır. Bu başlıkta GEGP açıklandıktan sonra AKP'nin iktidara taşınması incelenecektir.

Kemal Derviş, Ekonomi Bakanı olarak göreve geldikten sonra krizle mücadele kapsamında GEGP'yi açıklamıştır. GEGP kapsamında; kamu maliyesinden özelleştirmeye, SGK'dan tarım alanına yönelik, gelir sağlayıcı politikaların önemi vurgulanmıştır (Alpaydın, 2011: 22). Programda çözülmesi hedeflenen üç temel sorun; enflasyon, kamu mali açıkları ve istikrarsız büyüme olarak karşımıza çıkmaktadır (Tunalı, 2011: 65). Kamu açıklarına karşı, sıkı mali kararlar alınmıştır. Kamu dengesi düzeltilmeye çalışılmış, beklentiler üzerinde olumlu etki yapmıştır (Karagöl, 2013: 27). Mali politikalar kapsamında; vergi affı ve barışı gibi uygulamalar ile vergi gelirleri artırılmış, bütçe açıkları kapatılmaya çalışılmıştır (Karagöl, 2013: 41-42).

Parasız'a (2004: 601) göre GEGP'nin amaçları; devletin piyasadaki varlığını hafifleterek görevlerini sınırlandırma, diğer devletlerle olan ticari serbestleşmenin

artırılması, borç sürecinin kontrol edilebilir duruma getirilmesi, yurt içi talebin kısılması ve yabancı sermayenin yatırımları için teşviklerin sağlanmasıdır.

2001 krizinin ardından başlatılan bankacılık, sağlık sektörünün yeniden yapılandırılması ile yerel yönetimlere yetki devrini içeren reformlar, AKP ile devam ettirilmiştir (Bedirhanoğlu, 2013: 48-49).

AKP, Kemal Derviş'ten devraldığı sıkı maliye politikalarını, kamuoyunda yumuşak ve hassas olarak göstermeye çalışmıştır (Keyman ve Öniş, 2007: 218). Toplumdaki beklentiler farklı politikaların uygulanacağına yönelik olmuştur. AKP iktidara geldikten sonra Derviş reformları ya da politikaları olarak bilinen süreci devam ettirmeye çalışmıştır.

“AKP, iktisat politikasında teoriyi pratiğe üstün kılarken, iktisat teorisinin doğrularına sadık kalırken, tam bir merkez sağ parti gibi davranmıştır. İktisadi siyasetten uzaklaştıran, diğer bir ifadeyle siyasetsiz iktisat anlayışını hakim kılan yönetim kavramı, bu dönemde teknokratik uzmanların yönetiminde tam anlamıyla yerleştirildi” (Yılmaz, 2014: 267).

2002'den bu yana AKP'nin politikaları arasında “işgücü piyasası” ve “kamu ekonomisinin yeniden inşa edilmesi” büyük öneme sahip olmuştur. Bu politikalar 1970'ten bu yana önemini korumaktadır. 1980 Askeri Darbesi döneminde gerçekleştirilemeyen sosyal güvenliğin yeniden yapılanması ve özelleştirmeler de dikkat çekmektedir (Eres ve Bahçe, 2013: 511).

Koç'a (2003: 3) göre bu dönemde kurulan AKP'nin siyasal iktidar olması, ideolojik nedenlere dayanmamaktadır. 1990'larda peş peşe gelen ekonomik krizlerin seçmen davranışına olan etkisi bilinmektedir. Geçmişte siyasal sistem gücünü kaybetmiş, genç, dinamik ve hızla modernleşen bir toplumun beklentilerine cevap verememekteydi. 1991 yılından bu yana ülkede tek parti iktidarı oluşmuş ve parlamentoda üçte iki çoğunluğu sağlamıştır. İstikrarlı bir hükümet ekonomik kararları daha rahat alabilmektedir. Önceki koalisyon hükümetlerinde özellikle ekonomik içerikli yasama süreçlerinin işlerliği tıkanabilmekteydi. Tek parti iktidarı süreçlerin hızlandırılmasına katkı sağlamıştır.

Yılmaz'a (2014: 246) göre AKP döneminde ekonomi istikrara kavuşmuş ve finansal sektör araçları ise genişleme fırsatı bulmuştur. Ekonomik alanda kurumsal yapılar düzenlenirken sistemin altyapısı için anayasa değişikliği gibi reformlar hayata geçirilmiştir. AKP, 2002 krizinin etkilerini ortadan kaldırmak amacıyla fiyat istikrarını sağlamaya çalışmıştır. Artan iç talebin duyarlılığına karşın politikalar devam ettirilmiştir. Nihayetinde iç talep, enflasyona neden olmamış ekonomide güven sağlanmıştır (Karagöl, 2013: 36).

2002 yılındaki seçim zaferi her ne kadar kurumsal düzeyde IMF ile AB ilişkilerini ön plana çıkarsa da yine bu kurumların kamuoyu nezdindeki etkisi gözardı edilmemelidir (Keyman ve Öniş, 2007: 219). IMF'nin kamuoyundaki olumsuz algısı ile kredilerin ülkeleri krize sürüklediği değerlendirilmesi, seçim zaferini doğrudan etkilemiştir. AKP, iktidara geldikten sonra IMF ile kredi sözleşmelerini aşamalı olarak tamamlamış, tekrar kredi sözleşmesi imzalamamıştır.

AKP, politik tercihlerin değişimi yanında, hem dar gelirlilerin hem de sermayedar sınıfın desteklediği bir hareket ile Türkiye partisi olmuştur (Yılmaz, 2014: 246). AKP seçmeninin desteği, toplumsal tabakaların partiye karşı meşruiyetine dayanmaktadır (Koçal, 2014: 39).

AKP; muhafazakâr burjuvaziyi, orta sınıfları ile dar gelirlileri temsil ederek iktidara taşınmıştır (Yıldırım, 2010: 288). Partinin heterojenik siyasi kimliğinin yanında, heterojenik ekonomik tabana da sahip olduğu görülmüştür. Muhafazakâr burjuvazi söylemleri, 1950'li yıllara kadar dayanan retorik geçmişe sahiptir. Ülke ölçeğinde tarihsel güce sahip; seküler, batıcı ve yenilikçi sermaye ile dinsel söylemlere sahip, muhafazakâr sermaye arasında, AKP döneminde tekrar bir temsiliyet çekişmesi görülmüştür.

Koçal'a (2014: 162) göre küresel kapitalizmle ilişkili bir ülkede siyasal iktidara gelmek, küresel hegemonyanın desteğini gerektiriyordu. AKP'nin tam bu noktada radikal İslam ile mesafeli duruşu ve küresel sermaye ile uyumu dönemselsel bir gereklilik oluşturuyordu (Tok vd., 2014: 11). Küresel kapitalizmin gücünün izdüşümü bu dönemin iktisat politikaları üzerinde görülebilir. Önceki ekonomik ve siyasal istikrarsızlığın bırakmış olduğu izleri devralan AKP, küresel ekonomiye entegre olabilmıştır (Yılmaz, 2014: 245).

AKP, sosyal güvenlik sistemini değiştirmiş ve IMF ile çalışmalar yürütmüştür. Program içeriğinde; kamu maliyesinde iyileştirmeler, bütçe dengesini koruma ve geniş kapsamlı bir sosyal güvenlik reformu bulunmaktadır (Erdoğdu, 2013: 662).

Yeniden dağıtım ile bireysel hak ve özgürlüklere, aynı zamanda sosyal adalet meselelerine de dikkat çeken parti, küreselleşmenin olumsuz ve olumlu yönlerini dengede tutmaya çalışmasıyla ufku geniş reformcu bir parti imajına sahip olmuştur (Öniş, 2010: 260-261). AKP'nin sosyal adalet duygusuna sahip, refah artırmayı başaran parti özelliği taşımasından dolayı girdiği çoğu seçimde halkın mutlak desteğini alabilmiştir (Allahverdiyev, 2015: 108). Kurulduğu günden itibaren girdiği bütün seçimlerde halktan aldığı büyük destek, ekonomik istikrar ve ekonomik büyüme başarısı kadar orta ve alt gelir grubunun refah devletinden faydalanması olarak da açıklanabilir. AKP'nin sosyal adaleti yönü ANAP'tan çok daha yüksek oranda ve uzun sürede iktidarda kalmasını sağlamıştır (Tok, 2014: 152). AKP iktidarı, kalkınmacı hegemonya ideolojisi ile refah devleti anlayışının bir programını yerine getirmiştir (Sümer ve Yaşlı, 2010: 15). Refah devletinin değişen paradigması, vatandaş odak noktasına alarak, vatandaş üzerinden yoksullukla mücadele etmeye başlamıştır (Güneş, 2009: 11). AKP'nin başarısı, sosyal adaleti sağlamakla beraber sürdürülebilir bir kalkınmaya dayanmaktaydı (Keyman ve Öniş, 2007: 221).

2.2.3. 2008-2009 Ekonomik Krizi

2008-2009 yılları arasında Amerika'da yaşanan ekonomik durgunluk, dünyadaki diğer ekonomilerle beraber Türkiye ekonomisini de olumsuz etkilemiştir. (Aktaş, 2017: 8-9). ABD'de meydana gelen mortgage krizi, kısa sürede yayılmış ve birçok ülkeyi krizin içine sürüklemiştir. Kriz ipoteğe bağlı konut kredilerinden kaynaklanmıştır (Dursun ve Birdal, 2011: 65). Kredi kaynaklı kriz, Türkiye üzerinde de etkisini göstermiştir. 2008 yılından itibaren Türkiye ekonomisi küçülmeye başlamıştır. Üretim azalması, ihracatın düşmesi ve işsizlik önemli belirtiler olmuştur. 2008 yılında yaşanan küresel dalgalanma sonucu, ekonomide daralma görülmüştür. Daralma, büyüme ve işsizlik oranları üzerinde olumsuz etkisini göstermiştir (Sönmez, 2010: 271-272; Ayt, 2015: 375-376).

Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB)'nin faiz artırımını, daraltıcı bir süreci başlatmış ve 2008 Temmuz ayından itibaren enflasyon baskılanmıştır (Serel ve Bayır, 2013: 62). Hükümet krize karşı; kısa çalışma ödeneğinin süresini uzatmış, beyaz eşya, otomotiv ve konut kesiminde vergi indirimi sağlamış, mobilya ve iş makinelerinde Katma Değer Vergisi (KDV)'yi indirmiş, Kredi Garanti Fonu'nun sermayesini artırmış ve Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler (KOBİ)'lere yönelik kredi desteği sağlamıştır (Bakkal ve Alkan, 2011: 108-110).

AKP'nin seçim başarısında, düzenleyici neoliberalizm politikanın etkileri büyüktür. 2008-2009 dönemi arasındaki küresel krizi yönetebilme başarısı da, AKP'yi daha önceki merkez sağ partilerden ayırt etmektedir (Öniş, 2012: 137-138). 2008-2009 Ekonomik Krizi sonrası, Türkiye ekonomisi toparlanmaya başladıysa da dış finansman etkisinin çok yönlü incelenmesi gerekmektedir (Aytaç, 2015: 385).

2001 Krizi'nin neden olduğu olumsuz tecrübelerden dolayı AKP hükümeti, 2008-2009 Krizi'ne karşı ekonominin daha dirençli olması için tedbirler almıştır. Makro ve mikro düzeyde ekonomiye yapılan müdahaleler krizin etkisini hafifletmiştir. Parti'nin bu yönlü başarısı, yoksullukla mücadele açısından da karşılaştırılacaktır. Krizler karşısında işsizlik, milli gelir, gelir dağılımı gibi etmenler ilerleyen başlıklarda incelenecektir.

2.3. Yoksullukla Mücadelede Makro ve Mikro Düzeyde Ekonomik Göstergeler

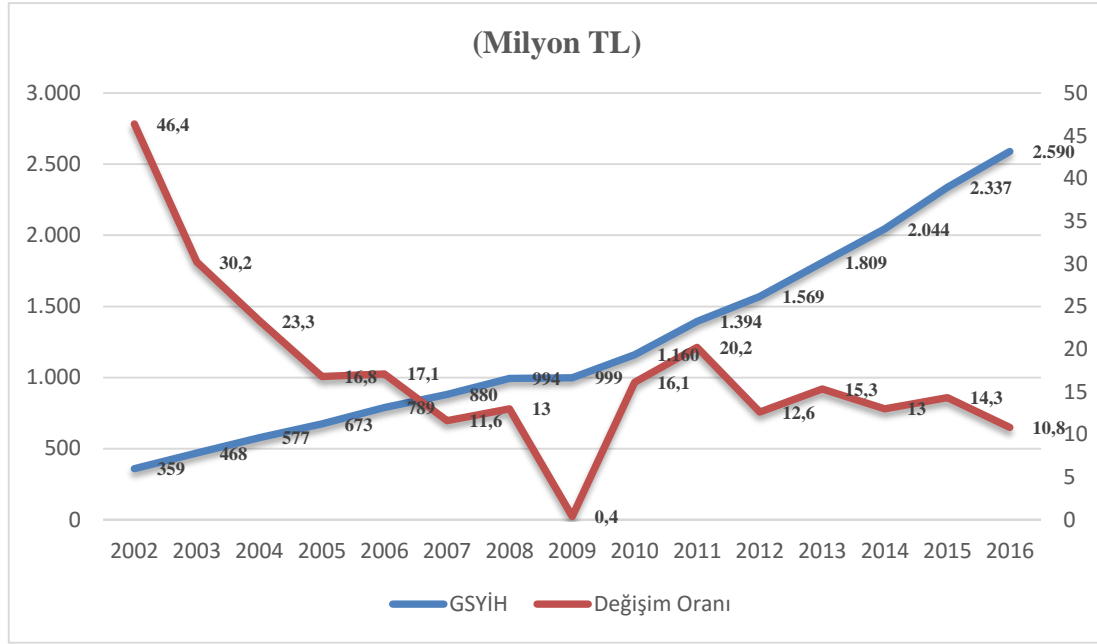
AKP hükümetinin devraldığı ekonomik tablo ile yaşanan krizler incelendikten sonra nicel verilerde oluşan değişimler bu başlıkta ele alınacaktır. Bir ülkede iktisadi büyümenin ve gelişmenin tek başına yoksullukla mücadelede yeterli olmadığı ekonomi biliminde kabul edilen bir gerçekliktir. Büyüme, beraberinde yoksulluğu hafifletebildiği sürece olumlu bir gelişme olarak değerlendirilecektir.

2.3.1. GSYİH

Ekonomik büyümeyi inceleyebilmek için öncelikle Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) kavramını açıklamak gerekmektedir. GSYİH; bir ülke sınırlarında, belirli bir zaman aralığında üretilen mal ve hizmetlerin iktisadi değeridir (Ertek, 2013: 9).

2002 sonrası GSYİH'deki değişimler, grafikler yardımı ile yoksullukla mücadele açısından incelenecektir.

Grafik-1: GSYİH-Cari Fiyatlarla Tutar ve Değişim Oranı 2002-2016

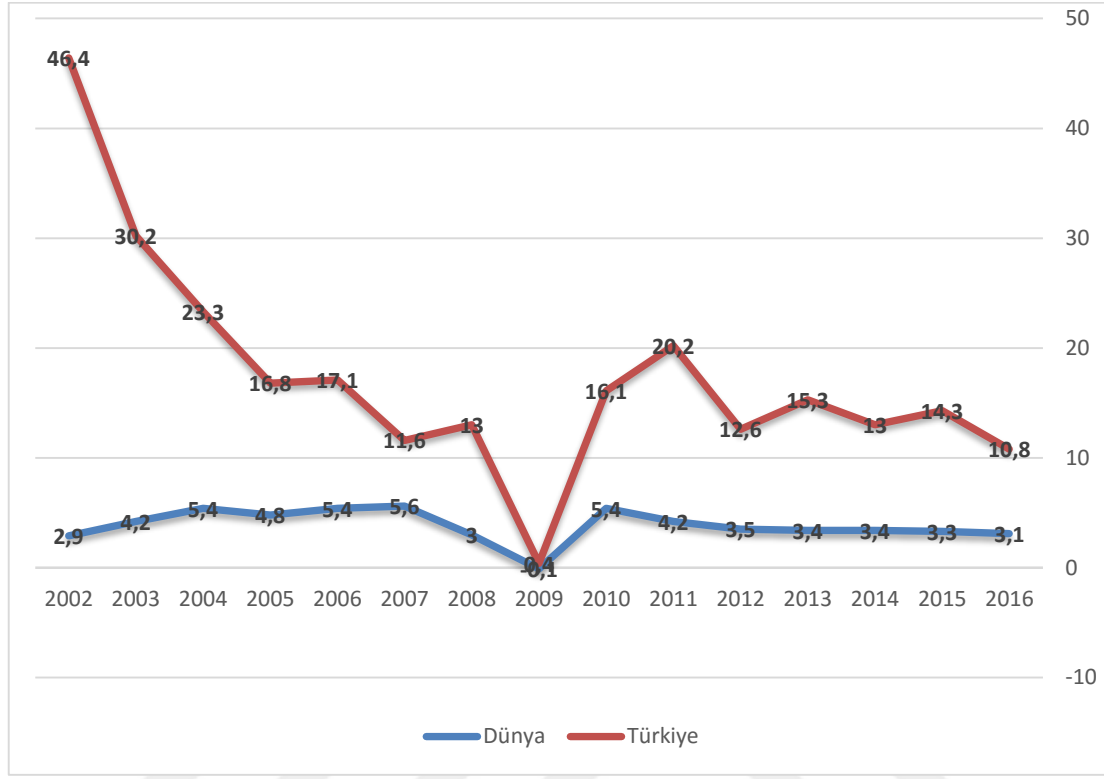

Kaynak: TÜİK, 2017a; TÜİK, 2017b.

Grafik 1 incelendiğinde 2016 yılı GSYİH tutarı, 2002 yılına göre 7.2 kat oranında bir büyüklükte gerçekleşmiştir. Bir ülkenin mal ve hizmetlerinin yıldına artış göstermesi iktisat bilimi açısından olumlu bir gelişme olarak görülmektedir. 2009 yılındaki artışın bir önceki yıla göre az olması, küresel krizin ülke ekonomisi üzerindeki etkisinin sonucu olarak değerlendirilebilir. Böylesi bir ekonomik büyüklük, AKP'nin ekonomi politikalarının makro düzeyde olumlu bir istikrar kazandığını göstermektedir.

Sönmez (2010: 265-266), 2001 Krizi sonrası emeğe odaklı büyüme politikalarının Türkiye'ye has bir başarı olmadığını, dünyadaki likidite bolluğunun böyle bir büyümeyi küresel alanda gerçekleştirdiğini ileri sürmüştür. Grafik 2'deki veriler Sönmez'in yaklaşımını doğrulamaktadır.

Grafik-2: Dünya Ekonomik Görünümü ve Türkiye (GSYİH Yıllık Değişim %)

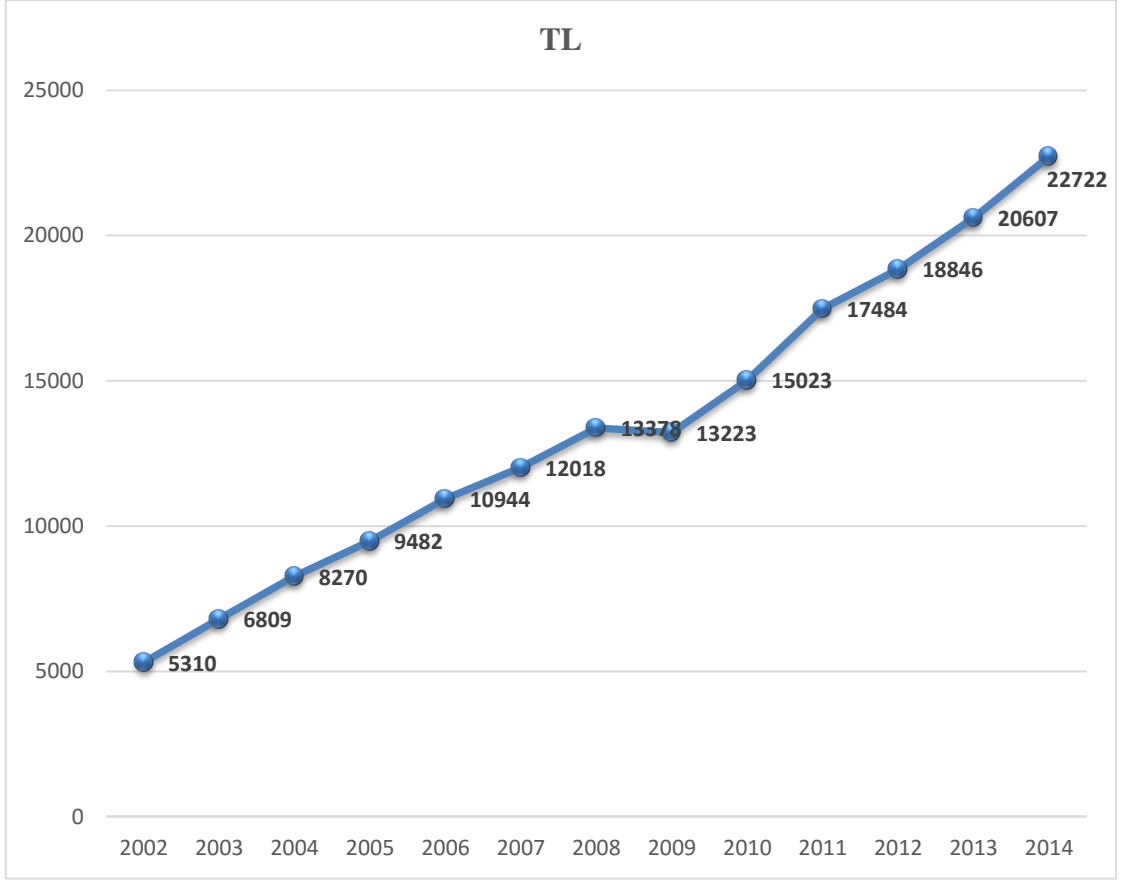
Kaynak: TÜİK, 2017b; IMF, 2017a.

Dinler (2006: 568), ekonomik büyümenin yararlarını dört başlıkta toplamıştır. Yaşam standardının yükselmesi, ulusal savunma gücünde yaşanan artış, büyümenin gelir dağılımı üzerinde olası etkisi ve yaşam tarzındaki değişiklikler.

Makro ölçekteki gelişmelerin, detaylı bir şekilde yoksullukla mücadele politikasının başarısı açısından incelenmesi büyük önem arz etmektedir.

GSYİH, bir ülkenin nüfusuna bölündüğünde; o ülkedeki kişi başına düşen milli gelir elde edilir (Ertek, 2013: 19). Grafik 1'deki olumlu ilerlemenin kişi başına düşen milli gelire de yansıtacağı beklenmektedir.

Grafik-3: Kişi Başına Düşen Milli Gelir 2002-2014

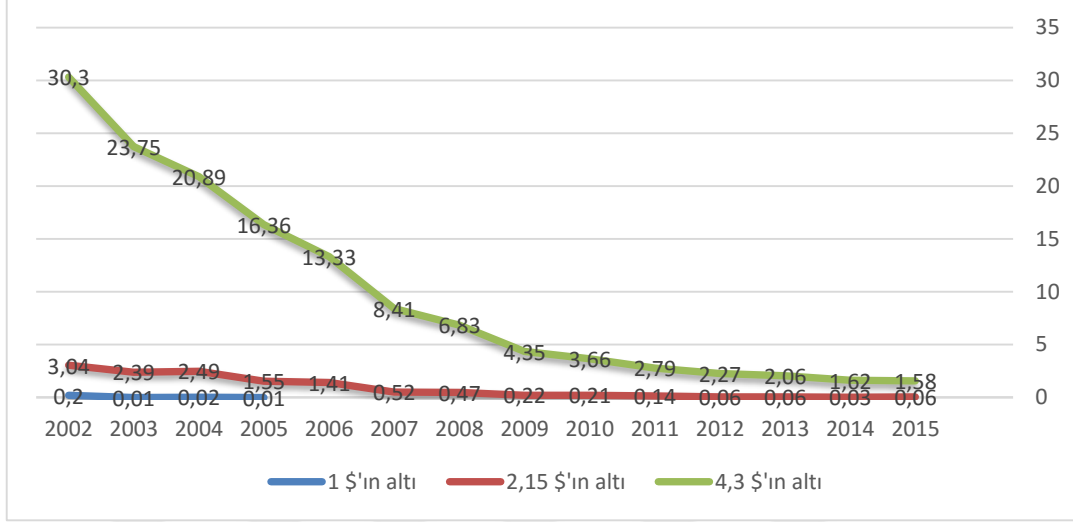

Kaynak: TÜİK, 2017c.

Grafik 3 incelendiğinde 2009 yılı hariç kişi başına düşen milli gelir artmıştır. 2014 yılında, 2002 değerleri ile kıyaslandığında 4 katlık bir artış gözükmemektedir. Ekonomik rakamsal değerlerin AKP döneminde yükseldiği grafiklerden anlaşılmaktadır. “Bu tür rakamsal değerlerin artışı, gerçekte yoksulluğu azalmakta mıdır?” sorusuna cevap verebilmek için farklı istatistiksel verilerin incelenmesi de gerekmektedir. Bu nedenle küresel anlamda yoksulluğu ölçen istatistiksel veriler incelenecektir.

2.3.2. Fert Yoksulluk Oranı

Grafik-4: Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fert Yoksulluk Oranları

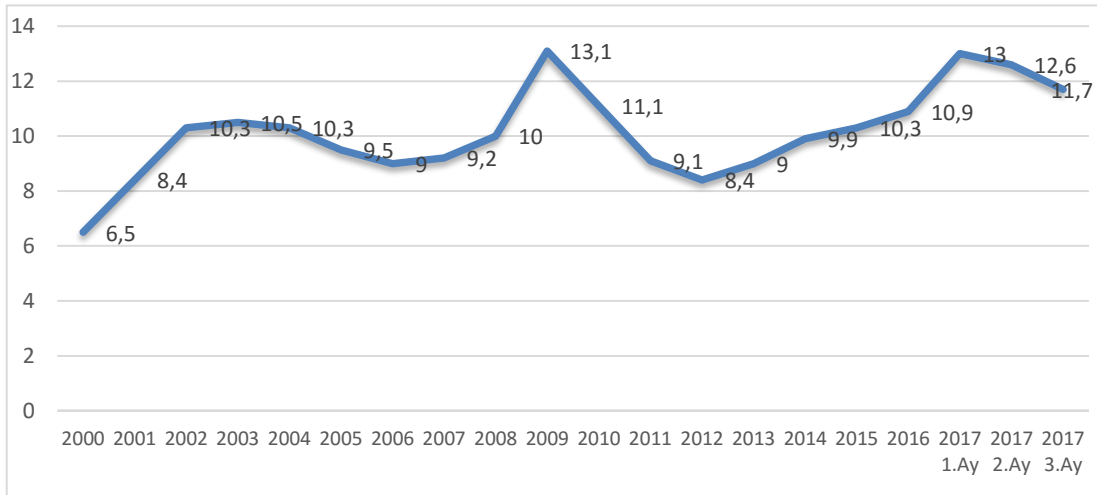

Kaynak: TÜİK, 2017d.

Grafik 4'te yoksulluğu inceleyen fert yoksulluk oranına göre; 2005 yılından itibaren günlük 1 doların altında yaşamını ikame ettiren hane halkı kalmadığı gibi 2015 yılından itibaren 2,15 ve 4,3 doların altında gelire sahip hane halkı oranı da büyük oranda düşmüştür.

2.3.3. İşsizlik Oranları ve İşsiz Sayısı

Grafik-5: İşsizlik Oranları 2000-2017

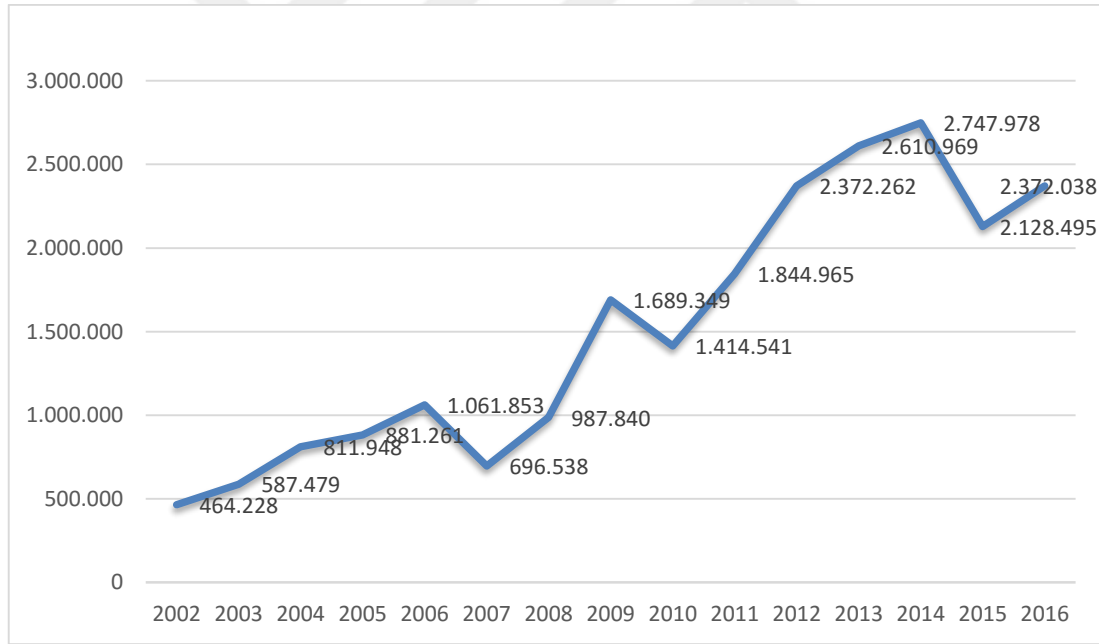
Kaynak: TÜİK, 2017e.

Dinler (2006: 474), mal ve hizmet üretim sürecine katılmak istemesine karşın çalışma imkanı bulamayan 16 yaş üzerindeki yetişkinleri işsiz olarak tanımlamıştır.

İşsizlik oranını ise işsizlerin miktarı/toplam iş gücü (çalışan+işsiz) şeklinde formüle etmiştir.

Acar'a (2006: 72) göre milli gelirin artışına bağlı olarak işsizlik azalıyorsa, bu noktada milli gelirin anlam kazandığı söylenebilir. Grafik 3'te görüldüğü üzere 2009 yılındaki daralma nedeniyle kişi başına düşen milli gelirden hafif bir düşüş yaşanmıştır. Grafik 5'teki işsizlik oranı; 2009 yılındaki ekonomik krizden dolayı yükselmiş ve 2010 yılından itibaren düşmüştür. 2014 yılından itibaren tekrar artmaya başlamıştır. Milli gelirin artmasına karşın işsizlik oranlarının da artış gözlemlenmesi ekonomik büyümenin tek başına yoksullukla mücadelede yetersiz kaldığı düşüncesini ortaya çıkarmaktadır. AKP'nin iktidara geldiği dönemde yüzde 6,5 olan işsizlik oranı; 2017'nin ilk üç ayı ortalamasında yüzde 11 olarak ölçülmüştür.

Grafik-6: İşsiz Sayısı 2002-2016

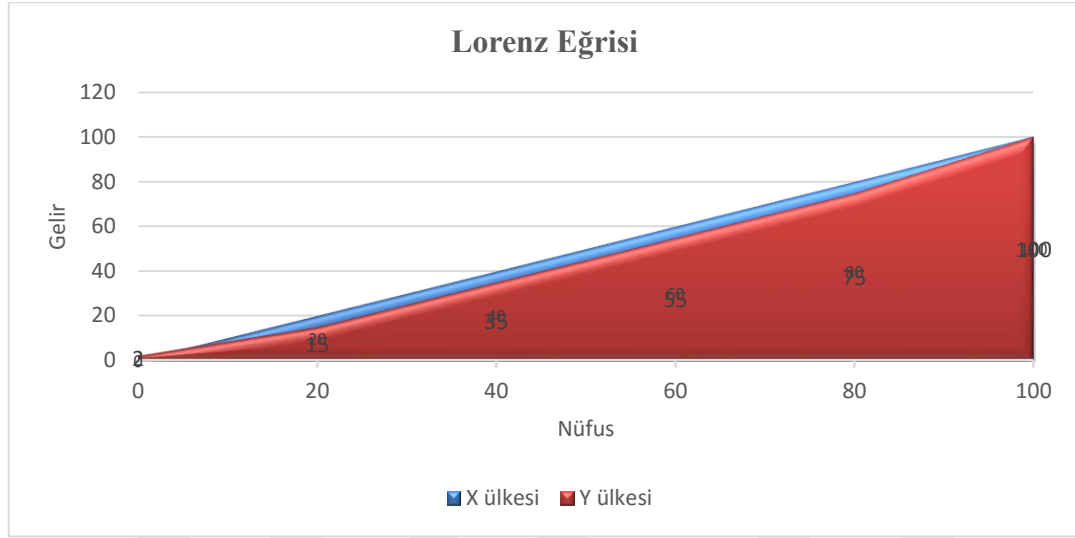
Kaynak: İŞKUR, 2017a.

Grafik 3'de kişi başına düşen milli gelirden artış sağlanması ile grafik 4'te fert yoksulluk oranlarının ortadan kalkmaya başlamasına karşın Grafik 6'da görülen işsiz sayısı, AKP döneminde ekonomik kalkınmanın yoksullukla mücadelede politikasından uzaklaştığını göstermektedir. Milli gelir 2002-2016 yılları arasında yaklaşık 7 kat oranında bir artış yakalamış olmasına karşın; işsiz sayısı da aynı yıllar

arasında yaklaşık 5 kat oranında artmıştır. Milli gelirin artmasına karşın işsiz oranının da 2002-2016 yılları arasında yüzde 10'lar seyretmesi gelir dağılımının adaletli olup olmadığı sorusunu ortaya çıkarmaktadır.

2.3.4. Gelir Dağılımının Ölçülmesi

Grafik-7: Lorenz Eğrisi

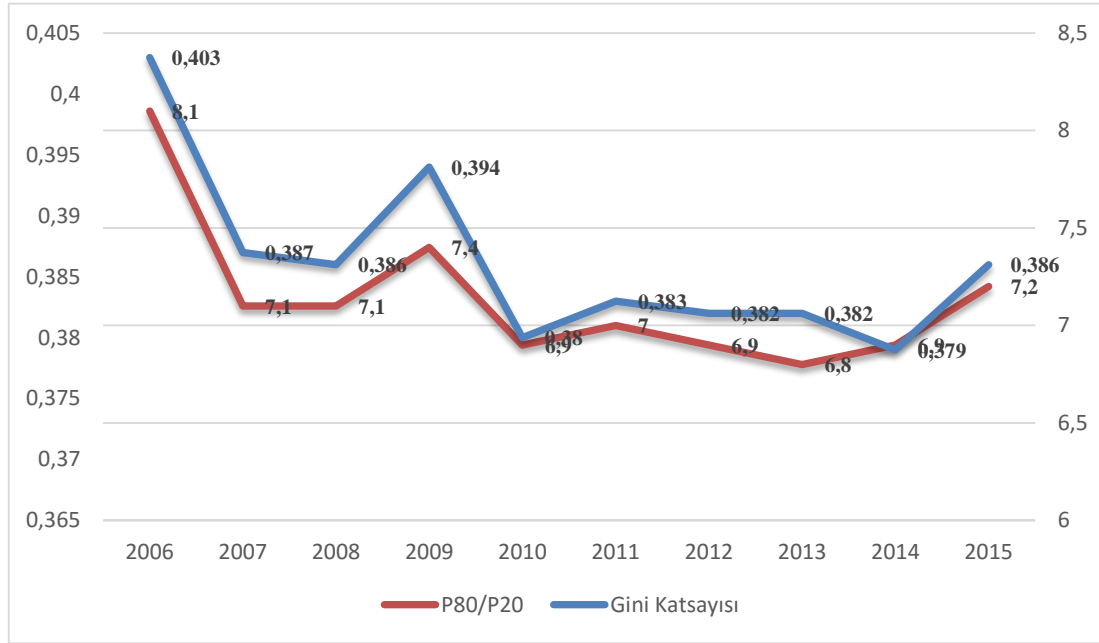
Kaynak: Ünsal (2007: 601-602).

Dinler (2006: 295-296), mal veya hizmet üreten kişilerin ya da üretim faktörlerinin milli gelirden aldıkları payı gelir dağılımı olarak tanımlamıştır. İşlevsel ve kişisel gelir dağılımı olarak ikiye ayrılmaktadır. İşlevsel gelir dağılımında emek; ücreti, sermaye; faizi, doğal kaynaklar; rantı, girişimci ise kârı elde edecektir. Kişisel gelir dağılımı ise milli gelirin ülkedeki kişiler arasındaki dağılımı ya da kişisel bölüşümü olarak tanımlanmaktadır. AKP döneminde gelir dağılımını inceleyebilmek için bazı kavramların tanımlanması gerekmektedir. Lorenz Eğrisi ve Gini Katsayısı sırasıyla açıklanacaktır.

Lorenz Eğrisi; Max Otto Lorenz tarafından geliştirilen bir grafik türüdür. Bu grafikte toplum gelir büyüklüklerine göre % 20'lik parçalara bölünür. Her % 20'lik gelir grubun gelirden aldığı paya oranla Lorenz Eğrisi ortaya çıkarılır. Yukarıdaki grafikte X ülkesindeki her % 20'lik nüfus gelirden % 20'sini almaktadır. Y ülkesine bakıldığında Lorenz eğrisi doğrusal olmaktan uzaklaşmakta ve her % 20 lik nüfusun

elde ettiği gelir eşit olmamaktadır. Gini Katsayısı ise Corrado Gini tarafından geliştirilmiştir. X alanı / $(X$ alanı + Y alanı) formülü ile Gini Katsayısına ulaşılmaktadır. Gelir tam adaletli şekilde bölüşülüyorsa verilerden hareketle Gini Katsayısı 0 olarak bulunur. Gelir dağılımında adaletsizlik arttıkça katsayı 1'e yaklaşacaktır (Ünsal, 2007: 600-602).

Grafik-8: Gini Katsayısı ve P80/P20 Oranı

Kaynak: TÜİK, 2017f.

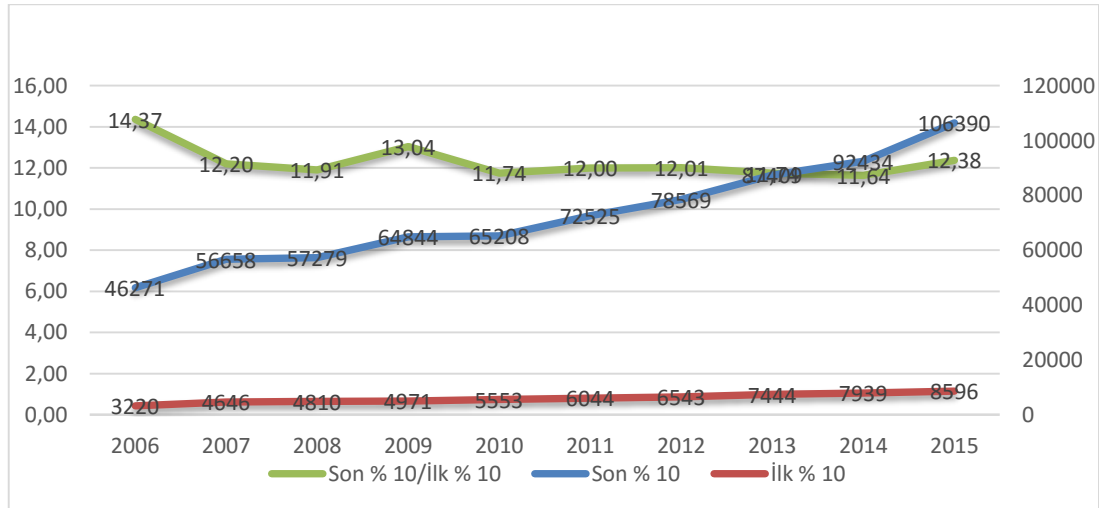
Gini Katsayısı'nın 0'a yaklaştıkça gelir dağılımının adaletli olduğu belirtilmişti. Grafik 8'de; 2006 yılından itibaren elde edilebilen verilere göre 2009 yılındaki daralma gelir düşüklüğüne sahip kesimler üzerinde etkisini göstermiştir. 2009 yılında katsayı 0,394 olarak ölçülmüş, 2006 yılındaki değerlerine geri dönmüştür. 2007-2015 yılları arasında ise katsayı 0,38-0,39 aralığında seyretmiş, 2007 yılından itibaren gelir dağılımındaki göstergeler yerini korumuştur. P80/P20 oranları ise en yüksek gelire sahip kesim ile en düşük gelire sahip kesim arasındaki katsayıyı vermektedir. Grafikte görüleceği üzere Gini Katsayısı ile paralel bir seyir izlemiştir. 2006 yılında P80/P20 oranı 8,1 iken 2015 yılında 7,2 olarak ölçülmüştür. AKP'nin mikro düzeydeki ekonomi göstergeleri, yüksek gelir gruplarının ekonomik büyümeden yararlandığı sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Dinler'e (2006: 297-298) göre gelir dağılımındaki adaletsizlikler bazı nedenlere dayanmaktadır. Ücret farkları, piyasadaki rakabet, toprak mülkiyetine bağlı feodal sistem veya yoksulluk ile bölgeler arası gelişmişlik başlıca nedenleri arasındadır.

Önceki başlıklarda belirtildiği üzere asgari ücret üzerindeki politik bir müdahale AKP ile sermaye kesimi arasındaki güç dengesini bozabilme dinamiğine sahipti. AKP yoksullukla mücadele politikasını ücret gelirleri üzerinden gerçekleştirmeyip tali bir yol olan sosyal yardımlar üzerinden gerçekleştirmeye çalışmıştır. AKP, seçim çalışmaları haricinde asgari ücret tartışmalarına girmekten kaçınmıştır. Düşük ücretli emeğe bağlı büyüme modeli bu yaklaşımları gerektirmekteydi. Toprak mülkiyetinin eşitsiz dağılımı ve kentler arası gelişmişlik farkları da yoksulluğu kronikleştiren diğer problemlerdir.

Grafik 8'deki bilgiler ışığında gelir adaletinin belli parametreler arasında izlediği aşamalar, yolsuzluk grafiklerinde de aynı dönemler arasında ülke sıralamasını ve puanlarını etkilediği görülecektir.

Grafik-9: Türkiye Hane Halkı Kullanılabilir Gelire Göre Son % 10'luk grup ve İlk % 10'luk grup

Kaynak: TÜİK, 2017g.

Grafik 9, Grafik 8'e göre gelir gruplarını yüzde 10'luk kesimlere ayırarak toplumdaki gelir farklılığını daha belirgin şekilde göstermektedir. Son yüzde 10'luk kesim en üst gelire sahip hane halklarına karşılık gelmektedir. İlk yüzde 10'luk kesim en düşük gelire sahip hane halklarına karşılık gelmektedir. 2006 yılında elde edilen verilere göre bu iki iktisadi sınıfın gelirleri oranı 14,37 olarak ölçülmüştür. En yüksek iktisadi sınıf, en düşük gelire sahip kesime göre 14 katın üzerinde gelir elde etmektedir. 2015 yılında bu oran 12,38 olarak ölçülmüştür. Bu veriler ışığında AKP'nin yoksullukla mücadele politikası düşük gelirliiler açısından radikal çözümler ortaya koyamamıştır.

AKP'nin makro ve mikro düzeydeki ekonomi politikaları incelenmiş, yoksullukla mücadele bağlamında başarılı sonuçlara ulaşılmamıştır. Bu durumun nedenlerinden birisi de Yeni Sağ ve Neoliberal politikaların parti üzerindeki etkisidir. AKP, iktidara ilk geldiği dönemden itibaren sermayenin hareket alanını genişletmek amacıyla çalışmalara başlamıştır. Kamu borç stoğunun da krizlere neden oluşu, sermaye üzerinden ekonomik kalkınmayı zorunlu kılmıştır. Küçülen ve güçlenen devlet anlayışı ile devletin piyasadan çekilip asli görevlerine dönme düşüncesi, işsizlik ve gelir dağılımı üzerinde olumlu bir etkide bulunmamıştır. Parti; pragmatik davranmış, önceki krizlerin de vermiş olduğu tecrübelerle dayanarak sosyal yardımlar kanalı ile yoksulluğu kaldırmak yerine sürdürülebilir bir denkleme çekmiştir.

2.4. Yoksullukla Mücadelede Kurumsal Reformlar

Neoliberal ve Yeni Sağ ideolojisinin küresel hâkimiyeti, AKP hükümetini yoksullukla mücadelede piyasacı argümanlar ile hareket etmeye yöneltmiştir. İlerleyen başlıklarda görüleceği üzere devlet-vatandaş kavramsalı; işletme-müşteri olarak yeni bir forma dönüştürülecektir. Gelir dağılımını düzenlemek yerine; devletin küçültülmesi, iş tanımının esnekleştirilmesi, yerel yönetimlerin sosyal yardımcı kimliği ile öne çıkması gibi piyasacı özellikler ele alınacaktır.

Koray'a (2015: 38) göre AKP döneminde yoksullara yönelik yardımların arttığı doğrudur. Bu yardımlar dönemsel olarak Birleşmiş Milletler (BM), Dünya Bankası gibi kuruluşların politikalarından bağımsız değildir. Aynı zamanda yoksul kesim ile parti arasında bağları güçlendirmek adına bu tür yardımların yapıldığı

söylenbilir. Genel olarak politikalar “yoksulluğu yönetmek” başlığı altında izlenmeye çalışılmıştır.

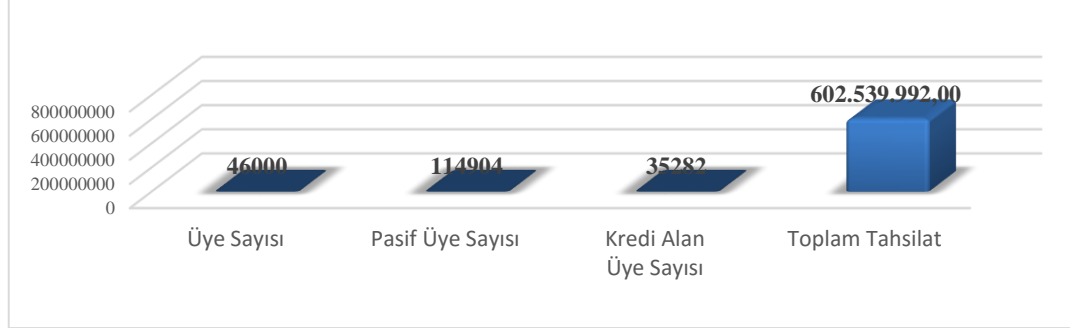
2.4.1. Mikro Kredi Projesi

Mikro kredi uygulaması, Dünya Bankası ile Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)’nin yoksullukla mücadele politikası olarak hayata geçirilmiştir. Yoksul durumdaki bireyin yeteneklerini ve olanaklarını kullanmaya başladığı bir kredi uygulamasıdır. Mikro kredi uygulamasındaki hedef, gelir dağılımı eşitsizliğini ortadan kaldırmaya çalışmak ve yoksul odaklı bir büyüme sağlamaya çalışmaktır (Güneş, 2009: 39-41).

AKP döneminde “Neoliberalizm” politikasının izdüşümü olarak mikro kredi projesi uygulanmaya başlamıştır. Ekonomik politikalar bağlamında, yoksullukla mücadele amacıyla üzerinde çalışılan “mikro kredi” projesi olumlu karşılanmıştır. Uluslararası Mikro Kredi Aracıyla Yoksulluğun Azaltılması Konferansı’nda Başbakan Erdoğan, yoksulluk ve yolsuzluğun Türkiye’de yıllarca büyük acılara neden olduğunu ifade etmiştir (Tekin, 2004: 223).

Mikro kredi ile gelir elde etmek isteyen ve küçük bir sermayeye ihtiyacı olan yoksullara olanak tanınmaktadır. Mikro kredi teminat gösterilmeden ve kefilsiz şekilde verilebilmektedir. Burada amaç; istihdamı artırmak, sosyal adaleti sağlamak, ekonomik ve sosyal kalkınmayı gerçekleştirmeye çalışmaktır. Yine uluslararası uygulamalarda, öncelikle en yoksul insanlar ve yoksul kadınlar hedef alınmaktadır. Gençlerin istihdamı, orta sınıf çiftçilerin desteklenmesi de uygulamaya dahildir. Örnek bir çalışma olarak, İsrâfi Önleme Vakfı, Grameen Bank ile Diyarbakır Valiliği koordinasyonunda mikro kredi uygulaması 11 Haziran 2003 tarihinde başlatılmıştır. Proje’nin Türkiye genelinde yaygınlaştırılması düşünülmektedir (Kan, 2011: 57-58). Başlangıç aşamasında girişimcinin fikirleri uygun görüldüğü takdirde 1.000 TL temel kredi verilmektedir (<http://www.tgmp.net>, 2017a). Kredi tutarının düşük olması, üretilecek mal ve hizmetin kapsamı, niteliği gibi sorunların da ortaya çıkmasına neden olmaktadır. 2017 yılı itibariyle mikro kredi programına ait veriler Grafik 10’da gösterilmiştir.

Grafik-10: Türkiye Grameen Mikrofinans Programı 2017

Kaynak: TGMP, 2017b.

2.4.2. Türkiye İş Kurumu

Yoksullukla mücadelede istihdamın niteliği ve niceliği üzerinde önemli bir yere sahip olan İŞKUR'un çalışmaları bu başlıkta incelenecektir. İstihdamın artırılmasına yönelik İŞKUR da önemli role sahiptir. Etkinlikler; çalışma çağındaki vatandaşları, kadınları, işyerlerini kapatanları, işsizlik ödeneğinden faydalananları, engellileri ve eski hükümlüleri kapsamaktadır. Kamu kurumları ile özel sektör temsilcilerinin koordine ettikleri İl İstihdam Kurulları etkinlikleri yürütmektedir. Etkinlik ayrıca "İstihdam Garantili Eğitim Kursları" adı altında eğitim programlarını da kapsamaktadır. İŞKUR' a kayıtlı işsizler bu kurstan yararlanabilmektedir. İŞKUR-Adalet Bakanlığı işbirliği ile 2001 yılından bu yana, mahkûmiyeti az kalmış hükümlüler için de böyle çalışmalar sürdürülmektedir (Karabulut, 2007: 73).

İşini kaybetmiş olan işçiler, belirli kriterler dâhilinde işsizlik ödeneği alabilirler. İlgili kanun kapsamında; İŞKUR, işsizlere iş bulunması hususunda çalışmalar yapabilmektedir. İş bulunamayanlara; meslek geliştirme, edindirme ve yetiştirme eğitimi yönetmelikle belirlenmektedir. İŞKUR tarafından çıkarılan "İşsizlik Ödeneği Alan Sigortalı İşsizlerin Meslek Geliştirme, Değiştirme ve Edindirme Eğitimi Yönetmeliği" kapsamında işgücü yetiştirme kursları açılabilir (Karabulut, 2007: 76).

İşsizliği azaltmak amacıyla, iş ve meslek danışmanlığı; kişilerin özelliklerinin belirlenmesi, uygun mesleğin seçilmesi, eğitim imkânlarından yararlanmaları ile

diğer süreçleri kapsamaktadır (Karabulut, 2007: 87). Aşağıdaki tablo sadeleştirilmiş şekilde 2001-2014 yılları arasında yürütülen İş ve Meslek Danışmanlığı Çalışmalarını göstermektedir.

Tablo-1: 2001-2014 Yılları Arasında Gerçekleştirilen İş ve Meslek Danışmanlığı Çalışmaları

Faaliyetler	Bireysel Görüşmeler		Okul Sayısı	Sınıf Sayısı	Öğrenci Sayısı
	Meslek Danışmanlığı	İş Danışmanlığı			
Yıllar					
2001	4.896	3.618	734	1.446	82.302
2002	4.585	4.330	711	1.698	88.038
2003	1.281	1.702	480	1.081	48.639
2004	1.817	2.249	512	1.149	49.247
2005	607	1.038	646	1.418	68.207
2006	796	1.328	601	1.335	67.223
2007	1.103	1.502	726	-	90.015
2008	919	3.235	1.372	-	128.243
2009	1.598	5.255	665	-	53.279
2010	3.649	16.075	-	675	53.795
2011	4.504	160.607	-	886	58.675
2012	36.236	805.257	-	2.300	277.393
2013	47.845	1.585.005	-	6.197	632.299
2014	69.578	2.494.762	-	8.502	981.238

Kaynak: İşkur, 2016. (Yıllık İstatistik Bültenleri 2014)

Tablo incelendiğinde; meslek danışmanlığının 2014 yılında 2002 yılına göre yaklaşık 16 kat arttığı görülmektedir. Aynı yıllar karşılaştırıldığında öğrenci sayısının 11 kat arttığı görülmektedir. İŞKUR, bu hizmet ile ülkemizde süregelen uygun işe uygun işçi tartışmasına bir çözüm olma fırsatını sunabilmektedir.

İŞKUR'un işçi ve işveren arasında kurumsal bir danışmanlık hizmeti vermesi, istihdamın niteliği ve niceliği açısından büyük öneme sahip olduğunu göstermiştir. İşsizlere belirli vasıfların kazandırılması, eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin

verilmesi gibi çalışmalar, Avrupa Birliği'ne üye olmayı hedefleyen bir ülke için olumlu bir istihdam politikası olarak görülmüştür.

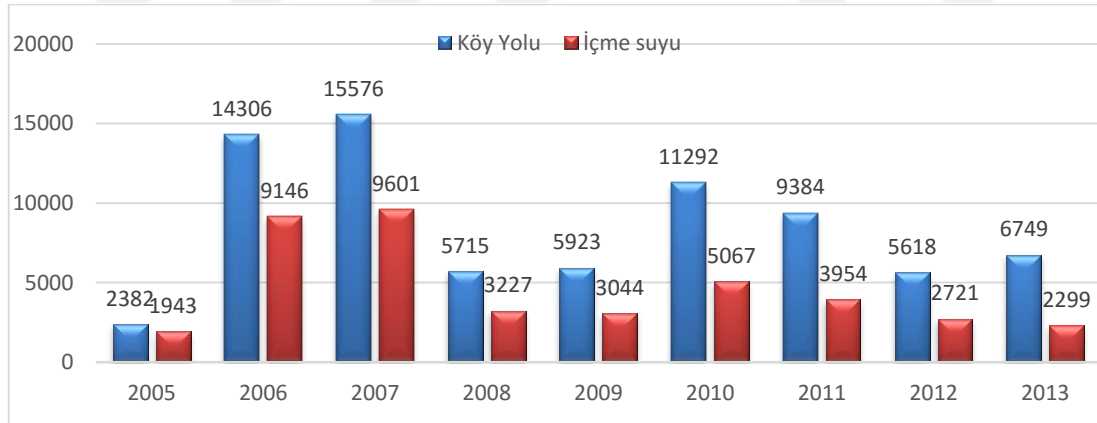
2.4.3. Köydes ve Sodes Projeleri

Bölgeler arası gelişmişlik farkını ortadan kaldırmak ve kırsal alandaki yoksulluğun önüne geçebilmek amacıyla bazı projeler AKP döneminde uygulanmaya başlamıştır. Projeler, yoksullukla mücadele politikası bağlamında düşünülse de altyapı hizmetlerinin sağlanması devletin temel görevleri arasındadır.

2005 yılında hayata geçirilen Köylerin Altyapısının Desteklenmesi Projesi (KÖYDES)'nin amacı, büyükşehirlere olan göçü azaltmak, kırsal bölgeleri cazibe merkezine dönüştürmektir. Altyapı problemlerinin çözüme kavuşturulmasıyla beraber bölgesel gelişmişliğe katkıda bulunulmaktadır (Kantarcıoğlu, 2015: 224).

Grafik 11'de KÖYDES kapsamında yapılan köy yolu ve içme suyu çalışma sayısı gösterilmiştir.

Grafik-11: Köydes Çalışmaları 2005-2013

Kaynak: Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, 2017.

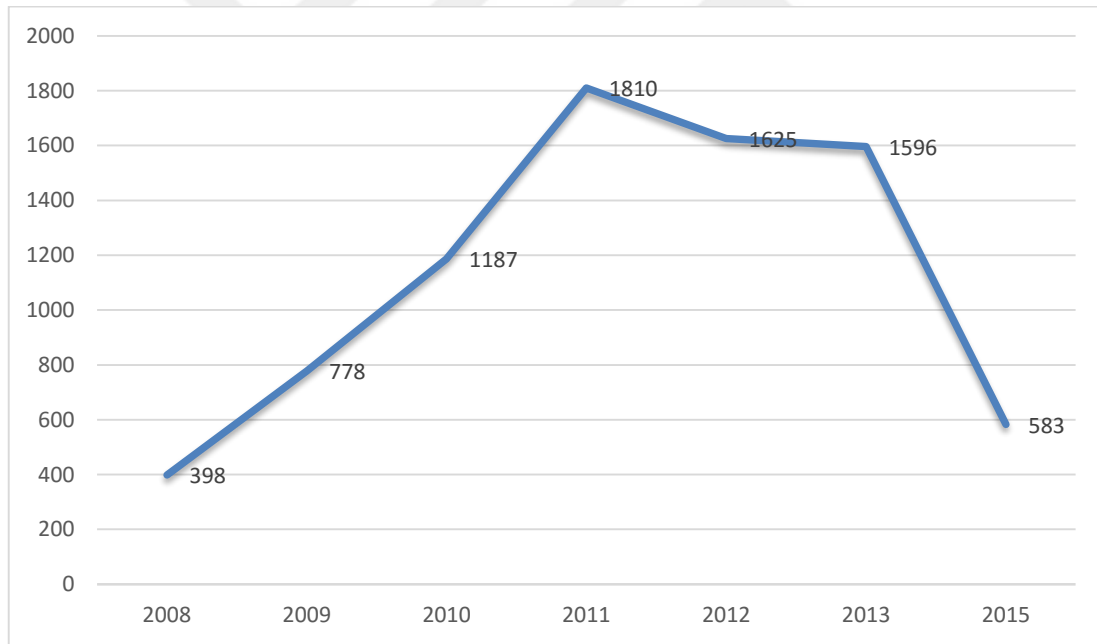
Sosyo-ekonomik düzeyi görece düşük illerde ise SODES projesi başlatılmıştır. Ayrıca kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları işbirliğini sağlamak amacıyla Kalkınma Ajansları da faaliyete geçirilmiştir (Kdgm, 2013: 118). Kent konseylerinin oluşturulması ve kalkınma ajanslarının kurulması yönetim

politikası çerçevesinde yapılan reformlar arasında yer almaktadır (Yılmaz ve Güler, 2016: 14).

Doğu ve Güneydoğu'yu kalkındırmak, istihdamına ve iktisadi gelişmesine katkıda bulunmak amacıyla 2008 yılında SODES Programı uygulamaya konulmuştur. Bu kapsamda iş gücünü artırma, sosyal etkinlikler gibi başlıklarda 674 milyon TL kullanılmıştır (Kdgm, 2013: 132).

SODES, yoksulluk ve işsizlik ile mücadele etmeyi hedefleyen bir sosyal kalkınma projesidir. Valiliklerce yürütülen SODES; sosyal adaleti sağlamak amacıyla dar gelirli kimseleri hedeflemektedir. 2008 yılında 9 il ile çalışmalara başlamış, 2013 yılı itibariyle il sayısı 34'e çıkarılmıştır (SODES, 2017a).

Grafik-12: SODES Tarafından Desteklenen Proje Sayısı

Kaynak: SODES, 2017b.

2.4.4. Sosyal Güvenlik Kurumu

Sosyal devlet anlayışının müdahaleci yaklaşımı, çalışmanın birinci bölümünde açıklanmıştı. YKİ, Neoliberalizm ve Yeni Sağ akımları mal ve hizmet üretimini piyasa tekeline terk etmeye çalışsa da Sosyal devlet anlayışı bu yaklaşıma karşı çıkmıştır. Çalışanın özellikle işgücünün çalışma hayatındaki güvenliği üzerinde

etrafıca tartışmalar yaşanmış, sosyal güvenlik sorunun devlet eliyle çözülmesi sonucuna varılmıştır.

Sosyal devlet, kurumsal gelişimini sanayileşmeden olumsuz etkilenen işçi sınıfı lehine düzenlemiştir. Kurumsal gelişmenin bir ürünü olarak sosyal güvenlik sistemi ortaya çıkmıştır (Tunç, 2009: 40). Sosyal devlet anlayışı geleneksel kamu yönetimi paradigmasına eleştiriler yöneltmiş, çalışanın güvenliği açısından bazı reformların ortaya çıkmasına katkı sağlamıştır.

Yönetim paradigmalarının güncellenmesi veya revize edilmesi, siyasal sistem ile iktisadi gelişmişlikten bağımsız değildir. Bu nedenlerden dolayı kamu yönetimine karşı eleştiriler olabilmektedir. Hantal yapı, aşırı istihdam, yetkilerin ve sorumluluk karmaşası, aşırı bürokrasi gibi sorunlar eleştirilere konu olmaktadır (Kan, 2011: 51). Yukarıda belirtilen eleştiriler bağlamında Türk Kamu Yönetimi'nde yoksullukla mücadelede politikası kapsamında sosyal güvenlik sisteminde köklü değişimler yaşanmıştır. Türkiye'de oldukça parçalı, eşitsiz, dağınık ve yetersiz olan Sosyal Güvenlik Sistemi'nin daha etkin çalışabilmesi için son yıllarda tek çatı altında toplanması yönünde önemli adımlar atılmıştır. Bu çerçevede, üç sosyal sigorta kuruluşu SSK, ES, ve Bağ-Kur, "SGK" çatısı altında bir araya getirilmiştir (Gül ve Gül, 2008: 367). Farklı sigorta kollarındaki özlük ve haklar daha önce eleştiri konusu olmaktaydı. Yine bilgi teknolojisinin gelişimi farklı kolların tek bir sistem üzerinden idaresini zorunlu kılmaktadır.

Ayrıca tarım sektörüne yönelik; çiftçilerin ve esnafın prim oranları azaltılmış, çiftçi ve esnafa malülen emekli olabilme hakkı tanınmış ve iş göremezlik ödeneği almaları sağlanmıştır. Geliri olmayan yetim çiftçi ve esnaf kızlarına çeyiz yardımı yapılmış ve esnafın aldığı krediden prim borcu kesilme imkânı getirilmiştir. AKP döneminde "Tarım Sigortası" sisteme dâhil edilmiş; sigortalıların anne ve babalarının sağlık imkanlarından yararlanması sağlanmıştır (Kdgm, 2013: 126).

Kapar'a (2015: 226) göre, AKP döneminde işgücü piyasasını ıslah etmeyen ve sosyal öncelikleri yok sayan bir politika izlenmiştir. Bu dönemde, sosyal güvenlik sisteminin problemleri çözülmemiş ve yeni sorunlar ortaya çıkmıştır.

SSK, ES ile Bağ-Kur'un emeklilik kriterlerinde ortaya çıkan eğitsizlik, muayene ve ilaç ücretlerinin maliyeti ile yeğil kartın kullanım amacının dışına çıkması gibi nedenler, sosyal güvenlik reformunu zorunlu kılmıştır.

2.4.4.1. Gelir Testi Uygulaması ve Yeğil Kart'ın Kaldırılması

Genel Sağlık Sigortası (GSS)'nin tartışılmaya baőlanılması, 1960'lı yıllara dayanmaktadır. Sağlık sorunlarının günübirlik zmler ile giderilemeyeceği gündeme getirilmiştir (Kurt, 2016: 156). Uygulamanın tartıőıldıktan uzun bir zaman sonra hayata geçirilmesinin bazı önemli nedenleri bulunmaktadır. Koalisyon hükümetlerinin yaşadığı istikrarsızlık, askeri darbelerin meydana gelmesi ile Yeğil Kart'ın varlığı gibi durumlar uygulamanın gecikmesine neden olmuştur.

Gelir Testi uygulaması, ülkemizde vatandaşların genel sağlık güvencesinden mahrum bırakılmaması amacıyla hayata geçirilmiştir. Sağlık sektöründe modern devlet uygulamalarında görülen ve aynı zamanda dünya çapında yaklaşık % 18 oranında uygulanan GSS, Türkiye'de uygulanmaya baőlanmıőtir. "Genel Sağlık Sigortası Gelir Testi" taramasından sonra hane geliri brüt asgari ücretin 1/3'ünün aőaęısında bulunan 9 milyon vatandaş, GSS'den faydalanabilmiőt ve primleri devlet tarafından finanse edilmiştir. Diğer uygulayıcı ülkeler ile karşılaştırıldığında yüksek bir kesim, % 98 oranında vatandaş sisteme dahil edilmiştir (Kdgm, 2013: 126). GSS uygulamasından önce "Yeğil Kart" uygulaması hem istikrar yönünden hem de bürokratik süreçlerden dolayı eleőtirilmekteydi. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın kurulmasının ardından 2022 sayılı Kanun kapsamında yapılan yardımlar SYGM bünyesine alınmıőtir. Yeğil Kart uygulaması kaldırılarak GSS oluşturulmuştur (İncedal, 2013: 73). Yıldırım'a (2013: 95) göre, Yeğil Kart uygulaması, ilaç giderlerini karőıladıęı için neoliberal popülizm ile ilaç Őirketlerini memnun etmiştir.

Erdoğdu'ya (2013: 685) göre, GSS sistemi sağlık sisteminin metalaőmasına neden olmuştur. Sistem, yurttaőı tüketicisi konumuna dönüştürmüştür. Geleneksel kamu yönetimi anlayışına göre devletin sağlık hizmetlerini ekonomik bir değer karşılığı servis etmesi, devletin tanımını açısından bir eliőtki yaratmaktadır. YKİ, Yeni

Sağ ve Neoliberal yaklaşımlar ise devletin işletmeci bir fonksiyona sahip olmasından dolayı bazı servislerin ücretli olmasını doğal karşılamaktadır.

Öniş'e (2012: 141) göre AKP'nin sağlık ve eğitim harcamaları kanalı ile orta sınıf ve dar gelirli kesimleri memnun etmesi seçimlerde AKP'ye oy olarak dönmüştür. Kırsal bölgelerden kente doğru yoğun göç akımı, tarımda makineleşmeden sonra başlamış olmakla beraber günümüzde devam etmektedir. Büyük kentlerde şehir merkezinden uzak, sosyolojik ve iktisadi temeli bulunan bu orta ve dar gelirli sınıflar, seçim dönemlerinde partilerin çalışma sahalarının birer parçası olmaktadır. Sağlık ve eğitimdeki somut sonuçlar bu kesimlerin siyasi tercihleri üzerinde büyük etki göstermektedir. İlaç maliyetlerinde devlet desteğinin büyük olması, hastane ve yatak sayısı, ders kitaplarının ücretsiz dağıtımı gibi somut sonuçlar oy tercihlerini etkilemektedir.

2.4.4.2. 65 Yaş Aylığı

Türkiye'de sosyal yardım uygulaması, ilk defa 1976'da yürürlüğe giren 2022 sayılı kanun ile başlamıştır. Sonrasında 2013 yılında yapılan değişiklik ile "65 yaşını doldurmuş muhtaç, güçsüz ve kimsesiz vatandaşlara" aylık bağlanmasını öngören "65 yaş aylığı" uygulaması yürürlüğe girmiştir (Koyuncu, 2014: 237). 2022 sayılı kanunun 1. maddesine göre gelir sahibi olmayan muhtaç vatandaşlardan, 65 yaşını doldurmuş yaşlılar ile reşit olan engelliler ve kanunen bakmakla yükümlü olduğu reşit olmayan engelli yakını bulunan kimselere aylık bağlanmaktadır (İncedal, 2013: 90).

Engelli vatandaşlara yönelik haklarını koruyup geliştirmeyi amaçlayan "Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun" 1 Ocak 2005 tarihli 5378 sayılı Kanun ile kabul edilmiştir (Kdgm, 2013: 198).

Sosyal yardımlar, devletin yoksulluğa karşı geliştirdiği destek politikalarıdır. Bu yardımlar, primsiz ödemeler ve genel yardımlar olarak iki gruba ayrılabilir. Yaşlılık, özürllük aylıkları primsiz ödemeler; düzenli olmayan geçici yardımlar ise genel yardımlar içinde yer almaktadır (Kan, 2011: 58).

Aşağıdaki tabloda 2002-2012 yılları arasında yaşlı ve özürlü yardımlarından yararlanan kişi sayısı ve toplam yardım miktarı gösterilmektedir (İncedal, 2013: 92).

Tablo-2: 2022 Sayılı Kanun Kapsamında Yapılan Yaşlı ve Özürlü Yardımları

Yıllar	Faydalancı Sayısı	Toplam Yardım Miktarı(Bin TL)
2002	1.008.846	311.623
2003	1.047.341	737.092
2004	1.092.457	788.825
2005	1.266.268	1.003.882
2006	1.243.878	1.284.823
2007	1.244.174	1.758.304
2008	1.266.174	2.018.629
2009	1.321.373	2.366.527
2010	1.363.670	2.562.228
2011	1.337.989	2.795.434
2012	1.228.355	2.911.191

Kaynak: SYGM, 2013'den Aktaran: İncedal, 2013: 92.

2022 sayılı kanun kapsamında yararlanan kişi sayısı Tablo-3'te gösterilmiştir. Yararlanan kişi sayısı, 2010-2000 yılları arasında karşılaştırıldığında yaklaşık % 50 oranında bir artışın sağlandığı görülmüştür.

Tablo-3: 2022 Sayılı Kanun Kapsamında Yararlanan Kişi Sayısı

Yıl	Yararlanan kişi sayısı
1977	422.451
1980	765.553
1985	683.989
1990	612.389
1995	868.204
2000	951.717
2005	1.266.268
2009	1.268.364
2010	1.350.593

Kaynak: Metin, 2011: 187.

2.4.4.3. Dul ve Yetim Aylığı

Eşi vefat etmiş kadınlar, hem çocuklarına bakmak hem de eve gelir getirmek mecburiyetinde kalmaktadırlar. Bu durum yoksulluğa tetikleyebilmektedir. Ülkemizde eşi vefat etmiş ve sosyal güvencesi olmayan bayanlara yönelik programın mevcut olmayışından dolayı problemin çözümü için bir Araştırma Projesi, Boğaziçi Üniversitesi ile işbirliğiyle yürütülmüştür. Araştırma Projesinin uygulanabilmesi için, 3294 sayılı Kanun kapsamındaki eşi vefat etmiş kadınların tahmini sayısı çıkarılmış, muhtaçlık durumlarına göre sınıflandırma yapılmıştır. Araştırmanın sonucunda eşi vefat etmiş kadınlara aylık gelir programı oluşturulması şeklinde çeşitli sosyal politika önerileri sunulmuştur (Çoğurcu, 2010: 28). 29.12.2011 tarih ve 2011/8 sayılı Fon Kurulu kararı ile eşi vefat etmiş kadınlara yönelik aylık gelir programı başlamıştır. Programın amacı; 3294 sayılı kanuna göre eşi vefat etmiş bayanlar şeklinde tanımlanmıştır (İncedal, 2013: 89).

Sosyal güvenlik sisteminde; kurumsal düzeyde ve yoksullukla mücadelede kapsamında yapılan reformlar, diğer kurumlara nazaran daha radikal çözümler ortaya koyabilmiştir. 65 Yaş ile Dul ve Yetim Aylığı hane halklarının gelirlerini doğrudan

artıran etkiye sahip olduğu için yoksullukla mücadele daha önemli bir rol oynamıştır. Sosyal politikaların da temel hedefini oluşturan toplumsal eşitsizliği bertaraf etme düşüncesi, bu tür aylıkların bağlanması ile somut sonuçlara ulaşmıştır.

2.4.5. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları

Sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları kanalıyla yapılan ayni ve nakdi yardımlara, makro ve mikro ekonomik göstergelerin yoksullukla mücadele açısından başarılı bir sonuç oluşturmamasına karşın alternatif bir fonksiyon yüklenmiştir. Milli gelirin artmasına karşın işsizliğin artması ve gelir dağılımının sağlanamaması bu politikanın tampon görevi görmesine neden olmuştur.

3294 sayılı kanun kapsamında oluşturulan yardımlar, merkezde “Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü”, yerel yönetimlerde bütün il ve ilçelerde bulunan “Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları” tarafından yürütülmektedir (Pehlivan, 2010: 52). İhtiyaç sahibi ailelere gıda, giyim gibi temel ihtiyaçlarının yönelik “Fon Kurulu Kararı” ile “Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları”na bütçe aktarılması şeklinde gıda yardımları yapılmaktadır. Aşağıdaki tabloda 2003-2014 yılları arasın aktarılan kaynak tutarı belirtilmiştir (ASPB, 2014: 76).

Tablo-4: Gıda Yardımları

Yıl	Aktarılan Kaynak (Milyon TL)
2003-2012	1.397,32
2013	163,25
2014	185,86

Kaynak: ASPB, 2014. (2014 Faaliyet Raporu)

AKP yolsullukla mücadele kapsamında iktidara geldikten sonra bütçeden daha çok miktarda kaynak ayırmaya başlamıştır. Aşağıdaki tabloda 2002-2012 yılları arasında toplam sosyal yardım harcamaları ile bunların yıllara göre, gayri safi yurtiçi hasılaya oranlarını göstermektedir (İncedal, 2013: 70).

Tablo-5: Sosyal Yardım Harcamaları

Yıllar	Toplam Sosyal Yardım Harcaması(Bin TL)	Toplam Sosyal Yardım Harcaması/GSYİH
2002	1.376.069	0,50
2003	2.064.512	0,57
2004	3.296.572	0,59
2005	4.340.335	0,67
2006	6.545.719	0,86
2007	8.432.635	1,00
2008	9.819.952	1,03
2009	12.931.637	1,37
2010	13.035.483	1,18
2011	15.160.777	1,18
2012	16.656.244	1,18

Kaynak: SYGM, 2013'den Aktaran: İncedal, 2013: 70.

Sosyal yardım politikalarının iç ve dış dinamiklerden bağımsız olduğu söylenemez. Neoliberal politikalar sonucu artan işsizlik ve yoksullukla mücadelede, Dünya Bankası ve IMF'nin önerdiği kaynak tespitine dayalı politikalar kullanılmıştır. Merkezi ve yerel yönetimler alanında yürütülen politikalar sonucu refahın görece artışı yanılsamaya neden olmuştur (Urhan ve Urhan, 2015: 238-239).

Kamu kaynaklarından özellikle sosyal yardımlar adı altında yapılan ödemelerin, temel amacı seçimlerdeki başarıları gerçekleştirmektir (David, 2016: 485). AKP, bu konuda yerel yönetimleri başarılı bir şekilde sosyal yardım politikasına dahil etmiştir.

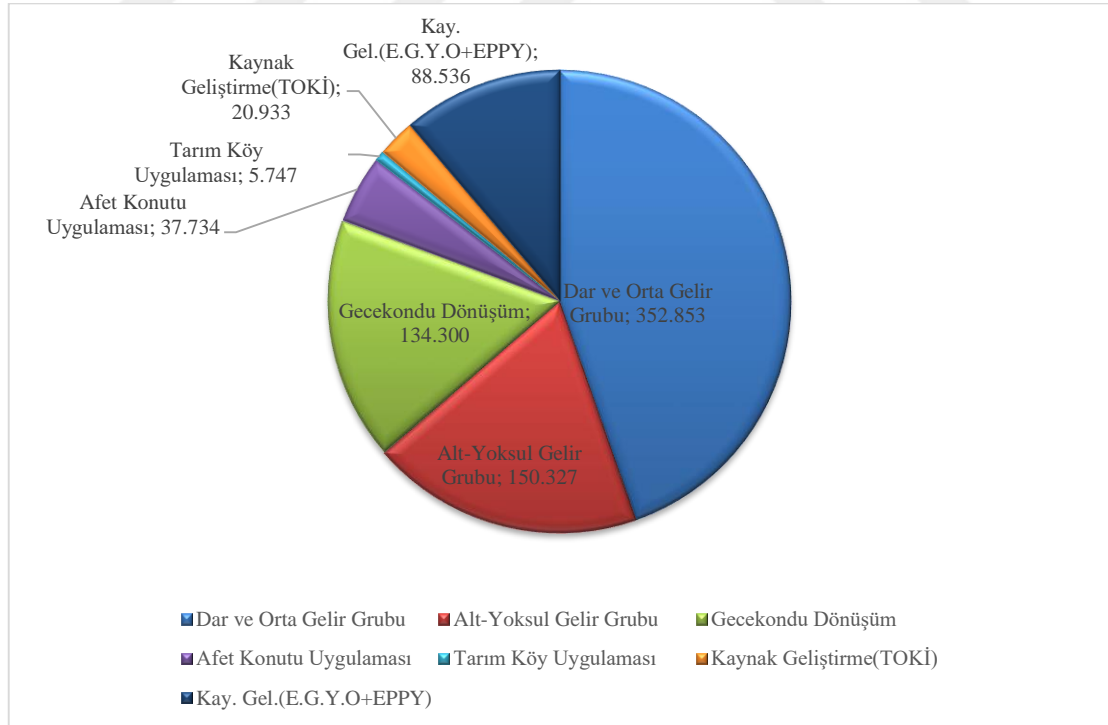
2.4.6. Toplu Konut İdaresi

Modern devletler, toplumsal eşitsizliği azaltmak amacıyla özel sektör işletmeleri gibi kamusal mal üretebilmektedir. TOKİ, bu konuda konut arzını artırarak dar gelirli vatandaşların konut sahibi olabilmelerini sağlamaktadır. TOKİ, son on yılda yaklaşık 540.000 konut inşa etmiştir. Bu konutların yaklaşık % 90'ı

sosyal konut şeklinde tasarlanmıştır. Yine TOKİ konutları nedeniyle yaklaşık 1 milyon çalışana iş sağlanmıştır. 174 noktada yaklaşık 90.000 konut kapasiteli ihale süreci başlatılmış, 151 projenin ihalesi tamamlanmış, 71.681 konutun inşasına başlanmış ve 89 noktada 51.246 konut teslim edilmiştir. Gecekondu hayatı, bir yaşam tarzı olmaktan çıkarılmaya çalışılmıştır (Kdgm, 2013: 130). Gecekondulardaki altyapı yetersizliği, doğal felaketlerin tahribatını artırmaktadır (Acar, 2002: 12). Türkiye’de yaşanan konut sorununa çözüm olarak sosyal yaşam odaklı konutların inşası, dar gelirli sınıf ile yoksul konutları politikalarının kapsamında 2003 yılının başından bu yana çalışmalar devam etmektedir. Konut piyasasını disipline etmek, kalite, sağlamlık, ucuzluk, demografinin dengeli yerleşimi için çalışmak gibi hedefler TOKİ’nin belli başlı amaçları arasında sayılabilir (Kan, 2011: 69-70).

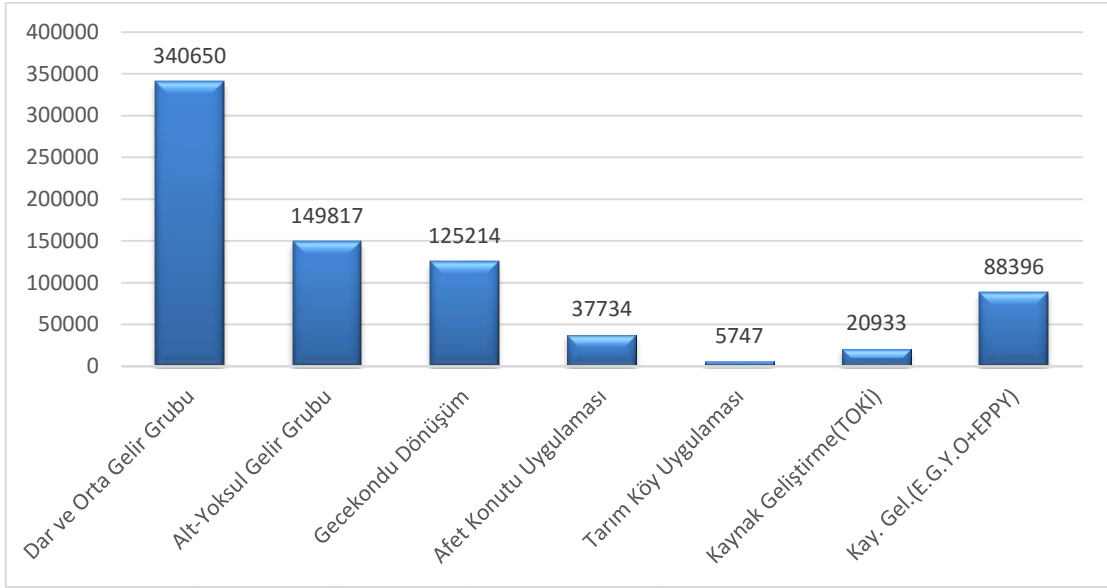
2017 tarihi itibariyle TOKİ’nin resmi verilerinden elde edilen grafikler aşağıda gösterilmiştir.

Grafik-13: Konut Uygulamaları Yüzdeler Dağılımı

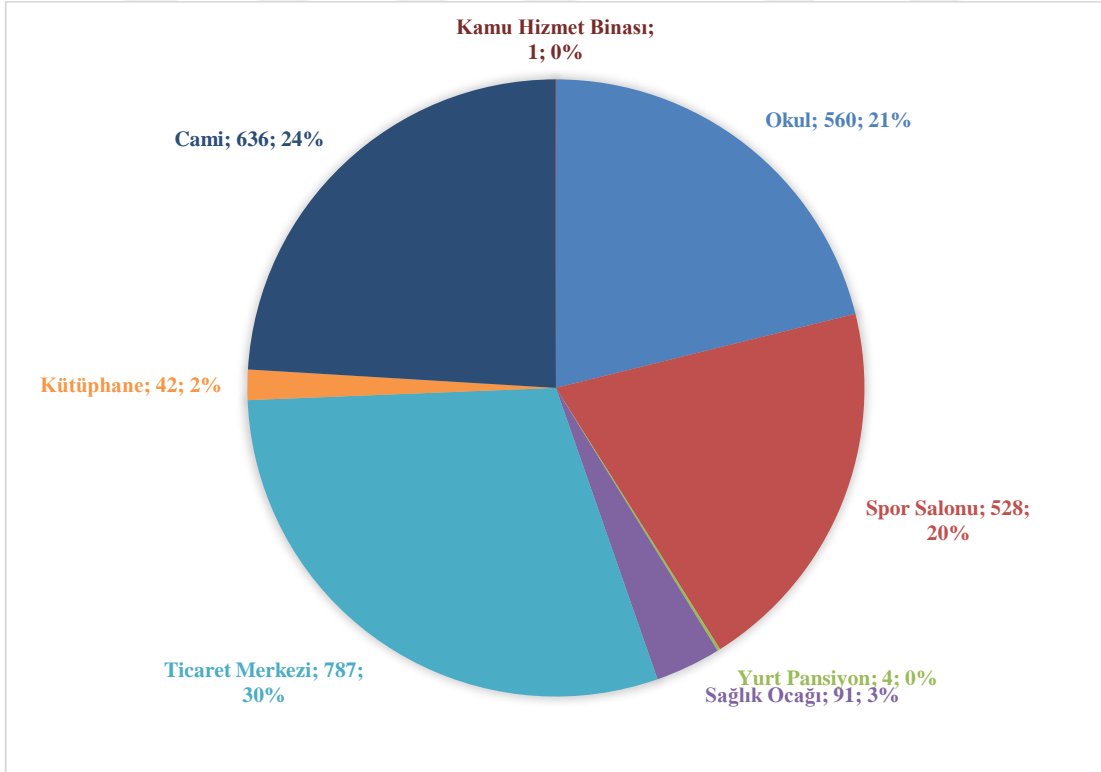
Kaynak: TOKİ, 2017.

Grafik-14: Konut Uygulamaları Sayısı

Kaynak: TOKİ, 2017.

Grafik-15: Sosyal Donatı Uygulamaları

Kaynak: TOKİ, 2017.

2.4.7. Özelleştirme İdaresi Başkanlığı

Kutlu (2012: 206), özelleştirmenin, kamu yönetimi reformları arasında önemli süreçlerden biri olduğunu belirtmektedir. Özelleştirmelerin yapılma nedeni her ne kadar mantıksal açıklamalara dayansa da ideolojik gerekçelerle yapılmaktadır. Bu gerekçe devletin küçültülmesi amacını taşımaktadır. Küçük ama güçlü devlet anlayışı, yeni sağ paradigmasının bir olgusu olarak yansımaktadır.

Tok (2014: 151) da Kutlu'nun görüşlerini desteklemektedir. AKP hükümetinin yaptığı reformlar; kamu borçlarının azaltılması, özelleştirme politikalarıyla bazı kamu işlevlerini piyasaya devretme gibi yeni sağ ideolojisinin küçülürken güçlenen devlet anlayışını sürdürmek amacı taşımaktadır.

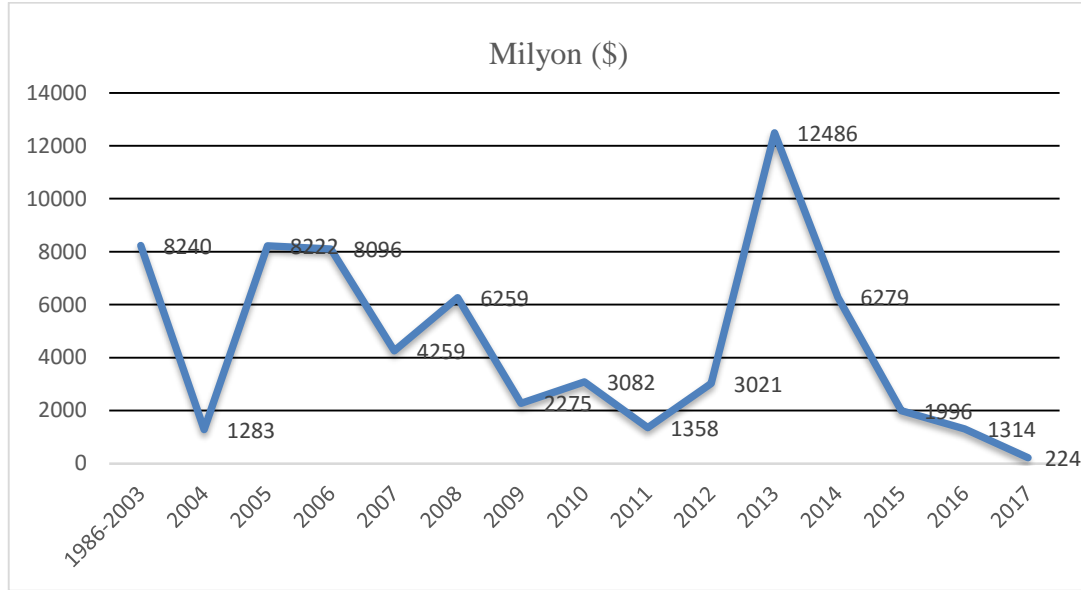
Bozlağan (2014: 276); özelleştirme kavramını, kamusal mal ve hizmetlerin mülkiyetlerinin devri yapılmaksızın özel sektör eliyle gördürülmesi süreci olarak tanımlamıştır.

AKP iktidarı, “mali sorumluluğu” sağlamak amacıyla atıl durumda olan bazı konutları ve taşıtları satarak hazineye gelir getirmeye çalışmıştır. Bütçe dengesi yaratmaya çalışmak hem halkın beğenisini kazanmış, hem de seçim dönemlerinde AKP'yi iktidara taşımıştır (Aktaş, 2017: 6-7). Özelleştirme politikalarının temelinde, rekabet odaklı piyasa ekonomisinin uygulanması hedeflenmektedir (Acar, 2002: 31).

Bu dönemdeki reformlardan özellikle özelleştirmelere karşı eleştiriler bulunmaktadır. Ertuğrul'a (2013: 531) göre AKP'nin özelleştirme politikaları, iki temele dayanmaktadır. Birincisi; uluslararası finans çevresine yönelik politikalar, ikincisi; partinin kendisine taraftar bir sermaye birikimi oluşturmak istemesidir.

Grafik 16'da 1986-2017 yılları arasında özelleştirme uygulamalarının ekonomik büyüklüğü gösterilmiştir.

Grafik-16: Yıllar İtibariyle Özelleştirme İşlemleri

Kaynak: ÖİB, 2017.

1986-2003 yılları arasında elde edilen özelleştirme gelirinün tümünü, AKP tek başına 2005 yılı içerisinde gerçekleştirebilmiştir. Hantal kurumların varlığı, YKİ'nin devlete yüklediği işletmecilik ilkesi gibi durumlar özelleştirme süreçlerini kaçınılmaz kılmıştır.

2.4.8. Yoksulluğun İçselleştirilmesi: Sosyal Devletten Hayırsever Devlete

Yerel yönetimler, özellikle sosyal yardımlar alanında neo-liberal anlayışın etkisiyle belirli bir ilerleme göstermiştir. Yoksulluk sorunu; sivil toplum kuruluşlarıyla, genel bir gönüllülük esasına dayanarak diğer taraftan da yerel yönetimler eliyle çözülmeye çalışılmıştır. Bu tür yardımların siyasi açıdan patronaj ilişkisi doğurması, özellikle belediyeler tarafından içselleştirilen pozisyona gelmiştir (Metin, 2011: 195).

Belediyeler, “5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu” ve “5393 sayılı Belediye Kanunu” kapsamında yardıma muhtaç, kimsesizler ile engellilere yönelik yardımlar yapabilmektedirler. Yine “4109 Sayılı Asker Aileleri’nden Muhtaç Olanlara Yardım Hakkında Kanun” kapsamında, vatani görevini yapanların maddi durumu kötü olan ailelerine yardım yapmak da belediyelerin görevleri dahilindedir (Boybek, 2010: 51).

Metin'e (2011: 180) göre sosyal politikalar sermayenin gücünden ve birikimlerinden ayrı değerlendirilemez. AKP dönemindeki neoliberal yaklaşımın gücü, sosyal politikalar üzerindeki etkisi ile görülebilir. Sosyal yardımlar Osmanlı'dan kalan kültürel kodları kendi içinde barındırmaktadır. Gönüllük ve hayırseverlik sosyal yardım politikalarında anlam bulabilmektedir. Bakırezer ve Demirer'e (2013: 173) göre AKP, Milli Görüş hareketinden ayrılarak IMF politikaları ile Avrupa Birliği entegrasyon sürecini benimsemiştir. Adil Düzen kavramı yerine hayırseverlik kavramı tercih edilmiştir. AKP'nin bu noktada yoksulluğa karşı evrensel çözümler yerine, Osmanlı'nın kültürel yapısı ile din terminolojisi üzerinden çözüm üretmeye çalıştığı görülmüştür.

Hayırseverlik, kapitalist sisteme olan güveni sağlam tutmaya çalışmaktadır. Bu güven oluştuğunda kapitalizmin tahribatı rıza unsuru aracılığıyla bertaraf edilmeye çalışılmaktadır (Yıldızcan ve Yaka, 2010: 246-247). Koçal (2016: 96) sosyal devlet anlayışının terk edilmesiyle beraber, AKP tarafından hayırseverlik kavramının pekiştirilmeye çalışıldığını ileri sürmektedir.

Metin (2011: 183) AKP dönemi sosyal politikalarının, "klientelist" özellik taşıdığını iddaa etmektedir. Klientelist politikalardan kimlerin faydalanacağı önceden belirlenmektedir. Yardıma muhtaç vatandaşlara yapılan sosyal yardımlar klientelist yaklaşımların bir sonucu olarak gözükmektedir. AKP'nin sosyal politikalar açısından en önemli özelliği; klientelist, muhafazakârlık, hayırseverlik gibi dayanışma ilişkileri ile uyumlu olmasıdır. Bu tür politikalar siyaset ve oy aracı olarak kullanılabilir (Urhan ve Urhan, 2015: 254). AKP'li belediyeler aracılığıyla yardımlarda görülen artış, partinin neoliberal politikası ile yerel yönetimlere yüklediği yaşamsal görev olarak görülmüştür (Yıldırım, 2013: 102). Yıldızcan ve Yaka (2010: 244), AKP'nin sosyal yardımlarının büyük ölçüde arttığına katılmakla beraber bu yardımları yoksul vatandaşlar üzerindeki hegemonik güç olarak görmüşlerdir.

İktidarda kalabilmek, işgücü niteliğini artırmak, gelir dağılımını düzenlemek ve yoksulluğu azaltmak kaynak aktarımını mecbur kılmaktaydı. Bu dönemde kamu sosyal harcamaları, milli gelir artış oranının üzerindeydi. Belediyeler önemli sosyal yardımlarda bulundular (Bakırezer ve Demirer, 2013: 173).

Sümer ve Yaşlı (2010: 17) AKP'nin işsizlik ve yoksulluğa karşı politikalarını, “sadaka mekanizması” şeklinde tanımlamışlardır. Kömür yardımı ve şartlı nakil transferi gibi yardımlar bu mekanizmanın örnekleri arasında yer almaktadır.

AKP döneminde, sosyal yardım kurumlarının etkin çalıştığı görülmektedir. Devlet ülke genelinde vakıflar ağı oluşturmuş, yoksulluk sorunu ile ilgilenmiştir. Ekonomik alandaki düzenlemeler hayırseverlikle yoğrulmuş bir sivil toplum kuruluşu özelliğini barındıran SYD Vakıfları ile AKP'nin siyaseti bütünleşmiş gözükmektedir. Yürütülen çalışmalar yoksulluk ile belli bir ölçüde mücadele edildiğini göstermektedir. Yoksulluğun tamamen bertaraf edildiği iddia edilemez (Metin, 2011: 195).

2.4.9. İstihdam Politikası'nda Yeni Arayışlar

1980'li yıllarda Amerika ve İngiltere gibi ülkelerde uzun süre gündemi meşgul eden devleti küçültme ve güçlendirme tartışması; Yeni Sağ, Yeni Kamu İşletmeciliği ve Neoliberalizm gibi ideolojilerin ortak bir formülü olarak tanımlanmıştır. Bu ortak formül, istihdam politikalarını da etkilemiş; kıdem tazminatı, memurluğun yasal güvencesi gibi konuları tartışılır hale getirmiştir. Bu başlıkta AKP döneminde tartışılan istihdam politikaları ele alınacaktır.

2004 yılında yayınlanan, 5227 sayılı “Kamu Yönetiminin Temel İlkelerinin Yeniden Yapılandırılması Hakkında Kanun” içeriğinde personel kavramı yerine insan kaynakları kavramının kullanılması, AKP'nin kamu işletmeciliği düşüncesinin bir sonucu olarak düşünülmektedir (Dülger, 2015: 68).

Lordoğlu ve Koçak'a (2015: 119) göre, AKP iktidarının istihdam politikaları esneklik odaklıydı. Güvenceli istihdam yerine çeşitli şekillerde güvencesiz istihdam yaygınlık kazandı. Mevcut kamu personelinin güvencesizleşmesi yönünde mevzuat değişiklikleri gündeme getirildi. Kamu işçilerinin istihdamı taşeronlaşmaya başlamıştı. Özveri'ye (2015: 156) göre ise AKP değişim rüzgârı altında çalışma yaşamında “beyaz”, “mavi”, “taşeron işçi”, “yevmiyeci”, “ödünç işçi”, “kısmi süreli”, vb. istihdam çeşitleri oluşturdu. Bu çeşitlenme beraberinde yapay bir ayrıcalığı getirmiştir.

Yeni Anayasa çalışmalarında “Esnek istihdam” modelinin uygulanması istenmektedir. Anayasa’nın 128. maddesi bu isteğe sınırlama getirmektedir. Bu nedenle esnek istihdam içeren pek çok yasa iptal edilmiştir. AKP, memur statüsünün güvencesizleştirilmesi ile esnek istihdam şekillerinin yaygınlaştırılmasını istemektedir (Ataay, 2008: 106).

Esnek istihdam politikasının üç farklı amacı bulunmaktadır. Birincisi, esnek çalışma şekillerinin hukuki bir tabanda yürütülmesi, ikincisi, daimi kamu çalışanlarının yürüttükleri işlerin esnek istihdam personeli tarafından yerine getirilmesi, üçüncüsü ise kamu çalışanlarının sayısı, görev alanı ve çalışma zamanının esnek hale getirilmesidir. İkinci ve üçüncü grup uygulamalar ilk defa 2000 sonrası AKP politikaları arasında görülmektedir (Dülger, 2015: 81-82).

2.4.10. Sağlıkta Dönüşüm Programı

Sağlık Bakanlığı (2003: 24); Sağlıkta Dönüşüm Programı (SDP)’ni yeni bir reform olmaktan çok, geç kalınmış programların uygulanması olarak tanımlamıştır. Sağlık hizmetlerinin sunumunda; örgütlenme, finansman ve servis kalitesinin önemi üzerinde durulmuştur. Hastalıklarla mücadele, doğum ve doğuma bağlı anne ve bebek ölümlerinin azaltılması gibi hedeflerin başarı açısından bir ölçüt olacağı kabul edilmiştir.

Kurt’a (2016: 156) göre AKP’nin seçimlerdeki başarısı üzerinde sağlık politikaları önemli bir yere sahiptir. Ulusal ve uluslararası aktörlerin etkisiyle sağlık politikaları, “Sağlıkta Dönüşüm Programı” adı altında kavramsallaştırılmıştır.

Öztürk’e (2015: 97-98) göre SDP sürecinde sağlık ocakları yerine aile hekimlikleri kurulmuştur. Devlet hastaneleri işletmelere dönüştürülmüştür. KÖO modeli, büyük kamusal kaynakların özel şirketlere devredilmesini sağlamış ve Şehir Hastaneleri yolu ile taşeronlaşma yaygınlaşmıştır. Özel sağlık sektörü kamusal kaynaklarla beslenebilmiştir (Öztürk, 2015: 97-98). Dülger’a (2015: 87) göre Aile Hekimliği uygulaması, kamu yönetimi işletmeciliğinin bir yansıması ve özel sektör firmalarının işleyişi olarak gözükmektedir. Sağlıkta reform politikaları, özelleştirmeyi kapsamakta ve Dünya Bankası raporları ile uyum halindedir (Kantarcıoğlu, 2015: 230).

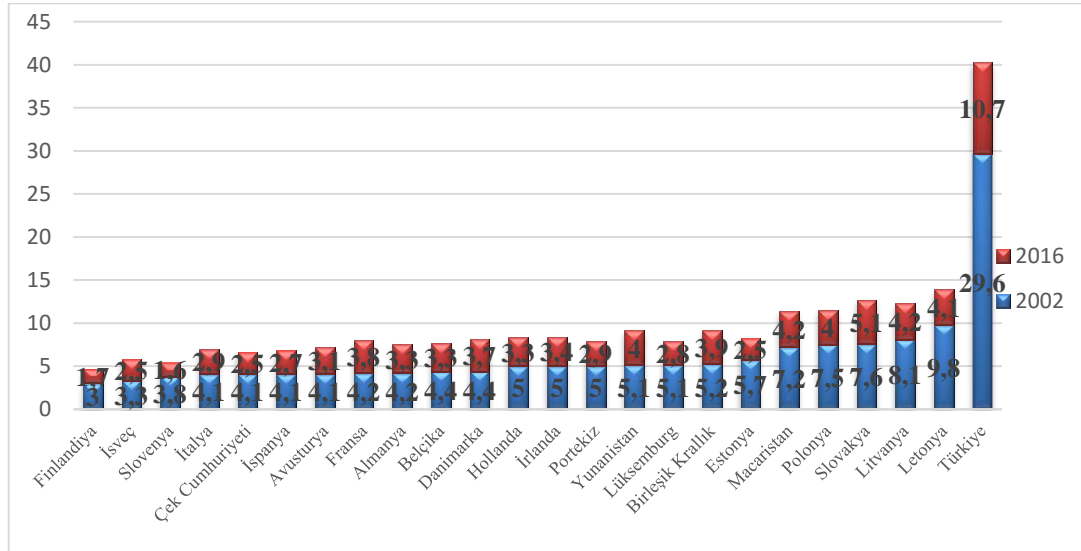
SDP'nin hükümetin öncelikleri arasında bulunması, aşılama oranları ile hastanede doğum oranlarını yükseltmiş, doğuma bağlı ölüm ve hastalık sayılarını azaltmıştır (Kurt, 2016: 175).

Sağlık Bakanlığı (2003: 25); temel ilkeler olarak, insan merkezci, kalite geliştirici, katılımcı ve yerelliği esas alacağını ve rekabetçi özelliklerin öne çıkarılacağını ileri sürmüştür. Bu hedefler, Yeni Kamu İşletmeciliği'nin hedefleri ile aynı doğrultudadır. Bu dönemdeki sağlık politikalarının da küresel taleplerden ve ideolojilerden bağımsız olmadığı görülmüştür.

GSS ile Aile Hekimliği uygulaması da SDP adı altında hayata geçirilmiştir. GSS'nin ülke genelinde uygulanması, Aile Hekimliği'nin hastanelerde oluşan yoğunluğu önleyebilmesi, aile sağlığının daha belirli şekilde takibi gibi gelişmeler SDP'nin başarıları arasında görülmüştür.

Bebek ölüm oranı, hastane yatak sayısı, sağlık harcamalarının milli gelir içerisindeki oranı grafiklerde incelenecektir.

Grafik-17: 2002-2016 AB Ülkeleri Bebek Ölüm Oranları

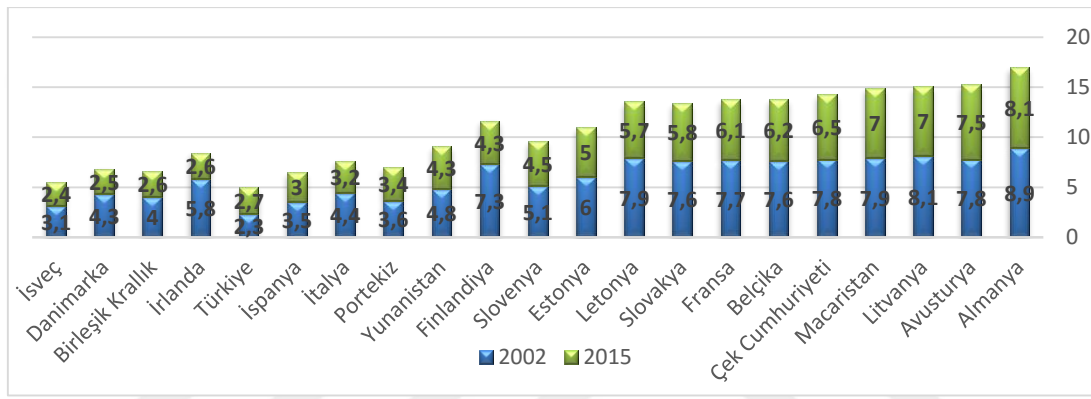
Kaynak: OECD, 2017a.

Bebek ölüm oranları, 2002 yılında her 100 doğumda yaklaşık % 30; 2016 yılında ise % 10,7 olarak ölçülmüştür. Ölüm oranında yaklaşık % 70'lik bir düşüş

görülmektedir. Ulusal ölçekte bir başarı olmasına rağmen AB ülkeleri ile kıyaslandığında ortalamanın üzerinde seyretmektedir.

Grafik 18’de hastane yatak oranları 2002 yılında 2,3; 2015 yılında ise 2,7 olarak gerçekleşmiştir. 13 yıllık gibi bir sürede İsveç, Danimarka, İngiltere ve İrlanda hastanelerinin sahip olduğu oranın üzerine çıkmıştır. Buna karşın mevcut oran diğer ülkelerin ortalamasından daha düşük seviyededir.

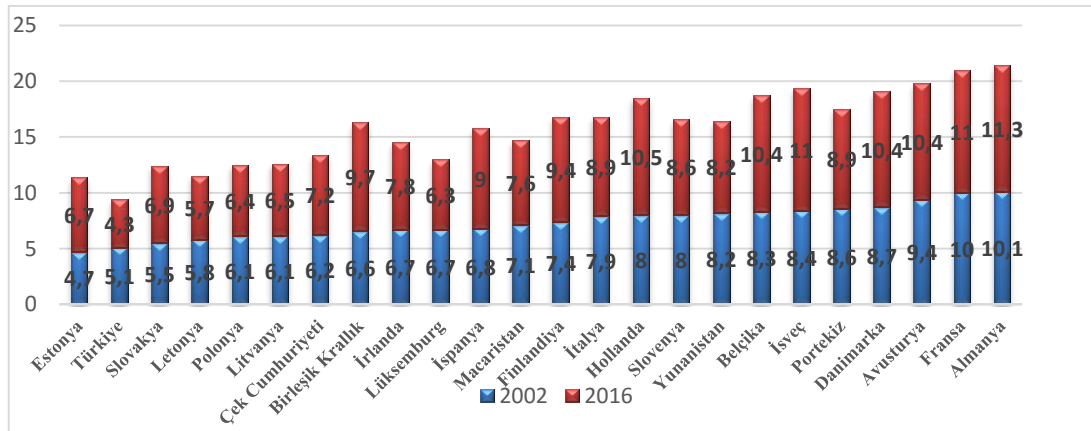
Grafik-18: 2002-2015 AB Ülkeleri Hastane Yatak Oranı (Her 1000 Kişi)

Kaynak: OECD, 2017b.

Grafik 19’da Türkiye, 2002 yılında AB ülkeleri arasında sağlık harcamalarının GSYH oranla Estonya hariç diğer ülkelerden daha düşük değere sahip olmuştur. 2016 yılında ise 0,8 puan gerileyerek AB ülkeleri arasında sonuncu sırada yer almıştır.

Grafik-19: 2002-2016 Yılı AB Ülkeleri Sağlık Harcamalarının GSYH Oranı

Kaynak: OECD, 2017c.

2.4.11. AKP'nin Yoksulluk Politikası

AKP'nin Yoksullukla mücadele politikasının küresel ve ulusal aktörlerden bağımsız olmadığı görülmüştür. Yoksulluk, partiyi iktidara taşıdığı gibi iktidardan uzaklaştırmaya sahip dinamizmi kendi içinde barındırmaktadır. Devraldığı ekonomik tablo karşısında yeni sağ anlayışı ile müdahaleci; neoliberal anlayış ile piyasacı yaklaşımlar sergilemiştir. Fert başına yoksulluğun ortadan kaldırılması dünya ölçeğinde olumlu bir değişim olarak gözüktü de gelir dağılımı ile karşılaştırıldığında orta sınıfın daha da genişlediği görülmüştür.

Yoksullukla mücadele politikalarında çözüm arayışı, sermaye gücü üzerinden denklemler oluşturmak yerine kamu maliyesi üzerinden oluşturulmaya çalışılmıştır. Sosyal yardımlar, partinin yoksullukla mücadelesindeki önemle başvurduğu bir araç olmuştur. Yerel yönetimler, sosyal yardımlar üzerinden yoksulluğa karşı kurumsal çözümler yerine dönemsel denklemler oluşturmaya çalışmıştır. Sermaye ve medya ilişkisi, gelir dağılımı ve asgari ücret gibi konuların tartışılmasına sınırlı bir yaklaşım izlemiştir. Vergi kesintilerinden dolayı asgari ücrette oluşan fark, işveren yerine kamu maliyesinden giderilmeye çalışılmıştır.

Hükümet programlarında ileri sürülen yoksullukla mücadele politikasının, yoksulluk sorununu ortadan kaldırmak yerine sürdürülebilir bir denkleme çektiği görülmüştür. İŞKUR, Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) ve TOKİ'nin yaptığı çalışmalar, yoksulluğun sosyal tahribatını hafifletmek açısından başarılı olmuştur.

Bu dönemde meydana gelen siyasi gelişmeler, ekonomi politikalarını derinden etkilemiştir. İlerleyen bölümlerde etraflıca incelenecek olan terör olayları, yolsuzluk iddiaları, Arap Baharı gibi kompleks dinamizme sahip konular da yoksullukla mücadele süreci üzerinde önemli rol oynamıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AKP DÖNEMİNDE YOLSUZLUK SORUNU

3.1. Kavramsal Çerçeve

3.1.1. Yolsuzluk Kavramı

Çalışmanın bu bölümünde, yolsuzluk kavramı tanımlanmaya çalışılacak, AKP'nin hükümet programları ile acil eylem planları derlenecek ve yolsuzluk türleri incelenecektir. Ayrıca AKP hükümetleri döneminde yolsuzlukla mücadelede, yasama ve yürütme alanında yapılan reformlar da ele alınacaktır. Son olarak AKP'nin yolsuzlukla mücadele politikasından uzaklaşma nedenleri tartışılacaktır.

Yolsuzluğu, her ülkenin kendi kültürel yapısından dolayı her devlette geçerli olabilecek şekilde tanımlamaya çalışmak zorlaşmaktadır (Sandholtz ve Keotzle, 2000: 33). Kültürel yapı, siyasi yapıya ve dolayısıyla yönetim yapısına etkide bulunmaktadır. Bu siyasi yapılar çeşitlendikçe ortak bir tanıma ulaşmak o derece güçleşmektedir. Mutlak monarşi ile yönetilen ülkelerde mutlak hakimiyet, hukuk açısından yolsuzluk tanımını güçleştirebilirken; demokratik bir toplumda yolsuzluk bir çok farklı şekilde tanımlanabilir.

Berkman'a (2009: 11) göre yolsuzluk, maddi ve manevi çıkarlar için kamu gücünü yasadışı yollar ile kullanan tutum ve eylemlerden oluşmaktadır. Sınav mülakatlarında liyakatın gözetilmemesi maddi bir çığara neden olabileceği gibi, kamu görevlisinin ünvanını kullanarak özel sektörden menfaat sağlması manevi çığara örnek olabilir.

Dış Gözlemciler, yolsuzluk kavramını kanun ihlali olarak tanımlamakla beraber, yolsuzluğun nedenini kültürel geri kalınlık şeklinde de açıklamaktadır (Giannakopoulos, 2010: 37). Bir ülkede kanunların ihlal edilmesi çok farklı nedenlere dayandırılabilir. Formel ilişkilerin hâkim olduğu toplumlarda hukuk devleti ilkesi geçerli olacağından dolayı yolsuzluk daha az seviyede görülebilir. İnförmel ilişkiler yaygınlaştıkça yolsuzluk daha çok başvurulan bir süreç haline

gelecektir. Toplumun siyasete yüklediği anlam, politikacıların tutumu gibi etmenler, yolsuzluk ve kültür ilişkisini açıklayabilir.

Çulpan (1980: 34), kamu çalışanlarının eylemsiz kalması gereken konularda iş yapmalarını veya eylemlerini hızlandırmaları karşılığında menfaat sağlamalarını yolsuzluk olarak tanımlamaktadır.

Şaylan'a (1975: 91) göre yolsuzluk, siyasetçilerin şahsi çıkarları ya da belirli zümreler için politika belirlemeleridir. İmar yasalarında ve kamu sınavlarındaki keyfi değişiklik ile petrol ürünlerindeki vergi oranlarının değiştirilmesi bu tanıma örnek verilebilir.

Yolsuzluk, kamu hizmetinin ticari bir iş olarak görülmesi şeklinde de tanımlanabilir (Meriç, 2004: 73). Kamu hizmeti, toplumun geneline sunulan, istisnai durumlar hariç herhangi bir bedel ödenmeden servis edilen hizmetlerdir. Kamusal hizmetin ticari hizmete dönüştürülmesi yolsuzluk olgusunu ortaya çıkarmaktadır.

Sosyal kurallara karşı, kişisel menfaatlerin ön planda tutularak usulsüz yapılan eylemler, yolsuzluğu tanımlamaktadır. Yolsuzluğun standard bir formunu tanımlamak, kültürel değerlerden dolayı zorlaşmaktadır (TODAİE, 2008: 264). Demokrasi kültürünün içselleştirilmediği toplumlarda kişisel mefaatler daha çok ön planda tutulmaktadır. Demokrasi ile yolsuzluk kavramı arasında ters oranlı bir ilişki bulunmaktadır. Demokrasi'nin varlığı; denetlemeyi, incelemeyi ve yargılamayı gerektirir.

Yolsuzluk kavramını tanımlamaya çalıştıktan sonra AKP iktidarının hükümet programlarında ve acil eylem planlarında yolsuzlukla mücadele yaklaşımları incelenecektir.

58. Hükümet Programı'nda, siyasetin ve kamu yönetiminin yolsuzluktan arındırılacağı, yolsuzlukla mücadelenin sivil toplum örgütleri gibi paydaşlar üzerinden çözümleneceği ileri sürülmüştür (Acar, 2015: 296-297).

58. Hükümet'in Acil Eylem Planı'nda, yolsuzlukla mücadele kapsamında hukuki reformların yapılacağı, yaptırımların önleyici bir fonksiyona sahip olacağı,

kamu görevlilerinin görevleri sona erdikten sonra yapamayacakları işlerin genişletileceği, siyasi partiler finansmanın şeffaflaştırılacağı, mevzuattaki “sır” kavramının revize edileceği, mücadelenin paydaşlar üzerinden çözümleneceği ileri sürülmüştür (Acar, 2015: 298-299; TBMM, 2017a).

58. Hükümet’in Acil Eylem Planı’nda, AKP öncesi hükümetler döneminde zayıflayan güvenin tekrar güçlendirilmesi, katılım ve saydamlığın sağlanması gibi öncelikler bulunmaktadır (Erdoğan, 2015: 17).

59. Hükümet Programı’nda, yolsuzluk suçundan dolayı kamu görevlilerinin yargılanabildiği ileri sürülmüştür (TBMM, 2017b).

60. Hükümet’in Programı’nda; Yolsuzluk, vatandaş ile devlet arasındaki güven ilişkisini sarsan, kamu kaynaklarının kişisel amaçlar için kullanıldığında ağır maliyetler olan bir sorun şeklinde tanımlanmıştır. Hükümetin, yolsuzlukların önlenmesi yönünde çok ciddi tedbirler aldığını ve tavizsiz tutumun sürdürüleceği ifade edilmiştir (TBMM, 2017c).

61. Hükümet Programı’nda, Uluslararası Saydamlık Örgütü’nün Yolsuzluk Algılama Endeksinde Türkiye’nin 2003 itibariyle yüzde 3,1 puan ile 133 ülke arasından 77. Sırada; 2010 yılında ise yüzde 4,4 puanla 178 ülke arasından 56. sıraya çıktığı ifade edilmiştir. Bu olumlu gelişmelerim 61. dönemde de istikrarlı şekilde devam edeceği ileri sürülmüştür (Acar, 2015: 299-300).

62. Hükümet Programı’nda, yolsuz süreçlerin incelendiği, yargının sağlıklı çalışması için destek verildiği iddia edilmiştir. 2003-2006 yılları arasında yolsuzlukla mücadelede 7 tane uluslararası sözleşmeye taraf olduğu belirtilmiştir (www.akparti.org, 2017a).

64. Hükümet Programı’nda, yolsuzlukla mücadelenin kararlı bir şekilde devam ettiği ileri sürülmüştür (www.akparti.org, 2017b).

65. Hükümet Programı’nda, yolsuzlukla mücadele ile ilgili herhangi bir ifadeye yer verilmemiştir (www.akparti.org, 2017c).

Yolsuzlukla mücadelede AKP iktidarının yaklaşımları incelenmiş ve bu yaklaşımlar doğrultusunda politikaların sürdürüleceği sonucuna varılmıştır. Parti’nin reformları incelenmeden önce, yolsuzluk türleri ele alınacaktır.

3.1.2. Yolsuzluk Türleri

Modernleşmeyle beraber, değişen sosyo-ekonomik yapılar yeni yolsuzluk türlerinin tanımını gerekli kılmaktadır (Şaylan, 1975: 84). Küreselleşme, yasadışı süreçlerin artmasına ve beraberinde yolsuzluğun çeşitlenmesine neden olmaktadır (Kırbaş, 2012: 105).

3.1.2.1. Rüşvet

“Türk Ceza Kanunu (TCK)’ya göre rüşvet; memurların, eylem ya da eylemsizlikleri karşısında para, hediye ve her ne nam altında olursa olsun sağladıkları diğer menfaatler, bu maksatla alıp sattıkları veya ihale eyledikleri taşınır ve taşınmaz malların gerçek değeri ile verilip alınan bedel arasındaki fahiş fark” olarak tanımlanmaktadır (Tarhan vd., 2006: 27).

Berkman’a (2009: 26) göre maddi çıkar sağlayan, yolsuzluk çeşidinin en sık görüleni ve bilineni rüşvettir. Kamu çalışanlarının bazı maddi menfaatler karşılığında belli grup ya da kişilere imtiyazlı davranıp iş yapmaları rüşvet olarak tanımlanmaktadır.

Rüşvet almak kamu çalışanı için para, mal ve benzeri gibi maddi kazançlar sağlayabilir. Çalışan maliyet-yarar hesabını yaparken yakalanma olasılığını da göz önünde tutacaktır. Cezaların ağırlığı, yakalanma olasılığı, yargılanma sürecine ilişkin masraflar ve psikolojik maliyetler caydırıcı özelliğe sahip faktörlerdir. Rüşvetin sağlayacağı para ve mal gibi maddi menfaatler ise teşvik edici etmenlerdir (Berkman, 2009: 42).

Rüşvet, irtikap ve zimmet kamu çalışanlarınca işlenen yolsuzluk örnekleridir. Vatandaşlar kamusal kaynakları kendi menfaatleri için kullanabilirler. Kamusal malın vatandaşlarca yağmalanması yolsuzluğun diğer yönünü oluşturmaktadır. Yolsuzluk sonucunda haksız kazançlar meydana gelebilir. Örneğin, kamu müesseselerince yapılacak zammın önceden yayılması haksız kazançlara neden olabilmektedir (Aktan, 2003: 257-258).

Aktan'a (2003: 26) göre rüşvet, hükümet üyelerinin, bürokratların ve diğer kamu görevlilerinin rant oluşturmalarına neden olabilmektedir. Tekel yönetiminin çay ve tütün alımlarında malın alımı ya da imhası hakkında tek ya da birden fazla uzmana karar yetkisi verilmesi farklı rüşvet olasılıkları taşıyabilir (Berkman, 2009: 57). Rüşvet'in meydana gelmesi beraberinde diğer yolsuzluk türlerinin de ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Tekeli ve Şaylan (1974: 100) ise rüşvetin bir rant olmadığını bu nedenle bir değer yaratmadığını, sadece bir gelir transferinden söz edileceğini ileri sürmüşlerdir.

Tanzi (1998: 565) ise hediyein nasıl rüşvete dönüştüğünü ve farkını tanımlamaya çalışırken kültürel farklılıklara vurgu yaparak net bir tanıma ulaşmanın zorluğunu belirtir. Hediye, bir kamu hizmetinin yerine getirilmesi, ertelenmesi, hızlandırılması veya sürüncemede bırakılması için veriliyorsa rüşvet olarak sayılabilmektedir.

3.1.2.2. Zimmet ve İhtilas

Devletin sağladığı bazı imkânlar, kamu çalışanı tarafından kendi çıkarları için kullanılabilir. Kamu gücünü kullanan çalışan, yasadışı iş yapmakla birlikte, işinden dolayı çıkar sağlayabilmektedir (Özsemerci, 2003: 14). Kamu görevlilerinin eli altında bulunan kamusal araç ve gereçlerin kendileri ya da üçüncü kişiler için harcanıp kullanılması zimmeti tanımlamaktadır (Tarhan vd., 2006: 28). Hile yolu ile zimmet yapılması durumunda "ihtilas" meydana gelmektedir (Kırbaş, 2012: 108).

3.1.2.3. İrtikâp

Kamudan hizmet alan tarafın ikna edilmesi ve memura bir bedel ödemeye mecbur kılınması, irtikap olarak tanımlanmaktadır (Tarhan vd., 2006: 28). İrtikap ile rüşvet birbirlerine çok benzemektedir. Farklılıkları ortaya koyabilmek zorlaşabilmektedir. İtalyan doktrinine göre ilk teklifi sunan memur ise ise irtikap, vatandaş ise rüşvet söz konusudur. Zamanla bu görüş eleştirilere uğramış ve irtikap suçunun oluşmasında kamu çalışanının mutlaka bir teklifte bulunmasının şart olmadığı, kamu çalışanının engelleyici tavırları ile vatandaşın para verdirilmeye mecbur bırakılması gibi bunu farklı yöntemlerle de hissettirebilecekleri öne sürülmüştür. Rüşvet, tarafların hür iradeleri ile gerçekleştirilmektedir. Halen hakim

olan bu ayırıcı kriter, rüşvetin eşit taraflar arasında gerçekleştiğini iddia etmektedir. Buna karşın irtikapta temel ayırıcı özellik kamu görevlisinin üstün durumudur (Kılavuz, 2003: 216'dan Aktaran: Hasanoğlu ve Aliyev: 2007: 11).

3.1.2.4. Kara Para Aklama

Kayıt dışı yöntemler ile kazanılan gelir, kara para olarak tanımlanırken; bu gelirin yasal yollarla elde edilen kazanç gibi ekonomiye dahil edilmesi ise kara para aklama olarak tanımlanmıştır (Tarhan vd., 2006: 28).

4800 Sayılı “Sınır Aşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun” da aklama fiili; suç nedeniyle elde edilmiş gelirin kaynağını gizleme, değişik gösterme, öncül suç işleyen kişiye yardım edip olayı dönüştürme veya devretme, bir malvarlığının suç geliri olduğu sabit olmasına karşın gizleme veya değişik gösterme olarak tanımlanmıştır (TBMM, 2017e).

3.1.2.5. İltimas

Kamu görevlilerinin imtiyazlı eylemleri, yolsuzluk türü olan iltimasa neden olmaktadır. Bu ilişki yükselme sürecinde de ortaya çıkarsa maddi bir çıkar söz konusu olabilir (Berkman, 2009: 19).

3.1.2.6. Kadrolaşma (Kayırmacılık)

Siyasilerin bürokrasi üzerinde tayin ve terfiler aracılığı ile doğrudan yaptıkları istihdamlar, yolsuzluk türü olan kadrolaşmaya neden olmaktadır. Aynı siyasi düşünceye sahip bürokratların usulsüz istihdamı, siyasi parti için başarı olarak görülürken, devletin işlevselliği ve maliyesi açısından olumsuz sonuçlara neden olmaktadır (Gürsoy, 2001: 74).

Kamu kurumlarında istihdam süreçlerinde liyakat ilkesine dikkat edilmemesi, gereğinden fazla istihdama yol açmaktadır. Uygun işe uygun kişi düşüncesi yerine, kamu çalışanları partilerin kamu kurumlarındaki birer temsilcisi gibi davranabilmektedirler. İstihdam süreçlerinde nitelik ve nicelik dengesi sağlanmadığı zaman, bürokrasi hantal bir sürece girebilir (Tarhan vd., 2006: 53).

Kadrolaşma kavramı, halk arasında kayırmacılık olarak da bilinmektedir. Akraba kayırmacılığı, eş-dost kayırmacılığı ve hizmet kayırmacılığı şeklinde türlere ayrılabilir (Kırbaş, 2012: 108-109).

3.1.2.7. Politik Yozlaşma

Politik karar alma aşamasında siyasal aktörlerin, menfaat oluşturma amacıyla hukuki, manevi, ahlaki normları ihlal etmeleri, politik yozlaşmayı tanımlamaktadır (Aktan, 2003:15; Tekin, 2004: 184).

Politik yozlaşma sürecine birçok paydaş dahil olmaktadır. Siyasi partiler, seçmenler ile baskı grupları sürecin temel paydaşları arasında bulunmaktadır. Tek bir partinin yönetimde bulunması siyasi yozlaşmaya neden olabileceği gibi koalisyon partileri de siyasi yozlaşmaya neden olabilirler. Koalisyon parti iktidarı, tek parti iktidarına nazaran daha çok yozlaşma potansiyeline sahiptir (Taşar, 2006: 351).

Politik yozlaşma sürecinde partiler, kendi seçmenlerine kaynak transferi sağlamaya çalıştıklarından dolayı kamu ekonomisine zarar verilmektedir. Plandışı harcamalar kamu ekonomisi üzerinde tahribata neden olmaktadır (Taşar, 2006: 357).

3.1.2.8. Rant Kollama

Devletin müdahaleci yaklaşımı tekel oluşmasına; mal arzını kısıtlaması da rant sorununun meydana gelmesine neden olmaktadır. Devletin rant yaratması ve bu rantların kazanç sağlaması, kişi ya da grupları rant kollamaya sevk edebilmektedir. Rant kollama, lobicilik veya hükümet üzerinde baskı kurma şeklinde de ortaya çıkabilmektedir (Buchanan vd., 1980: 8). Gelişmekte olan ülkelerde bürokrasiye, özel sektöre ya da çıkar gruplarına birtakım menfaatler neticesinde rant dağıtılmaktadır (Ekici ve Demir, 2003: 243).

İktisatçı Krueger, kaleme aldığı “Rant Kollayan Toplumun Politik İktisadı” başlıklı çalışmasında, ithalat işlemleri için çıkar ve baskı gruplarının gösterdikleri çabayı “Rant Kollama” olarak tanımlamıştır (Aktan, 2003:17).

McChesney (1987:101) özel sektöre dikkat çekerek, işletmelerin mal veya kalite üreterek rekabet edecekleri yerde, devletin insiyatifindeki rantları elde etmek için mücadele içinde olduklarını belirtmektedir.

Yolsuzluk türlerini tanımladıktan sonra AKP iktidarı döneminde yolsuzluk iddiaları, yolsuzlukla mücadele politikaları ile ulusal ve uluslararası veriler incelenecektir.

3.2. Osmanlı Devleti ve Yolsuzluk

Modern anlamda devletin varlığı ile “rüşvet” bir sorun olarak betimlenmeye çalışılsa da, feodal dönemde de rüşvetin var olduğu bilinmektedir. Feodal yapıda yönetim ve mülkiyetin içiçe olması rüşvetin oluşmasını kuvvetlendirmiştir (Gürsoy, 2001: 67).

Osmanlı döneminde, idarecilerin veya halkın hangi tür konularda şikayetlerinin olduğunu belgeleyen Şikâyet Defterleri, Osmanlı dönemindeki yolsuzluk sorununun türleri hakkında bilgiler verebilir. Şikâyet defterlerinde; yerel mahkeme kararlarına yapılan itirazlar, divana gönderilmiş davalar ile doğrudan Divan-ı Hümayun’da görülmesi gereken şikâyetler bulunmaktadır. Şikâyet Defterleri, genellikle vatandaşlar arasındaki uyuşmazlıkların, idareciler ile halk arasındaki ihtilafların ve merkezi idarenin verdiği hükümlerin yer aldığı defterlerdir (Gümrükçüoğlu, 2012: 179).

Yolsuzluk, Osmanlı Devleti’nin çöküşünü hazırlayan önemli nedenler arasında bulunmaktadır. Tanzimatın ilanından sonra padişah ve yüksek rütbeli memurlar başta olmak üzere, devleti idare edenlerin rüşvet almamak üzere Kuran’a el bastığı bilinmektedir (Tarhan vd., 2006: 34).

16’ncı yüzyıldan itibaren, Osmanlı Devleti’nde yönetim ve iktisat alanında sıkıntılar yaşanmaya başlanmış; devlet otoritesi zedelenmiş, yolsuzluk ve rüşvet olayları meydana gelmiştir. Rüşvete karşı belirli önlemler, Tanzimat Fermanı’nda yer almıştır. 1840 yılında yürürlüğe giren Ceza Kanunnamesinde rüşvet suçu geniş şekilde düzenlenmiştir (Tarhan vd., 2006: 35-36). Osmanlı devletinin 17. yüzyılda sahip olduğu coğrafi sınırın büyüklüğü, denetimi ve cezalandırmayı başarısız kılan nedenler arasında görülebilir (Gümrükçüoğlu, 2012: 187).

Şikâyet defterlerinde, kadılar hakkında verilen hükümler incelendiğinde başlıca suçlar; halktan kanunsuz toplanan ayni ve maddi yardımlar, vergilerin ulsuzsüz toplanması ve bazı kadıların eşkıya ile yağmalama olaylarına karışmasıdır (Gümrükçüoğlu, 2012: 195).

Osmanlı döneminde bazı yolsuzluk örnekleri arasında; Yenişehir'den İznik'e barutun nakli sırasında gerçekleştiği ileri sürülen yolsuzluğun incelenmesi (DAGM, 2015: 94), Ürgüp ilçesinde görevli Ümmi adlı kadının, alacak iddiasıyla bazı kişilerin malına ve parasına zorla el koyması (DAGM, 2015: 89), Bozöyük kadısı Ahmed'in görevini kötüye kullandığı, yolsuzluk yaptığı ve rüşvet aldığı iddiaları üzerine davacılar ile beraber mahkemede teftiş yapılması (DAGM, 2015: 72), yasak olmasına rağmen sancak devrine çıkan Avlonya Sancakbeyi'nin aynı zamanda mahkeme fermanı dinlememesi neticesinde Divan-ı Hümayunda yargılanması (DAGM, 2015: 65) gibi olaylar bulunmaktadır.

Rumeli demiryolları olarak bilinen proje de Osmanlı dönemindeki yolsuzluk örnekleri arasında sayılabilir. Dönemin Bayındırlık Bakanı Garebet Artin Davud Paşa ile projeyi yapmayı taahhüt eden Baron Hirsch, olayın muhatapları olarak bilinmektedir. 1869 tarihli sözleşme, muğlak olmakla beraber, üstlenici Hirsch'in lehine birçok maddeyi içermiştir. Davud Paşa'nın da bu konudaki deneyim yetersizliği, Osmanlı'nın ağır tavizler vermesine neden olmuştur. Proje sürecinde Hirsch, Davud Paşa da dâhil bazı devlet adamlarına rüşvet vermiştir. Hirsch, tahvil yoluyla proje başlamadan önemli miktarda kazanç sağlamıştır. Taşeron firma aracılığı ile proje hem ucuza mal edilmiş hem de kalitesiz bir demiryolu hattı inşaa edilmiştir. Proje'nin dağlık kesimler üzerindeki hattı üzerinde, Hirsch ile Osmanlı Yönetimi arasında ihtilaflar meydana gelmiştir. Tarihçi Ahmet Cevdet Paşa'ya göre Rumeli demiryolları projesinde meydana gelen rüşvet ve yolsuzluk olayları, sonraki ihaleler açısından kapı aralamıştır. Önemli miktarda borç altına giren Osmanlı yönetimi, son taksidini 1954 yılında ödemiştir (Engin, 1997).

3.3. Cumhuriyet Tarihi'nde Yüce Divan Yargılamaları

Cumhuriyet'in bazı dönemlerinde, yöneticiler ile beraber akrabalık ve yakınlık ilişkisi bulunanlar da yolsuzluk nedeniyle cezalandırılmıştır (Gençosman, 1976). Yolsuzluk nedeniyle Yüce Divan'a sevk edilmiş Türkiye Cumhuriyeti Bakanları'na: Bahriye Eski Bakanı İhsan Bey, Ticaret Eski Bakanı Ali Cenani, Bahriye Eski Bakanı Mahmut Muhtar Paşa, Gümrük Tekel Eski Bakanı Suad Hayri Ürgüplü, Ticaret Eski Bakanı Mehmet Baydur, Sosyal Güvenlik Eski Bakanı Hilmi

İşgüzar, Gümrük ve Tekel Eski Bakanı Tuncay Mataracı, Bayındırlık Eski Bakanı Şerafettin Elçi, Bayındırlık Eski Bakanı Selahattin Kılıç, Devlet Eski Bakanı İsmail Özdağlar, Bayındırlık Eski Bakanları Safa Giray ve Cengiz Altinkaya örnek gösterilebilir (Tarhan vd., 2006: 46-47).

Cumhuriyet tarihinde “König Olayı” olarak bilinen yolsuzluk örneğinde; bakanların imza ve mühürleri taklit edilerek, uçak satın alınma olayı gerçekleştirilmiştir. İstihbarat görevlerinde çalışmış Ekrem Hamdi König isminin ön plana çıkması üzerine önce Milli Savunma Bakanı; sonrasında Celal Bayar Hükümeti istifa etmiştir (Us, 1966: 354’den Aktaran: Ersoy, 2017: 324-325).

Anayasa Mahkemesi’nin Yüce Divan yargılamaları şu şekilde açıklanmıştır:

“Anayasa Mahkemesi Cumhurbaşkanını, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanını, Bakanlar Kurulu üyelerini, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Başkan ve üyelerini, Başsavcılarını, Cumhuriyet Başsavcivekilini, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ve Sayıştay Başkan ve üyelerini görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılar. Genelkurmay Başkanı, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanları ile Jandarma Genel Komutanı da görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divanda yargılanırlar. Yüce Divanda, savcılık görevini Cumhuriyet Başsavcısı veya Cumhuriyet Başsavcivekili yapar” (AYM, 2017a).

AKP iktidarı döneminde; Bayındırlık ve İskan Bakanı Yaşar Topçu, Eski Başbakan Ahmet Mesut Yılmaz, Devlet Eski Bakanı Güneş Taner, Devlet Eski Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Hüsamettin Özkan, Devlet Eski Bakanı Recep Önal, Bayındırlık ve İskan Eski Bakanı Koray Aydın, Enerji ve Tabii Kaynaklar Eski Bakanı M. Cumhur Ersümer ve Enerji ve Tabii Kaynaklar Eski Bakanı Zeki Çakan bakan sıfatı ile Yüce Divan’da yargılanmışlardır (AYM, 2017b). Hükümet programlarında ileri sürülen yolsuzluklarla mücadele politikası, AKP iktidarının ilk dönemlerinde Yüce Divan yargılamaları ile somut sonuçlara ulaşmıştı. AKP, ilerleyen süreçlerde, yolsuzlukla mücadele politikasını zımnen revize etmiş, gündemin dışında tutmaya çalışmıştır. Çalışmanın ilerleyen başlıklarında AKP’nin bu tutumu etraflıca tartışılacaktır.

3.4. AKP Döneminde Bazı Yolsuzluk İddiaları

AKP'nin yolsuzlukla mücadeledeki yaklaşımı, ulusal ve uluslararası komuyounda kendisine yönelik eleştirilerin oluşmasına neden olmuştur. Hükümet programları ile acil eylem planlarında ileri sürülen yolsuzlukla mücadele politikaları, üst düzey bürokrat ve siyasetçilerin konularından dolayı sürüncemede bırakılmıştır. Yolsuzlukla mücadelenin yasama ve yürütme ayağı istikrarlı şekilde devam etmesine karşın aynı sonuç yargılama sürecine yansımamıştır.

AKP döneminde ileri sürülen en önemli yolsuzluk iddiaları aşağıdaki başlıklarda incelenmiştir.

3.4.1. TEDAŞ'ın Özelleştirilmesi

Türkiye Elektrik Dağıtım Anonim Şirketi (TEDAŞ)'ın özelleştirilmesi, Sayıştay'ın raporlarında rant kollama olarak tanımlanmıştır. Sayıştay'ın 2012 tarihli raporunda, elektrik dağıtım şebekesinin özelleştirilmesi esnasında kurumun cari hesaplarında yer alan toplam 171 milyon TL'nin değer biçme aşamasında dikkate alınmadığı ve sürecin sonunda yeni alıcılara bırakıldığı belirtilmiştir. Özelleştirmeden üç ay önce elektrik kullanımının eksik beyan edildiği, özelleştirme sonrasında ise beyanın düzeltildiği ve böylelikle kamudan özel sektöre kaynak aktarıldığı ileri sürülmüştür (TESEV, 2014: 48).

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) İstanbul Milletvekili Aykut Erdoğan, Kamu İktisadi Teşebbüsleri Komisyonu olarak yapılan incelemede TEDAŞ'ın hesaplarında milyon dolarlar ile ifade edilebilecek yolsuzluğun olduğunu iddia etmiştir. Bazı hesap hileleriyle paraların şirketlere aktarıldığını ileri sürmüştür (Erdoğan, 2012).

Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)'nin denetim yolları arasında bulunan meclis araştırmasının 22., 23., 24. ve 25. dönem yasama verilerinde yapılan incelemede TEDAŞ'ın özelleştirilmesi ile ilgili bir araştırma süreci görülmemiştir (TBMM, 2017f). TEDAŞ ile ilgili ileri sürülen "rant kollama" suçu, iddialar ile sınırlı kalmıştır. AKP, hükümet programlarında ileri sürdüğü yolsuzlukla mücadele hedefini, söylemler ile sınırlı bırakmıştır.

3.4.2. 17-25 Aralık Süreci

2013 yılında üst düzey siyasetçi yakınlarının, iş adamlarının ve kamu görevlilerin toplu olarak gözaltına alınması son dönemde yolsuzluk soruşturmalarının en büyük örneği olarak ileri sürülmektedir. İstanbul'daki tartışmalı inşaat projelerini kapsayan kamu ihalelerine rüşvet karıştırıldığı iddiaları soruşturmanın içeriğinin bir kısmını oluşturmaktadır. Şüpheliler, ihalelerde yolsuzluğa göz yummak ve yardımcı olmak, kara para aklamak ve koruma altındaki alanlarda inşaat izni alabilmek için rüşvete başvurmakla suçlanmaktadırlar. Kamuya ait bir arsanın açık eksiltme olmaksızın satılması, Orman Bakanlığı'nın iradesi dışında madencilik izni verilmesi, birinci derece sit alanında kanundışı inşaat, kamu ihalelerinde hile, inşaat sektörüne ait izinlerin alınabilmesi için siyasetçilerin yakınlarına rüşvet verilmesi, bir kamu ihalesine dair gizli bilgilerin paylaşılması da suçlamalar arasında yer almaktadır. Soruşturma sonrası İçişleri Bakanı, Avrupa Birliği Bakanı, Çevre ve Şehircilik Bakanı ve Ekonomi Bakanı hükümetten istifa etmiştir. Bakanların dokunulmazlıklarının kaldırılması amacıyla soruşturma fezlekeleri meclise sunulmuştur. Dört eski bakan hakkında nihai karara varmak için 5 Mayıs 2014'te kurulan TBMM Meclis Soruşturma Komisyonu ancak 9 Temmuz 2014'te göreve başlamıştır. 25 Kasım'da Komisyon'un çalışmaları hakkında tüm yazılı, görsel ve internet ortamında yapılan yayınlara Ankara Cumhuriyet Başsavcılığının mahkeme kararı ile yayın yasağı getirilmiştir. Meclis Soruşturma Komisyonu'nun dört bakanın Yüce Divan'a sevk edilip edilmemesine ilişkin 22 Aralık 2014 tarihli karar toplantısında Mali Suçları Araştırma Kurulu (MASAK) raporlarına dair verilen itirazdan dolayı karar ertelenmiş ve bir sonraki toplantının 5 Ocak 2015'te gerçekleşeceği bildirilmiştir. Dört bakan dışında bu iddialara dair yürütülen soruşturma kapsamında soruşturmayı yürüten İstanbul Cumhuriyet Savcılığı, Kasım 2014'te dosya kapsamındaki 53 kişi hakkında takipsizlik kararı vermiştir (TESEV, 2014: 49- 50). Bakanların istifası siyasetin meşruluğuna güç kazandırmış olmakla birlikte haklarında verilen takipsizlik kararı, Hükümetin yolsuzluklarla mücadele hedefine eleştiriler yöneltmiştir.

Özdeş'e (2014: 27) göre "17 Aralık Rüşvet ve Yolsuzluk Operasyonu" adı altında başlayan süreç; ABD, Avrupa ve Rusya'nın bilgisi dahilinde ilerlemiştir. Operasyon, Türkiye'ye ve İslam dünyasına yönelik büyük bir planın parçasıydı. Adli soruşturmaya konu olabilecek birbirinden farklı ve bağımsız konular ilginç bir zamanlamayla bir araya getirilmişti. Emniyet görevlilerinin başsavcıya, amirlerine ve üst makamlara haber vermeksizin söz konusu operasyonun parçası haline gelmeleri, bilgi ve görüntülerin operasyona destek veren medya organlarına servis edilmesi, montajlamalar, yargısız infazlar Türkiye'ye karşı yürütülen psikolojik bir harbin işareti olarak görülmüştür.

Aktay (2014: 8-9) 17 Aralık sürecini, uluslararası bağlamda değerlendirmiş; Mavi Marmara, 2009 yılı Davos toplantısındaki "one minute" çıkışına kadar uzanan bir nedenler zincirine dayandırmıştır. 17 Aralık Operasyonu, Davos ve Mavi Marmara günlerinden kalan bir geri dönüşüm olarak değerlendirmiştir. Asıl amacın Erdoğan'ın istikrarlı siyaseti ve toplumdaki beğenisi olduğu açıklanmıştır. Aktay iddiaların aksine 17 Aralık Yolsuzluk Operasyonu'nun bir yolsuzluk operasyonu olduğunu ileri sürmüştür. Birbirinden bağımsız bir çok soruşturmanın seçime yakın bir zamanda yapılmasını yolsuzluk olarak açıklamıştır.

Bolat'a (2014: 18) göre Türkiye, 17 Aralık operasyonu ile ağır bir gündem altına alınmıştır. Halk Bankası'nın bazı yöneticileri, bazı bakanlar ve çocukları, Fatih Belediye Başkanı ve bürokratları ile iş dünyasından bazı kişiler gözaltına alınarak büyük operasyon gerçekleştirilmiştir. "Yolsuzluk, Rüşvet ve Kara Para Aklama Operasyonu" AKP'ye karşı hazırlanmış; kurgusu, zamanlaması manidar karmaşık bir hareket olarak değerlendirilmiştir. Halk Bankası; İran, Hindistan ve Körfez ülkeleri ile ticari ve finans ilişkilerini yürütmekteydi. İran ile yapılan ticaret sonucu Halk Bankası'nın geliri 2013 yılı içinde 8,5 milyar dolara ulaşmıştı. Operasyondan bir gün önce Türkiye'ye gelmeye başlayan Kuzey Irak enerji boru hattında finansal misyon yine Halk Bankası'nda bulunuyordu. Operasyon günü, Azerbaycan'dan gelen Şahdeniz enerji boru hattını Türkiye'den Avrupa'ya ulaştıracak anlaşma imzalanmıştı.

Yelkenli'ye (2016: 169) göre 17-25 Aralık sürecinin temel nedenlerinden bir tanesi, Kemal Derviş'in girişimi ile çıkartılan "Kamu İhale Yasası" dır. Bu yasa saydamlığı ve yasallığı öngörmekteydi. AKP iktidarı bu konuda yasaya sahip çıkmamakla beraber birçok kez değiştirmeye kalkmıştır.

17-25 Aralık Operasyonu, hukuki açıdan bir yolsuzluk olarak görülmediği için takipsizlik kararı verilmiştir.

17-25 Aralık 2013 tarihi ile başlayan süreç, adli bir soruşturma olmakla beraber ülkenin genel siyasetindeki denklemlerin tekrar kurulmasına da neden olmuştur. AKP, iktidarının ilk yıllarında, iç ve dış değişkenler üzerinden sürdürülebilir bir denklem oluşturmuştu. Denklemde meydana gelen daralmaların nedeni parti politikasından ziyade, iç ve dış değişkenler olarak gösterilmiştir. 17-25 Aralık, olağan bir operasyon olmaktan çıkmış, 15 Temmuz 2016 Başarısız Darbe Girişimi'ni de meydana getirecek süreci başlatmıştır. Bu çalışmanın dördüncü bölümünde söz konusu operasyonun siyasi nedenleri ve sonuçları ele alınacaktır.

3.4.3. AKP'nin Yasama Organı'na ve Bazı Kurumlara Müdahalesi

AKP hükümeti, neoliberal dönüşüm süreci bağlamında diğer hükümetlerden çok da farklı politikalar sergilememektedir. AKP döneminde TBMM'de görüşülmesi uzun olabilecek Tohumculuk Yasası, "temel yasa" olarak kısa bir zamanda çıkarılmıştır. Yasa ile düzenlenmesi gereken karayolları taşımacılığı, kıyı ve limanlara ilişkin konular ve gerekli dönüşümler yönetmelikleri ile çıkarılmıştır. Yönetmelikle düzenleme yapılarak, yasama organı pasifize edilmiştir. Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'nın işlevleri de yolsuzluk sürecinin oluşmasına neden olabilmektedir (Bağımsız Sosyal Bilimciler, 2008: 274-275).

Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun çabaları, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'nun para piyasalarındaki yolsuzluk süreçleri ile ilgili çalışmaları ve kamuoyundaki yaratmış oldukları meşruiyet, Kamu İhale Kurulu'nun ihale yolsuzluklarına karşı mücadelesi gibi örnekler Bağımsız İdari Otoritelerin önemini ve gerekliliğini göstermektedir (TESEV, 2014: 38-39).

Geniş yetkilere sahip düzenleyici kurulların bağımsız şekilde çalıştığını ileri sürmek güç olmaktadır. Hükümet kadrolaşma kanalları ile bu kurullar üzerinde büyük yönlendirmeler yapmıştır (Yıldızcan ve Yaka, 2010: 251). AKP, merkezileşme eğilimine karşı engel olarak gördüğü üst kurulları bakanlıklara bağlı hale getirmiştir. Bu düzenleme ile karar verme yetkisi üst kurullardan alınmaya çalışılmıştır (Fedai, 2015: 185).

3.5. AKP'nin Yolsuzlukla Mücadelesi

AKP, yolsuzlukla mücadeledenin yürütme gücü ayağında, mevcut kurumlarla çalışmalara devam etmiş ve beraberinde yeni kurumlar da oluşturmuştur. Kurumların oluşturulması, AB üyeliğine aday ülke olması ve yolsuzlukla mücadelesine meşruiyet kazandırması açısından önemlidir. Yolsuzlukla mücadeledenin yasama erki alanında da birçok ulusal ve uluslararası kanun kabul edilmiştir. Yargılama süreci ise yürütme ve yasama ayağına göre geri planda bırakılmıştır.

Emek ile Acar'a (2008: 69-73) göre yolsuzlukla mücadelede tek bir kurumun sorumlu olması gerektiğini destekleyenler olduğu gibi çoklu bir kurumsal yapının daha etkin olacağını destekleyenler de vardır. Tek bir kurumun yetki karmaşasını önleyebileceği düşüncesi ileri sürülmüştür. Çoklu bir kurumsal yapıyı destekleyenler ise tekeli gücün yolsuzlukla mücadeleyi zorlaştıracağını ifade etmektedirler. Tek bir kurumda yetkilerin toplanması, kurumu yolsuzluk kaynağı haline getirebilir. Rüşvet, patronaj, kronizm, nepotizm, sahtecilik ve kayırmacılık gibi sonuçlar ortaya çıkabileceği gibi siyasi baskılar, akrabalık ilişkileri neticesinde yolsuzluğa taraf olanları da artırabilir. Yolsuzlukla mücadele kurum sayısından ziyade kurumun siyasilerden bağımsız hareket edebilme gücü olmalıdır. Tek veya çoklu bir yapının varlığı, siyasi engellere takılabilir.

3.5.1. Kamu Denetçiliği Kurumu

Kamu Denetçiliği; işleyişi, yapısı, alanı ve seçimi gibi çok farklı uygulamalar ile çoğu demokratik devletlerde kurumsallaşmış bir yapıya sahiptir. Burada üzerinde durulması gereken önemli nokta; idari kararların araştırmaya ve incelenmeye tabi tutulabilme hakkının vatandaş açısından kullanılabilmesidir. Özden'e (2010: 122)

göre kamu denetiminde bu yeni aktör, devlet-vatandaş ilişkilerini esnekleştirebilecek potansiyele sahiptir.

Bu başlıkta Kurum'un tarihçesi üzerinde durulacak; ülkemizdeki yapısı ve kararları hakkında bilgi verilecektir.

Osmanlı devletine sığınan İsveç Kralı'nın 1713 yılında ülkesine gönderdiği talimat ile kurulan Ombudsmanlık, kralın osmanlıda bulunduğu dönemde kurulması nedeniyle, kurumun kökeninin Osmanlı'ya dayandığı düşüncesi üzerine tartışmalar başlatmıştır. Buna karşın 1700'lü yıllarda Osmanlı Devleti'nde benzer bir uygulamaya rastlanılmamıştır (Coşkun ve Günaydın, 2015: 10). Ombudsmanlık, 1809 yılında İsveç'in anayasal düzeninde yer edinen bir denetim sistemidir. İskandinav ülkelerinden diğer ülkelere yayılmıştır (Özden, 2010: 30). Avrupa Birliği çatısı altında ilk Ombudsman 1995 yılında göreve başlamıştır (Özden, 2010: 113).

Kamu Denetçiliği, çoğu demokratik ülkede uzunca bir geçmişe sahip olmasına karşın, ülkemizde daha yeni ve genç bir uygulamadır (Yılmaz ve Güler, 2016: 36). Katılımcı demokrasinin politik sonucu olarak, "Kamu Denetçiliği Kurumu", vatandaşı denetime ortak etmiş ve paydaş olarak sisteme dahil etmiştir (Tosun, 2015: 151).

Kurumun amacı ve görevleri aşağıdaki şekilde tanımlanmıştır:

"Kurumumuz, Hukukun üstünlüğünün sağlanması, iyi yönetim ilkelerinin yerleştirilmesi ve halka karşı sorumluluk anlayışı içinde ve hakkaniyet temelinde, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne bağlı bir denetim mekanizması olarak 2013 yılından itibaren faaliyetlerini sürdürmekte, halkın avukatlığını yapmakta ve aldığı kararlar ile idareye yol göstermektedir" (Ombudsman, 2017a).

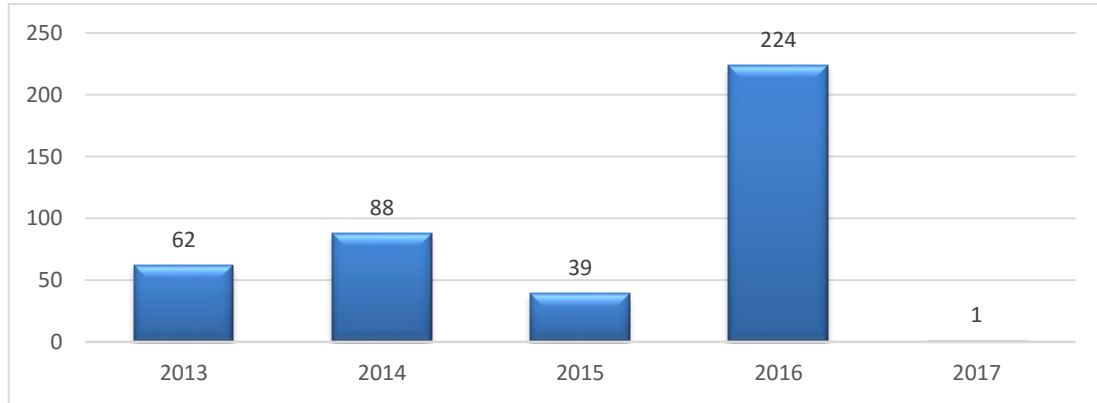
Kamu Denetçiliği, öteki adıyla Ombudsman, yasama tarafından belirlendiğinden dolayı atanmışlar ile seçilmişler arasındaki dengeyi değiştirmektedir. Yasama organının bu denli atama yetkisi, Türk idari hayatında köklü bir değişikliktir. Kurum, öneride bulunarak bir tür hakem görevi üstlenmektedir. Böylelikle dava sayısını azaltacağı düşünülmektedir. Kurum ayrıca idare ve vatandaş arasında tampon görevi sağlamaktadır (Tosun, 2015: 153). Kamu

Denetçisi'nin geniş araştırma yetkisi bulunmaktadır. Diğer kamu kurumlarına oranla bağımsız bir konumda bulunmaktadır (Özden, 2010: 37).

Beriş'e (2011: 114) göre "Vatandaş ve Sonuç Odaklı Yönetim" anlayışı, AKP'nin iyi yönetim ilkesi ile şeffaf devlet anlayışına dair çalışmaların yapılacağını göstermektedir. Denetlenebilirliğin ve hesap verebilirliğin, vatandaşların bürokratik süreçlerini hızlandıracağı, güvenliğini tesis edeceği, refahını sağlayacağı, dolayısıyla yaşam kalitesini iyileştireceği düşünülebilir. Kamu denetçiliği mekanizmasının oluşturulması, bu düşüncelerin somutlaştığını gösterebilmektedir. Buna karşın; Kamu başdenetçilerinin seçiminde politik tercihlerin ön planda olması, denetçiliğe karşı bazı kaygıları oluşturabilmektedir. Kurum'un toplumda olan güveni bu sebeplerle zedelenmektedir (TESEV, 2014: 36).

Grafik 20'de Kamu Denetçiliği Kurumunun istikrarlı bir şekilde çalışabildiği görülmektedir. Kararlar inceleme, araştırma ve öneri niteliğine sahiptir. Grafikte karar sayıları belirtilmiştir.

Grafik-20: Kamu Denetçiliği Kurumu Kararları 2013-2017

Kaynak: Ombudsman 2013 Yılı Kararları, 2017b; Ombudsman 2014 Yılı Kararları, 2017c; Ombudsman 2015 Yılı Kararları, 2017d; Ombudsman 2016 Yılı Kararları, 2017e; Ombudsman 2017 Yılı Kararları, 2017f.

2013-2017 yılları arasında; "Vergi Dairelerince Hacizli Araç Satışı", "Açık Öğretim Fakültesi Ders Muafiyeti", "Dövizle Askerlik Borçlanması", "Emlak Vergisinden Muaf Olma Kararı", "Mevlana Değişim Programına Katılma Talebinin

‘Uygun Değildir’ Şerhi İle Onay Vermeme İşleminin İptali Kararı”, “Lise 1 ve 2 nci Sınıfı Okuduğuna İlişkin Tasdikname Verilmesi Talebi”, “Gayrimüslim Din Adamlarına Maaş Bağlanması Kararı”, “Türkçe Bilmeyen ve Okur Yazar Olmayan Tüm Seçmenlere Sağlıklı Şekilde Oy Kullanabilmeleri İçin Eğitici Çalışmalar Yapılması Talebiyle YSK’ya Verilen Tavsiye Kararı”, “Ön Lisans Programını Bitirmesi Nedeniyle Yetim Aylığının Kesilmesine Yapılan İtiraz Kararı”, “Harç Ücreti Yatırmaması Gerekirken Yatırmak Zorunda Kaldığı Harç Tutarının İade Edilmesi Talebi Kararı”, “Yetim Aylığının Yasal Faiziyle Birlikte Ödenmesi Talebi”, “Doğrudan Gelir Desteğinin Şarta Bağlanmasından Kaynaklanan Mağduriyetinin Giderilmesi”, “İşyerinde Psikolojik Bezdırme Yapıldığı Hakkında”, “Yabancı Dil Ödeneginden Yararlandırılması Talebi Hakkında” ve “ÖSYM Tarafından Belirlenen 15 Dakika Kuralına Göre Geç Kaldıkları Gerekçesiyle Adayların YGS’ye Alınmaması Hakkındaki Karar” alınan bazı karar örnekleridir (Ombudsman 2013 Yılı Kararları, 2017b; Ombudsman 2014 Yılı Kararları, 2017c; Ombudsman 2015 Yılı Kararları, 2017d; Ombudsman 2016 Yılı Kararları, 2017e; Ombudsman 2017 Yılı Kararları, 2017f.).

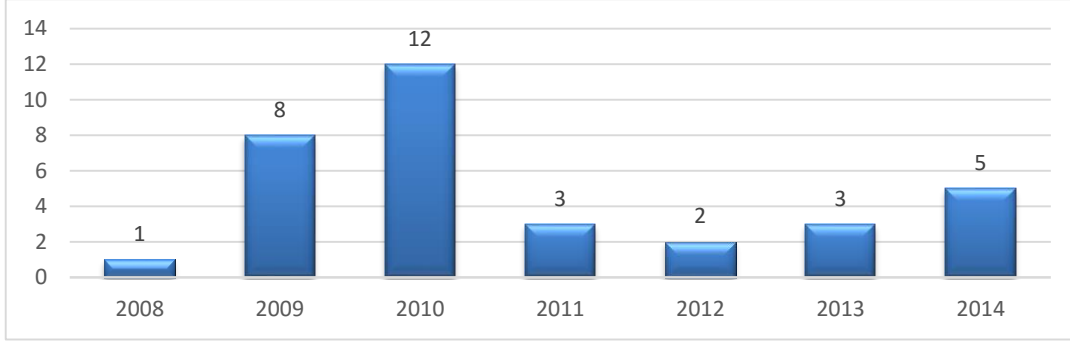
3.5.2. Devlet Denetleme Kurulu

Yolsuzluklarla mücadelede, Cumhurbaşkanı’na bağlı Devlet Denetleme Kurulu (DDK), örnek kurumlar arasındadır. DDK, Cumhurbaşkanı’nın talebi doğrultusunda devlet organlarında, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarında, kamuya yararlı derneklerde inceleme, araştırma ve denetleme yetkisine sahiptir (Resmi Gazete, 1981). DDK’nın yayınladığı raporlar yaptırım gücüne sahip değildir. Raporlar daha ziyade idare ile yargı arasındaki çalışmaları seyrekleştirme amacına hizmet etmektedir. Burada temel gaye, hukuki verimlilik (Tosun, 2015: 154). DDK, 1981 yılında kurulmuş olmakla birlikte AKP döneminde de çalışmalarında devam etmektedir.

Politik kaygılardan uzak ve tarafsız şekilde denetim yapabilme adına Devlet Denetleme Kurulu oluşturulmuştur. Hazırlanan raporların uzayan süreçler içinde somut neticeler yaratmamış olması da eleştirilen bir diğer konudur (Korkmaz vd., 2001: 52).

Grafik 21’de DDK’nın rapor sayıları gösterilmektedir.

Grafik-21: Devlet Denetleme Kurulu Raporları 2008-2014

Kaynak: DDK Raporları, 2017.

Kurul raporları arasında; Savunma Sanayi Müsteşarlığının denetimi, Madımak Olayı, Türkiye Kızılay Derneğinin denetimi, Sekizinci Cumhurbaşkanı Merhum Turgut Özal’ın vefatı, Agos Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Fırat (Hrant) Dink’in öldürülmesi, BBP Genel Başkanı Muhsin Yazıcıoğlu’nun vefatı, Bağımsız İdari Otoritelerin denetlenmesi, Tuzla Tersaneler Bölgesinin İncelenmesi gibi birçok konu bulunmaktadır (TCCB, 2017).

3.5.3. Başbakanlık İletişim Merkezi ve Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi

“4982 Sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu”, vatandaşa bazı istisnalar haricinde tüm idari organların bilgi ve belgelerine ulaşabilme hakkı tanımıştır. 2010 yılındaki Anayasa Değişikliği sonucunda Anayasanın ilgili maddesi “Bilgi Edinme Hakkı”nı kapsayacak şekilde değiştirilmiştir (Erdoğan, 2015: 22).

Bilgi Edinme Yasası, vatandaşın kamu kurum ve kuruluşlarından şeffaf, demokratik, tarafsız şekilde bilgi erişimini temel almaktadır. Bu ve benzeri yasalar modern devletlerde bilinçli vatandaş olmanın bir sonucu olarak görülmektedir (Akpınar, 2011: 247). Bilgi Edinme, bireyin devlet karşısında daha güçlü bir konum almasını sağlamakta olup, devletin demokratik kimliğini pekiştirmektedir. 2006 yılında uygulamaya konulan Başbakanlık İletişim Merkezi (BİMER), vatandaşın devletle olan etkileşimini birçok açıdan sağlayan halkla ilişkiler çalışmasıdır (Yılmaz ve Güler, 2016: 23-24).

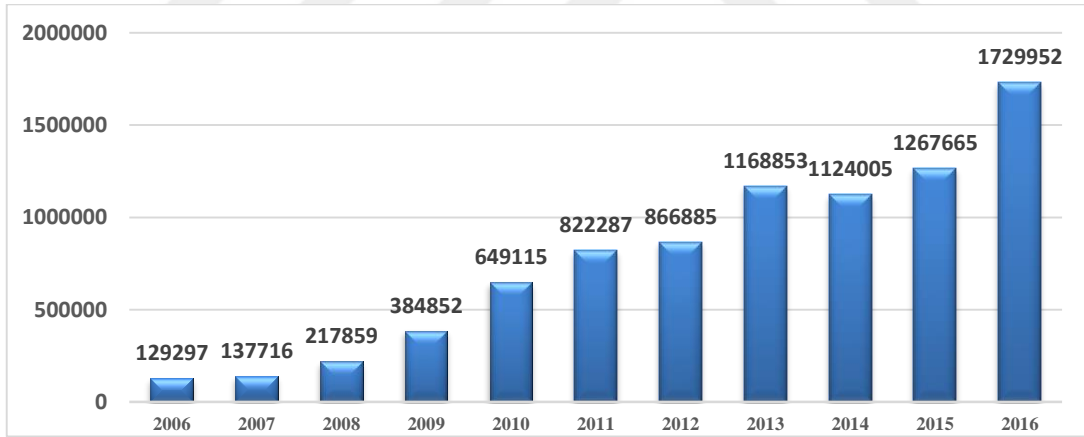
BİMER'in amacı şu şekilde açıklanmıştır:

“Devlet ile vatandaş arasındaki iletişim kanallarının tümü (elektronik, mektup, faks, telefon ve şahsen) açık tutularak, vatandaşların kendileri ve kamuyla ilgili, talep, şikâyet, ihbar, görüş ve önerileri ile bilgi edinme haklarına ilişkin idari makamlara yapacakları müracaatlara cevapların hızlı ve etkin bir şekilde verilmesi, iş ve işlemlerin merkezden kamu nezdinde takip ve denetimi hedeflenmiştir” (Bimer, 2017a).

Merkezin kurulması, Yeni Kamu İşletmeciliği anlayışının bir sonucu olarak görülmekle beraber devlet-vatandaş ilişkisinin vatandaş lehine değişime uğradığını göstermiştir. BİMER'in kurulması, AKP'nin vatandaş yönetime dahil etme girişimi olarak da değerlendirilmektedir (Erdoğan, 2015: 26).

BİMER'e yapılan başvuruların yıllara göre sayıları aşağıdaki grafikte gösterilmiştir.

Grafik-22: BİMER Yıllara Göre Başvuru Sayısı

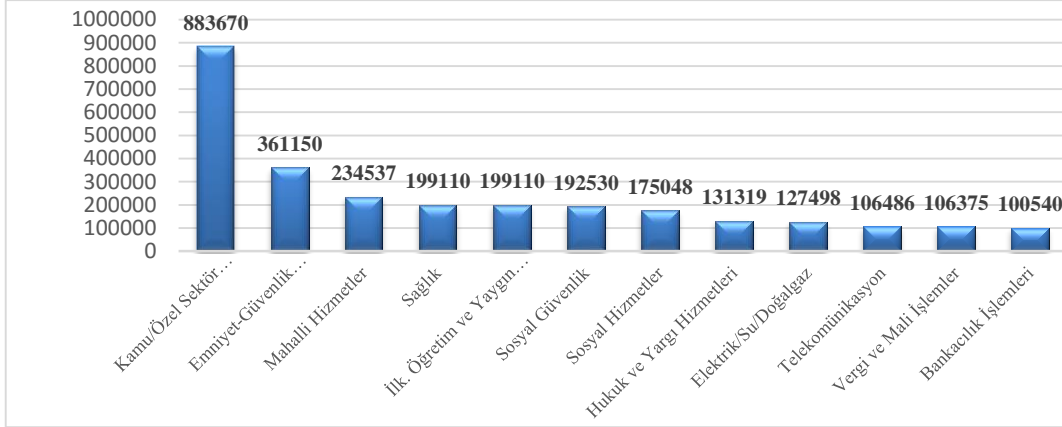

Kaynak: BİMER, 2017b.

Grafik 22'de 2016 yılındaki başvuru sayısının 2006 yılına göre yaklaşık 13 kat arttığı görülmektedir. Bu durum saydam, denetlenebilir bir yönetim açısından olumlu bir gelişme olarak görülebilir.

BİMER'e yapılan başvuruların konu olarak dağılımı ise Grafik 23'te gösterilmiştir.

Grafik-23: Başvuru Konularına Göre Dağılım

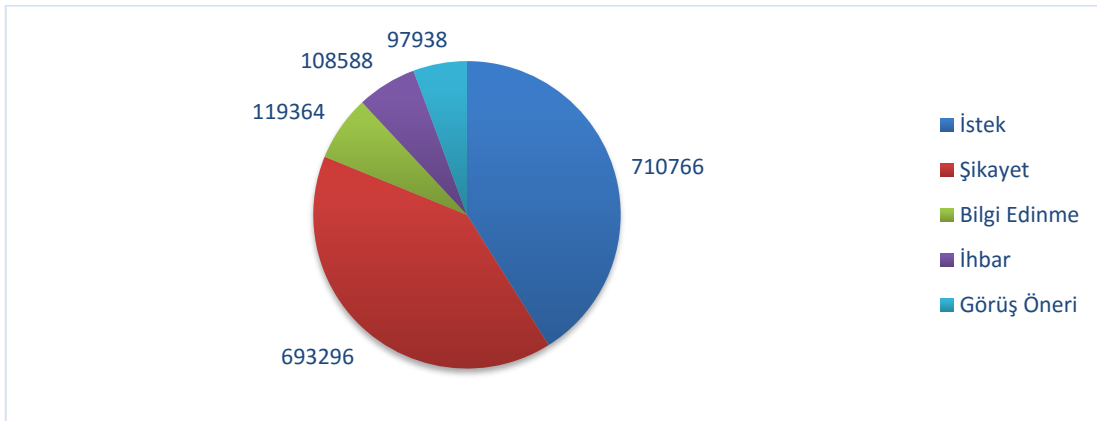

Kaynak: BİMER, 2017b.

BİMER'e yapılan başvuru konuları arasında kamu ve özel sektör çalışanları birinci sırada görülmektedir. Grafik 24'teki bilgiler ile karşılaştırıldığında şikayet ve isteklerin en çok çalışanlara yönelik olduğu görülebilir. AKP döneminde şikayet ve isteklerin bürokrasiye yönelik olduğu sonucuna varılabilir.

BİMER'e yapılan başvuruların türlerine göre dağılımı Grafik 24'te gösterilmiştir:

Grafik-24: Başvuru Türlerine Göre Dağılım

Kaynak: BİMER, 2017b.

BİMER, yargı kurumu olmamakla birlikte, şeffaf bir toplum ve yönetim ilkesi açısından vatandaşların tutumlarını, nicel veriler üzerinden değerlendirebilecek kurum olma özelliği taşımaktadır.

Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi (CİMER), internet üzerinden Cumhurbaşkanlığına görüş ve öneriler, istekler, şikayetler veya ihbarların iletiildiği online çalışan bir birimdir. Mesajlar değerlendirildikten sonra geri bildirim yapılmaktadır (www.turkiye.gov.tr , 2017).

2016 yılında 6701 sayılı kanun ile kurulan Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu da yolsuzlukla mücadele eden kurumlar arasında sayılabilir. Kanun'da kurumun amacı aşağıda tanımlanmıştır.

“İnsan onurunu temel alarak insan haklarının korunması ve geliştirilmesi, kişilerin eşit muamele görme hakkının güvence altına alınması, hukuken tanınmış hak ve hürriyetlerden yararlanmada ayrımcılığın önlenmesi ile bu ilkeler doğrultusunda faaliyet göstermek, işkence ve kötü muameleyle etkin mücadele etmek ve bu konuda ulusal önleme mekanizması görevini yerine getirmek üzere Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun kurulması, teşkilat, görev ve yetkilerine ilişkin esasların düzenlenmesidir” şeklinde tanımlanmıştır (Tihek, 2017).

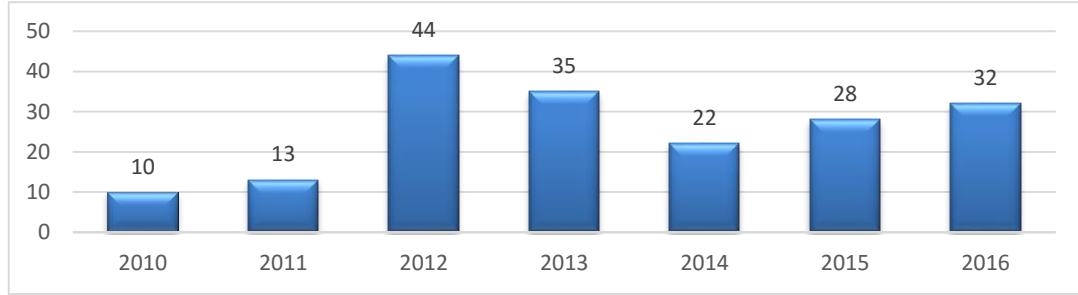
Kurum'un internet sitesinde çalışma ve raporlar ile ilgili verilere ulaşılmamıştır.

3.5.4. Mali Suçları Araştırma Kurulu

5549 sayılı kanun ile 2006 yılında MASAK çalışmalarına başlamıştır. Para aklama suçunun tespiti, önlenmesi, araştırılması, rapor edilmesi ve ilgili makamlara bilgi verilmesi, MASAK'ın genel görevleri arasında bulunmaktadır. Sonradan terör finansmanı da MASAK'ın görev tanımına dahil edilmiştir (Masak, 2017a).

Kurulun mevcudiyeti hukuki anlamda yolsuzlukla mücadelede bir ilerleme sağlasa da bazı reformların yapılması gerekmektedir. Soruşturma ve inceleme süreleri uzun sürmektedir. Kanun boşluğunun yanında teknik personelin eksikliği de bu sonuca neden olmaktadır (TESEV, 2014: 35).

Grafik-25: Adli Taleplerde ve Diğer Bildirimlerde “Yolsuzluk” 2010-2016

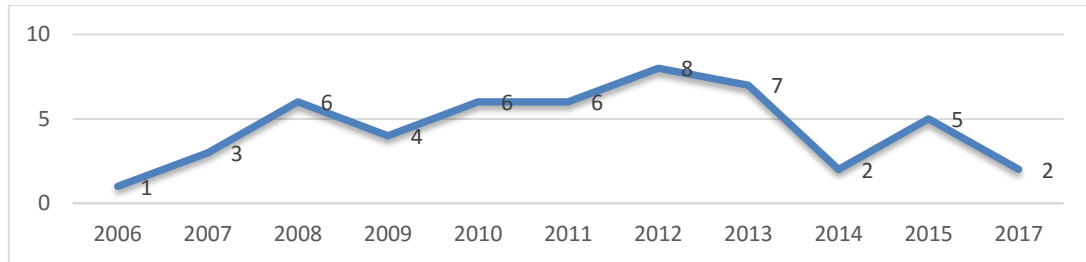

Kaynak: MASAK 2010 Faaliyet Raporu, 2011: 31; MASAK 2011 Faaliyet Raporu, 2012: 30; MASAK 2012 Faaliyet Raporu, 2013: 28; MASAK 2013 Faaliyet Raporu, 2014: 32; MASAK 2014 Faaliyet Raporu, 2015: 29; MASAK 2015 Faaliyet Raporu, 2016: 26; MASAK 2016 Faaliyet Raporu, 2017b: 21.

MASAK’ın yayınladığı faaliyet raporlarında diğer kurumlardan gelen talep sayısı ve konuları belirtilmiş olsa da operasyon bilgileri paylaşılmamıştır.

MASAK, 50 yabancı ülke mali istihbaratı ile mutabakat muhtırası, imzalamıştır. Söz konusu mutabakatlara ilişkin bilgiler Grafik 25’te gösterilmektedir:

Grafik-26: MASAK ile Yabancı Devlet Mali İstihbaratları Arasında İmzalanan Mutabakat Muhtıraları

Kaynak: MASAK, 2017b.

Grafik 25’e göre 2012 yılında en fazla mutabakat muhtırasının imzalandığı yıl olmuştur. Kurul, Maliye Bakanlığı’na bağlı olarak çalışmalarını sürdürmektedir. Siyasi etkilerden ve yönlendirmelerden bağımsız çalışabildiğini ileri sürmek güçleşmektedir.

3.5.5. Başbakanlık Teftiş Kurulu

Başbakanlık Teftiş Kurulu'nun çalışmaları, 1946 yılından başlayan uzun bir geçmişe sahiptir. Kamu hizmetlerinin denetlenmesi, kurulmasının başlıca nedenidir. Başbakanlığın merkez ve bağlı kuruluşlarında teftiş, inceleme ve soruşturma yapmak olarak başlıca görevidir. 1987 yılında görev alanı genişletilmiş; bütün kamu kurum ve kuruluşlarında, vakıflarda, derneklerde ve kooperatiflerde kurulun soruşturma yapabileceği şeklinde değiştirilmiştir (Teftiş, 2017).

Başbakanlık Teftiş Kurulu da yolsuzluk işlemlerinin tespiti durumunda kamu idarelerini teftiş edebilme ve denetleme yapabilme yetkisine sahiptir. Bu yetkiye rağmen şeffaf davranmadığı için geçmişte eleştirilere neden olmuştur (TESEV, 2014: 31).

Başbakanlık Teftiş Kurulu'nun yayınladığı faaliyet raporlarında teftiş, denetim ve soruşturmalar ile ilgili bilgilere yer verilmemiştir (Teftiş Kurulu Başkanlığı, 2008 Yılı Faaliyet Raporu, 2009; Teftiş Kurulu Başkanlığı, 2009 Yılı Faaliyet Raporu, 2010; Teftiş Kurulu Başkanlığı, 2010 Yılı Faaliyet Raporu, 2011).

3.5.6. Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı

Genel olarak kaçakçılık türleri ve organize suçlarla mücadele şeklinde görev tanımı yapılmış olan Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele (KOM) Daire Başkanlığı, yolsuzluk suçlarını incelemek amacıyla özel bir birim olarak kurulmuştur. Yolsuzlukla mücadele eden KOM bünyesinde, Mali Suçlar Büro Amirliği bulunmaktadır. KOM yolsuzluk olarak tanımlanan zimmete para geçirme, şantaj, ihaleye fesat karıştırma, rüşvet, vergi kaçakçılığı gibi suçları önlemekle görevlidir. Gerekli görüldüğünde polis, yolsuzluk şüphesiyle vatandaşların mallarına el koyup bilgi toplayabilmektedir (KOM, 2017a; TESEV, 2014: 37).

Yolsuzluğun engellenmesi ile suçluların cezalandırılması için birçok çalışma yürütülmüştür. Yolsuzluk suçları ile mücadele eden KOM, diğer kurumlar ile koordinasyon halinde çalışmaktadır (KOM, 2017a).

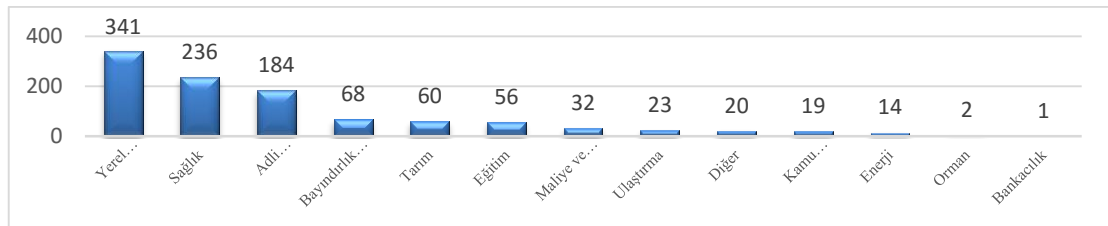
3.5.6.1. İmar Bankası Soruşturması

KOM tarafından yürütülmüş olan en önemli yolsuzluk soruşturmalarından birisi İmar Bankası soruşturmasıdır. Uzan Grubu adı altında faaliyet gösteren İmar Bankası'nın ödeme gücüne düşmesi ile birlikte yönetim kurulunun keyfi istifaları sonucunda Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (BDDK), bankaya yeni bir yönetim görevlendirmiştir. Yeni yönetim, bankaya ait bilgilere erişiminin engellendiğini, bilgilerin silindiğini belgelemiş ve banka Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF)'na devredilmiştir. Banka müfettişleri, bankanın iki ayrı yazılım kullanarak gerçek verileri sakladığını ve yolsuzluk yaptığını tespit etmiştir. Mahkemeye sevk edilen 12 şüpheli tutuklanmış, diğer şüpheliler ise İnterpol kanalı ile aranmaktadır. KOM, Uzan Grubu'na ait bilgi ve belgeleri uzmanlara teslim etmiş, 97 kişinin ifadesi alınmış, bankaya ait araç ve gayrimenkuller BDDK'ya bildirilmiştir (KOM, 2005: 28-29).

3.5.6.2. KOM Operasyonları 2009-2015

Grafik 26'da KOM tarafından gerçekleştirilmiş olan yolsuzluk operasyonları gösterilmiştir.

Grafik-27: KOM Operasyonlarında, Yolsuzluk Suçundan Tutuklu Kamu Görevlileri 2009-2015

Kaynak: KOM 2009 Raporu, 2010: 59; KOM 2010 Raporu, 2011: 66; KOM 2011 Raporu, 2012: 6; KOM 2012 Raporu, 2013: 5; KOM 2013 Raporu, 2014: 41; KOM 2014 Raporu, 2015: 35; KOM 2015 Raporu, 2016: 5.

Grafik 26, verilerin sınırlı olmasından dolayı yalnızca 2009-2015 yılları arasındaki tutuklamaları göstermektedir. Tutuklu sağlık çalışanı ve yerel yönetim

personeli sayısı, diğer kurumlara oranla dikkat çekmiştir. 2015 yılı itibariyle tutuklu sayısındaki büyük düşüş de dikkat çeken bir diğer ayrıntıdır.

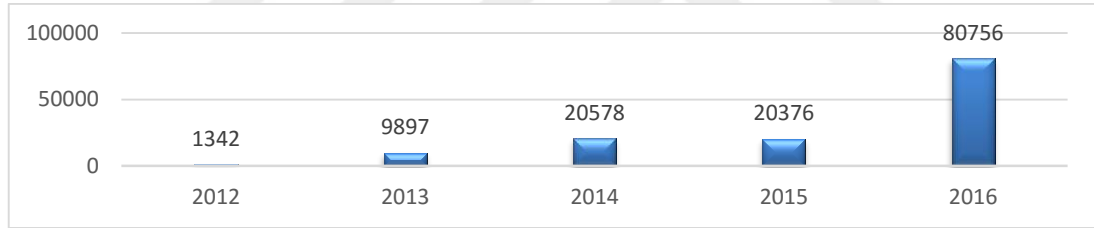
KOM'un yıllık raporlarında İmar Bankası haricinde başka soruşturmaların bulunmaması da hem başkanlığa hem de hükümete yöneltilecek bir diğer eleştiridir.

3.5.7. Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Hakkı

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM)'ne yapılan ve ülkeleri davalı duruma düşüren süreçleri azaltmak amacıyla Anayasa Mahkemesi'ne 2010 yılında 5982 Sayılı Kanun ile bireysel başvuruları karara bağlamak görevi verilmiştir (Erdoğan, 2015: 28).

Anayasa Mahkemesi'ne yapılan bireysel başvuru sayıları Grafik 28'de gösterilmiştir:

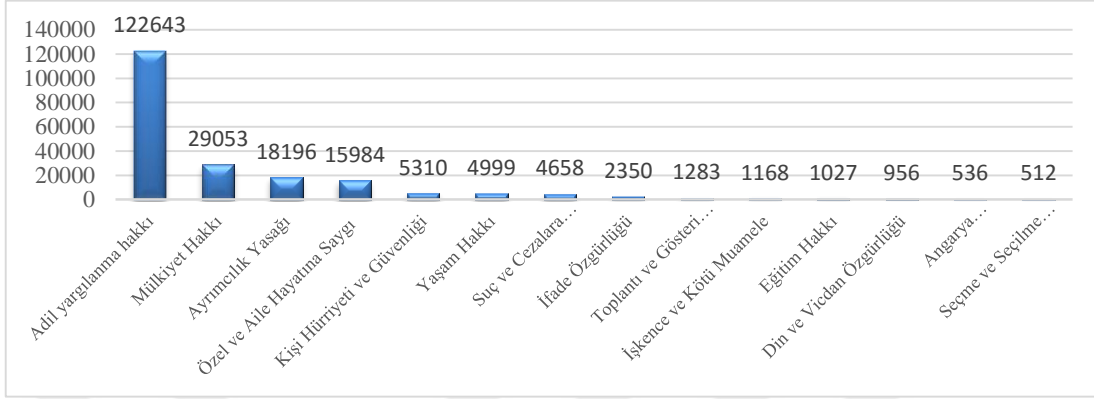
Grafik-28: Anayasa Mahkemesi Toplam Başvuru Sayısı

Kaynak: AYM, 2017c.

2012 yılında başvuru sayısı 1342 iken 2016 yılı itibariyle yaklaşık 80 katlık bir artış ile 80756'ya yükselmiştir. Benzer kurumların 2016 yılı verileri genelde yüksek görülmektedir. 15 Temmuz 2016 Başarısız Darbe Girişimi sonrası, kamudan yapılan ihraçlara itirazdan dolayı verilerin yüksek olduğu düşünülebilir.

Grafik-29: 2002-2016 İhlal Edildiği İddia Edilen Haklar

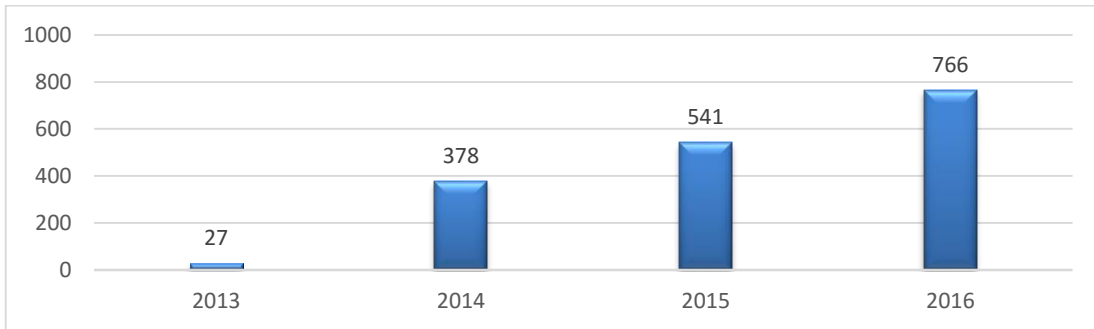

Kaynak: AYM, 2017c.

Grafik 28'deki bilgiler değerlendirildiğinde, 15 Temmuz 2016 Başarısız Darbe Girişimi'nden sonra yapılan ihraçların, adil yargılanma hakkının ihlali iddiasını yükselttiği düşünülebilir.

Adil yargılanma hakkının ihlali nedeniyle başvurunun fazla olması, çalışmanın daha önceki bölümlerinde belirtildiği gibi AKP'nin yargı ile olan ilişkisine eleştiriler getirmektedir. Yargı bağımsızlığı sorunu, özellikle yolsuzluk ve yasaklar bölümünde AKP'nin daha çok eleştirildiği konu olmuştur.

Grafik-30: İhlal Kararlarının Yıllara Göre Dağılımı

Kaynak: AYM, 2017c.

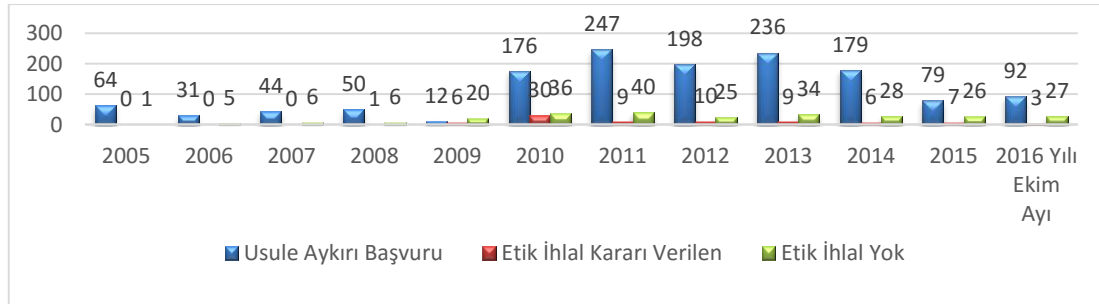
İhlal karar sayısında yıllara göre artış olmuşsa da başvurularla kıyaslandığında küçük bir oran olarak gözükmektedir.

3.5.8. Kamu Görevlileri Etik Kurulu

Yolsuzlukla mücadele politikasının ve saydamlık ilkesinin içeriğine uygun olarak Türk Anayasal Sistemi'ne 2004 yılında "5176 sayılı Kamu Görevlileri Etik Kurulunun (KGEK) Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkındaki Kanun" yürürlüğe girmiştir. Söz konusu kanun, kamu çalışanlarının görevlerini icra ederken; saydamlık, nesnellik, hesap verebilirlik ve kamu yararını gözetme gibi ilkelere uymalarını içerir. Kanun; Cumhurbaşkanı, Milletvekillerini, Bakanları, Türk Silahlı Kuvvetlerini, Yargı Mensupları ve Üniversite Üyelerini kapsam dışı bırakmaktadır. Kurul, ilkelere aykırı hareket eden kamu görevlilerini soruşturmaktadır. Etik dışı eylemlerde bulunan kamu çalışanlarına dair şikayetler kurul tarafından kabul edilmektedir. Kararları tavsiye niteliğinde olmakla beraber ceza verme yetkisi yoktur. Alınan bazı kararların Anayasa Mahkemesi tarafından iptali, Etik Kurulu'nun caydırıcı bir güce sahip olmadığını göstermektedir. Bu durum 2013 yılı AB İlerleme Raporunda "Kamu Görevlileri Etik Kurulu ve Etik Komisyonlarının, kararlarını disiplin yaptırımlarıyla uygulayamamaları" şeklinde eleştirilere neden olmuştur (TESEV, 2014: 28). KGEK, etik davranışların ihlali durumunda; inceleme ve araştırma sonucu ile ilgili kurum ya da kuruluşlara bilgi sunmaktadır (Yılmaz, ve Güler, 2016: 27).

Grafik 30'da 2005-2016 yılları arasında KGEK'e yapılan başvuru sayısı ve işlemler gösterilmiştir.

Grafik-31: İhlal Kararlarının Yıllara Göre Dağılımı

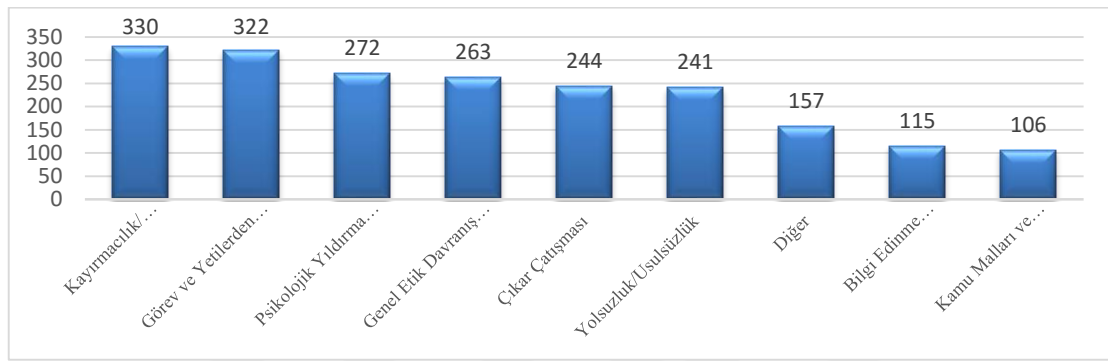

Kaynak: KGEK, 2017.

Etik ihlal kararı verilen karar sayısı 2005-2016 yılları arasında 81 olarak görülmektedir. Başvurunun yüksek olması karşısında ihlal kararının düşük olması da kurulun bağımsız olup olmadığı iddiasını güçlendirmektedir.

KGEK'ye yapılan başvuruların konularına göre dağılımı aşağıdaki grafikte verilmiştir:

Grafik-32: KGEK, 2005-2016 Yılları Arasında Başvuruların Konularına Göre Dağılımları

Kaynak: KGEK, 2017.

Kayırmacılık, istihdamın haksız bir şekilde yapılması olarak tanımlanmıştır. Diğer konulara göre birinci sırada yer alması yolsuzlukla mücadele politikasının olumlu sonuçlara ulaşmadığını göstermektedir. Ayrıca, etik ihlal kararının çok düşük oranlarda seyretmesi, AKP'nin resmi veriler üzerinden yolsuzlukla mücadelesini başarılı göstermektedir.

3.5.9. Ulusal Reformlar

AKP, yolsuzluğa karşı mücadele bağlamında yürütme alanında yeni kurum ya da kuruluşlar oluşturduğu gibi yasama alanında kanun ve yönetmelikler çıkarmıştır. Tablo-6'da AKP döneminde çıkarılan plan, kanun, rapor ve yönetmelikler belirtilmiştir.

Tablo-6: Yolsuzluk, Rüşvet ve Etik İlgili Mevzuat ile Bazı Düzenlemeler

Saydamlığın Arttırılması ve Kamuda Etkin Yönetimin Geliştirilmesi Eylem Planı (2002)
TBMM Yolsuzlukların Sebeplerinin, Sosyal ve Ekonomik Boyutlarının Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu ve Raporu (2003)
5018 Sayılı Kamu Mali Yönetim ve Kontrol Kanunu 2003
4982 Sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu 2003
5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu 2004
5072 Sayılı Dernek ve Vakıfların Kamu Kurum Kuruluşları ile ilişkilerine Dair Kanun 2004
5176 sayılı Kamu Görevlileri Etik Kurulması Hakkında Kanun 2004
Kamu Gör. Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik 2005

Kaynak: Berkman, 2009: 198-199.

3.5.10. Uluslararası Reformlar

Küresel bağlamda yolsuzluk ve rüşvet ile mücadelede ülkelerin koordinasyon içinde hareket etmeleri, ortak önlemler almaları önem kazanmaktadır. Küreselleşmenin olumsuzlukları hemen her ülkeyi olumsuz etkileyebilmektedir. Bu bakımdan ulusal ve uluslararası düzenlemeler birbirlerini desteklemektedir. Nitekim son 20 yılda devletlerin ve uluslararası kuruluşların işbirliği girişimleri bu yönde olmuştur. Dış ticaret işlemlerinde yabancı ülke personellerine rüşvet vermeyi önleme sözleşmesi, Avrupa Konseyi'nin yolsuzluk ve rüşvetle mücadelede uluslararası işbirliği konferansı ve en yakın tarihli olarak da 2008'de Avrupa Konseyi ile Türkiye arasındaki KGEK'ce yürütülen yolsuzluğun önlenmesine yönelik proje ülkemizin de içinde bulunduğu uluslararası işbirliği örnekleridir (Berkman, 2009: 206-207).

AKP döneminde imzalanan uluslararası anlaşmalar ile kararlar, Tablo-7'de gösterilmiştir. Yolsuzlukla mücadelenin başarısı, anlaşma ve kararları imzalamak ile sınırlı kalmıştır.

Tablo-7: Yolsuzluk, Rüşvet ve Etik ile İlgili Türkiye'nin Taraf Olduğu Uluslararası Anlaşma ile Kararlar

2 Ocak 2003-Yabancı Kamu Görevlilerine Rüşvet Verilmesinin Önlenmesi için Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında 4782 sayılı kanun kabul edildi.
17 Nisan 2003-Yolsuzluğa Karşı Özel Hukuk Avrupa Konseyi Sözleşmesi. 4852 sayılı kanun.
10 Aralık 2003-Yolsuzluğa Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi Türkiye tarafından imzalandı.
1 Ocak 2004-Türkiye, Avrupa Konseyi Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu'na (GRECO) üye oldu.
14 Ocak 2004-Yolsuzluğa Dair Ceza Hukuku Avrupa Konseyi Sözleşmesi. 5065 sayılı kanun.

Kaynak: Berkman,2009: 199-200.

3.5.11. AKP Döneminde Türkiye'nin Yolsuzluk Karnesi

Küçükşahin'e (2016) göre AKP "3Y ile mücadele" sloganı ile siyasi arenaya çıkmış, 14 yıl sonra hem söylemlerinden vazgeçmiş hem de politikalarını terk etmiştir. AKP iktidara ilk geldiğinde birçok siyasetçiyi Yüce Divan'a göndermişti. Sonradan yolsuzluk mücadelesini terk etmeye başladı. Kamu İhale Yasası üzerinde yapılan onlarca değişiklik, Sayıştay raporlarının meclise gönderilmesinin kaldırılması, 65. Hükümet programında "yolsuzluk" ifadesinin yer almaması ve ülke tarihinde bu durumun ilk defa yaşanması AKP'nin yolsuzlukla mücadelesinden uzaklaştığını göstermektedir. 64. Hükümette Başbakan olarak görev yapan Ahmet Davutoğlu'nun açıklamış olduğu "Şeffaflık Paketi", Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın karşı çıkmasıyla gündem dışı bırakılmıştır.

Tek parti iktidarına karşın zayıf bir muhalefetin varlığı, yolsuzluk olaylarının artmasına neden olabilir. Partinin iktidarda kaldığı süre de önemlidir. Siyasal iktidar görevini uzun dönem yürüten bir parti; hantallığa, yolsuzluğa, pasifliğe ve verimsizliğe neden olabilir. Tam tersine kısa dönemli iktidarlar da kişisel menfaat süreçlerine hizmet edebilirler (Ergun, 1978: 26). AKP, bu değerlendirmeye örnek olabilecek bir parti profili sergilemiştir. AKP, tek başına ve uzun bir iktidar dönemi geçirmiştir. İktidarın ilerleyen dönemlerinde, AKP kurucularından, başbakanlık yapmış ve cumhurbaşkanlığı görevi devam eden Recep Tayyip Erdoğan'ın

yaklaşımları ve politikaları, parti içinde görelî bir üstünlüğü yakalamıştır. Görelî üstünlük, seçim sonuçları üzerinde ve kamuoyu desteğinde belirleyici rol oynamıştır. Gerek yolsuzlukla mücadele gerekse de yasaklar ile mücadelede somut çözümlerin beklendiği dönemlerde AKP, ulusal ve küresel aktörler üzerinden tartışma başlatarak sorunlar karşısında kendisini izole etmeye çalışmıştır. Güçlü seçmen desteği, Erdoğan'ın kişiliği üzerinden partiyi tanımlamaya çalışmıştır. Muhalefet partilerinin somut politikalar üzerinden seçim çalışmaları yürütememesi de AKP'ye istikrarlı bir seçmen desteği sağlamıştır. İktidarı'nın ilk yıllarındaki liberal-demokrat söylemler, sonrası muhafazakâr milliyetçi ifadeler ile yer değiştirmeye başlamıştır. AKP, yolsuzluk eleştirilerine rağmen, ulusal ve küresel değişkenler üzerinden güç denklemini istikrarlı şekilde devam ettirebilmiştir.

Kamuoyu ile medyanın koordineli bir şekilde resmi süreçler üzerinde baskı yapması kamu organlarının şeffaf davranmasına katkı sağlayabilir. Türkiye'de sivil toplumun yeteri kadar örgütlenmemiş olması, devlete baskı yapabilecek bir mekanizmayı oluşturamamaktadır (TÜSİAD Cilt 2, 2005: 103).

Etkin ve çağdaş bir denetim sistemi, yolsuz faaliyetlerin önüne geçebilir. Ülkemizde girdi odaklı denetim çalışmaları yoğun olduğundan kamu hizmetlerinin çıktılarının takip edilmesi ikinci planda kalmaktadır (TÜSİAD Cilt 2, 2005: 101). AKP'nin yolsuzlukla mücadele adına birçok kamu kurumu oluşturması, girdi odaklı denetim anlayışına örnek olabilir.

Acar (8 Kasım 2013), TBMM Yolsuzlukları Araştırma Komisyonu'nun son olarak 2003 yılında toplandığını ifade etmiştir. Komisyonun uzun bir zaman toplanmamasını eleştirmiştir. Acar'a göre, yolsuzluğun, kalkınmayı hızlandıran bir rol oynadığı anlayışı terk edilmiştir.

Emek ve Acar'a (2008: 85) göre, yolsuzlukla mücadelede mevcut kurumların bağımsız şekilde çalışabilmesi için çalışmalar yapılması, başarılı bir sonucu meydana getirecektir. Bu bölümde incelenen KDK, DDK, BİMER, MASAK, BİMER, KOM, Anayasa Mahkemesi (AYM) ve KGEK gibi kurumlar, yolsuzlukla mücadelede siyasi görüşlerden bağımsız olmadıkları gibi yaptıkları çalışmalar üst düzey bürokrat ve siyasetçilere yönelik olmamıştır.

3.5.11.1.Yasama Dokunulmazlığı ve Yargılama Ayrıcalığı

GRECO ve AB ilerleme raporları, AİHM ve AYM kararları, TBMM Yolsuzluk Araştırma Komisyonu raporu, BM Yolsuzlukla Mücadele Sözleşmesi, Avrupa Konseyi'nin "Yolsuzluğa Karşı Mücadelede 20 Temel İlke Dökümanı" ve 1999 tarihli Avrupa Konseyi "Yolsuzluklarla Mücadeleye İlişkin Ceza Hukuku Sözleşmesi"nin giriş bölümü; kamu görevlilerinin yargılama ayrıcalığına sahip olmadıklarını belirtmişlerdir. Buna karşı Türkiye'de kamu personelinin soruşturma ve yargılama imtiyazları ile milletvekillerinin yasama dokunulmazlıklarının kaldırılması sorununda aşama kaydedilememiştir (TESEV, 2014: 26).

2007 yılında milletvekillerin davranışlarını etik açıdan denetleyen "Etik Komisyonu" nun çalışması için bir alt-komisyon kurulmuştur. Alt-komisyon başarılı olamamış ve o tarihten bu yana teklif aşamasında beklemektedir. Milletvekillerinin görevlerinden ayrıldıktan sonra yapabilecekleri işler konusunda herhangi bir ölçütün konulmamış olması yolsuzlukla mücadelede ülkemizin eleştirilerle karşı karşıya gelmesine neden olmaktadır. Sivil hayata döndükten sonra birçok vekilin özel sektörde ticari faaliyetler yaptığı bilinmektedir. Bazı ülkelerde vekil, görevinden sonra belli bir süre ticari faaliyetlerde bulunamamaktadır. Bu süreç "soğuma süresi" olarak tanımlanmıştır. Türkiye'de bu durumu engelleyecek bir birimin olmayışı ciddi bir zayıflık olarak düşünülmektedir (TESEV, 2014: 32-33).

3.5.11.2. Siyasi Partiler Finansmanı

Türkiye özelinde yolsuzlukla mücadelede; siyasi liderlerin tutumları ve kurumlar arasındaki eşgüdüm, şeffaf toplum yaklaşımlarının güçlendirilmesi açısından önem taşımaktadır (Emek ve Acar, 2008: 66).

Siyasi partilere finansman akışı demokratik ülkelerde gelenek özelliği taşımaktadır. Çoğu ülkede demokrasinin ayrılmaz unsuru kabul edilmektedir. Önemli olan finansman karşılığı yolsuzluk sürecinin başlatılmamış olmasıdır (UNODC, 2004: 16). Siyasal parti finansmanının popülist politikalar amacıyla kullanılmasına karşı bazı önlemler alınabilir. Siyasal partilerin gelir ve çıkarlar üzerinde denetim ve mali saydamlığın sağlanması, kamu kaynaklarının siyasal amaçla kullanılmasının yasaklanması, parti finansmanının tarafsızlığının sağlanması, bir sıra finansman

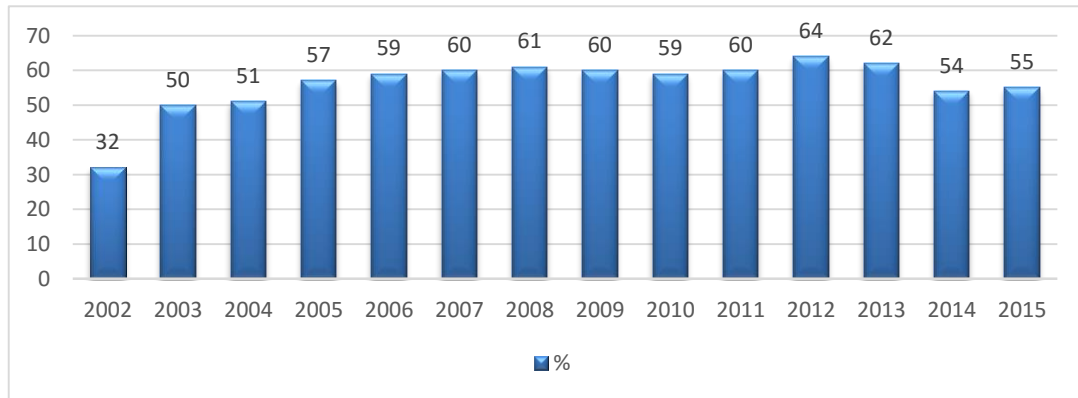
kaynaklarının yasaklanması gibi tedbirler alınabilir (Hasanoğlu ve Aliyev, 2007: 43). Siyasi partilerin mali raporlarını yayınlamak zorunda olmayışı, Anayasa Mahkemesi'nin denetleme raporunun yayınlanmasına karşın belli bilgileri içermesi, siyasi partilerin şeffaflığını doğrudan olumsuz etkilemektedir (TESEV, 2014: 34).

Siyasal partileri kara paranın etkisinden kurtarmak için oluşturulan hazine yardımı pasif durmakta; politika, iş dünyası ve mafya ilişkileri kamu kurumlarında yolsuzluğun artmasına neden olmaktadır (Tarhan vd., 2006: 70). Siyasal partiler, kamuoyunun düşüncelerini temsil eden organizmalardır. Tarihi konjoktür, siyasal gelişmeler ve seçim kamuoyunu yönlendirebilmektedir. Siyasal partiler de baskı grupları gibi kamuoyunun düşüncelerini yönlendirmek ve kamuoyunun oluşumunu kendi menfaatleri doğrultusunda etkilemek isterler (Çomaklı, 2003: 172-173).

Kamu kaynaklarının vakıf, dernek, şirket adı altında kullanılması mali disiplini ihlal etmektedir. Kamu kurumlarının birçok birim tarafından tekrar tekrar denetlenmesi de ayrı bir sorun olarak görülmektedir. Kamu çalışanlarına yönelik performans kriterlerinin olmayışı ile birimler arasındaki koordinasyon eksikliğide etkin çalışmayı engelleyebilmektedir (Tarhan vd., 2006: 59).

3.5.11.3. Yolsuzluk Göstergelerinde Türkiye

Grafik 33: Dünya Bankası'nın Türkiye Yönetişim Göstergeleri Yolsuzluk Denetimi

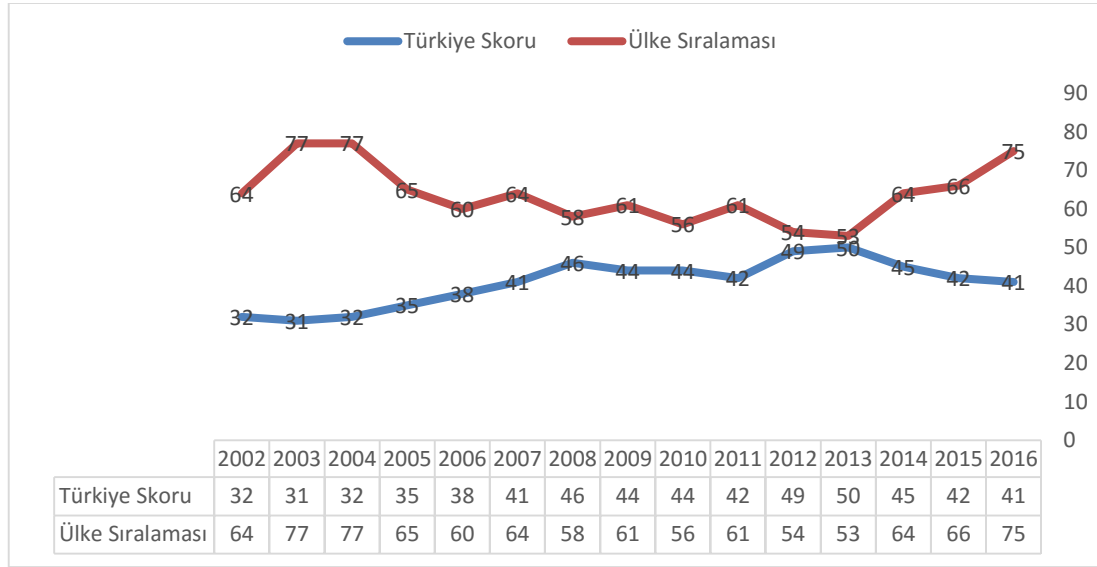

Kaynak: World Bank, 2017.

Dünya Bankası Yönetişim Göstergeleri'nde Türkiye'nin yolsuzluk denetimi yüzdelik puanı Grafik 33'te gösterilmiştir. 100 tam puan en yüksek denetimi

açıklamaktadır. 2012 yılı en yüksek orana sahip iken 2002 yılı aynı tabloda en düşük orana sahiptir. Toplam 13 yıl değerlendirildiğinde 2013 yılından sonra % 7-8 dolayında bir düşüş görülmüştür. 2015 yılı değerleri ile 2005 yılındaki seviyeye geri dönmüştür.

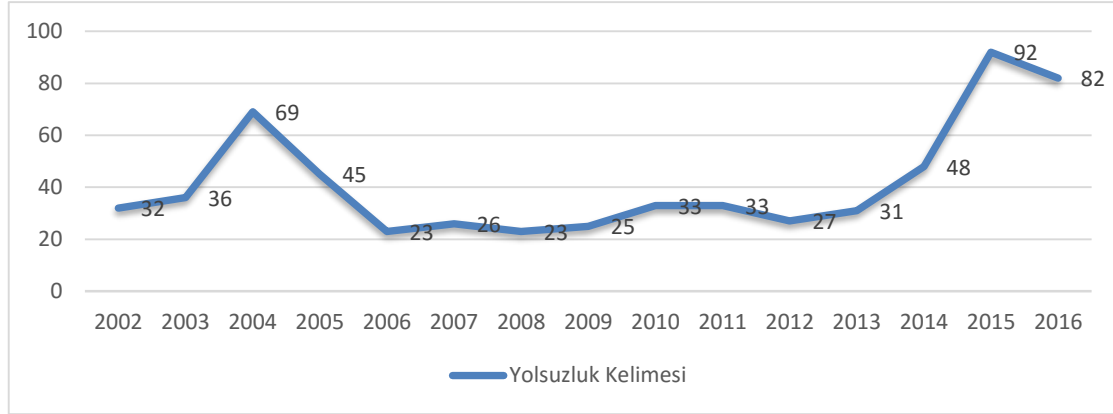
Grafik 34: Yolsuzluk Algılama Endeksi

Kaynak: Transparency International Corruption Perceptions Index 2002, 2017a; Transparency International Corruption Perceptions Index 2003, 2017b; Transparency International Corruption Perceptions Index 2004, 2017c; Transparency International Corruption Perceptions Index 2005, 2017d; Transparency International Corruption Perceptions Index 2006, 2017e; Transparency International Corruption Perceptions Index 2007, 2017f; Transparency International Corruption Perceptions Index 2008, 2017g; Transparency International Corruption Perceptions Index 2009, 2017h; Transparency International Corruption Perceptions Index 2010, 2017i; Transparency International Corruption Perceptions Index 2011, 2017i; Transparency International Corruption Perceptions Index 2012, 2017j; Transparency International Corruption Perceptions Index 2013, 2017k; Transparency International Corruption Perceptions Index 2014, 2017l; Transparency International Corruption Perceptions Index 2015, 2017m; Transparency International Corruption Perceptions Index 2016, 2017n.

Grafik 34'te belirtilen yolsuzluk algılama endeksine göre AKP iktidara geldiğinde Türkiye, 64. sırada iken 2016 yılı itibariyle 11 sıra gerilemiş ve 75. sırada yer almıştır.

Grafik 35: AB İlerleme Raporlarında “Yolsuzluk” Vurgusu

Kaynak: AB Bakanlığı Türkiye Düzenli İlerleme Raporu , 2002; AB Bakanlığı Türkiye Düzenli İlerleme Raporu , 2003; AB Bakanlığı Türkiye Düzenli İlerleme Raporu , 2004; AB Bakanlığı Türkiye 2005 Yılı İlerleme Raporu, 2005; AB Bakanlığı Türkiye 2006 Yılı İlerleme Raporu, 2006; AB Bakanlığı Türkiye 2007 Yılı İlerleme Raporu, 2007; AB Bakanlığı Türkiye 2008 Yılı İlerleme Raporu, 2008; AB Bakanlığı Türkiye 2009 Yılı İlerleme Raporu, 2009; AB Bakanlığı Türkiye 2010 Yılı İlerleme Raporu, 2010; AB Bakanlığı Türkiye 2011 Yılı İlerleme Raporu, 2011; AB Bakanlığı Türkiye 2012 Yılı İlerleme Raporu, 2012; AB Bakanlığı Türkiye 2013 Yılı İlerleme Raporu, 2013; AB Bakanlığı Türkiye 2014 Yılı İlerleme Raporu, 2014; AB Bakanlığı Türkiye 2015 Raporu, 2015; AB Bakanlığı Türkiye 2016 Raporu, 2016.

Avrupa Birliği raporları incelendiğinde 2015 yılı ve sonrasında yolsuzluk vurgusunun sayıca daha çok tekrar edildiği görülmüştür. Grafik 33 ve 34'teki göstergeler ile AB İlerleme raporlarındaki vurgu, AKP'nin yolsuzlukla mücadele politikasının, söylemler ve reformlar ile sınırlı kaldığını göstermektedir. Türkiye'ye ait verilerin küresel göstergelerde, 2015 sonrası olumsuz seyri, 17-25 Aralık 2013 sürecinin göstergeler üzerinde belirleyici olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Yolsuzlukla mücadele edilebilmek için neoliberal politikaların terk edilmesi gerekmektedir. Yolsuzluk kavramının radikal biçimde güncellenip tekrar tanımlanması çözüm olabilir. Sermaye ve onu koruyan burjuva hukuk yapısı da kapitalist üretim ilişkilerinden bağımsız değerlendirilmemelidir (Bağımsız Sosyal Bilimciler, 2008: 288-289).

3.6. Yolsuzluğun Nedenleri

Yolsuzluğun nedenleri yönetim, ekonomik ve sosyal nedenler olmak üzere üç ayrı grupta sınıflandırılabilir (Tarhan vd., 2006: 50).

Hiçbir ülke yolsuzluktan tamamen soyutlanmış değildir. Kanser hastalığı ortaya çıktığında nasıl ki vücudun organları üzerinde tahribat yaratır; yolsuzluk da toplumun bütün bileşenleri üzerinde yıkıcı etki yapar. Bu bileşenler; kültürel, politik ve ekonomik yapılardır (Amundsen, 1999: 7).

Yönetimde yolsuzluk artarsa, kamu yönetimi işlevlerini verimli olarak yerine getirmekte sıkıntı çekebilir. Bürokrasi, kamu organları adına ekonomik büyümenin uygulayıcısı iken, tam tersine büyümenin yavaşlamasına da sebep olabilir. Hantal bürokrasi, kamu görevlilerinin performansını düşürürken, bazı çalışanların özel sektörü tercih etmesine neden olabilir (Özsemerci, 2003: 83).

Yolsuzluk, fırsatların müsait olduğu bir süreç içerisinde ortaya çıkmaktadır (Tataroğlu, 2006: 303). Bir kanun boşluğu olabileceği gibi denetimin daha seyrek görüldüğü bir sektör de yolsuzluk için fırsat yaratabilir.

3.6.1. Yönetsel Nedenler

Siyasilerin aldığı kararların uygulama mercisi olan bürokrasi, gelişmiş toplumlarda siyasal yozlaşma, kayırmacılık ile rüşveti önleyen bir kalkan görevi üstlenmektedir. Ülkemiz için aynı değerlendirmeyi yapmak olanaklı olmadığı gibi siyaset ile bürokrasi yoğun bir ilişki içinde bulunmaktadır. Siyasal iktidarın el değiştirmesi sonucunda, uzmanlaşmış ama siyasal iktidar ile aynı çizgide bulunmayan bürokratik sınıf el değiştirmek mecburiyetinde bırakılmaktadır (Tarhan vd., 2006: 50).

3.6.1.1. Bürokrasi

Gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde siyasi iktidarlar istikrarı sağlayamamasına karşın bürokrasi, geniş yetki ve müdahale alanlarına sahiptir. Bu ülkelerde demokrasinin zayıflığı bürokrasinin güç kazanmasına ve siyasal gücün tekelleşmesine neden olmaktadır (Hillman ve Katz, 1987: 129).

Bürokratik süreçlerin bürokratlarca “kamu yararı”nı maksimize etmek amacıyla gerçekleştirildiği düşünülmektedir. Bu açıdan bakıldığında kamu politikalarının amaçları genellikle tartışılmamaktadır. Bu durumda kendi menfaatinin düşünün bireyler devletin uygulama alanının olmadığı durumlarda kaynakları verimsiz alanlarda kullanarak arzı kısma eğilimine girebilmektedir (Oğuz, 2003:122).

Siyasetçiler ve bürokratlar, kamu yararı ilkesine karşın menfaat gruplarına servet transfer etmekle kendilerine fayda sağlayabilmektedirler. Bu durum, kamu politikalarının hedefleri ile çıktıları arasındaki farkları açıklayabilmektedir (Oğuz, 2003:132). Bu duruma örnek olarak, ihalelerde yolsuzluklar üstleniciler ve kamu görevlilerinden oluşan faydacı bir çıkar grubu yaratmakta, yurttaşın verdiği vergilerden oluşan kamu harcamalarının bir bölümü bu grup tarafından çalınmaktadır. Yolsuzluk aracılığı ile vergi kaçırılması da benzer nitelikte sayılabilir. Şayet yolsuzluklar yaygınlaşırsa, kamu kurumları “kara para” oluşturan ve bunun dağıtımını yapan yasadışı bir organizmaya dönüşebilir (Berkman, 2009: 146). Yeterince netleştirilmemiş hesap verilebilirlik, raporlama yükümlülüklerinin asgari seviyede olması, planlara uyumun çok az yönetici tarafından uygulanması, kurum içi denetimin gereken seviyede olmaması gibi durumlar yolsuzluğun denetimini zorlaştırmaktadır (Tarhan vd., 2006: 56). Türkiye’de yerel seçimler döneminde adayların “hizmet için”, “millet için” sloganları ile çalışmalar yürütmesi, kamu yararı kavramı üzerinden ihaleler aracılığı ile yolsuzluğun oluşumunu açıklayan bir örnek olabilir.

Yönetimde “gizlilik” anlayışı, hesap verilebilirliği pasifize etmek, bir sorunu örtmek gibi kalkan görevi görmektedir (Akpınar, 2011: 242). Yönetimde “gizlilik” anlayışının sorgulanması özellikle 1994 ve 2001 krizleri sonucunda sorgulanmaya başlamıştır. Bu sorgulama aynı zamanda Yeni Kamu Yönetimi Anlayışı’nın bir gereksinimi olarak da düşünülebilir (Akpınar, 2011: 244).

Geroğlu (2006: 22) yolsuzluk sürecinde devletin paradoks duruşuna dikkat çekmektedir. Süreçten zarar gören yapılar arasında devlet bulunmakla beraber devlet yolsuzluğun meydana gelmesinde de büyük rol oynamaktadır.

Hantal bir bürokrasi, rüşvetin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Uzun bir zaman sonra yerine getirilebilecek bir kamu hizmetinin hızlandırılması için rüşvet aracı olmaktadır (Gürsoy, 2001: 68).

Seçim öncesi rasyonel olmayan vaatler, büyük teşvikler, gecekondulaşmaya yaptırım uygulamama gibi durumlar yolsuzluğa zemin hazırlayabilir (Adaman vd., 2003:139). Kamu'daki idarecilerin bütün süreçlerde hukuka bağlı kalmaları vatandaşlara karşı devletin saygınlığını artırabilir (Özsemerci, 2003: 81).

Anayasanın, devletin ekonomik hayattaki rolünü daha net olarak belirtmesi yolsuzluk faaliyetlerini azaltabilecektir. Kuralların açık bir şekilde tanımlanması ve bu kuralları uygulayacak yapıdan bağımsız hale getirilmesi gerekmektedir. Devletin küçültülmesi düşüncesi aslında kurallar ve kurumların ayrıştırılması şeklinde düşünülmelidir (Oğuz, 2003:135). Yolsuzluğa karşı alınacak önlemlerin özü yolsuzluk ihtimalini azaltabilmelidir. Ağır cezaların uygulanması, maliyeti yükselteceğinden, yolsuzluk süreçlerinin ihtimalini azaltabilecektir. Sadece yasal yaptırımlar caydırıcı olmayabilir. Etkin bir yargısal döngü, suçu açığa çıkarabilmekte ve cezalardan daha caydırıcı olabilmektedir. Yolsuzluğun ifşa edilebileceği toplumlarda, hukuki normlar ve müeyyideler caydırıcı özelliğe sahip olabilir. Bundan dolayı cezai yaptırımlar, yolsuzluğu ortaya çıkarabilecek önlemler ile desteklenmelidir (Berkman, 2009: 149). AKP'nin yargısal döngü sürecindeki tutumu, yolsuzluk politikasının meşruiyetini zayıflattığı gibi eleştirilere de neden olmuştur.

Ayrıca üstler ile astlar arasında yetki ve sorumluluk ilişkisinin sıkı uygulandığı bir durumda katı bürokratik kurallar da ortaya çıkabilmektedir. Merkezi yönetim, sahip olduğu kaynak ve yetki kullanımını bakımından yerel birimler üzerinde nüfuz sahibi olmaktadır. Bu durum siyasilerin ve merkezi yönetimdeki üst düzey görevlilerin taleplerinin, rasyonel olmaktan çok duygusal olmasına neden olabilmektedir. Bürokrasinin merkeziyetçi bir yapıya sahip olması rüşvetin kurumsallaşmasını kolaylaştırmaktadır. Bürokratik merkeziyetçilik ile hiyerarşi arasında doğru bir orantı söz konusudur (Tekeli ve Şaylan, 1974: 107). Kamu yönetiminde yönetim kavramı, idari iş, eylem ya da eylemsizlik süreçlerini denetlenebilir hale getirebilir. Bu kavram içselleştirilmeden istikrarlı bir ülkenin

sahip olduğu kurumsal yapının kopya edilmesi, karşılıksız kalabilir (TÜSİAD Cilt 2, 2005: 90).

3.6.1.2. Saydamlık

Yönetimde özellikle gizli kalması gereken bilgiler bürokraside saydamlığı, seffaflığı sağlanamaz hale getirmektedir. Ulusal güvenlik gerekçesiyle kaynak kullanımının etkin olarak kullanılması sorununu ortaya çıkarmaktadır (Tarhan vd., 2006: 51).

Saydamlık kavramı özellikle devlet bütçesi ile özdeşleşmiş bir öneme sahiptir. Mali açıdan saydamlık, hükümetin gelir ve gider politikalarının açık olmasını ifade etmektedir. Mali saydamlık, sorumluluğu pekiştirir ve siyasi riskleri de beraberinde getirmektedir (DPT, 2000: 83). IMF'nin "Mali Saydamlık Uygulamaları Tüzüğü"ne göre saydamlığın sağlanabilmesi için gerekli dört temel kural aşağıda açıklanmıştır (Özsemerci, 2003: 86).

- ✓ Görev tanımının net olması,
- ✓ Şeffaf devlet anlayışı,
- ✓ Bütçe süreçlerinin saydam olması,
- ✓ Verilerin halka açık şekilde olması şeklindedir.

Kamu Yönetimi'nin değişen dünyada toplumsal taleplere cevap verirken zorlanması, bazı yeni kavramlar etrafında yönetim anlayışının gelişmesine neden olmuştur. Saydamlık, etkinlik, yerindelik gibi kavramlar bunlardan bazılarıdır (Yılmaz ve Güler, 2016: 9).

Medya, yolsuzluk skandallarını kamuoyuna taşıyıp hükümet üzerinde baskılar yatarabilir. Aynı şekilde medya, yapacağı çalışmalar ile kamuoyunun görüşlerini değiştirebilir (Rose-Ackerman, 2001: 22). İdari işlem ve vatandaş arasındaki bilgi akışının berrak olmaması kamu kurumları yerine alternatif organizasyonların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Vatandaşın almak istediği hizmetin şekil ve prosedürü açısından bilgi sahibi olmaması ise rüşvetin ortaya çıkmasına neden olabilmektedir (Tarhan vd., 2006: 52).

Bununla birlikte yenilenmeyen denetim sistemleri de yolsuzluğa neden olabilmektedir. Özellikle mali süreçlerin kamuoyuna, sivil toplum kuruluşlarının erişimine açık olması sağlanabilir (Tarhan vd., 2006: 59).

Acar (2013), yolsuzlukla mücadelenin birkaç başlıkta yetersiz kaldığını belirtmektedir. Birincisi, kayıtdışıdır. Sadece ekonomide değil siyaset-bürokrasi ilişkilerinin de saydam olması gerekmektedir. İkincisi, kontrol ve koordinasyon kapasitesi. Başbakanlık Teftiş Kurulu'nda bazı çalışmalar devam etmektedir. Siyasi iradenin burada insiyatifi önem arz etmektedir. Son olarak, kayıtsızlık ve korkular. Adli süreçlere siyasiler tarafından müdahale edilmesi, mücadeleyi zorlaştırmaktadır.

Siyasi ilişkilerin saydamlığı, yolsuzluk üzerinde etki etmekle beraber gelişmekte olan ülkelerin kronik sorunlarından dolayı yolsuzluk bu tür ülkelerde zemin bulabilmektedir. Yolsuzluğun makro değerlerden beslenmesi kayıt dışı sektörleri cazibeli hale getirmektedir (Korkmaz vd., 2001: 78).

3.6.2. Ekonomik Nedenler

Yolsuzluğun kamu ve özel sektör yatırımlarına negatif etkisi nedeniyle iktisadi büyümeyi de olumsuz etkilediği görülmektedir. Yolsuzluğun verimliliği azaltması ile özel yatırımları daraltması ekonomi üzerinde olumsuz etki yapmaktadır (Kar ve Balcı: 1999:152).

Ekonomik sistemlerin, yolsuzluklar üzerinde olumlu ya da olumsuz etkileri olabilmektedir. Yolsuzlukların düşük seviyede olduğu toplumlarda piyasa ekonomisi hakim iken, yolsuzlukların yüksek seviyede olduğu toplumlarda ise devlet yatırımcı konumda ekonomiye müdahale etmektedir. Ekonomiye müdahale bürokrasi ve kırtasiyeciliği artırmaktadır. Bürokrasi, rüşvetin ve yolsuzluğun ortaya çıkmasına zemin oluşturmaktadır (Aktan, 1999: 63). Devletlerin bütçesi yolsuzluk süreçlerinden zarar görebilmektedir. Serbest piyasanın rekabet ilkesi de yolsuzluk süreçleri ile haksız rekabet haline dönüşebilmektedir (TÜSİAD Cilt 1, 2005: 73).

Yolsuzluğun ekonomik nedenleri, gelir etkisi ve tek el etkisi olma üzere iki başlık altında incelenebilir.

3.6.2.1. Gelir Etkisi

Yüksek gelirli ile düşük gelirli ülkeler karşılaştırıldığı zaman; düşük ücretler ve kötü çalışma koşulları, yolsuzluğu tetikleyen başlıca ekonomik nedenler arasında sayılabilir (Caiden 2001: 27).

Kayıtdışı ekonomi ile demokrasi arasında ters yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Kayıtdışılık artış gösterdiği dönemlerde, demokrasi tam tersine düşüşe geçmektedir (Kırbaş, 2012: 15).

Yine Berkman'a göre, akademik çevreler gelişmiş ülkelere oranla az gelişmiş ülkelerde yolsuzluğun daha büyük bir sorun olduğunu kabul etmektedirler. Yolsuzluk az gelişmiş ülkelerde daha rahat türeyebilmektedir (Berkman, 2009: 2). Gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde yolsuzluk oranları yüksektir. Elit kesim ile devlet bürokrasisi ve siyasetçiler arasında çok daha yakın bir ilişki vardır (Bellin, 1994:427).

3.6.2.2. Tekel Etkisi

1970'den bu yana ün kazanan "Kamu Tercih Okulu" teorisyenlerine göre yolsuzlukların temel nedeni devletin rant kaynağı haline gelmesinden kaynaklanmaktadır (Bhagwati, 1982: 989). Bazı hizmetler, Türkiye'de telefon tahsisi gibi tekel ögesi niteliği taşıyorsa rüşvete konu olma olasılığı daha da yüksektir (Berkman, 2009: 50). Serbest piyasadaki uygulanan sınırlamalar ve tarifeler tekelciğe neden olabilir. Bu durum yolsuzluğun ekonomik nedenleri arasında sayılabilir (Mauro, 1997: 4).

Kamu kuruluşlarının düzenleme, hizmet sağlama ve satınalma alanlarındaki bazı faaliyetleri göstermektedir ki, kamu işlem ve kararları zaman zaman ekonomik değer taşımakta ve ekonomik fırsatlar yaratabilmektedir. Bu tür kararlara olan talep ise genellikle karar arzını aşmaktadır. Bu arz-talep dengesizliği karşısında kişilerin hem karar peşinde olanların hem de karar verecek kamu görevlilerinin yukarıda gösterilmeye çalışıldığı gibi, yasal düzenlemelerde öngörülme ya da yasaklanan yollara yönelme olasılıkları artabilmektedir (Berkman, 2009: 52).

Bazı ülkelerde vatandaşın hem tacir olması hem de gazete ya da televizyon kanalı sahibi olması, yolsuzluğa neden olabilir düşüncesiyle yasaklanmıştır (Tarhan vd., 2006: 70). Chayes (2016: 8) ise yolsuzlukla mücadele ederken, hangi tür kurumların yolsuz davranışları kendi bünyesinde barındırdığının tespit edilmesinin önemli olduğunu vurgulamıştır.

3.6.3. Sosyal Nedenler

Bir toplumun sahip olduğu kültürel dokunun kendi içindeki ağ bağlantıları, hareketliliği, duygusal ve rasyonel ilişkilere yüklediği anlam da yolsuzlukların nedenlerini anlamamızda yardımcı olabilir.

3.6.3.1. Kültürel Algı

Hukuk, rüşvet alanın ve verenin yasadışı fiillerde bulunduğunu açıkça belirtmektedir. Buna karşın birçok toplumda rüşvet alana karşı tavır alınırken, rüşvet verenin normal bir davranış sergilediği inancı mevcuttur. Burada toplumsal değer ve hukuksal değer arasında bir paradoks durum söz konusudur. Toplum, geciken ve uzun süren süreçler için rüşvet vermeyi bir zorunluluk olarak görmüştür. Rüşvet verenler eleştirilmeyip, dahası onlara mağdur gözüyle bakılmaktadır. Olumsuz yargılar rüşvet alan üzerinde yoğunlaşmaktadır (Tekeli ve Şaylan, 1974: 109).

Yolsuzlukla mücadele; eğitim büyük öneme sahiptir. Dünya'daki deneyimler eğitimin önemini işaret etmektedir (Tarhan vd., 2006: 149; Emek ve Acar, 2008: 67). Sivil toplum, kamuoyunu etkileyerek ve eğitim programları düzenleyerek yolsuzlukla mücadeleye katkı sağlayabilir. Birçok ülkede yasama reformlarında birer aktör olarak sivil toplum kuruluşlarını görebiliriz. Endonezya, Japonya, Güney Kore ve Pakistan bunlara örnek verilebilir (Asian Development Bank, 2004: 53-54).

Özgür ve bağımsız medya, halkın yozlaşma davranışları üzerinde önemli rol oynayabilmektedir (Bhattacharyya ve Hodler, 2015: 13).

Bürokratik kültür de memurlar üzerinde etkili olan sosyal bir faktördür. Sosyolojik bir değer taşıyan ideolojide memurların rüşvet karşısındaki tutumlarını etkileyen bir olgudur (Tekeli ve Şaylan, 1974: 105).

Bazı yolsuz süreçlerin gözardı edilmesi, yolsuzlukların kronik sorunlar haline gelmesine yol açmaktadır. Öğrencilerin sınav önceleri sahte raporlar almaları ile velilerin öğrenci ödevlerini yapmaları bu durumu örnek gösterilebilir (Kırbaş, 2012: 135).

Kamusal işlemler için rüşvet verme ya da tanıdıklara imtiyaz sağlama, kamu gücünün kişisel çıkarlar için kullanma; beraberinde “kamu yararı”, “eşitlik”, gibi evrensel kavramların anlamsız hale gelmesine, vatandaşların güven bunalımı yaşamalarına sebep olabilmektedir. Güven bunalımı beraberinde kaosa ve çatışmaya yol açabilir (Berkman, 2009: 144). Tekeli ve Şaylan’a (1974: 110-111) göre, yolsuzluk ile kamu politikalarının saptırılması, idari eylem ya da eylemsizlikleri pasifize etmekte, iş süreçlerini rasyonel olmaktan çıkarmaktadır. Politikaların amacının dışına çıkması siyasal iktidarı zorda bırakmakta ve kamu düzenini sağlamak zorlaşabilmektedir.

Kurumsal ve kişisel davranış kuralları arasında uyum sağlamak uzun bir süreç gerektirmektedir. Devlet, norm, istihdam, hukuk, meşruluk, vatandaşlık vb. kavramlar yerel anlayışlar göz önünde bulundurularak tanımlanmalıdır. Kamuda aşırı istihdam ve mevzuat gibi sorunlarla mücadele edilmelidir (Giannakopoulos, 2010: 45). Devlet, özel sektör ve sivil toplum işbirliği, gerek ulusal gerekse de uluslararası platformda yolsuzluk probleminin çözülmesi için gerekli görülmektedir. Devlet ile toplum arasında ve de siyasal güç ile ekonomik güç arasında bir denge oluştuğunda yolsuzluğa karşı daha dirençli bir sistemden söz edilebilir (Berkman, 2009: 197).

Yolsuzluk algısını normatif açıdan idealize edebilmek amacıyla etik ve sorumluluk aşılama, ebeveynlerin çocukları üzerindeki temel disiplin anlayışı arasında yer almalıdır. Sorumlu bir vatandaş olmak ahlaki değerlerin içselleştirilmesiyle sağlanabilir (ATO, 2001: 41). Yine yolsuzluk sorununun üniversite çevrelerinde tartışılması çeşitli toplantılara, araştırmalara konu olması, hem yolsuzluğa karşı alınabilecek önlemlerin hem de konuya ilişkin kamuoyunun oluşmasına yardımcı olacaktır. Bu tür toplantıların düzenlenmesi, araştırmaların yapılması konuya ilişkin tezlerin yazılması özendirilmelidir. Ayrıca, yolsuzluk sorunu sürekli bir biçimde incelemek ve diğer ülkelerin deneyimlerini izlemek üzere

bir çalışma grubu ya da araştırma merkezi kurulması düşünülebilir (Berkman, 2009: 170).

Türkiye’de akraba olmayan kişilerin bazen “abi”, “amca”, “dayı”, “teyze”, “kardeşim” gibi sıfatlar kullanarak birbirleri ile iletişimleri de yolsuzluğa ilginç birer örnektir (Berkman, 2009: 88).

3.6.3.2. Hızlı Nüfus Artışı

Plansız şekilde artan nüfus sayısına karşın gerekli istihdamın yaratılmayışı, kırsal bölgelerde özellikle toprakların parçalanarak miras yolu ile el değiştirmesi gibi nedenler, kentlere doğru yoğun bir göç akışına neden olmaktadır. Yoğun göç süreci, plansız kentleşmeye neden olmakta ve temel kamu hizmetlerinin yolsuzluk kanalı ile elde edilmesine yol açmaktadır (Kırbaş, 2012: 114).

Türkiye, yolsuzlukla mücadelede uluslararası çalışmalarda yer almıştır. Mücadele’nin bir parçası olmak yeterli olmayıp yasal süreçlerin somutlaşması da gerekmektedir. Teori ile uygulama sahasının neden etkin bir koordinasyon içinde olmadığı sorununa sivil toplum bir çözüm bulabilir (TESEV, 2014: 60).

3.7. AKP’nin Yolsuzlukla Mücadele Politikasının Değişimi

Yolsuzlukla mücadele söylemleri ile iktidara gelen AKP, mücadele politikasından sıyrılarak, yolsuzluğu gündem dışında tutmaya çalışmıştır. AKP’nin böyle bir tutum içerisinde bulunması, kamuoyu desteğini kaybedebilme çekincesi olarak değerlendirilmiştir. Medyanın da AKP’ye verdiği destek, belirleyici bir rol oynamıştır. AKP’nin, Recep Tayyip Erdoğan’ın kişiliği ile bütünleşmiş bir kimliğe sahip olması da ayrı bir faktör olarak görülmüştür. Muasır medeniyetler hedefi, iktidarın ilk yıllarında önemli bir retorik olarak ileri sürülmüştür. AKP, yolsuzluk iddialarını, millet iradesine yapılan operasyonlar olarak göstermiştir. AKP, ulusal ve küresel düzeyde ilişki içinde bulunduğu aktörler üzerinden kendisini savunmaya çalışmıştır. Uzun süren tek parti iktidarı da, yolsuzlukla mücadeleyi pasif kılan bir diğer nedendir.

Yasama ve yürütme reformları, yolsuzlukla mücadeleyi ancak sınırlı bir seviyeye taşımıştır. Yürütme gücü alanında oluşturulan kurumların verileri,

yolsuzluk olaylarını belirli bir seviyede gösterse de küresel göstergeler, aksini iddia etmektedir.

AKP'nin yolsuzlukla mücadele politikası, yoksulluk politikasından bağımsız değerlendirilmemelidir. Yoksulluk sorunu çözemediği için yolsuzluk da güncelliğini korumuştur. Gelişmiş ülkelerde bireylerin sahip olduğu ekonomik özgürlük; saydam, denetlenebilir ve istikrarlı kamu yönetimi anlayışına doğrudan etkide bulunmaktadır. Yoksulluk bölümünde, ekonomik büyüme toplumun bütün katmanları arasında dengeli bir şekilde dağılmadığından dolayı yolsuzluk sorunu çözüme kavuşturulmamıştır.

AKP döneminde ulaşım, enerji, iletişim gibi alanlarda yapılan büyük projeler, medya aracılığı ile ekonomik kalkınmanın ve gelişmenin bir sonucu olarak gösterilmiştir. Gelir adaleti, işsizlik gibi sorunlar gündem dışı bırakılmıştır. Sosyal yardımlar aracılığıyla, sosyal devlet anlayışının da “hayırsever devlet” anlayışına dönüştürülmesi partiye uzun bir dönem iktidar fırsatı sunabilmiştir.

Güçlü bir sivil toplum anlayışının bulunmayışı, medyanın gündem oluşturmadaki gücü ile parti içi demokrasi anlayışı, AKP hükümetlerini yolsuzluklarla mücadele politikası yerine yolsuzluklardan izole olma politikasına yöneltmiştir.

Çalışmanın bir sonraki bölümü olan yasaklarla mücadele politikası da yoksulluk ve yolsuzluğun siyasi denklemlerinin çözümlenmesine katkı sağlayacaktır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AKP'NİN DEMOKRATİKLEŞME POLİTİKASI

Çalışmanın bu bölümünde; Türk siyasal hayatında yasakları doğuran faktörlerin hangi gerekçelere dayandırıldığı, siyasal rejim ile siyasal sistem denkleminde aktörlerin tarihsel tutumu ve AKP ile ordu arasındaki güç denklemini etkileyen nedenler incelenecektir. Bölümün ilerleyen başlıklarında, AKP'nin demokratikleşme ve otoriterleşme nedenleri ele alınacaktır.

4.1. Ordu ve Siyaset

Toplumsal ve siyasal düzene karşı duyulan rahatsızlık, silahlı kuvvetlerin müdahalesi ile sonuçlanabilir. Siyasal rejim, silahlı kuvvetlerin kurumsal yapısını zayıflatabiliyorsa, ordu müdahale esnasında rejimi de değiştirmek isteyecektir (Demirel, 2011a: 21).

Akıncı'ya (2013: 113) göre ordunun siyasetteki konumu, Türk siyasal hayatında tartışmalı bir noktada kalmıştır. Ordunun siyasal sisteme müdahalesi iki farklı şekilde değerlendirilmiştir. Birinci yaklaşıma göre ordunun siyasal sisteme müdahalesi, demokrasiyi kesintiye uğratmaktadır. İkinci yaklaşım ise demokratik sistemin tıkandığı durumlarda ordunun bir nevi by-pass görevi gördüğünü değerlendirmektedir. Her iki anlayışın ortak noktası ise ordunun siyasi bir aktör olmadığıdır.

Türk siyasal hayatı, 8 askeri darbe girişimine tanık olmuş, dördünde (1960, 1971, 1980, 1997) meşru hükümetler görevden el çektirilmiştir (Fuller, 2016: 109). 2007 yılındaki e-muhtıra ile 15 Temmuz 2016 tarihlerindeki darbe girişimleri amaçlarına ulaşamamıştır. Darbelerin iç ve dış politikadan bağımsız olmadığı düşüncesi bütün ülkelerde kabul gören bir yaklaşımdır. Darbe öncesi ekonomik ve siyasi istikrarsızlıklar, toplumsal kaos ile sokak hareketleri iç politikadaki atmosferin tetikleyici mekanizmaları arasında görülmektedir. Askeri gücün, sivil ve siyasi güce müdahalesi, kısa vadeli bir istikrar sağlıyor gözükse de uzun dönemde toplumun geneline büyük zararlar vermektedir.

Çalışmamızda AKP'nin yasaklarla mücadele politikasını tanımlayabilmek için Türk siyasal hayatında yaşanan darbelerin neden ve sonuçlarını incelemek önemli görülmüştür.

4.1.1. 27 Mayıs Darbesi ve 12 Mart Muhtırası

Türkiye'de 1923-1945 yılları, tek partili siyasal hayatın yaşandığı bir dönem olmuştur. Küresel dengeler değiştikten sonra Türkiye çok partili siyasal yaşamı ve serbest piyasa ekonomisini uygulamak zorunda kalmıştır. Bu konjoktürel sonuç; İkinci Dünya Savaşı sonucunda oluşan iki kutuplu dünyanın, batı kutbuna entegre olmanın sonucuydu. Çok partili siyasal yaşamın uygulanması, 1950'li yıllarda görülmeye başlanmıştır. 1940'larda tek parti rejimine karşı oluşan olumsuz tepki, 1950'de DP'yi iktidara taşımıştır. DP'nin sahip olduğu politik argümanlar, AKP dönemini açıklamada benzer niteliklerinden dolayı yol gösterici olacaktır (Aktaş, 2017: 3). AKP iktidarının ilk yıllarında demokratikleşme söylemleri ile ön plana çıkarken, 2011 yılından itibaren otoriter yaklaşımlar sergileyecektir.

AKP'nin uzun dönem iktidarda kalması, DP ile benzerlik göstermesine karşın, ekonomik daralmaların DP dönemindeki gibi askeri müdahaleye neden olacağı düşüncesi kabul görmemektedir (Öniş, 2010: 136). 27 Nisan 2007 E-Muhtırası ile 15 Temmuz 2016 Darbe girişimi amacına ulaşmamıştır. Bu iki darbenin başarısızlığı, çalışmanın ilerleyen bölümlerinde incelenecektir.

Acar'a (2002: 52) göre 1946 yılında muhalefet partisinin seçime katılması, siyasi rekabetin varlığı ve partileşme çalışmaları, önemli bir dönemin habercisi olmuştur. Çok partili yaşam, demokrasinin pekişmesi açısından olumlu bir dönüm noktası olmuştur. Buna karşın ordunun DP'nin yönetim politikalarından rahatsız olması, 27 Mayıs sürecinin belirleyici bir nedeniydi. 1961 Anayasası yapılırken ordu için özerk alanlar yaratılacaktır (Akıncı, 2013: 97).

Weiker'e (1967: 14) göre DP iktidara geldikten sonra CHP'nin devletçi politikalarının kaldırılması ve kısıtlanan özgürlüklerin tekrar kazanılması için çalışmalar başlatmıştır. DP'nin liberalleşme politikaları arasında; ezanın Arapça okunabilmesi için kanun değişikliği, Kuran-ı Kerim'in radyolarda okunabilmesi,

cemaatler üzerindeki baskının hafiflemesi ile dini yayınlardaki artış yer almaktadır (Demirel, 2011: 137-138). DP'nin iktidara gelmesi halkın bürokrasiye karşı zaferi olarak görülmüştür. Bürokrasinin halka karşı müdahaleci tavrı 1950'den sonra da devam etmiştir (Kökce, 2011: 51).

1954 yılından sonra DP, demokratik yöntemler ile seçildiğini gözardı ederek, muhalefete karşı baskıyı arttırmıştır (Demirel, 2011: 151). Başgil (2006: 31), DP'yi 27 Mayıs sürecine götüren nedenlerin başında; muhalefete karşı tahammülsüzlük ve karşıt fikirlere yönelik şüphecilik olduğunu iddia etmektedir. 1954 yılında Millet Partisi'nin kapatılması, basına karşı yaptırımlar ile muhalif rakiplere oy vermesi nedeniyle Kırşehir İlinin ilçe statüsüne çekilmesini de bunlara örnek olarak göstermektedir. DP, meclisteki mutlak çoğunluğunu, sınırsız bir yönetim politikası olarak değerlendirmiştir (Demirel, 2011: 398).

CHP, iki konuda DP'nin yönetim politikasına itiraz etmekteydi. Demokrasinin tehdit altında olduğu vurgusu ile ekonomi politikalarının gelişi güzel olduğu eleştirisi ön plana çıkmıştır (Demirel, 2011: 184). DP döneminde, bazı kıdemli asker ve bürokratlar, CHP'nin safında yer alarak DP'nin politikalarına karşı çıkmışlardır (Demirel, 2011: 131-132).

DP'nin politikaları sürdürülebilirliğini yitirmeye başlayınca, 1960 darbesi gerçekleşmiştir. 27 Mayıs 1960 Darbesi'nden sonra sağ kimliğe sahip Adalet Partisi, siyasal hayattaki yerini almıştır. Adalet Partisi iktidarı döneminde; popülist politikalar, büyük inşaat projeleri, plansız kentleşme, yoğun nüfus artışı ile denetimsiz harcamalar gelecekteki askeri darbelerin oluşumuna zemin hazırlamıştır (Aktaş, 2017: 4). Öğrenci hareketleri, dış politikadaki gerilimler ve sokak eylemleri, 12 Mart darbesinin gerekçelendirilmesi açısından önemli nedenler olarak gösterilmiştir (Arcayürek, 1985: 223). Toprak Reformu tartışması da 12 Mart darbesini tetikleyen dinamiklere sahipti (Arcayürek, 1985: 26).

4.1.2. 12 Eylül Darbesi ve 28 Şubat Post-Modern Darbesi

12 Eylül 1980 Darbesi öncesinde Türkiye; siyasi liderlerin uzlaşmaması, siyasal çatışmanın yükselmesi, ekonomik politikaların iflası ve küresel petrol krizi

gibi olaylara tanıklık etmiştir (Çeker, 2016: 290). 1973 yılındaki Cumhurbaşkanlığı seçimleri, ordu ve siyaset arasındaki gerilimin yaşandığı bir diğer dönüm noktasıdır. Ordu'ya göre Cumhurbaşkanlığı makamı, askerlerin otoritelerini pekiştirdikleri önemli bir misyonu yerine getirmektedir (Dağdelen, 2013: 39).

Dağdelen'e (2013: 57) göre Milliyetçi Cephe hükümetinin, Cumhuriyet Halk Partisi'ne ve sola karşı tutumu, 1977 yılında terör olaylarının tırmanmasına neden olmuştur. İdeolojiler, etnik kimlikler ve mezhepsel farklılıklar, terör olaylarının ana temasını içermekteydi. Bu dönemde Tüm Öğretmenler Birleşme ve Dayanışma Derneği (TÖB-DER) ve Devrimci Gençlik (DEV-GENÇ) terör olaylar içinde yer almıştır. PKK ise bu dönemin siyasi sonuçları üzerinden kendi varlığını temellendirmiştir.

1980 Darbesinin ABD'den bağımsız şekilde gerçekleştiğini belirtmek, NATO'ya bağlı bir ülke için güç olmaktadır (Çeker, 2016: 291). Darbelerin gerçekleşmesinde birçok faktörün etkili olduğu kabul gören bir gerçektir. Emperyal sermaye ve siyasetle ilişki denklemlerini istikrarlı hale getiremeyen ülkeler darbelere maruz kalabilmektedir. Batı'nın pragmatist tutumu, darbecilerin ikili ilişkilere sadık kalmalarından dolayı yer yer darbecileri destekler niteliktedir.

Özal döneminde, fikir ayrılıkları nedeniyle Genel Kurmay Başkanı'nın istifasını sunması, asker-sivil dengesinin siviller lehine ivme kazandığını göstermiştir. Siyasi iradenin gücü ön plana çıkmıştır. Sivil otoritenin ön plana çıkarılması, AKP döneminde de devam ettirilmeye çalışılacaktır (Ataman, 2017: 557).

1995 yılında meclise giren Refah Partisi, 28 Şubat süreci ile yüzleşmek durumunda kalmıştır. Refah Partisi'nin ideolojik yaklaşımları, seçkinci sınıfın tek tip toplum modeline ters düşmekteydi (Kökce, 2011: 65). 28 Şubat süreci, siyasal İslamı sisteme entegre etme süreci olarak görülmüştür. Erbakan'ın söylemleri ABD ve Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği (TÜSİAD)'ı rahatsız etmiştir (Yaşlı, 2012: 26). 1980 Darbesi sonrasında ANAP'ın iktidara geldiği dönemde; ekonomik istikrarsızlıklar, dışa açılım politikaları ile dengelenmeye çalışılmıştır. 1990'larda

uygulanan popülist politikalar ile enflasyon ve devalüasyon sorunları, 28 Şubat Post-Modern Darbesi'nin yaşanmasına neden olmuştur (Aktaş, 2017: 5).

1997 yılında Refah Partisi'nin içinde bulunduğu koalisyon hükümeti, ordu tarafından kaleme alınan bildiri sonucunda iktidardan istifa etmek zorunda kalmıştır. Bildiri ya da andıç yöntemi ile hükümete el çektirilmesi Türk siyasal hayatında “post modern darbe” olarak tanımlanmıştır (Fuller, 2016: 112). Erbakan'ın batıya karşı milli ekonomik model söylemleri, dönemin cemaat liderleri ile olan ilişkileri ve islamcıl kalkınma hedefleri, iç ve dış politikada darbeye yol açan önemli faktörler olmuştur. Çalışmamızın ileriki başlıklarında, 28 Şubat tecrübesinden dolayı AKP'nin dini cemaatlerle olan ilişkilerinde daha hassas ve dikkatli davrandığı görülecektir.

Erdoğan'a (1999: 28) göre 28 Şubat döneminde laikliğe karşı tehditlerin önemle vurgulanması, Türk siyasal hayatında DP ile ağırlığını hissettiren ve demokrasiyi daraltan bir yaklaşımın ifadesidir. Tek partili siyasal yaşamın sona ermesinden sonra laikliğin korunması, özellikle ordu tarafından dikkatle izlenen bir olgu olmuştur.

İlerleyen başlıklarda görüleceği üzere, AKP iktidarının demokratik reformlara yönelmesinin başlıca nedenleri arasında; Refah Partisi'nin post-modern darbe tecrübesi ile Kürt sorunu bulunmaktadır (Kökce, 2011: 75).

4.1.3. 2007 E-Muhtırası ve 2016 Başarısız Darbe Girişimi

2007 ve 2016 yıllarında yaşanan darbe girişimleri ile daha önceki yaşanan darbeler arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Darbe öncesi ekonomik ve siyasi krizlerin varlığı ordunun müdahalesine meşruiyet kazandırmaktadır. 2007 yılında güvenlik sorunun olmayışı, darbe ihtimalini ortadan kaldırmıştır (Akıncı, 2013: 53).

2005 yılından sonra ordu ve AKP arasında görüş ayrılıkları görülmüştür. Başörtüsü sorunu ile 2007 yılındaki cumhurbaşkanlığı seçimi, görüş ayrılıklarının yaşandığı konulardır. AKP'nin sahip olduğu geniş toplumsal destek 28 Şubat benzeri bir ortamın oluşmasını engellemiştir (Temiztürk, 2009: 13).

Genel Kurmay Başkanlığı'nın 27 Nisan 2007 tarihli basın açıklamasında;

“Türkiye Cumhuriyeti devletinin, başta laiklik olmak üzere, temel değerlerini aşındırıldığı dini duyguların istismar edildiği, yıkıcı ve bölücü eylemlerle şaşırtıcı bir benzerlik taşıdığı, Ankara'nın Altındağ ilçesinde “Kutlu Doğum Şöleni”, Denizli’de İl Müftülüğü bilgisinde yaşanan olaylar, bu tür olaylara müdahale etmesi ve engel olması gereken mülki makamların müsaadesi ile ve bilgisi dahilinde yapılmış olması, ...Bu tür davranış ve uygulamaların, Sn. Genelkurmay Başkanı'nın 12 Nisan 2007 tarihinde yaptığı basın toplantısında ifade ettiği “Cumhuriyet rejimine sözde değil özde bağlı olmak ve bunu davranışlarına yansıtma” ilkesi ile tamamen çeliştiği ve Anayasanın temel nitelikleri ile hükümlerini ihlal ettiği açık bir gerçektir. ...Bu durum, Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından endişe ile izlenmektedir. Unutulmamalıdır ki, Türk Silahlı Kuvvetleri bu tartışmalarda taraftır ve laikliğin kesin savunucusudur. Ayrıca, Türk Silahlı Kuvvetleri yapılmakta olan tartışmaların ve olumsuz yöndeki yorumların kesin olarak karşısındadır, gerektiğinde tavrını ve davranışlarını açık ve net bir şekilde ortaya koyacaktır” (Mynet, 2015).

Açıklama, olası durumlarda müdahalenin olabileceğini anımsatarak, hükümeti bu konularda tedbirli olmaya davet etmiştir. Basın açıklaması, kamuoyunda “E-Muhtıra” olarak tanımlanmış, AKP ile ordu arasındaki denklemin bozulabileceği mesajı olarak görülmüştür.

27 Nisan 2007 e-muhtirasına rağmen genel seçimlerde AKP'nin tek başına iktidar olması, demokrasinin ve sivil siyasetin başarısı olarak görülmektedir (Karagöl, 2016: 42). AKP, 2007 yılındaki genel seçimlerden yaklaşık % 47'lik oy ile Tunceli hariç, bütün seçim bölgelerinden milletvekili çıkarabilmiştir (Yelkenli, 2016: 8).

2000'li yıllarda ordunun siyaset üzerindeki etkisi değişime uğramıştır. Değişimin uluslararası konjoktürden bağımsız olmadığı düşünülebilir. Soğuk savaş sonrası uluslararası ortam, küreselleşme, demokratikleşme, güçlenen sivil toplum ve AB üyelik süreci değişimin nedenleri arasında sayılabilir. Türkiye’de bir partinin tek başına güçlü iktidar olması da ordu-siyaset ilişkilerinin revize edilmesine neden olmuştur (Cansever ve Kiriş, 2015: 372).

15 Temmuz 2016 tarihinde yaşanan darbe girişimi, birçok yönü ile önceki darbelerden farklı olmuştur. Yolsuzluklar bölümünde açıklanan 17-25 Aralık Operasyonu, 15 Temmuz darbe girişiminin önemli nedenleri arasında görülebilir. 15 Temmuz darbe girişimini inceleyebilmek için Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ)'nün siyasal denklemdeki yerini incelemek çalışmamıza katkı sağlayacaktır.

FETÖ, 1960'lı yıllardan itibaren anti-komünist duruşu ve Türk-islam sentezli yapısı olarak çalışmalarını yürütmüştür. 1980 döneminden sonra devam eden kadrolaşma faaliyetleri, 2002 yılından sonra da sürmüştür (Azeri, 2016: 466). FETÖ; dinlerarası diyalogun ve ılımlı islamın temsilci olarak hem ulusal ölçekte hem de küresel ölçekte birçok yapılanmanın içinde bulunmuştur. 2008 yılındaki "Ergenekon Davası", AKP ve FETÖ arasındaki ilişki denkleminin ortak bir sonucunda meydana gelmiştir. FETÖ, istihbarat birimlerinde de otorite sahibi olmak için çalışmalar yürütmekteydi. 2012 yılında Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) başkanına yönelik gözaltı girişimi FETÖ'nün MİT'e sızma girişimi olarak görülmüştür. 17-25 Aralık 2013 Operasyonu, FETÖ'nün AKP'ye karşı devam eden siyasi bir girişimi olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca, 2014 seçimlerinde FETÖ, Cumhurbaşkanı adayını Erdoğan'a karşı rakip aday(lar)ı desteklemiştir (Haliloğlu, 2017: 4). Çalışkan'a (2017: 98) göre balyoz ve ergenekon davaları, FETÖ'ye mensup askerlerin ordu içerisindeki gücünü pekiştirmiştir.

15 Temmuz 2016 tarihinde yaşanan darbe girişimi, siyasal rejimin korunmasından ziyade siyasal sistemin olası bir krizi olarak görülebilir. FETÖ'nün diğer cemaatlere oranla var olan mukayeseli bürokratik üstünlüğü ile 1980 sonrası muhafazakâr ve milliyetçi sağın siyasi denklemleri, FETÖ'yü siyasi denklemin bir paydaşı olarak muhafaza etmiştir. Dershane sorunu, AB'nin demokratikleşme talepleri ile küresel siyasi kamplaşmalar, 15 Temmuz darbe girişimini tetikleyen nedenler olarak görülebilir.

Türk siyasal hayatında yaşanan darbeler incelendikten sonra, sivil siyasetin ve demokratikleşme sürecinin önündeki aktörler incelenektir.

4.2. Yasakların Tarihsel Dinamiği

Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde; devletin yeniden inşası, farklı kimliklerin homojenleştirilmesi ve ekonomik kalkınma, öncelikli politikalar arasında bulunmaktaydı (Demirel, 2011: 28). Modernleştirme kavramı, homojen bir toplum oluşturmayı öngörmekteydi (Kökce, 2011: 34). Sekülerleşmeyi hedefleyen merkezci politikalar, toplumun sahip olduğu kültürel ve özellikle dini değerleri gözardı etmiştir. Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren 1950'lere kadar merkezci-modernleştirici politikalar uygulanmaya çalışılmış ve başarılı olunamamıştır. Modernleşme kavramının yanlış algılanmasından da kaynaklanan bir kompleks süreç geliştirilmiştir. 1940'lı yıllar, milliyetçiliğin seküler bir yapıya dönüştürüldüğü politikalar ile ön plana çıkmaktadır (Demirel, 2011: 71).

Fuller (2016: 139-140), seküler yapıdan tamamen arındırılmış bir modern devletin varlığının güç olduğunu belirtmektedir. Öyle ki, Amerika başkanlarının konuşmalarında geçen tanrı kelimesi, kamu kaynaklarından beslenen Hristiyan-Yahudi okullarının varlığı, İncil üzerinde and içmeler, İngiltere ve Kanada'nın paskalya yortusunu kutlamaları gibi örnekler bu yaklaşımı doğrulamaktadır. Türkiye'nin bu örnekler ölçeğinde incelenmesinin daha bilimsel sonuçlar doğurabileceğini ileri sürmektedir.

Cumhuriyet, temelinde halkı dönüştürme projesidir (Kökce, 2011: 47-48). Dönüştürme hedefi, batılılaşmayı öngörmüştür. Batı'daki reform ve Rönesans hareketlerinin doğal bir döngü içerisinde geliştiği görülebilir. Aynı süreci yapay, suni politikalar ile oluşturabilme çabasının başarılı olduğunu söylemek güçleşmektedir. Sosyolojik devrimlerin olgunlaşması için gerekli faktörler; sermaye, kültür, sınıf bilinci, eğitim gibi gerçeklikleri ihmal ederek dönüşümü sağlamaya çalışmak, büyük krizlere neden olabilir.

Türk siyasal hayatında, geçmiş cumhuriyetin kuruluş dönemine dayandırılan merkez ve çevre kavramları görülmüştür. 1950'ye kadar siyasetin şekillenmesi, merkezin hegemonyası altında devam etmiştir. 1950 ve 1980 dönemleri ise Anadolu Kaplanları olarak da tanımlanan çevre sınıfının siyasal yelpazede ağırlığını ortaya koymaya başladığı dönüm noktaları olmuştur. Bu sınıf AKP döneminde de

yönetimde ağırlığını hissettirmiştir (Fuller, 2016: 108). Merkez ve çevre tanımı, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde demokrasinin ilerleyişini, yasakların ideolojik kökenlerini açıklamada kullanılabilinecek anahtar kelimeler arasında bulunmaktadır. Merkez kavramı, militarist güdümlü kontrollü demokrasiyi, laikliği, seküler yaşamı tanımlarken çevre ise küçük burjuvaziyi, teolojik kimlikleri, yerelliği simgelemektedir.

Kökce (2011: 61) 2002 seçimleri ile 2007 seçimlerini, çevrenin merkeze karşı demokratik tepkisi olarak görmüştür. AKP döneminde Anadolu sermayesinin güç kazandığı ve ulusal sermayeye karşı önemli bir rakip olarak yerini aldığı görülmüştür. Çevre ve çevrenin kültürel değerleri tehdit olmaktan çıkarılmaya başlanmıştır. Pasif bir devrim olarak da tanımlanabilecek olan bu süreç, çevreye temsiliyet fırsatını sağlamaya çalışmıştır.

Tanzimat Dönemi'nden bu yana muhafazakâr fikirler, modernleşme düşüncesinin radikal söylemlerinden etkilenmiştir. Cumhuriyet'in ilanından sonra, Kemalist Devrim'in uygulamalarına karşın, muhafazakârların kendilerini ifade edemedikleri görülmektedir. Tek Parti Dönemi'nden sonra, DP'nin iktidarı ile birlikte Türkiye'de muhafazakâr düşünce yayılma alanı bulmuştur. DP'den sonra Adalet Partisi, Anavatan Partisi ve Milli Görüş hareketinde de muhafazakâr ideolojinin devam ettiği görülebilir (Özçelik, 2016: 60).

Türkiye'nin modernleşme tarihi laiklik kavramından bağımsız değildir. Batı toplumlarındaki laiklik ile Türkiye'deki laiklik kavramının tanımı tarihsel gelişmelerinden dolayı farklılık arz etmektedir. Laiklik, batı toplumlarında dinin devlet gücünden sıyrılması amacı taşırken, ülkemizde ise dinin devlet tarafından yönlendirilme amacı taşımaktadır (Aslan ve Taylan, 2016: 235). Ülkemizdeki uygulama, militar demokratikleşme düşüncesinin amacını gütmektedir. Bu tip uygulama daha çok Fransız tipi laikleşme olarak literatürde yerini almıştır. Buna karşın dinin devlet gücünden sıyrılma şekli ise Amerikan tipi laikleşmenin temel amacıdır. AKP, iktidarının ilk yıllarında laiklik kavramı üzerinden tartışmalara girmekten uzak durmaya çalışmakla beraber dış siyasette son yıllarda islami kimlik vurgusunu belirtmeye çalışmıştır.

Merkezileştirme düşüncesine karşı çıkan ayaklanmaların temelinde homojenleşmeye karşı bir duruş var olmuştur (Kökce, 2011: 42). Toplumdaki kültürleri yok sayarak, seküler bir etnik kimlik oluşturma düşüncesi, ulus devlet inşasının güçlüklerini ortaya çıkarmıştır. Merkeziyetçi yapının kökü, Osmanlı'nın son yüzyılına kadar uzanmaktadır. Bu yapı Cumhuriyet'e geçişte kendisini korumuştur. 1940'lı yıllardan itibaren reform çalışmaları başlamış, istenen sonuca ulaşamamıştır. Planlı dönemdeki çabalar da demokratik standartları sağlayacak düzeye yetişememiştir (Yılmaz ve Güler, 2016: 6).

Türk siyasal hayatındaki “modernleştirme projesi” devlet ile toplum arasındaki bağı zayıflatmış ve farklı değerleri ötekileştirmiştir (Kökce, 2011: 21). Osmanlı'nın kültürel mirası üzerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti, heterojen kimliklere sahip zengin bir mirasa sahip olmuştur. Heterojen yapı bazı evrelerde sistem ile ilişkilerinde krizler yaşayabiliyordu.

Develioğlu (2010: 135) ise Türk modernleşmesinin iki temel üzerinde kutuplaştığını açıklamaktadır. Bunlar: jakoben modernleşme ile muhafazakar modernleşmedir. Çulhaoğlu (2010: 228-230), Türk siyasal hayatını üç kritik dönemde tanımlamaya çalışmıştır. Birincisi; 1930'larda uygulanmaya çalışılan ulus devletin inşası dönemi, ikincisi; 1960 darbesi sonrasında görülen girişimci ekonomi politikaları ile liberalizm gibi somut olgular, üçüncü olarak; 1980 sonrası özelleştirme, dışa açık piyasa ekonomisi gibi ANAP'tan AKP'ye doğru uzanan son kritik dönemdir.

4.3. AKP'nin Siyasi Kimliği

DP gibi Adalet Partisi de muhafazakâr ideolojiye sahip bir siyasi partidir. Milliyetçi-muhafazakâr çizgiye sahip Adalet Partisi, dini ve geleneksel değerlere dayalı politikalar izlemiştir. 1980'li yıllarda “yeni-sağ” olarak liberal-muhafazakâr siyasetin temsilciliğini Anavatan Partisi üstlenmiştir. Parti'nin iktisadi liberal politikaları ve muhafazakâr eğilimleri, onu Türk siyasal hayatında diğer partilerden farklı kılmaktadır. Ayrıca Milli Görüş hareketi de muhafazakâr eğilimlere sahiptir (Özçelik, 2016: 86).

Menderes, Demirel, Özal, Erbakan ve Erdoğan'ın ortak noktaları; milli irade fetişizmi, otokratizm, popülizm, pragmatizm, makro belediyecilik olarak siyaset yaklaşımı ve maddi medeniyet anlayışı, merkez sağ geleneğinin tipik özellikleri arasında olduğu sonucuna varılmıştır (Türk, 2014). Teazis (2010: 186) 1990'lardan itibaren Erbakan'ın söylemlerinde vurguladığı serbest piyasa ve özel sektör hedeflerinin, AKP'nin varoluş özünü içerdiğini belirtmiştir.

Yılmaz'a (2014: 332) göre, AKP döneminde muhafazakar-demokrat söylemler ile heterojen kimlikler bir arada bulunmaktaydı. Liberal, sosyal demokrat, ülkücü ve muhafazakâr kesimler aynı partide birleşmişti. AKP, Özal döneminin ANAP'ına benzemiştir.

3 Kasım 2002 seçimleri, 1980 sonrası siyasal yaşamı etkileyen geleneksel temsilciler yerine, yeni bir siyasal oluşumun meydana gelmesine neden olmuştur (Yıldırım, 2010: 102). 3 Kasım 2002 seçim sonuçları ile seçmenlerin koalisyon hükümetlerin işlerliğine ve politikalarına karşı tercihlerinde geniş bir değişim içinde bulduklarını göstermiştir.

RP ve FP'nin kapatılmasından dolayı edinilen tecrübeler ile 2000 yılında "Laiklik" kavramının milli görüşçüler arasında tartışılması, iki siyasi akımın meydana gelmesine sebep olmuştur. Yaşlı kadro Saadet Partisi'ni; Genç kadro ise AKP'yi kurmuştur. Saadet Partisi, AB ile arasına mesafe koyarken; AKP, AB üyeliğine, demokrasiye ve laikliğe bağlı olduğunu deklare etmiştir. Bu tutum AKP'yi % 34 oy oranı ile 3 Kasım 2002 seçimlerinde birinci parti yaparken; Saadet Partisi (SP)'nin % 2 oy oranı ile küçülmesine neden olmuştur (Kuru, 2010: 188-189). Milli Görüş geleneğinin yenilikçi kolunu oluşturan AKP; liberaller, muhafazakârlar, milliyetçiler ve Kürt kökenlilere kadar uzanan farklı sesleri bir potada eritebilmeyi başarmıştır (Kardaş, 2010: 379). 3 Kasım 2002 seçimlerinde çevreden merkeze doğru bir hareket olduğu, çevrenin merkeze karşı 1950'li yıllarda olduğu gibi güç elde ettiği düşünülmektedir (Tekin, 2004: 151-152).

AKP'nin 2001 yılında kurulması ve kısa zamanda Türk siyasetinde aktör haline gelmesi, merkez sağın yeniden canlanması olarak ifade edilebilir. Erdoğan ve arkadaşları kendilerini Menderes-Özal geleneğinin devamı olarak ifade etmişlerdir.

Erdoğan'ın siyasi kişiliği ekseninde kendisini merkez sağ olarak belirtmiştir. AKP, İslam-laiklik ikilemi bağlamında çatışmadan kaçınmıştır (Ayhan, 2007: 98). Akdoğan (2010: 64), AKP'nin başarısını, birbirinden farklı çok geniş bir toplumsal tabanın temsiliyeti şeklinde açıklamıştır.

AKP, ötekileştirici laiklik anlayışı yerine; pasif laik yaklaşımı ile din özgürlüğünün sağlanması için çalışmıştır. Pasif laiklik anlayışı, dini cemaatler arasındaki kutuplaşmayı minimal seviyeye düşürmeyi hedefler (Aslan ve Taylan, 2016: 275). İktidarının ilk yıllarında pasif kaldığı, izlenen politikalar üzerinden gözükmektedir. İktidarının ilerleyen dönemlerinde pasif kalma politikasını terk ederek laikliğe karşı tutumunu daha görülür kılmaya çalışmıştır. Dindar nesil yetiştirme amacı, ilköğretim müfredatında dini derslerin ağırlığı gibi hedefler partinin sabit bir laiklik politikasına sahip olmadığını göstermiştir.

Başbakanlık döneminde, siyasi düşünce olarak olması gereken üç sahanın; sol, muhafazakar ve liberal olduğunu vurgulayan Erdoğan, kendilerinin takip ettiği merkez siyasi tutumu; ilkeli bir akım, hep birlikte ve ortak düşünce olarak tanımlamıştır (Sözen, 2010: 314).

AKP, kendisini muhafazakar demokrat bir parti olarak tanımlamaya çalışmıştır. Erdoğan; aile, gelenek ve ahlak gibi kavramlara büyük önem verdiklerini açıklamış, bu yaklaşım parti organlarınca uygulanmaya çalışılmıştır (Koyuncu, 2014: 75). AKP'nin siyasi kimliğini tanımlamaya çalışanlar daha çok DP, Anavatan Partisi ve Refah Partisi'nin gelenekleri üzerinde yoğunlaşmışlardır (Tekin, 2004: 35). AKP'nin “muhafazakâr demokrat” söylemi siyasal tercihler üzerinde etkili olabilmıştır. 3 Kasım 2002'den bu yana genel seçimler, yerel seçimler ve referandumlarda genel olarak yüksek oy alması bu iddiayı kanıtlar niteliktedir (Tok vd., 2014: 12). Batı demokrasisine bakışı, liberal ekonomik yaşamı, demokratlığı, muhafazakarlığı, sosyal devletçi yaklaşımı AKP'nin siyasi kimliğini tanımlamaktadır (Koray, 2015: 32).

AKP; muhafazakâr demokrasinin tutuculuk, statükoculuk, değişime direnme gibi kavramları içermediğini iddia etmektedir. Değişimin bir gereklilik olduğunu ifade edilmiştir (Yılmaz, 2007: 114). Muhafazakâr demokrasi, geleneksel dini

kimliklerin kapalı-tutucu yaklaşımlarını esnekleştirerek liberal bir dönüşümü hedeflemektedir. Siyasal değişim, din odaklı değişimi ifade etmektedir (Koçal, 2014: 35).

AKP'li liderlerin muhafazakar-demokrat tanımlaması, Türk siyasal hayatında liberal ve muhafazakar eğilimler arasında bir uzlaştırma misyonuna sahip olduklarını göstermiştir. Kendilerini Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, DP, Adalet Partisi ve Turgut Özal'ın Anavatan Partisinden gelen siyasal çizgisine konumlandırırmaktadırlar (Duran, 2010: 337). Tekin'e (2004: 65) göre, AKP'lilerin iktidara gelmeleri ve projelerinin ana sebebi, Özal döneminde yetersiz kalan ekonomik liberalizmin giderilmesidir.

Fuller (2016: 241), 2010 yılında kurulan Halkın Sesi Partisi (HAS Parti), adil servet dağılımı gibi hedeflerini İslami Sol'un ideolojisi olarak açıklamıştır. Erdoğan'ın İslami Sol söylemlerine karşı mesafeli duruşu ve HAS Parti'yi rakip olarak görmesi, Numan Kurtulmuş'un AKP'ye davet edilmesinin temel nedeni olarak görülmüştür.

4.4. AKP İktidarı'nın Siyasi Denklemi

2002 seçimleri ile merkez sol güç kaybetmişti. Ülke sorunlarına kapsamlı ve genel düzeyde çözüm üretememesi bu yenilgilerden biriydi (Açıkel, 2003:189). AKP'den önceki hükümetin; ekonomik kalkınma, demokratikleşme gibi sorunlara tam olarak cevap veremeyişi, 2002 seçimlerinde seçmenleri yeni bir arayışın içine yöneltmiştir (Keyman ve Öniş, 2007: 219). Önceki hükümet formunun tek parti yerine koalisyon olması, idari süreçleri yavaşlatmaktaydı. Koalisyon ortakları ANAP, DSP ve MHP'nin ideolojik farklılıklarının reformlar üzerindeki etkisi, sermayedar kesimlerin tutumları üzerinde olumsuz etki oluşturmuştur. Piyasalar daha işler ve reformcu bir hükümet arayışı içine girmiştir. Bu atmosfer AKP'nin siyasi arenaya çıkmasına doğal bir katkı sağlamıştır.

Özgürlükleri geliştirme ve dışlanmış kesimlerin sistem içinde temsiliyetini sağlama, AKP'nin meşruiyetini güçlü kılmıştır (Akdoğan, 2010: 75-76). Sınırlı iktidar, serbest piyasa ve Avrupa Birliği'ne üyelik gibi hedefler, ön planda olmuştur (Tekin, 2004: 132). AKP, liberal kesimlerin desteğini kazanabilmiştir. Kendisini

çevre ya da dışlanmış kabul eden kesimlere siyasal alanda temsiliyet sağlanmışır. Başörtüsü sorunundan kapatılması davasına kadar ki olaylar kendisinin aynı zamanda “çevre”yi temsil ettiğini göstermiştir (Uzgel, 2013: 38).

Uzgel’e (2013: 21) göre AKP’nin kurulduğu dönemde, merkez sağda kriz yaşanıyordu. Kriz partiye fayda sağlamıştır. AKP, Milli Görüş oyları ile merkez sağ oylarını birleştirerek iktidara taşınmıştır. AKP, Türkiye’de istikrarsızlığın mevcut olduğu bir dönemde kurulmuştur. Kuruluşundan itibaren “Siyasal İslam” düşüncesine mesafeli duruşu, AKP’yi farklı kılmıştır (Özçelik, 2016: 133).

AKP döneminde Türkiye, önemli değişim ve dönüşüm geçirmiştir. 28 Şubat 1997 yaşanan post-modern darbe AKP geneleği üzerinde siyasi izler taşımaktadır. 28 Şubat sürecindeki kırılmayı yaşayan insanlar için parti bir okul görevi üstlenmiştir. İslamcı parti olmak fikri yerine kendini muhafazakâr kimliğiyle ifade etmiştir. Kırılma döneminin partiyi iktidara taşıdığı ifade edilebilir (Demir, 2012: 51). AKP, ordu üzerinde sivil etkinliğini kurmayı başarabilmiştir. Savunma, ülke güvenliği gibi milli politikalar, askerlerin fikirlerine danışılarak hükümet kararlarıyla alınmaktadır (Savaş, 2014: 214-215).

AKP bünyesinde farklı kültürel kimlikler ile ekonomik sınıflar bir arada bulunmuştur (Altun, 2009: 4). Katıldığı seçimlerin hepsinden başarılı olarak çıkan AKP, Türkiye’nin hemen hemen tüm bölgelerinden oy alabilmiştir. Sınıfsal ve etnik farkları bir arada tutabilme gücünü gösterebilmiştir (Yıldırım, 2013: 71). Avrupa tarzı bir sosyal demokrat parti olabilme çabası, partinin başarısını açıklayabilmektedir (Keyman ve Öniş, 2007: 224). Farklı kültürel değerlere sahip milletvekilleri olduğu gibi farklı iktisadi sınıflara sahip seçmen kitlesi de bulunmaktaydı.

AB süreci, liberal-muhafazakar hareket için, kendilerini iktidara taşıyacak bir koridor olarak görülmüştür (Develioğlu, 2010: 143). AKP’nin dış politikası, batı karşıtı çizgide olan Milli Görüş geleneğinin İslamcılığından bir kopuş olarak görülebilir (Yavuz, 2010: 22). Özellikle Erbakanın batıyı tanımlarken “hak ve batıl” kavramsalı, Erdoğan tarafından “muassır medeniyetler” olarak tanımlanmıştır. “Muassır Medeniyet” retoriği, DP döneminde de kullanılmıştır. Kavram, kaotik bir tanıma sahip olmakla beraber; akılcılık, kamu müdahalesinin sorgulanması ile dini

değerlere sahip çıkma gibi ögelere sahiptir (Demirel, 2011: 119). AKP, Avrupa Birliği üyelik sürecinde, ılımlı islamcı kesimleri müslüman demokratlar olarak dönüştürebilmiştir (Öniş, 2007: 259). Bu dönüştürebilme başarısı zorunlu iki sebebe dayanmaktadır. İç politikada rejim karşıtlığı algısını ortadan kaldırmaya çalışmak ve dış politikada küresel güçlere müslüman kimliğinin moderniteye karşı olmadığını ispatlamaya çalışmaktır.

Yaşlı (2010: 208), AKP'nin ortaya çıkışını, anti-komünizm cephesinin oluşumuna kadar götürmektedir. Bu cephe, kapital sistem ve soğuk savaş döneminden izler taşımaktadır. Uzun süreli ve karmaşık bir ilişki AKP'yi iktidara taşımıştır. Yıldızoğlu (2015: 48) ise AKP iktidarının, siyasal islam aktörleri Suudi Arabistan ile İran ve küresel kapitalist simgeler olan ABD ile AB tarafından desteklendiğini ileri sürmüştür.

4.5. AKP'de Demokratikleşme ve Otoriterleşme Paradoksu

AKP'nin ilk seçim başarısı döneminde, politik spektrumun solunda ve sağında savunmacı milliyetçi olarak tanımlanabilecek siyasal partiler bulunmaktaydı. Prensip olarak AB üyeliği desteklenmekle beraber tam üyelik durumuna karşı bir rahatsızlık vardı. Yine bu dönemde Avrupa'dakine benzer bir sosyal demokrasinin var olmayışı, AB üyelik süreçlerindeki bir başka çelişki olarak düşünülmektedir. Sosyal demokrasinin sınırlı varlığı, Avrupalaşma sürecini güçleştirmiştir (Öniş, 2007: 247-248). AKP'nin pragmatist tutumu kendisini iktidara taşımıştır. Demokrasi beklentisi içindeki kesimleri, AB yörüngesindeki demokrasiye kanalize etmeyi, belli bir döneme kadar başarabilmiştir.

Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi, askeri vesayetini kaldırılması, bireysel başvuru hakkının kabulü, Kürt meselesinin çözümü ve AB ile ilişkiler AKP'nin demokratikleşme hedefinin somut sonuçlarıydı (Tok vd., 2014: 14). 2002-2015 yılları arasında ordu-siyaset ilişkilerine bakıldığında vesayetçi yaklaşımın kaldırılması ve sivilleşmenin inşaa edilmesi adına büyük mesafe alınmıştır (Çeker, 2016: 297).

Kopenhag Kriterleri de Türkiye demokrasisini güçlendirirken aynı zamanda AKP'nin meşruiyetini sağlamlaştırmıştır. AB'nin kriterlere bağlılık vurgusu karşısında, AKP'nin tutumu; ordu, din ve kürt sorunu gibi konularda başarı sağlayabileceğini göstermekteydi (Duran, 2010: 349).

Demokratikleşme süreci birçok reformu içinde barındırmıştır. “Kamu Görevlileri Etik Kurulu” ile “Kamu Denetçiliği Kurumu” nun kurulması hesap verilebilirlik açısından önemlidir (Yılmaz ve Güler, 2016: 13).

AKP'nin seçim başarılarında, demokratikleşme sürecinin de önemi büyüktür. Gerek AB süreci, gerekse de ulusal ölçekteki talepler, demokratikleşmeyi diğer adıyla sivilleşmeyi talep etmekteydi (Öniş, 2012: 147). AB süreci, AKP açısından problemin çözüm denklemi olmuştur. Türk demokrasisinin sivilleşme süreci, AB uyum çerçevesini ihtiyaç kılmıştır. Bu süreç ile hem demokrasi üzerindeki askeri vesayet kaldırılacak, hem de AKP'nin muhafazakar tabanının dini özgürlüğü sağlanmış olacaktır. İlerleyen süreçlerde AB, somut reformlar talebinde buldukça AKP hükümeti iç siyasette liberalizmi terk ederek milliyetçi ve muhafazakar söylemleri kullanmayı tercih edecektir. Kıbrıs Sorununun çözülmesi ile dönemin Almanya ve Fransa hükümetlerinin Türkiye karşıtı duruşları AKP'deki AB algısını değiştirmiştir.

1999 yılında Helsinki'de yapılan AB Zirvesi, Türkiye'nin tam üyeliği için Kopenhag Siyasi Kriterleri'ni şart koşmaktaydı. 2002-2005 yılları yoğun bir reform dönemine tanıklık etmiştir. Uyum paketleri ile anayasal reformlar gerçekleştirilmiştir (Yılmaz ve Güler, 2016: 30-31). Helsinki sonrası süreçte Uluslararası Sivil ve Siyasal Haklar Sözleşmesi, Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6 Numaralı Protokolü, Çocuk Hakları sözleşmesi'nin İsteğe Bağlı Protokolü ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 13 Numaralı Protokolü gibi uluslararası sözleşmeler de imzalanıp onaylanmıştır (Dağı, 2010: 134). AKP, AB ile müktesabatın uyumlaştırılması için çaba harcamış ve tabanına yönelik liberal politikalar ile cevap vermeye çalışmıştır. Bu dönemde 4. 5. 6. ve 7. uyum paketleri kabul edilmiştir (Kısacık, 2014: 70-71).

2000’li yıllardan sonra Türkiye’nin demokratikleşme süreci, AB çerçevesinde somutlaşmaya başlamıştır. Bu süreç aslında bürokrasinin demokratikleşmeye verdiği tepkiyi de içermektedir. Bürokrasi ile demokrasi arasındaki dengenin korunması önem teşkil etmektedir (Yılmaz ve Güler, 2016: 11).

AB, demokratik standartlar bağlamında ordunun siyasetteki konumunun azaltılması yönünde talepler sunmaktaydı. Asker-sivil ilişkilerinin düzenlenmesi yönünde ilerlemeler söz konusuydu. Kopenhag kriterleri sivil ve askeri otoriteler arasındaki ilişkileri siviller lehine değiştirebilmiştir (Cansever ve Kiriş, 2015: 373-374). Acar (2006: 231) AB üyelik sürecinin öngördüğü kriterleri, küreselleşmenin zorunlu bir sonucu olarak belirtmiştir.

Anayasa’nın temel hak ve hürriyetler üzerindeki baskıcı tutumu, 2001 değişiklikleriyle büyük ölçüde hafifletilmiş, 2004 değişiklikleri ise, Anayasa’ya daha da demokratik bir ruh kazandırmıştır (Yazıcı, 2009: 12). Yine 2004 değişiklikleriyle, temel hak ve hürriyetlere ilişkin uluslararası andlaşmaların kanunların üzerinde olduğu prensibinin benimsenmesi, temel hak ve hürriyetlerin evrensel anlamda güvence altına alındığı söylenebilir (Yazıcı, 2009: 59).

2002 genel seçimlerinde iktidar olan AKP, Avrupa Birliği sürecindeki reformlara hız vermiştir. Reformlar basın ve vatandaşların taleplerini dikkate alan, iyi yönetim, şeffaflık anlayışını ilke edinen sivil katılımı bir süreci içermiştir (Chéne, 2012: 2).

Türkiye’nin 17 Aralık 2004’te Brüksel Zirvesi’nde Avrupa Birliği’ne üyelik sürecinin önemli aşamalarından biri olan müzakerelere başlaması, ülkemizin bir süreden beri liberalleşme, demokratikleşme ve sivilleşme konusunda kararlı tutumu ortaya çıkarmıştır (Yazıcı, 2009: 79).

İslami referanslara sahip AKP, reformist tutumuyla önceki partilerden farklı bir düzlemde yer almaktaydı. Dış politikada BM ile yakın duruşu, Kıbrıs sorununa yaklaşımı ile AB katılım müzakerelerini başlatması bu düşünceyi destekler niteliktedir (Öniş, 2007: 252). AKP döneminde, yönetimde denetim fonksiyonunun yani idari denetimin, dış faktörlerden bağımsız olmadığı görülmektedir. AB, bu faktörlerden biridir. 2005 yılında katılım müzakereleri çerçevesinde birçok fasıl

açılmıştır. “Mali Kontrol” ile ilgili fasıl 2007 yılında açılmıştır. Serbest piyasa düşüncesi ile mali denetimin bir arada yürüyeceği bir formül üzerinde çalışılmaktadır (Tosun, 2015: 145).

Siyasi açıdan sivilleşme, son 10 yılda giderek önem kazanmıştır (Beriş, 2011: 111). Örneğin, 2004 değişiklikleriyle Anayasa'nın Sayıştay'ın denetim yetkisini düzenleyen 160. Maddesinin son fıkrasında yer alan, “Silahlı Kuvvetler elinde bulunan Devlet mallarının Türkiye Büyük Millet Meclisi adına denetlemesi usulleri, Milli Savunma hizmetlerinin gerektirdiği gizlilik esaslarına uygun olarak kanunla düzenlenir” ifadesi çıkarıldı. Silahlı Kuvvetler de diğer kamu kurumları gibi, mali denetim kapsamına alınmak suretiyle, askeri otoriteye tanınan önemli bir ayrıcalığa son verilmiştir (Yazıcı, 2009: 16-17). 07.05.2004 tarih ve 5170 sayılı Kanun'la, Anayasa'nın Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) yapısını düzenleyen 131. Maddesi değiştirilerek Genelkurmay Başkanlığı'nın kurula üye atama yetkisi kaldırılmış böylece YÖK sivil bir yapıya kavuşmuştur (Yazıcı, 2009: 100). Demokratikleşme ilkesi doğrultusunda; Milli Güvenlik Kurulu (MGK) Genel Sekreteri'nin asker olması şartı kaldırılması, EMASYA Protokolü kaldırılması, RTÜK, Haberleşme Yüksek Kurulu gibi bazı kamu kurum ve kuruluşlarındaki askeri üye uygulamasına son verilmesi; 2000 sonrası siyasal iktidarın reformist tutumunu gösterebilmektedir. Ayrıca Yüksek Askeri Şura kararlarına karşı yargı yolu açılmıştır. 12 Eylül darbecilerine ilişkin yargılama süreci başlatılmıştır (Kdgm, 2013: 56).

Kırsacık (2014: 76), AKP'nin demokrat bir kimliğe sahip olmadan; demokratikleşme politikalarının ilerleyen dönemlerde paradoks bir atmosfer yaratacağını belirtmiştir. 2002-2005 yılları arasında parti'nin AB merkezli demokratikleşme adımlarına karşı güçlü bir muhalif kamuoyu bulunmamaktaydı. Meclis'teki partiler ve TÜSİAD bu reform sürecini desteklemişti.

2005 yılında başlayan “Katılım Müzakereleri”, Kıbrıs Sorunu nedeniyle sürecin durağan hale gelmesine neden olmuştur. Tam üyelik statüsü yerine ayrıcalıklı ortaklık formülü geliştirmeleri, süreci güç hale getirmiştir (Yılmaz ve Güler, 2016: 31).

2006 yılına kadar reform süreci yoğun bir şekilde devam ederken, sonrasında yayınlanan e-muhtıra ile AKP'nin kapatılma davası gibi konular, siyasetin reformlar gündeminin önüne geçtiğini göstermiştir (Yılmaz ve Güler, 2016: 33).

Türküzü'ne (2013: 226) göre, AKP, iktidarının ilk yıllarında gerçekleştirdiği yasal düzenlemeler ile insan hakları açısından olumlu bir izlenim yaratmıştır. Buna karşın 2007 ve 2008 yıllarında yaşanan ihlaller ve iktidarın tutumu toplumda kaygılara neden olmuştur. Ergenekon Davası, geçmişin hukuksuzluklarını ortaya çıkarmak yerine, muhalifleri bastırmak için kullanılmıştır (Yelkenli, 2016: 116). 2004-2012 yılları arasında AKP ile Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) arasında, TSK'nın yönetimi üzerinde bir uzlaşmaya varılmıştı. Sonradan Ergenekon Operasyonu bağlamında gözaltına alınan isimler bu uzlaşmaya başından beri itiraz eden kimselerdi (Sümer ve Yaşlı, 2010: 24).

David (2016: 479)'e göre, AKP'nin demokratikleşme hedefi söylemler düzeyindeydi. Gerçekte böyle bir hedefe yönelmemiştir. 2002 yılından beri genel, yerel ve dolaylı şekilde cumhurbaşkanlığı seçimlerinin kazanılmış olması, kendisini tek aktör yapmaya sevk ettirmiştir. AB üyeliğinin, ulusal reformlara bağlı olması, AKP'yi demokratikleşme sürecinden uzaklaştırmıştır. AB'nin Kıbrıs sorununa yaklaşımı, Alevi ve Kürtlerin siyasi pozisyonu gibi faktörler AKP'yi muhafazakâr sağ çizgiye yönlendirmiştir. Muhafazakâr sağ çizgi, partinin hayati fonksiyonları için seçmen desteği çıkartabilecek dinamiklere sahip olmasından dolayı önemli görülmüştür.

2007 yılındaki Cumhurbaşkanlığı seçimi, AKP'nin başarılarına bir yenisini katmış, buna karşın reformist ve demokratikleşme süreçlerini askıya almasına neden olmuştur (David, 2016: 484). Seçmen desteği parti üzerinde bir nevi güç sarmalına neden olmuş, tekrar eden çoğu seçimde devam etmiştir. 2002 yılındaki söylemlerin pragmatist sebeplere dayalı olduğu bu nedenlerden dolayı ortaya çıkmıştır. Yasaklarla mücadele politikası durağan hale getirildikten sonra parti yer yer yasakların paydaşı konumuna itilmiştir. Medya ve basın özgürlüğü, tutuklu gazeteci sayısı gibi veriler bu sonucu doğrular niteliktedir.

Hülagü'ya (2010: 203) göre AB uyum paketleri, TRT-6, Kürtçe dil kursları, Kıbrıs politikasının Denктаş'tan arındırılması gibi yaklaşımlar, AKP'ye takdir kazandırmıştır. Tüm bu reformlara karşın AKP tabanı, yönetime karşı itirazlarda da bulunmaktadır.

AKP, siyaset arenasına çıktığında Ortadoğu ve İslam ülkeleri nezdinde liberal demokrasi savunucusu, laiklik ve islamın bir arada devam edebileceği bir ülke görünümündeydi. Bunun yanında; insan haklarına saygılı, güçler ayrılığı, azınlık hakları ve parti içi demokrasi partinin öncelikleri arasında bulunmaktaydı (David, 2016: 478). Parti'nin 15 yıldır devam eden iktidar galibiyeti karşısında, muhalefet partileri alternatif politikalar üretmekte yetersiz kaldıkları için seçmen desteği devam etmiştir. Seçmen desteğinin seçimler arasında çok farklı oranlarda değişmemesi partiyi reformlar konusunda durağan bir pozisyona çekmiştir. Ortadoğuda siyasi denklemlerin tekrar revize edilmesi, AKP hükümetinin politikalarını derinden etkilemiştir. NATO üyesi bir ülke olarak, ülke menfaatlerinin tehlikede olduğu düşüncesiyle Suriye, Rusya ve ABD ile süregelen ilişki denklemi tekrardan kurulmaya çalışmıştır. AKP'ye olan seçmen desteği ile dış politikada değişen ilişkiler AKP'yi demokratik hedeflerinden uzaklaştırmaya başlamıştır. Daralan siyasi atmosferden dolayı liberal söylemler yerine milliyetçi yaklaşımlar ön plana çıkmaya başlamıştır.

Yelkenli (2016: 8-9), AKP'nin 2010 yılındaki Anayasa Değişikliği Referandumu'ndan sonra kendine has bir rejim oluşturmaya başladığını ileri sürmektedir. Askeri vesayet kaldırılması yerine kendisine muhalif olan kesimleri bastırmaya çalışmıştır. Kuvvetler ayrılığının görmezden gelinmesi, muhalif gazetecilerin işten atılması gibi uygulamalar görülmüştür. Parti'ye karşı muhalefetin kısır politikalar içinde hapsolünmesi ile seçimlerde ve referandumlardaki toplumsal destek, otoriterleşmenin başlıca nedenleri arasında gözükmektedir. Muhalif eleştirilerin, terör örgütü kampanyası şeklinde lanse edilmesi ile seçmen desteği partiye olağanüstü kamuoyu desteği sağlamıştır. Otoriterleşme ile beraber basın özgürlüğü üzerinde kısıtlamalar artmış, uluslararası özgürlük parametrelerinde Türkiye'nin konumu negatif yönlü olarak değişmeye başlamıştır.

2012 yılında Erdoğan, muhafazakar demokrat bir parti ideolojisi yerine, siyasal islamcı özellikler sergilemeye başlamıştır (Yelkenli, 2016: 80). AKP'nin tutum değiştirmesi, dış politikadan bağımsız değildir. AB reformları ile AKP'nin politikaları arasında yaşanan çatışma, politikaların değişmesi üzerinde etkili olmuştur. Avrupa Birliği saydam, şeffaf, özgür basın gibi argümanlar ile ilerleme raporlarında beklentilerini ifade etmiştir. Bu beklentilerin sağlanmaya çalışılması durumunda AKP; kendisine yakın sermayedar, bürokrat ve seçmen desteğini kaybedebilme çekincesine sahip olmuştur. AKP tercihini, iç siyasetten ve muhafazakâr-milliyetçi söylemler üzerinden kullanmıştır.

David (2016:488), AKP'nin otoriterleşme eğilimini siyasi partiler kanununa bağlamaktadır. Parti yöneticisinin keskin görevleri, hazine yardımları otoriterleşmeyi meydana getirmektedir. Parti içi demokrasi kültürünün var olmayışı AKP dahil diğer partilerde de bulunun temel sorunlar arasındadır. Parti liderine koşulsuz itaat, kutsal bir forma dönüştürüldüğünden farklı talep ve fikirler parti disiplin kurulu tarafından cezalandırılmaktadır. Buradaki siyasi denklem, seçmenler nezdinde demokrat; milletvekilleri nezdinde ise partinin ideolojik önceliklerini hedefleyen otoriter bir yaklaşımdır.

Yıldızcan ve Yaka'ya (2010: 254) göre AKP, otoriter tahakkümü ortaya koymaya çalışırken önce bir kaotik atmosfer yaratmıştır. Sonrasında mevcut kaosu ortadan kaldırmak için otoriter düzenlemeleri hayata koymuştur

2011 seçimlerinde AKP'nin tekrar zaferle iktidar olması, parti tarafından mutlak bir yetki olarak algılanmaya başlanmıştır (Fuller, 2016: 223). Parti'nin seçim başarısı bir bakıma güç sarmalına neden olmuştur. AKP; AB, Ergenekon Davaları ile Muhalefet arasındaki söylemsel denkleminde dolayı 2002-2013 yılları arasında güç sarmalına istikrar yüklemiştir. 2013 yılındaki 17-25 Aralık Operasyonu, artan bombalı terör olayları, Suriyeli sığınmacı politikası ile Arap Baharı süreci bu güç sarmalına zarar vermeye başlamıştır. 2017 Başkanlık Referandumu, bu sonucun anketi olarak değerlendirilmelidir.

AKP, siyasal sistemde nüfuzunu artırma çabasına girdiğinden dolayı "başkanlık" kavramı sıkça dile getirilmiştir. Sistem içindeki kurum ya da kuruluşlara

sırayla nüfuz etmek tek başına güç olmaktadır. Bu nedenle “başkanlık” partinin siyasal hayata devam edebilme anahtarı olarak düşünülmektedir (David, 2016: 488). 2017 yılında yapılan “başkanlık referandumu” toplumun yarısının negatif bir yaklaşım içinde olduğunu göstermiştir. Referandum sonucuna göre yüzde 51 evet ile yüzde 49 hayır oyları, toplumun ezici çoğunluğunda başkanlık fikri olgunlaşmadığını göstermiştir. Referandum öncesi olumsuz gelişmeler de vatandaşların tercihleri üzerine önemli etkide bulunmuştur. “15 Temmuz Başarısız Darbe Girişimi”, terör örgütlerinin bombalı eylemlerinde yaşanan sivil can kayıpları, Suriye’de Türk askerinin yaşadığı kayıplar gibi nedenler “başkanlık” fikrine karşı toplumun yarısını karamsar bir tutum içine yönlendirmiştir.

Temsiliyeti 1950’lere kadar dayanan islami hareketler, batı kavramına karşı şüpheli duruşlarını korumaya çalışmışlardır. İç politikadaki dengeler, siyasal hayata olan askeri müdahaleler, bu islami hareketleri yeni bir formül ve çıkış noktasına yönlendirmiştir. 2000’li yılların başında daralan sermaye piyasası ve çözüm bekleyen siyasi sorunlar AKP’nin oportünist yaklaşımı için fırsat haline gelmiştir. AB’ye üyelik hedefi; sivil siyaseti askeri müdahaleye karşı koruma çabası ile liberal ve muhafazakar taleplerin için de sivilleşmenin çözüm denklemini olarak sunulmaya çalışılmıştır.

AKP’nin otoriterleşme eğilimlerini gösteren bazı örnek olaylar, çalışmamıza katkı sağlayacaktır. Yerel yönetimler üzerindeki vesayetçi yaklaşımlar ile Gezi Olayları’nın nedenleri incelenecektir.

4.5.1. Yerel Yönetimler Üzerinde Merkez’in Vesayeti

AKP’nin yerel yönetim alanındaki reformları, Neoliberalizm ve Yenisağ düşüncesinden bağımsız değildir (Öçal, 2015: 255). Yerel yönetimlerin, merkezi idare ile mali anlamda paydaş olması, özgelirlerini artırması ve kontrollü bir borç yönetimini gerçekleştirmesi, reformların mali hedefleri arasındadır (Öçal, 2015: 261). Yerel yönetim reformu, kamu yönetimi reformu başlığı altında değerlendirilebilir (Özel, 2014: 360).

AKP Tüzüğü'nde Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı (AYYÖŞ)'nin öngördüğü şekilde, anayasada yerel yönetimler alanında düzenleme yapılabileceği ileri sürülmüştür. Ayrıca yerel yönetimlerin yargı yoluna gidebilme haklarının da düzenleme kapsamına alınacağı belirtilmiştir (AKP Tüzüğü, 2012: 654). AYYÖŞ'ün ve uluslararası aktörlerin baskısı sonucunda, yerel yönetimler alanında birçok yeni yasa çıkarılmıştır. Bunlar; “5216 Sayılı Büyükşehir Yasası”, “5393 Sayılı Yeni Belediye Yasası”, “5747 Sayılı Yasa” ve “6360 Sayılı Büyükşehir Yasası”dır (Öçal, 2015: 252-253).

Ülkenin siyasal sistemi göz önünde bulundurularak AYYÖŞ üzerinde bazı çekinceler koyulmuştur. Türkiye'nin çekince koyduğu paragraflar arasında:

Özerk Yerel Yönetimin Kapsamı adlı başlığın 6. Bentinde yer alan “*Yerel makamları doğrudan ilgilendiren tüm konulara ilişkin planlama ve karar alma süreçleri içinde, kendileriyle AVRUPA YEREL YÖNETİMLER ÖZERKLİK ŞARTI olanaklar ölçüsünde zamanında ve uygun biçimde danışılacaktır*” cümlesi, Yerel Makamların Görevleri İçin Gereken Uygun İdari Örgütlenme ve Kaynaklar başlığının 1. Bentinde yer alan “*Kanunla düzenlenmiş daha genel hükümlere halel getirmemek koşuluyla, yerel makamlar kendi iç idari örgütlenmelerini, bunları yerel ihtiyaçlarla uyumlu kılmak ve etkin idare sağlamak amacıyla, kendileri kararlaştırabileceklerdir*” ifadesi, Yerel düzeydeki Sorumlulukların Kullanılma Koşulları başlığının 3. Bentinde yer alan “*Yerel olarak seçilmiş kişilerin görevleriyle bağdaşmayacak işlev ve faaliyetler kanunla veya temel hukuki ilkelere göre belirlenir*” cümlesi, Yerel Makamların Faaliyetlerinin İdari Denetimi başlığının 3. Bentinde yer alan “*Yerel makamların idari denetimi, denetleyen makamın müdahalesinin korunması amaçlanan çıkarların önemiyle orantılı olarak sınırlandırılmasını sağlayacak biçimde yapılmalıdır*” cümlesi, Yerel Makamların Mali Kaynakları başlığının 4. Bentinde yer alan “*Yerel makamlara sağlanan kaynakların dayandığı mali sistemler, görevin yürütülmesi için gereken harcamalardaki gerçek artışların mümkün olduğunca izlenebilmesine olanak tanımaya yetecek ölçüde çeşitlilik arz etmeli ve esneklik taşımalıdır*” cümlesi, Yine 6. Bentinde yer alan “*Yeniden dağıtılan kaynakların yerel makamlara tahsisinin nasıl yapılacağı konusunda, kendilerine uygun bir biçimde danışılacaktır*” cümlesi ile 7. Bentinde yer alan “*Mümkün olduğu ölçüde, yerel makamlara yapılan hibeler belli projelerin finansmanına tahsis edilme koşulu taşımayacaktır. Hibe verilmesi yerel makamların kendi yetki alanları içinde kendi politikalarına ilişkin olarak takdir hakkı kullanmadaki temel özgürlüklerine halel getirmeyecektir*” cümleleri, Yerel Makamların Birlik Kurma ve Birliklere Katılma Hakkı başlığının 2. Bentinde yer alan “*Her devlet, yerel makamların ortak çıkarlarının korunması ve geliştirilmesi için birliklere üye olma ve uluslararası yerel makamlar birliklerine katılma hakkını tanıyacaktır*” cümlesi Yine 3. Bentinde yer alan “*Yerel makamlar, kanunla muhtemelen öngörülen şartlar dâhilinde, başka devletlerin yerel makamlarıyla işbirliği yapabilirler*” cümlesi Özerk Yerel Yönetimlerin Yasal Korunması başlığının 11. Maddesinde yer alan “*Yerel yönetimler kendi yetkilerinin serbestçe kullanımı ile*

*anayasa veya ulusal mevzuat tarafından belirlenmiş olan özerk yönetim ilkelerine riayetini sağlanması amacıyla yargı yoluna başvurma hakkına sahip olacaklardır”*cümlesi bulunmaktadır (TBB, 2017).

Fedai (2015: 165-166) AKP'nin AYYÖŞ'ün 5. Maddesini ihlal etmiş olduğunu; referandum yapılmadan belde belediyelerini kapattığını, köylerin mahalle statüsüne düşürüldüğünü il özel idarelerini kaldırdığını belirtmiştir. AKP'nin yerelleşme düşüncesi, yerelde merkezileşme olarak hedeflenmiştir.

AYYÖŞ'ün 5. Maddesi, Fedai'nin yaklaşımını doğrulamaktadır.

“Yerel Yönetim Sınırlarının Korunması

MADDE 5- Yerel yönetimlerin sınırlarında, mevzuatın elverdiği durumlarda ve mümkünse bir referandum yoluyla ilgili yerel topluluklara önceden danışılmadan değişiklik yapılamaz”(TBB, 2017).

6360 Sayılı “On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”un 1. maddesinin 3. fıkrası AYYÖŞ'ün 5. maddesi ile çelişmektedir.

“Büyükşehir belediyesi kurulması ve sınırlarının belirlenmesi

MADDE 1- (1) Aydın, Balıkesir, Denizli, Hatay, Malatya, Manisa, Kahramanmaraş, Mardin, Muğla, Tekirdağ, Trabzon, Şanlıurfa ve Van illerinde, sınırları il mülki sınırları olmak üzere aynı adla büyükşehir belediyesi kurulmuş ve bu illerin il belediyeleri büyükşehir belediyesine dönüştürülmüştür.

(2) Adana, Ankara, Antalya, Bursa, Diyarbakır, Eskişehir, Erzurum, Gaziantep, İzmir, Kayseri, Konya, Mersin, Sakarya ve Samsun büyükşehir belediyelerinin sınırları il mülki sınırlarıdır.

(3) Birinci ve ikinci fıkrada sayılan illere bağlı ilçelerin mülki sınırları içerisinde yer alan köy ve belde belediyelerinin tüzel kişiliği kaldırılmış, köyler mahalle olarak, belediyeler ise belde ismiyle tek mahalle olarak bağlı buldukları ilçenin belediyesine katılmıştır” (TBMM, 2012).

Öçal (2015: 282) ise belediyelerin ve köylerin halka danışılmadan kapatılmasını, yerel yönetimlerin tüzel kişiliğine karşı tehdit olarak görmekte ve katılımcı demokrasi ruhu ile çeliştiğini ileri sürmektedir. Erdoğan (2015: 36) belde belediyelerinin kapatılmasını, AKP'nin katılımcı belediye hedefi ve AYYÖŞ ile çeliştiğini ileri sürmüştür.

4.5.2. Gezi Olayları'nın Siyasi Nedenleri

2013 yılında yeşil alanların korunması ve çevre duyarlılığı ile gelişen tepkiler; ideolojik ayrışmaları, şiddete dönüştürmüştür. Olaylar, bazı projelerin iptaline ve bürokratların görevlerinden alınmasına da neden olmuştur (Tuncel, 2014: 16).

Gezi Olayları'nda olduğu gibi, 2007 yılında düzenlenen Cumhuriyet Mitingleri de büyük şehirlerin ideolojik bir kamplaşma içerisinde olduğunu göstermektedir. Her iki durum, islam kimliği geçmişine sahip AKP'ye karşı protestolar içermektedir (Turam, 2017: 3). Fuller (2016: 223) Gezi Olaylarının, Arap Baharı gibi gösterilmesine karşı çıkmaktadır. Demokratik seçimlerle seçilmiş bir hükümeti, Arap diktatörlüklerine benzetmeye çalışmak pek de anlamlı olmamaktadır.

Gezi Olayları'nda; vatandaşlar, üniversite öğrencileri, sanatçılar, aydınlar, akademisyenler gibi birçok sınıf ve meslektan katılımcı bir araya gelmiştir (Turam, 2017: 5). Olaylar, ağaç kesimi ile ilgili olmaktan çok AKP hükümetine karşı duruşun simgesi olarak şekillenmeye başlamıştır. Gerek kolluk kuvvetlerinin tutumu gerekse de eylemcilerin şiddetli hareketleri, olayların uzamasına ve ölümlerin artmasına neden olmuştur.

Gezi Olayları esnasında, taleplere karşılık vermek yerine, şiddete karşı şiddetle cevap verilmeye çalışılmıştır (Adaklı, 2015: 18). Erdoğan, Gezi Olayları'ndan sonra olası bir askeri darbe karşısında batının mesafeli kalacağını düşünerek, kendi tabanını kutuplaştırmıştır (Yelkenli, 2016: 160). Gezi Olayları, AKP hükümetine karşı ciddi bir uyarı içermiş olup toplumsal memnuyetsizliğin bir ifadesi olmuştur (Fuller, 2016: 222).

Fuller (2016: 152), Gezi Olayları'na katılan gençlerin eğitimli olduklarını, daha çok talepkar bir sınıfı oluşturduklarını belirtmektedir. Çünkü AKP, üniversite sayısını artırarak daha çok bilinçli ve eleştirel bir neslin oluşmasına bilerek ya da bilmeyerek katkı sağlamıştır.

4.6. AKP'nin Demokratik Reformları

Demokratikleşme, bir ülkede rejimin demokrasiye geçişini tanımlar. Liberalleşme süreci rejim kararıyla başlayıp, radikal süreçleri içerebileceği gibi tedrici bir şekilde de gelişebilir (Demirel, 2011b: 10). Yönetime katılma, hak elde etmek, eşitlik, özerk birey demokrasinin özelliklerindedir. Demokratik rejimlerde, devletin güç sınırı açıkça tanımlanmıştır. Demokrasilerde askeri/sivil bürokrasi, yürütme gücünü yerine getirmekle görevlidir. Seçim, denetim aracıdır. Eylem ve işlemler hukuka uygun olmak zorundadır (Demirel, 2011b: 7).

4.6.1. Farklı Dil ve Lehçelerde Siyasi Propaganda

2010 yılına kadar 298 sayılı Kanunun 58. maddesi ile 151. Maddesi Türkçe dışındaki seçim çalışmalarını yasaklıyor ve cezalandırıyordu. 2010 yılında 5980 sayılı kanun ile bu ceza hükmü kaldırılmıştır. Demokratikleşme Paketi kapsamında, farklı dil ve lehçelerin de kullanılabilmesi konusu düzenlenmiştir (Kdgm, 2013: 41). Ayrıca 4771 sayılı kanunda yapılan değişiklik ile de vatandaşlara farklı dillerde yayın ve öğretim yapma hakkı tanınmıştır (Kdgm, 2013: 171).

4.6.2. Özel Okullarda Farklı Dil ve Lehçelerde Eğitim

Demokratik toplumlarda kültürel dokuya uygun şekilde farklı dil ve lehçelerde eğitim verilebilmektedir. 2003 yılına kadar 14.10.1983 tarih ve 2923 sayılı Kanun Türkçe dışındaki dillerin durumunu düzenlemiştir. Günümüz dünyanın toplumsal talepleri karşısında, söz konusu kanunun revize edilmesi gereği ortaya çıkmıştır. İlk olarak, 2003 yılında yapılan kanun değişikliğiyle, Türkçe dışındaki dillerde eğitim serbest hale gelmiştir. Ayrıca Türkçe dışındaki farklı dil ve lehçeler ortaöğretim kurumlarında seçmeli ders olarak okutulmasının önü açılmıştır (Kdgm, 2013: 62).

4.6.3. Türban Yasağı'nın Kaldırılması

Memur olabilme, her vatandaşın “liyakat” ve “ehliyet” kriterlerini taşıdığı müddetçe kullanabileceği bir hak'tır. Buna karşın türban sorunundan dolayı bu hak kullanılamıyordu. 2013 yılına kadar kamu görevlilerinin kılık ve kıyafetlerinin sınırlarını içeren 16.7.1982 tarihli ve 8/5105 sayılı “Kamu Kurum ve Kuruluşlarında

Çalışan Personelin Kılık ve Kıyafetine Dair Yönetmelik”, başörtüsü yasağını içermekteydi. 2013 yılında başörtüsü yasağı kaldırılmıştır (Kdgm, 2013: 78). Yasa ile aynı zamanda, 29 Haziran 2000’den sonra üniversitelerden uzaklaştırılan öğrencilerin eğitimlerine devam etmelerine fırsat tanımıştır. Yaklaşık 700.000 öğrenci bu düzenlemeden yararlanmıştır (Tepe, 2010: 166). 28 Şubat sürecinin başörtüsü yasağı ve mağduriyeti siyaset kurumu tarafından çözüme kavuşturulmuştur. Bu sebeple rejimin meşruiyeti genişlemiştir. Bu gibi politikalar AKP’nin seçim sonuçlarında oy olarak geri dönmüştür (Koçal, 2014: 67).

4.6.4. Olağanüstü Hal’in Kaldırılması

Schmitt’e (2016: 20) göre olağanüstü durumlarda devlet, kendi varlığını korumak amacıyla hukuk kurallarını belli bir dönem askıya almaktadır. Bu durum Kanun devleti ilkesini tartışılır hale getirmektedir. Olağanüstü uygulamanın siyasi amaçlardan bağımsız olmadığı bilinen bir gerçektir. Bu aşamada mücadelenin kiminle, hangi organlar vasıtası ile yapılacağına da tanımlanması uygulamaya meşruluk kazandıracaktır.

Agamben (2006: 63), olağanüstü hal (OHAL) durumunu, diktatörlük olarak tanımlamamakla beraber, hukuki boşluk olarak görmektedir. Schmitt’in “norm ve karar” ayrımına karşı çıkmakla beraber, olağanüstü durumun bir hukuki durum olmadığını ileri sürmektedir. Hazır’a (1988: 39) göre OHAL, yürütmenin tasarruflarını genişletici özelliğe sahiptir. Bu tasarrufları, sınırsız ve kontrolsüz olarak değerlendirmemek gerekir.

Paye (2009: 253) ise terörle mücadelenin, emperyalizmin amaçlarına hizmet etmekle beraber iki başlı bir yapıya sahip olduğunu ileri sürmüştür. Bu yapı; polise hukuku uygulama ve yorumlama yetkisinin verilmesidir. OHAL; savaş veya ayaklanma gibi durumlarda idarenin korunmasını sağlamak amacıyla idarenin genişletilmiş kararlar alabilmesini ifade etmektedir (Behçet, 2014: 4).

Olağanüstü hal uygulaması, devletlerin karşılaştığı krizler olarak ifade edilebilir. Roma İmparatorluğu’ndan beri, krizi yönetebilmek amacıyla yürütme erkine imtiyazlar tanınmıştır. OHAL ile kamu düzeni arasında bir bağ

bulunmaktadır. Temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılması, kamu düzeninin sağlanması gerekçesiyle ortaya koyulmaktadır. Kamu düzeni sekteye uğradığı andan itibaren olağanüstü hal uygulaması dillendirilmektedir (Behçet, 2014: 82-83).

Türkiye haricinde, birçok ülkede olağanüstü hal uygulaması görülebilir. İngiltere’de OHAL uygulaması, I. Dünya Savaşı sonrasında uygulanmıştır. Bazı kararların acil şekilde parlamento tarafından onaylandığı görülmüştür. Ekonomi üzerinde olağanüstü yetkileri hükümete vermekle beraber, vatandaşların temel haklarının kısıtlanması da söz konusuydu (Agamben, 2006: 28). Kamu düzeninin bozulma tehlikesi geçirdiği dönemlerde, madencilerin grevine karşı benzer yasalar uygulamıştır (Paye, 2009: 72).

OHAL uygulaması, 11 Eylül Saldırısı sonrasında Amerika’da da hayata uygulanmıştır. Şüpheli kişilerin gözaltına alınması ve askeri komisyonlar tarafından yargılanması yetkisi verilmiştir (Agamben, 2006: 11).

Türkiye’de olağanüstü hal uygulaması, 1987 ile 2002 yılları arasında bazı illerde sınırlı olarak uygulanmıştır. Uygulamanın insan hakları açısından bazı problemlere yol açtığı ileri sürülmüştür. Yargısal denetim istisnalarının mevcut olması haliyle insan hakları açısından eleştirileri beraberinde getirmiştir. AİHM, ülkemiz hakkında açılmış çok sayıda davayı incelemiş ve çeşitli cezalara hükmetmiştir (Kdgm, 2013: 45). OHAL, 1982 Anayasası ile Türk siyasi hayatına dâhil olmuştur (Öztañ ve Bezci, 2015: 161).

Olağan dönemde, TBMM’nin yetkilendirmesi üzerine Bakanlar Kurulu, kural-işlem olarak kanun hükmünde kararname (KHK) çıkarabilmektedir. Olağan dönemde Resmi Gazete’de yayımlanan KHK, TBMM’nin onayına sunulmaktadır. Ayrıca olağan dönemdeki KHK’ların hukuki denetimini, Anayasa Mahkemesi yapmaktadır. Sıkıyönetim ve olağanüstü dönemlerde de konu bakımından sınırlı olan KHK’lar çıkarılmaktadır. Sıkıyönetim ve OHAL KHK’ları, Bakanlar Kurulu ve Cumhurbaşkanı tarafından çıkartılmaktadır. Sıkıyönetim ve OHAL KHK’larına karşı iptal davası açılmamaktadır. Olağan dönemdeki KHK gibi meclis onayına sunulması zorunludur (Erdoğan, 2011: 290-291).

OHAL, yönetim açısından sağlam bir kalkan görevi oluşturmaya karşın; vatandaş açısından getirdiği sınırlamalar nedeniyle karmaşık bir durum yaratmaktadır (Hazır, 1988: 33). Bu karmaşıklık demokrasi ve güvenlik denkleminde zarar verebilecek etmenleri içermektedir. Terörle mücadele eden idare, terör üreten sistemin bir paydaşı olabilme ihtimalini kendi bünyesinde barındırmaktadır. Bu süreç devlet-vatandaş ilişkisine zarar vermekte devletin meşruluğunu sorgular hale getirmektedir. Özellikle 1990-2000 yılları arasında yoğunlaşan terör faaliyetleri ve devletin bu faaliyetlere karşı mücadelesi karmaşık sonuçların doğmasına da neden olmuştur. İdare adına yapılan ve kanuna dayanmayan gözaltılar, idare içinde kripto örgütlerin ortaya çıkması, insan hakları ihlalleri gibi durumlar, karmaşık sürecin örnek olayları arasında bulunmaktadır.

Terörle mücadele, somut özgürlüklerin kısıtlandığı uzun süreli bir programı kapsamaktadır (Paye, 2009: 13). Köy boşaltmaları, askeri alan ilanları, arama noktalarının artırılması gibi önlemler, bu programın bilinen sonuçları arasındadır.

4.6.5. Sivil Siyasetin İnşası

2002 seçimleri, sivil siyaset arayışını gündeme getirmiştir. AB ile yürütülen müzakereler ise birçok alanda reformların olacağına işaretlerini taşımıştır. Ordunun siyaset üzerindeki hegemonyası, yeni bir denge arayışına neden olmuştur. Bu arayışın temel nedeni, tek parti iktidarının güçlü olmasından kaynaklanmaktaydı. MGK'daki sivil-asker dengesi değiştirilerek, MGK Genel Sekreterliği'ne sivil bir görevli atanmaya başlanmıştır. Yine Kıbrıs sorununun çözümüne yönelik TSK'nın aksine hükümet kendi görüşü doğrultusunda hareket etmiştir (Cansever ve Kiriş, 2015: 377). Milli Güvenlik Kurulu Yasası'nın değişmesi, MGK Genel Sekteri'nin görev alanının daraltılması, asker yerine diplomatın atanması bu alandaki köklü değişikliklerdir (Uzgel, 2013: 29).

2013 Temmuz ayında iki ayda bir yapılan MGK toplantıları, bir aya düşürülmüş MGK Genel Sekreteri'nin asker olma şartı kaldırılmıştır (Jenkins, 2010: 243). Genel Sekreterin sivil kişiler arasından atanması, sivil-asker alanında modern

bir reform olarak görülebilir. MGK içinde askeri vesayet, sivil demokrasi lehine konum değiştirdiği söylenebilir (Kdgm, 2013: 58).

Katsayı sorununun, YÖK başkanı değiştikten sonra çözüme kavuşturulması önem arz etmektedir. Bu durum, sorunun hukuki temele dayanmadığını tam aksine siyasi tercihlere dayandığını göstermiştir (Aslan ve Taylan, 2016: 267).

12 Mart askeri müdahalesinden sonra siyasi hayatımızda yer edinen, 1982 Anayasası ile korunan Devlet Güvenlik Mahkemeleri, askeri hâkim ve savcılarının bu mahkemelerde görev yapmasını düzenleyen hükümlerin kaldırılmasıyla sivil yapıya sahip olmuştur. 2004 yılındaki anayasa değişiklikleriyle bu mahkemeler tümüyle kaldırılmıştır. Askerin vesayet alanından biri, anayasa düzeninden tasfiye edilmiştir (Yazıcı, 2009: 16-17). 5190 sayılı kanun bu mahkemelerde görülen davaların, Ağır Ceza Mahkemelerinde görüleceği hükmüne yer vererek ceza yargılaması alanında bir reformu gerçekleştirmiştir (Yazıcı, 2009: 99).

28 Şubat süreci nedeniyle verilen disiplin cezaları ile memuriyetten çıkarılanlara ve “Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Çalışan Personelin Kılık ve Kıyafetine Dair Yönetmeliğe” aykırı ettikleri için aday memurluk esnasında görevden uzaklaştırılanlara memuriyete dönme hakkı sağlamıştır. Kamu hizmetine dönme sürecinde kadro sınırlaması yapılmamış, ayrıca açıkta geçirdikleri süreler için sigorta primleri devlet tarafından ödenme hakkı tanınmıştır (Kdgm, 2013: 255-256).

4.7. Güvenlik ve Özgürlük Denklemi

AKP'nin demokratikleşme sürecinde karşı karşıya kaldığı sorunlardan bir tanesi de Kürt sorunudur (Öniş ve Yılmaz, 2009: 20-21).

Terör sorunu, bölücülük sorunu, Kürt sorunu veya Güneydoğu sorunu olarak tanımlanan olguyu inceleyebilmek için Osmanlı döneminde ve Türk siyasal hayatında Kürtler ile devletin ilişkileri ele alınacaktır.

4.7.1. Kürtler

Osmanlı döneminde, devletin Kürt politikası pragmatist temellere dayanmaktaydı. Sınırların güvenliğinin sağlanması bu politikayı bir nevi zorunlu

kılmıştır (Atmaca, 2014: 20). II. Mahmud döneminde, Yeniçeri Ocağının kaldırılması, Bektaşî tarikatının kapatılması ve sonrasında Kürt emirliklerinin kaldırılması, Kürtlerde güvensizliğe ve hayal kırıklığına neden olmuştur (Kökce, 2011: 113).

II. Abdülhamid döneminde, Hristiyan halkların milliyetçi hareketlerine karşı, pan-İslamist bir politika izlenmeye başlanmıştır. Arnavutlar, Kürtler ve Araplar bu politikanın paydaşı durumundaydılar. Devlet ile Kürtleri kaynaştırma çabası “Hamidiye Alayları” ile “Aşiret Mektebi” yapılarında görülmektedir. Sonraki dönemde Ermeni Tehciri esnasında Kürtler büyük rol oynamıştır (Kökce, 2011: 86-87).

Atmaca (2014: 26) 1924-1950 yılları arasında Kürtlerin sisteme dahil edildiğini ileri sürmektedir. Kürt nüfusunun yoğun olduğu bölgelerin geri kalınmışlığı, iktisadi kalkınma politikası ile 1990'lara kadar çözülmeye çalışılmıştır.

1950'den sonra Kürt kanaat önderleri, DP'den Refah Partisi'ne kadar islami ideolojiye sahip partilerin içinde Nakşi tarikatının kanalı ile temsiliyet görevinde bulunmuşlardır (Kökce, 2011: 121). Demirel'e (2011: 192) göre 1950'li yıllarda CHP ve DP'nin Kürtler hakkındaki görüşlere ortak temellere dayanmaktaydı. Gerikalinmışlık ve güvenlik problemi, ortak tutumların ifadesi olarak belirtilmişti.

Keyman (2006: 28) Kürt Sorunu'nu, 1980'lerden sonra ortaya çıkan meşruiyet ve temsil krizlerinin bir örneği olarak görmektedir. 1980'den sonra eylemlerde bulunan PKK, genç nüfus üzerinde etkili olmaya başlamıştır. Feodal yapı ile mücadele, sekülerleşme, kadın özgürleşmesi ve ulusal bilinç gibi politikalara sahip olmuştur (Kökce, 2011: 146).

Özal döneminde, Kürt Sorunu'na karşı sivil yaklaşımlar ön plana çıkmıştır. Halkın Emek Partisi (HEP)'in meclisteki varlığı ile Özal'ın ateşkes süreci için girişimleri, sivil yaklaşım örnekleri arasında bulunmaktadır. 1993 yılında 33 askerin şehit edilmesi tekrar askeri operasyonları başlatmış, HEP ve Demokrasi Partisi (DEP) kapatılmış, köyler boşaltılmış ve bu olayların sonucunda köylerden kentlere doğru yoğun bir göç dalgası başlamıştır (Atmaca, 2014: 30). Federasyon dahil farklı

çözümlerin gündeme getirilebileceği fikri ilk defa Özal tarafından ortaya atılsa dahi nihai amacın federasyon olmaktan ziyade sorun üzerinden bir tanımlama yapma ihtiyacı istenmiştir (Yıldız, 2010: 176).

Musluk (2010: 285-286), AKP döneminde Kürt politikasının iki amacının olduğunu belirtmiştir. Birincisi; sorunun engel olmaktan çıkarılması, ikincisi; sisteme karşı olan hareketin tasfiye yoluyla ya da sisteme dahil edilerek bertaraf edilmeye çalışılmasıdır. AKP'nin Kürt Sorunu'na yaklaşımı sadece yayınlar, raporlar hazırlamak ile sınırlı tutulmamıştır. Beraberinde “demokratik açılımı” diğer adıyla “Kürt Açılımı”nı da başlatmıştı (Kökce, 2011: 22). Seçim çalışmalarında Türkçe dışındaki dillerin de kullanılması, sayılı şekilde de olsa Kürtçe kliplerin çekilmesi, Diyanet tarafından Kürtçe Kuran-ı Kerim bastırılması gibi radikal reformlar, AKP'nin süreci somut politikalar üzerinden inşa ettiğini göstermiştir.

Vurucu (2012: 24) Kürt açılımı olarak tanımlanan sürecin; Türk ve üniter kavramlarını tekrardan tanımlayacak bir yaklaşım olduğunu belirtmektedir.

AKP, Kürt Sorunu'nu çözmeye çalışırken başka bir sorun ile karşılaşmıştır. MİT aracılığıyla PKK ile yapılan görüşmeler, FETÖ açısından rahatsızlığa neden olmuştur (Fuller, 2016: 234).

Kürtlerin bazı dönemlerde AKP'ye olan desteklerinin altında milliyetçilik duygusunun esnekleştirilmesi amacı yatmaktadır (Fuller, 2016: 148). Erdoğan'ın 2005 yılında Diyarbakır'da yaptığı konuşmada kimlik ve kültürel öğeleri ön plana çıkarması 2007 yılındaki seçimlerde oy olarak kendisini göstermiştir (Atmaca, 2014: 37).

Vurucu (2012: 117-118) Kürt sorunu üzerinde retorik söylem sahibi kesimlerin “mağdur kürt” algısı yaratmaya çalıştıklarına dikkat çekmektedir. Ülsever (2015: 24-25) Kürt sorununun temel nedenini, eşitsizlik olarak görmektedir. Kültürel varoluş önündeki engellerin kaldırılması ve eşit vatandaşlık sorunu çözecektir. Bu süreçte korku paranoyasına dikkat çekmektedir.

2006 yılında PKK'nın altı yıl süren eylemsizliği tekrar ortadan kaldırması, milliyetçi duyguların yükselmesine neden olmuştur (Öniş, 2007: 254).

AKP'nin terör sorunu veya Kürt sorununa yönelik politikaları, somut sonuçlar üzerinden şekillenmeye başlamıştır. TRT-6, Kürtçe Kuran-ı Kerim, Kürtçe

klipler gibi örnekler, politikalara toplumsal bir meşruiyet kazandırmıştır. Küresel ve Bölgesel politikaların da etkisiyle, çatışmasızlık dönemleri sonra ermiş, Suriye'nin olası bölünme süreci hem devleti hem de PKK'yı bu noktaya yöneltmiştir.

4.7.2. Aleviler

Şii inancının ve Hz. Ali ile oniki imamın takipçileri için "Alevi" kavramı kullanılmaktadır. Sünni geleneğinin kurallarından ayrılması, farklı ayinlere sahip olunması, erkek ve kadınların beraberce katıldıkları "cem" törenleri, bu inancın belirgin özellikleri arasındadır. Seküler bir yaşam tarzlarına sahip oldukları görülmektedir (Karakaya Stump, 2017: 2). Sünni gelenekte camii olarak kabul edilen ibadethaneler, Alevilik inancında cemevi olarak kurumsallaşmıştır.

Aleviler farklı kimliksel değerlere sahip olmalarından dolayı kendilerini gizlemeye çalışmışlardır. 1950'li yıllarda şehir hayatı ile tanışmalarında artış görülmüştür. Özellikle 1980'lerde ve 1990'larda kendi inançları doğrultusunda kültürel yayın sayısında gözle görülür artış yaşanmıştır (Karakaya Stump, 2017: 3).

Demokratik Açılım ile birlikte Alevilerin sorunlarının tespit edilmesi, taleplerinin değerlendirilmesi, çözüm bekleyen konuların tartışılması, somut adımların atılması yararlı olacaktır. Sorunların tartışılmasının bir dönüm noktası olduğu, aynı zamanda toplumsal barış için de bir fırsat olacağı düşünülmüştür (Şen, 2012: 36).

Geçmiş eskilere dayanan bir sorunu kısa sürede çözmek olanaklı gözükmemektedir. Güven ortamı inşaa etmek uzun zaman alabilir. İyi niyet ve samimi çözümler sorunun çözülmesine katkıda bulunabilir. Alevi çalıştaylarıyla Alevilerin muhatap alınması önem arz etmektedir. Takip edilecek süreçler Anayasal çerçevede olacaktır. Demokratik Açılım kapsamında Alevilerin sorunlarının ele alınması önemlidir. Yeni Anayasa'da problemin giderilme çabaları, hak ve özgürlükler önündeki engellerin kaldırılması ülkemizin barış ve huzuru açısından önünü açacaktır (Şen, 2012: 142). Tarihsel sorunların tali hukuk düzenlemeleri ile giderilmesinin sorunu derinleştirebileceği bu nedenle radikal hukuk düzenlemelerinin gerekliliği önem arz etmektedir (Subaşı, 2010: 82).

Karakaya Stump (2017: 9-10), AKP hükümetleri döneminde kamu ve özel sektör istihdamlarında Alevi kökenli olmanın olumsuz bir etkiye sahip olduğunu ve soğuk bir yaklaşıma neden olduğunu belirtmektedir. Bu olumsuz yaklaşım AKP öncesindeki dindar kimliğe sahip partiler arasında da bulunmaktaydı. AKP farklı kültürlerle karşı AB referanslı yaklaşımlarını, kendi tabanına benimsetme girişiminde bulunmadığından istihdam edilen Aleviler “öteki” olarak kalmaya devam ettiler. 2013 yılında meydana gelen Gezi Olayları, seküler alevilerin protestolarına sahne olmuştur. Olaylara katılımın toplumsal desteğinde Alevi kökenliler büyük bir kitle olarak sahne almışlardır.

AKP, Alevilere yönelik politikasında Kürtlerde olduğu gibi somut adımlar atmıştır. Alevi çalıştayları ile beklenti ve talepler değerlendirilmiştir. Alevi çalıştayları'nda sorun çok çeşitli yönleri ile tartışılmaya açılmış, hükümet öncelikle Aleviler'in taleplerinin anlamaya ve yorumlamaya çalışmıştır. Bu başlıkta Alevi çalıştayları'nda geçen tavsiyeler, tanımlamalar ve tartışmalara da yer verilecektir.

Alevi toplumunun siyasi düşüncelerinin homojen olduğunu belirtmek, çok farklı talepler bağlamında güçleşmektedir. Farklı dernekler ile birçok federasyonun bulunması bu yaklaşımı doğrulamaktadır (Subaşı, 2009: 22).

Doğan (2009: 38-39), Çalıştay'da Aleviler'in taleplerini; İbadethaneler için bütçeden pay ayrılması, eğitim hizmetlerinde Aleviliğin öğretilmesi, medyada Alevi-Sünni kardeşliğini pekiştirecek programların yapılması ve Cemevlerinin yasal bir statüye kavuşturulması şeklinde sıralamıştır.

Demir (2009: 47), Çalıştay'da diyanetin varlığını laik devlet anlayışına karşı paradoks bir durum olarak eleştirmiştir. Yine Demir (2009: 50), Alevi enstitüleri açılması ve Diyanet'in kamu kurumu olmaktan çıkarılmasını önermiştir. Subaşı (2010: 177) ise Diyanet'in kaldırılması yerine Gayr-i müslimler, Şiiler ve Aleviler için Diyanet benzeri özerk hukuk kişiliklerinin kurulmasını önermiştir.

Aslan (2009: 63), bilinen talepler ile birlikte Alevi-Bektaşî islam inancı araştırma enstitüsünün kurulması gerektiğini belirtmiştir.

Cumhuriyet tarihi boyunca Alevilerin taleplerini karşılamak, onlarla koordinasyon içinde bulunmak gibi gelişmelerin var olmadığı bir gerçektir. Demokratik Açılım, katılımcı demokrasi açısından önem taşımaktadır. Hem Alevilerin hem de Sünnilerin katılımları ile geniş bir temsiliyet ortamı oluşturulmuştur. Somut adımların atılmasının süreci rasyonel kılacağı düşünülmüştür (Şen, 2012: 141). Subaşı (2010: 54-55) cumhuriyet döneminde Aleviler yeni sisteme karşı sadakat duygusu beslemişlerdir. Tekke ve Zaviyeler Kanunu, Aleviliğe karşı da kısıtlama getirmiş olmakla beraber, Alevilerin cumhuriyete olan bağlılıklarına fazla olumsuz etkide bulunmamıştır.

2012 yılında açıklanan 4+4+4 eğitim sistemi ile Alevi inancına dayalı eğitim verilmesi yerine Sünni geleneğe ait dersler okutulmaya başlamıştır. Bu içerik, sünni bilgileri öğrenmeyi cazip hale getirmekte ve dolaylı olarak Alevileri bu yola yöneltmektedir (Karakaya Stump, 2017: 7).

Keçeli'ye (2009: 172) göre Türkiye'de Alevi-Sünni sorunundan ziyade din eğitimi sorunu bulunmaktadır. 12 yaşına kadar din eğitiminin verilmemesi gerekmektedir. Aksi durumda çocuğun ruhsal dünyasında büyük bir tahribat ortaya çıkmaktadır.

Din dersi ile laik devlet anlayışının çelişki yarattığı görüşü özellikle vurgulanmıştır. Din eğitiminin sivil karakterli olması gerektiği önerilmiş, beraberinde din derslerinin resmi söylemlerinin vatandaşı aşıl原因 bir kanal olduğu belirtilmiştir (Subaşı, 2010: 134).

Selmanpakoğlu (2009: 111), Madımak Olayı'nın Türkiye'nin ortak bir sorunu olduğunu ileri sürmüştür. Olay'da hayatını kaybeden 35 kişi; Sünni, Alevi ve Hristiyan inançlarına sahip kimselerdi. Madımak Olayı'nın Aleviler için ise sembolik hale gelmesi yanlış bir algının sonucu olmuştur.

Özdemir (2009: 206), Türkiye'de iki tür iktidarın bulunduğunu ileri sürmüştür. Birincisi toplumu ötekileştirmeye çalışan devlet iktidarı, ikincisi toplumsal sorunları tanımlayan "Alevi Açılımı", "Kürt Meselesi" gibi çözümler ileri süren siyasi iktidardır. Siyasi iktidar olarak AKP'nin belli bir dönem sonra devlet iktidarının etkisinde kaldığı şeklinde kaygılarını belirtmiştir.

Bir başka tartışma ise Köy Kanunu üzerinde olmuştur. Köy Kanunu'nda köy tanımlanırken cami, okul gibi toplu alanlardan bahsedilmektedir. Bu durumda alevi

köylerini köy olarak kabul edilmemesi gibi muğlak bir sonuç ortaya çıkmaktadır (Geçmez, 2009: 137). Ayrıca Alevi köylerine cami yapımının durdurulması gerekmektedir (Ata, 2009: 228).

Saraç'a (2009: 89) göre 1980 Darbesi'nde darbecilerin komünizmi tehdit olarak algılaması, okullarda din dersi ile ikame edilmeye çalışılmıştır. Din dersleri, bu açıdan çok farklı amaçlar için kanalize edilebilmiştir. Sönmez (2010: 264) de Saraç'ın yaklaşımını desteklemektedir. Sönmez'e göre 1980 Darbesi, din kurumunu bir kalkan gibi kullanmaya başlamıştır. Zorunlu din dersleri, imam-hatip liselerinin artırılması ve din eğitimi almış bürokratların istihdamı bu kalkan görevini üstlenen yapılar olmuşlardır.

Balkız (2009: 33), devletin din işlerini yönlendirmekten vazgeçmesi gerektiğini önermektedir. Birey'in inançlı olup olmayacağı veyahut hangi inanca sahip olacağını kendisi belirlemelidir. Balkız'a göre bu noktada devlet tarafsız kalmalıdır. Bu öneri Amerikan tipi laiklik anlayışı ile paralellik arz etmektedir. AKP döneminde devlet, tarafsız kalma konusunu gündeminde tutmadığı gibi daha çok yönlendirici mekanizmalar aracılığı ile gücünü din üzerinde hissettirmiştir.

Temel de Balkız'ın düşüncelerini desteklemiştir. Devletin müdahaleci olması yerine bazı alanlarda tarafsız kalmasının Alevi Sorununu çözeceği kanaatindedir. Zorunlu din dersi yapılmaması, Alevi köylerine cami yapılmaması gibi eylemsizlikler devleti sorunun kaynağı olmaktan çıkaracaktır (Temel, 2009: 254-255).

Önceki hükümetler, Aleviler'in heterojik yapısından faydalanarak, sorunu gündemlerinde tutmamışlardır. Özal, Ecevit, Çiller ve Yılmaz dönemlerinde bu yaklaşım görülmüştür. Ortak dil, Aleviler'in parçalı bir siyasi duruşa sahip olmaları gösterilmiştir (Balkız, 2009: 35). Subaşı (2010: 39), da bu düşünceyi doğrular nitelikte sonuçlara ulaşmıştır. Aleviliğin bir inanç mı yoksa seküler bir hareket mi olduğu konusunda tartışmalar yaşanmış ve katılımcılar bu konuda farklı düşüncelerini belirtmişlerdir.

Siyasal iktidarın, ayrımcılığı bertaraf etme adına bazı reformları hayata geçirmesi kaçınılmaz olmuştur. Muharrem ayının 10. Günü olan Aşure Günü'nün resmi tatil olarak düzenlenmesi, Hacıbektaş ilçesinin kültürel dokusuna uygun

şekilde dizayn edilmesi ve bazı Alevi köy isimlerinin değiştirilmesi, bu reformlara örnek olabilir (Subaşı, 2010: 100).

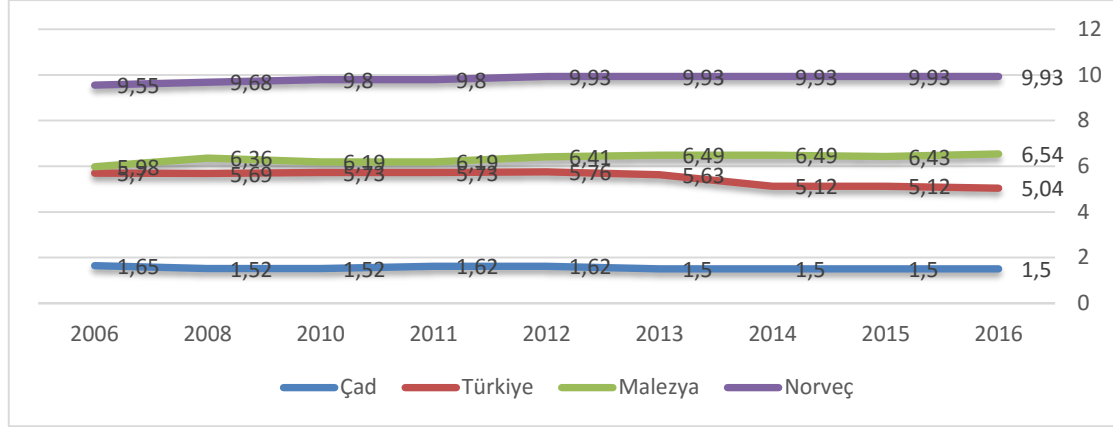
Subaşı'na (2010: 52) göre karşı duruşların temelinde; Çaldıran Savaşı yatmaktadır. Yavuz Sultan Selim ile Şah İsmail arasında yaşanan savaştan Yavuz'un galip ayrılması bu karşı duruşların kaynağı olarak gözükmektedir. Karşıt söylemler güncelliğini koruyarak günümüze kadar taşımıştır.

Alevi Çalıştayları'nda moderatörlük yapan Subaşı (2010: 29), Aleviler'in Sünni gelenek ve laik devlet yapısı ile tarihsel anlaşmazlıklar içerisinde oldukları sonucuna varmıştır. Sünni gelenek üzerine sistemin formüle edilmesi Osmanlı-İran ilişkilerinin izlerini taşımaktadır. Dini inancın da politik çıkarlar amacıyla kullanılması, bu sonucu bir gereksinim olarak sunmuştur. Osmanlı döneminde, mezhepler üzerinden ülkelerin ilişki deklemlerini kurmaları, hegemonyalarını oluşturmaları, Sünni-Şii cephesinin belirmesinde doğrudan bir etkiye sahiptir. Osmanlı sonrası Türkiye'nin hegemonik tercihi, Sünni gelenek üzerinden devam etmesi şeklinde tasarlanmıştır. Sünni geleneğin nüfusca büyüklüğü, Celali İsyancıları'nda Alevilik denklemi gibi sebepler Sünni geleneğin planlaması üzerinde etkili olmuştur. Sünni gelenek, devleti diğer inanışlardan izole etme amacı da taşımaktadır.

4.8. Küresel Göstergeler'de AKP'nin Demokrasi Karnesi

Bölümün bu başlığında küresel verilerden yararlanılarak AKP'nin demokratikleşme ve sivilleşme politikaları bazı ülkeler ile karşılaştırılacaktır. Ülkelerin seçiminde sahip oldukları demokrasi endeksi, basın özgürlüğü statüsü ile özgürlük sıralaması dikkate alınacaktır.

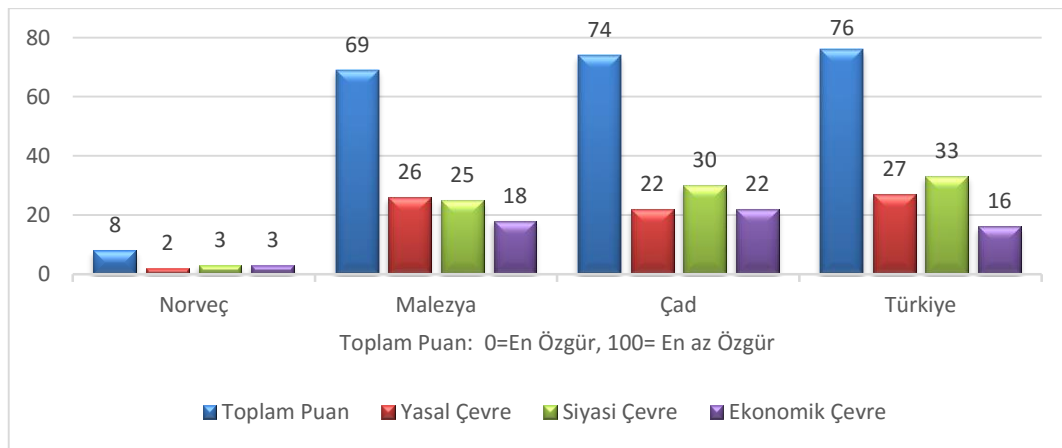
Grafik-37: The Economist Haberalma Birliği Demokrasi Endeksi

Kaynak: The Economist, 2017.

60 ülke arasından belirlenen demokrasi endeksine göre Norveç tam demokratik ülke; Malezya kusurlu demokratik ülke; Türkiye melez (kusurlu ve otoriter) ülke; Çad ise otoriter rejimli ülke kategorisinde yer almıştır. Grafikteki veriler incelendiğinde 2006-2016 yılları arasında Norveç ve Malezya'nın endeks puanı artmasına karşın Türkiye ve Çad'ın değerlerinde azalma görülmektedir. Küresel yolsuzluk verilerinde olduğu gibi yasaklar ile ilgili göstergelerde 2013 yılı, kırılma dönemi olarak görülmektedir.

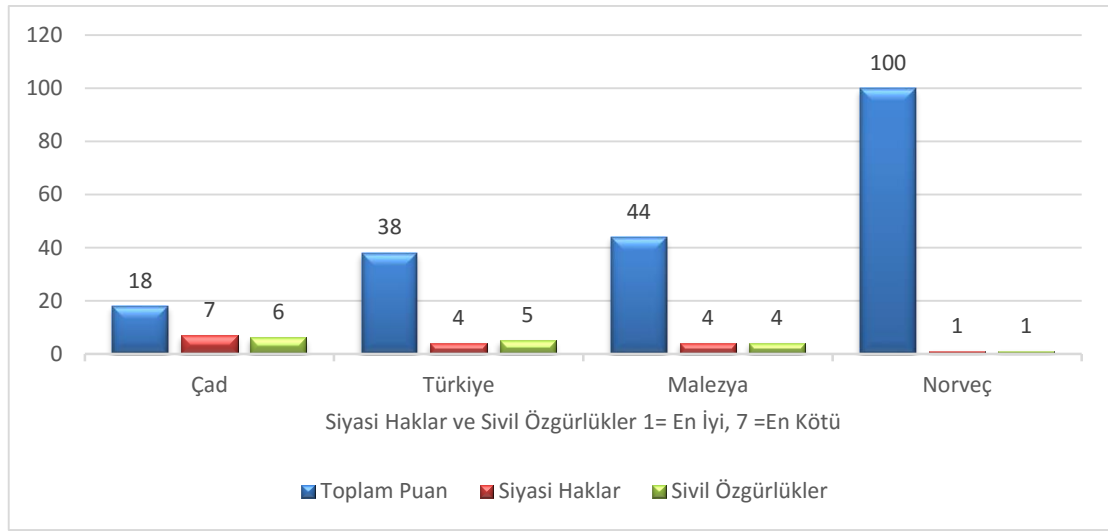
Grafik-38: Freedom House 2017 Basın Özgürlüğü Dünya Sıralaması

Kaynak: Freedom House Norway Profile, 2017a; Freedom House Malaysia Profile, 2017b; Freedom House Chad Profile, 2017c; Freedom House Turkey Profile, 2017d.

Freedom House'a göre basın özgürlüğünde Norveç Özgür; Malezya, Çad ve Türkiye ise özgür olmayan devlet statüsünde bulunmaktadır. Bu dört ülke arasında kısmen özgür olan devlet yoktur. Bir önceki grafikte uygulanan puan uygulamasının tersine bir ülke 100 puan üzerinden değerlendirilmekte en az puana sahip ülke basın özgürlüğünde ideal sırayı işgal etmektedir. Yasal ve siyasi açıdan karşılaştırıldığında basın özgürlüğü dünya sıralamasında, Türkiye; Malezya ve Çad'a göre daha kötü bir tabloya sahiptir.

Grafik-39: Freedom House 2017 Dünya Özgürlük Sıralaması

Kaynak: Freedom House Norway Profile, 2017e; Freedom House Malaysia Profile, 2017f; Freedom House Turkey Profile, 2017g; Freedom House Chad Profile, 2017h.

Freedom House'a göre siyasi ve sivil haklar açısından Norveç özgür; Türkiye ve Malezya kısmen özgür; Çad ise özgür olmayan devlet'tir. Grafik'teki verilere göre siyasi haklar ve sivil özgürlükler açısından Türkiye ile Malezya yaklaşık değerlere sahip olsalarda; toplam puan açısından Türkiye, Malezya'dan 6 puan daha geride görülmektedir.

4.9. AKP'nin Yasaklarla Mücadele Politikası

AKP, iktidara geldikten sonra yasaklarla mücadele politikasında ordu ile hassas ve dikkatli bir denge kurmaya çalışmıştır. Bu denge, ulusal ölçekte bir güven, uluslararası ölçekte ise siyasi istikrarın korunacağı mesajı olmuştur. Ordu'nun

demokrasiye müdahalesi; 1960, 1971, 1980, 1997, 2007 ve 2016 yıllarında değişen ölçeklerde görülmüştür. AKP öncesinde müdahaleler, siyasi iktidarları görevden uzaklaştırabilmesine karşın, 2007 E-Muhtırası ile 15 Temmuz 2016 Darbe girişimi başarısız olmuştur. Ulusal ölçekte AKP'ye olan destek ile AKP'nin girişimlere karşı taktiksel yaklaşımı ordunun siyasete müdahalesini engellemiştir. Askeri güç karşısında siyasi güç başarılı olmaya başladıktan sonra AKP demokratikleşme reformlarını hızlandırmıştır.

AKP, bu dönemde siyasi kimlik arayışına girmiş, birçok ideolojiyi bünyesinde barındırdığını ileri sürmüştür. Neoliberal, sosyal demokrat, muhafazakâr, merkez sağ, ılımlı islam gibi farklı spektrumda bulunan terminolojilerden yararlanmıştır. Bu denli geniş bir kimlik tanımına yer verilmesi; pragmatik ve oportünist bir yaklaşım olarak değerlendirilmiştir. Parti içinde farklı siyasi kimliklere sahip milletvekilleri de görev almışlardır. Numan Kurtulmuş, Tuğrul Türkeş ve Mehmet Metiner gibi birçok siyasi AKP çatısı altında siyaset yapmıştır. Her ne kadar merkez partisi tanımı çokca ileriye sürülse de pragmatik politikaların yanında partinin kimlik bunalımı yaşadığı da ileri sürülebilir. AKP iktidarının ilerleyen dönemlerinde, liberal demokrat-muhafazakar milliyetçi söylemler yer değiştirmeye başlayacaktır.

AKP, iktidarının ilk dönemlerinde ulusal ölçekte; sermaye sınıfı, medya, ordu, muhalefet ile çatışmaktan kaçınmıştır. Küresel ölçekte ise AB, Dünya Bankası, NATO gibi kurumlar ile uyumlu çalışmalar yürütmüştür. Ulusal ve küresel siyasi talepler arasında farklılıklar belirginleştikçe, AKP'nin otoriterleşme eğilimleri görülmüştür. Siyasi talepler karşısında, çözüm üretmek yerine ulusal ve küresel kurumlar üzerinden cevap verilmeye çalışılmıştır.

Cumhuriyet tarihinde siyaseti uzun dönem meşgul eden güvenlik konularına karşın AKP, iktidarının ilk dönemlerinde askeri yöntemlerden ziyade siyasi girişimler ile çözmeye çalışmıştır. PKK ile yürütülen görüşmeler, ilk dönemlerde çatışmaları bitirmiş olsa da, küresel denklemler tekrardan siyasi girişimlerin önünü tıkamıştır. Buna rağmen kültür ve edebiyat alanında birçok reform hayata geçirilmiştir. Aleviler konusunda, talepleri belirleyebilmek amacıyla çalıştaylar

düzenlenmiştir. Güvenlik politikalarına karşın radikal çözümler yerine daha esnek yaklaşımlar tercih edilmiştir.

Yolsuzluk göstergelerinde belirleyici olan 17-25 Aralık 2013 operasyonu, yasaklar konusunda da önemini korumuştur. Küresel endekslerde ölçülmeye çalışılan demokratik ve sivil veriler, 2013 yılından itibaren olumsuz bir tablo sergilemiştir.

SONUÇ

3 Kasım 2002 seçimleri sonucunda iktidara gelen AKP, uzun ve yoğun bir iktidar dönemi yaşamıştır. AKP, birçok alanda yapmayı düşündüğü reformları “3Y” olarak kavramsallaştırmıştır. Bu kavram; yoksulluk, yolsuzluk ve yasaklar ile mücadele politikası olarak tanımlanmıştır.

Yoksulluk politikası, 2001 Ekonomik Krizi'nin sonuçları üzerinden şekillenmeye başlamıştır. DSP-MHP-ANAP koalisyonundan devralınan ekonomi politikaları, AKP döneminde de uygulanmaya devam edilmiştir. Toplumdaki farklı gelir gruplarının desteğini kazanmış olan AKP, ekonomi ve iş dünyasına olumlu mesajlar göndermiş, ulusal ölçekte desteklenmiştir. Küresel ekonomik güçler ile Neoliberal ve Yeni Sağ felsefesi üzerinden başarılı ilişkiler sürdürmüştür.

DSP-MHP-ANAP koalisyon hükümetinin uyguladığı GEGP, AKP tarafından sahiplenilmiş ve sürdürülmeye çalışılmıştır. AKP hem ekonomi politikaları açısından hem de toplumdaki olumsuz algısı nedeniyle, IMF ile kredi sözleşmesi yenilememiş ve IMF'yi gündem dışında tutabilmiştir.

2008-2009 Ekonomik Krizi, küresel alanda etkili olduğu gibi ulusal ölçekte de ekonominin daralmasına neden olmuştur. AKP'nin mali yapıyı güçlendirici politikası, 2008-2009 sürecinin etkisini hafifletmiştir.

AKP döneminde, milli gelirden artış sağlanmasına rağmen, işsizlik oranı ve işsiz sayısında büyük ölçüde olumlu ilerleme gözlemlenmemiştir. AKP'nin yoksulluk politikası, gelir dağılımında adaletin sağlanmasına neden olmamıştır. Milli gelirin artması, daha çok üst gelir grupları için fayda sağlamıştır.

Grafik 8'deki gelir adaletinin dağılımı ile Grafik 33'deki yolsuzluk denetimi puanlarından yoksulluk ve yolsuzluk kavramlarının birbirlerinden bağımsız olmadığı sonucuna varılmıştır.

AKP, yoksulluk sorununu makro ve mikro göstergeler üzerinden çözmek yerine, kamu maliyesi üzerinden sorunu sürdürebilir bir dengede tutmaya çalışmıştır.

Neoliberal politikalar, ucuz işgücü üzerinden büyümeyi öngördüğünden dolayı, AKP gelir dağılımı sorununu gündemin dışında tutmuştur.

Sosyal yardım kavramı, yerel yönetimler eliyle yoksulluk sorununa çözüm olarak sunulmuştur. Sosyal devlet ilkesi terk edilmiş, yoksulluk sorunu dönemsel politikaların yardımları üzerinden çözümlenmeye çalışılmıştır.

“3Y” kavramının ikinci hedefi olarak ileri sürülen yolsuzluk sorunu; AKP iktidarının yasaklar alanında meşruiyetini ve güç dengesini tekrardan dizayn etmesine neden olmuştur. Hükümet programlarında yolsuzluk ile mücadele edileceği düşüncesi ileri sürülmüş olmasına karşın, üst düzey bürokrat ve siyasetçilerin yargılanma aşaması, sürüncemede bırakılmıştır. DSP-MHP-ANAP koalisyonunda görev yapmış bakanların Yüce Divan’a gönderilmesine karşın, 15 yıllık AKP döneminde Yüce Divan olgusu, gündem dışı bırakılmıştır.

Yolsuzluklar ile mücadele kapsamının yasama ayağında bir çok norm kabul edilmiştir. Yürütme ayağında ise mevcut kurumlar çalışmalarına devam etmiş, beraberinde yeni kurumlar da oluşturulmuştur. Yürütme alanında; Kamu Denetçili Kurumu, Devlet Denetleme Kurulu, Başbakanlık İletişim Merkezi, Mali Suçları Araştırma Kurulu, Başbakanlık Teftiş Kurulu, Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı, Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Hakkı ve Kamu Görevlileri Etik Kurulu yolsuzlukla mücadele sayılabilecek kurumlardır. Kurumların çoğu, yargılama yetkisine sahip değildir.

AB ilerleme raporlarında, yolsuzluk algılama endeklerinde 2002-2013 yılları arasında yolsuzluk vurgusu sabit bir dengeye sahip iken 2013 yılından itibaren olumsuz eleştiriler ve veriler rapor edilmeye başlanmıştır. 17-25 Aralık sürecinin belirleyici olduğu düşünülmektedir.

Tek başına ve uzun bir iktidar dönemine sahip olan AKP, yolsuzluklar ile mücadele politikasından uzaklaşmış, yolsuzluk iddialarını ulusal ve küresel siyasi tercihler olarak değerlendirmiştir. AKP’nin bu yönlü tutumu, seçmen tabanını kaybedebilme çekincesi olarak değerlendirilmiştir.

Yasaklarla mücadele politikası, yolsuzluk sorunundan bağımsız olamamış, AKP'nin demokratikleşme yaklaşımları yerini otoriterleşme politikasına bırakmıştır. Güçlü seçmen desteği, kontrolsüz ve sınırsız bir iktidarın meşruiyeti olarak kabul edilmiştir. Demokratikleşmenin sağlanabilmesi için ordu vesayeti kaldırılmış, parti vesayeti oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu konuda DP döneminin bazı özellikleri görülmüştür.

AKP, siyasal rejim tartışmalarını gündem dışı tutarak, ulusal ve küresel bağlamda meşruiyetini pekiştirmiştir. Siyasal sistem tartışması üzerinde etraflıca tartışmalar yaşanmıştır. Parlamenter sistemin, siyasi istikrara çözüm olmadığı düşüncesi ileri sürülmüştür.

AKP, ideolojisini tanımlarken siyasi spektrumun farklı kavramlarını kullanmıştır. Muhafazakar demokrat, sosyal demokrat, liberal demokrat gibi siyasi düşünceler, parti yönetiminde ve tabanında farklı toplumsal kesimlerin temsiliyetini sağlayabilmiştir. Birçok kavramın kullanılması, kitle partisi olmasının ötesinde kimlik bunalımı olarak görülmektedir.

Yerel yönetimler politikasında, yerelleşme düşüncesi “yerelde merkezileşme” olarak dönüştürülmüştür. Köylerin ve belde belediyelerinin AYYÖŞ'e rağmen tüzel kişilikleri kaldırılmıştır.

Türkçe dışındaki dillerde seçim propagandası ve eğitimin yapılabilmesi için yasakların kaldırılması, AKP'nin demokratikleşme dönemine ait somut politikalar olarak görülmektedir. Türban yasağı da bu dönemde kaldırılmıştır.

Yaklaşık 40 yıldır ülke gündemini meşgul eden ve farklı şekillerde tanımlanan terör veya Kürt sorununa karşı, farklı çözüm arayışları gündeme gelmiştir. AKP, önceki hükümetlerden farklı olarak askeri ve siyasi yaklaşımları, istikrarlı bir zeminde yürütmeye çalışmıştır. Demokratik reformlar; eğitim, kültür ve edebiyat ve medya gibi alanlar üzerinden şekillenmeye başlamıştır. Küresel gelişmelerden ve özellikle Arap Baharı'dan bağımsız ilerlemeyen süreç, siyasi yaklaşımlar yerine askeri politikaları ön plana çıkarmıştır.

Geçmişı Osmanlı Devleti ve İıan arasındaki ilişkilere kadar uzanan Alevilik sorunu, AKP döneminde demokratik yaklaşımlar ile çalıştaylar üzerinden tanımlanmaya çalışılmıştır. Siyasi spektrumun uç kesimlerinin de dahil edilmeye çalışıldığı çalıştaylar, bilimsel bir toplantıdan somut bir politikaya dönüştürülmemiştir. Kürt sorununa karşı Alevilik konusunda demokratik reformlar görülmemiştir.

AKP, “3Y” başlığında birçok politika uygulamış olmasına karşı demokratikleşme söylemleri, otoriterleşme eğilimlerine dönüşmüştür. Mevcut politikaların revize edilmesi AKP’nin siyasi yaşamına olumlu katkıda bulunabilir.

DSP-MHP-ANAP koalisyonunun Kemal Derviş üzerinden bir ekonomik çözüm üretme çabası, AKP için de yol gösterici olabilir. Kemal Derviş gibi yurtdışında idari veya siyasi görevde bulunmuş Türk vatandaşları, AKP’nin yönetim kesimi üzerinde olumlu etki yapabilir. Gerek genel seçimlerde gerekse de yerel seçimlerde yurtdışı tecrübesi bulunan siyasilerin görev alması, AKP’nin “3Y” retoriğine meşruiyet kazandırabilir.

KAYNAKÇA

- Acar, Ali (2002). *Türkiye'nin Ekonomik ve Sosyal Durumu*. Konya: Dizgi-baskı.
- Acar, Ali (2006). *Sosyal Politika*, Konya: Dizgi-ofset
- Acar, Muhittin (2013). *Yolsuzlukla Mücadele: Kamu, Özel Sektör ve Sivil Toplum İşbirliği*.
http://www.tepav.org.tr/upload/files/haber/1391790612.8.Prof._Dr._Muhittin_Acar_in_Konusmasi.pdf, Erişim Tarihi: 25.12.2016.
- Acar, Muhittin (2015). Public Policy Making in a Globalized World (Edit. Korel Göymen and Robin Lewis) *Anticorruption Policy in Turkey: Instruments, Issues, and Influences*. İstanbul: İstanbul Politikalar Merkezi, 289-322.
- Açıkel, Fethi (2003). Mapping the Turkish Political Landscape Through November2002 Elections, *Journal of Souththern Europe and the Balkans*, Vol: 5, No: 2, August, pp: 185-203.
- Adaklı, Gülseren (2015). Kürt Sorununun “Çözüm Süreci” Biterken AKP Medyası ve Psikolojik Savaş. *Mülkiye Dergisi*, 39 (4), 1-41.
- Adaman Fikret, Çarkoğlu Ali ve Şenetalar Burhan (2003). *İşDünyası Gözünden Türkiye’de Yolsuzluğun Nedenleri ve Önlenmesi İlişkin Öneriler*, İstanbul: TESEV Yayınları, İç Politika Serisi II.
- Agamben, Giorgio (2006). *İstisna Hali* (Kemal Atakay). İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- Akdoğan, Yalçın (2010) *Muhafazakar-Demokrat Siyasal Kimliğin Önemi ve Siyasal İslamcılıktan Farkı, AKP Toplumsal Değişimin Yeni Aktörleri* (Derleyen: Hakan Yavuz). İstanbul, Kitap.
- Akıncı, Abdulvahap (2013). Türkiye’de Askeri Vesayetinin Tesisi ve Demokratikleşmeye Olan Etkisi. *Akademik İncelemeler Dergisi*, Sayı: 8 (1): 93-123.
- AKP (Adalet ve Kalkınma Partisi) (2012). *AKP Tüzüğü*
<https://www.akparti.org.tr/site/akparti/parti-tuzugu> Erişim: 16.04.2015.
- AKP (Adalet ve Kalkınma Partisi) (2017a). *62. Hükümet Programı*,
<http://www.akparti.org.tr/upload/documents/62nciHukumetProgrami.pdf> Erişim: 29.08.2017
- AKP (Adalet ve Kalkınma Partisi) (2017b). *64. Hükümet Programı*,
http://www.akparti.org.tr/upload/documents/64.hukumet_programi.pdf Erişim: 29.08.2017

- AKP (Adalet ve Kalkınma Partisi) (2017c). 65. *Hükümet Programı*, http://www.akparti.org.tr/upload/documents/65._H%C3%BCk%C3%BCmet_Program%C4%B1_kapakl%C4%B1.pdf Erişim: 29.08.2017
- Akpınar, Mahmut (2011). Gün Işığında Yönetim Açısından Türk Kamu Yönetiminde Açıklık ve Şeffaflık Sorunu, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16 (2), 235-261.
- Aktan, C. C. (1999). *Kirli Devletten Temiz Devlete*. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Aktan, C. C. (2003). *Yasal Soygun Çıkar Grupları ve Rant Kollama*. İstanbul: Zaman Kitap.
- Aktaş, Elvan (2017). The Rise and The Fall of the Turkish Economic Success Story Under AKP (JDP), *Cont İslam Journal*, (baskıda)
- Aktay, Yasin (2014). Yeni Türkiye'nin Yeni Darbecilerine Karşı Yeniden İstiklal Mücadelesi, *Stratejik Düşünce Dergisi*, Sayı: 50: 26-29.
- Alcock, Pete, May, Margaret ve Rowlingson, Karen (2011). *Sosyal Politika, Kuramlar ve Uygulamalar* (Çeviren: Şenay Gökbayrak) Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Allahverdiyev, Ali (2015). *Türkiye'de Yeni Sağ Politikalar*, Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Alpaydın, Yusuf (2011). *2000 Sonrası Türkiye İktisadının Değişimi* (Editör: Yusuf Alpaydın, Halil Tunalı) 2000 Sonrası Dinamikler, İstanbul Ticaret Odası, İlimi Etüdler Derneği, İstanbul: İstanbul Matbaacılık Prodüksiyon Yay, 21-24.
- Altun, Fahrettin (2009). Değişim ve Statüko Kıskaçında AKP, *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı Dergisi*, Sayı: 6: 1-24.
- Amundsen, Inge (1999). *Political Corruption: An Introduction to the Issues*. Chr. Michelsen Institute Development Studies and Human Rights, Bergen, Norway.
- Arcayürek, Cüneyt (1985). *Demirel Dönemi 12 Mart Darbesi, 1965-1971* (2. Baskı), Ankara: Aslımlar Basımevi.
- Asian Development Bank (2004). *Anti-Corruption Policies in Asia and the Pacific The Legal and Institutional Frame works for Fighting Corruption in Twenty-one Asian and Pacific Countries*, Manila: Asian Development Bank Publicaitons Stock No. 091604
- Aslan, Ertuğrul (2009). *Devlet Bakanlığı 1. Alevi Çalıştayı*. Ankara: Başak Matbaacılık ve Tanıtım.

- Aslan, Seyfettin ve Taylan, Ömer (2016). AKP Dönemi Din Devlet İlişkileri ve Laiklik Politikaları (Editör: Seyfettin Aslan ve Yılmaz Demirhan). *Türk Siyasal Hayatında AKP Dönemi*. Bursa: Ekin Yayınevi, 233-282.
- ASPB (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı) (2014). *Faaliyet Raporu*, http://sgb.aile.gov.tr/data/5434f307369dc31d48e42dc5/2014_idare_faaliyet_raporu.pdf Erişim: 26.02.2016.
- Ata, Kelime (2009). *Devlet Bakanlığı 1. Alevi Çalıştayı*, Ankara: Başak Matbaacılık ve Tanıtım.
- Ataay, Faruk (2008). *Neoliberalizm ve Muhafazakar Demokrasi 2000'li Yıllarda Türkiye'de Siyasal Değişimin Dinamikleri*, Ankara: De ki Basım Yayın.
- Ataman, Muhittin (2017). 1939-1945 Döneminde Türkiye'de Siyasi Gelişmeler (Editör: Adem Çaylak, Seyit Ali Avcu) *1983-1991 Dönemi: ANAP'lı Yıllar*, Ankara: Savaş Yayınevi, 553-569.
- Atmaca, Metin (2014). Özal'dan Erdoğan'a Kürt Sorununda Çözüm Süreci (Editörler: Hakan Samur ve Zelaya Kızıllıkan Kısacık). *Türkiye'nin Demokratikleşmesi Etnik-Dini Kesimler Üzerinden Değişimin Analizi*. Konya: Çizgi Kitabevi, 19-52.
- ATO (Ankara Ticaret Odası) (2001). *Yolsuzluk Kışkıracında Türkiye*. Ankara: ATO Yayını.
- Arın, Tülay (2003). *Türkiye'de Mali Küreselleşme ve Mali Birikim İle Reel Birikimin Birbirinden Kopması*. Küresel Düzen: Birikim, Devlet ve Sınıflar, (Der: A. H. Köse-F. Şenses-E. Yeldan). İstanbul, İletişim.
- Ayhan, Ahmet Turan (2007). *2000'li Yıllara Doğru Türkiye'de Muhafazakâr Siyaset: AKP Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ayman Güler, Birgül (2005). *Yeni Sağ ve Devletin Değişimi*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Aytaç, S. Erdem (2015). Türkiye: Dengeli ve Sürdürülebilir Yüksek Büyüme Peşinde. (2.Baskı). (Derleyenler: Fikret Şenses vd.). *Ülke Deneyimleri Işığında Küresel Kriz ve Yeni Ekonomik Düzen*. İstanbul: İletişim Yayınları, 375-398.
- AYM (Anayasa Mahkemesi) (2017a). *Yüce Divan Yargılamaları*, <http://www.anayasa.gov.tr/icsayfalar/gorevyetki/yucedivan.html>, Erişim Tarihi: 30.08.2017
- AYM (Anayasa Mahkemesi) (2017b). *Yüce Divan Kararları*, <http://www.anayasa.gov.tr/icsayfalar/kararlar/yucedivan.html>, Erişim Tarihi: 30.08.2017

- AYM (Anayasa Mahkemesi) (2017c). *23 Eylül 2012 - 31 Aralık 2016 Tarihleri Arası Bireysel Başvuru İstatistikleri*, <http://www.anayasa.gov.tr/files/bireyselbasvuru/istastik-31122016.pdf>, Erişim Tarihi: 30.08.2017
- Azeri, Siyaves (2016). The July 15 Coup Attempt in Turkey: The Erdoğan–Gülen Confrontation and the Fall of ‘Moderate’ Political Islam, *Critique Journal of Socialist Theory*, 44 (4): 465-478.
- Bağımsız Sosyal Bilimciler (2008). *2008 Kavşağında Türkiye: Siyaset, İktisat ve Toplum*, İstanbul: Yordam Kitap.
- Bakırezer, Güven ve Demirer, Yücel (2013). AKP’nin Sosyal Siyaseti (Derleyen: İlhan Uzgel, Bülent Duru). *AKP Kitabı Bir Dönüşümün Bilançosu*. Ankara: Phoenix Yayınevi, 153-178.
- Bakkal, Süreyya ve Alkan Murat (2011). *2008 Finansal Krizi ve Bu Dönemde Bankacılık Sektörünün Kar Etme Nedenleri* (1. Baskı). İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- Balkız, Ali (2009). *Devlet Bakanlığı 1. Alevi Çalıştayı*. Ankara: Başak Matbaacılık ve Tanıtım.
- Baltacı, Cemal (2004). Yeni Sağ Üzerine Bir Eleştiri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 9 (2): 359-373.
- Başgil, Ali Fuad (2006). *27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri* (2. Baskı). İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- Bayramoğlu, Sonay (2005). *Yönetişim Zihniyeti Türkiye’de Üst Kurullar ve Siyasal İktidarın Dönüşümü*. İstanbul, İletişim.
- Bedirhanoğlu, Pınar (2013). Türkiye’de Neoliberal Otoriter Devletin Adalet ve Kalkınma Parti’li Yüzü. (Derleyen: İlhan Uzgel, Bülent Duru). *AKP Kitabı Bir Dönüşümün Bilançosu*. Ankara: Phoenix Yayınevi, 40-65.
- Behçet, Muhammed (2014). *Olağanüstü Hal Uygulaması ve Teorik Temelleri*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bellin, Eva (1994). The Politics of Profit in Tunisia: Utility of the Rentier Paradigm. *World Development*. 22 (3). 427-436.
- Beriş, Hamit Emrah (2011). AKP 2007-2011 Seçim Beyannameleri: Süreklilik ve Değişim, Siyaset Akademisi 10. Dönem (Lider Ülke Türkiye) *Ders Notları*, Ankara: *AKP Arge Başkanlığı Yayınları*. 109-141.

- Berkman, A. Ümit (2009). *Gelişmekte Olan Ülkelerde Kamu Yönetiminde Yolsuzluk ve Rüşvet*. Ankara: Türkiye Amme Enstitüsü Yayınları.
- Bhagwati, Jagdish Natwarlal (1982). Directly Unproductive, Profit-Seeking (DUP) Activites. *Journal of Political Economy*, 90. 988-1002.
- Bhattacharyya Sambit and Roland Hodler (2015). Media freedom and democracy in the fight against corruption. *European Journal of Political Economy* 39, 13-24.
- Bilgiç, Veysel (2008). Kamu Yönetiminde Çağdaş Yaklaşımlar (Editör: Asım Balcı, Ahmet Nohutçu, Namık Kemal Öztürk ve Bayram). *Yeni Kamu Yönetimi Anlayışı*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 27-46.
- Bilgiç, Veysel K. (2011). Küreselleşme Sürecinde Kamu Hizmetinde Dönüşüm (Editör: Bekir Parlak). *Kamu Yönetiminde Yeni Vizyonlar*. Bursa: Alfa Aktüel Yayınları, 93-118.
- BİMER (Başbakanlık İletişim Merkezi) (2017a). *Bimer Hakkında*, <https://www.bimer.gov.tr/bimer-hakkinda>, Erişim Tarihi: 30.08.2017
- BİMER (Başbakanlık İletişim Merkezi) (2017b). *Sayılarla Bimer*, <http://cdn.basbakanlik.gov.tr/docs/sayisalveriler.pdf>, Erişim Tarihi: 30.08.2017
- Bolat, Aydın (2014). Yeni Türkiye’de Yeni Vesayete Hayır!, *Stratejik Düşünce Dergisi*, Sayı: 50: 16-20.
- Boybek, Semiha (2010). *Sosyal Yardım Uygulamaları ve Çocuk İşçiliği Arasındaki İlişki: Keçiören Örneği*, Ankara: SYDGM Yayınları.
- Bozlaşan, Recep (2014). Kamu Yönetimi Paradigmasında Değişim ve Özelleştirme Yaklaşımı (Editör: Muhittin Acar, Hüseyin Özgür). *Çağdaş Kamu Yönetimi I* Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 275-301.
- Buchanan, J. M., Tollison, R. D. ve Tullock, G. (1980). *Rent Seeking and Profit Seeking, Toward a Theory of the Rent Seeking Society*. 3-15. Texas: A and M University Press.
- Buğra, Ayşe (2015). *Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika* (7.Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Caiden, Gerald (2001). *Corruption and Governance. In Where Corruption Lives* (Edited by: Caiden, G.; Dwivedi O.; Jabbra J.), Kumarian Press: Bloomfield.

- Cansever, Niran ve Kiriş, Hakan Mehmet (2015). Türkiye’de Ordu–Siyaset İlişkileri Çerçevesinde AKP TSK Etkileşimine Bakış, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 361-384.
- Chayes, Sarah (2016). Corruption and Security, *The Magazine Iacalumnus*, Issue X, March, 7-9.
- Chéene, Marie (2012). *Overview of corruption and anti-corruption in Turkey*, Transparency International.
- Christensen, Tom ve Læg Reid Per (2001). NEW PUBLIC MANAGEMENT: The effects of contractualism and devolution on political control, *Public Management Review*, 3 (1): 73-94.
- CİMER (Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi) (2017). *Cumhurbaşkanına Yazın*, <https://www.turkiye.gov.tr/cumhurbaskanina-yazin>, Erişim Tarihi: 05.09.2017
- Coşkun, Burak ve Günaydın, Hamza (2015). Ombudsmanlığın Kökeni Meselesi Bağlamında Türk-İslâm Devlet Geleneğinde Şikâyet Hakkının Kurumsal Tekâmülü, *Ombudsman Akademik Dergisi*, Sayı: 3, 9-60.
- Çalışkan, Koray (2017). Explaining The end of Military Tutelary Regime and The July 15 Coup Attempt İn Turkey, *Journal of Cultural Economy*, 10 (1): 97-111.
- Çeker, Faysal (2016). AKP Dönemi Ordu Siyaset İlişkisi (Editör: Seyfettin Aslan ve Yılmaz Demirhan). *Türk Siyasal Hayatında AKP Dönemi*. Bursa: Ekin Yayınevi, 283-322.
- Çevik, Hasan Hüseyin (1998). Kamu Politikaları Analizi Çalışmaları Üzerine Türkiye Açısından Bir Değerlendirme, *Amme İdaresi Dergisi*, 31 (2): 103-112.
- Çevik, Hasan Hüseyin (2007). *Türkiye’de Kamu Yönetimi Sorunları* (3. Baskı), Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Çevik, Hasan Hüseyin ve Demirci Süleyman (2011). Kamu Politikası: Aktörler ve Modeller (Editör: Bekir Parlak). *Kamu Yönetiminde Yeni Vizyonlar*. Bursa: Alfa Aktüel Yayınları, 19-59.
- Çoğurcu, Cemalettin (2010). Stratejik Planlama, Stratejik Yönetim ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü’nde Sosyal Yardım Politikalarına Yönelik Gerçekleştirilen Projeler, *Yardım ve Dayanışma Dergisi*, Temmuz-Aralık, Ankara: Sata Reklam Tasarım, Yıl: 1, Cilt: 1, Sayı: 2.

- Çomaklı, Şafak Ertan (2003). Baskı Gruplarının Siyasal Partilerle İlişkileri (Editör: Coşkun Aktan). *Yasal Soygun Çıkar Grupları ve Rant Kollama*, İstanbul: Zaman Kitap, 157-184.
- Çulhaoğlu, Metin (2010). Akp'nin Yürüdüğü Yer: Bir Model ve Açıklama Denemesi. Ankara. (1.Baskı). (Derleyenler: Çağdaş Sümer ve Fatih Yaşlı). *Hegemonyadan Diktatoryaya Akp ve Liberal Muhafazakâr İttifak* Tan Kitabevi Yayınları, 225-235.
- Çulpan, Refik (1980). Bürokratik Sistemin Yozlaşması, *Amme İdaresi Dergisi*, (13/2). 31-45.
- Dağdelen, Ayfer (2013). *Kenan Evren ve Türkiye'de 1980'li Yıllar* (1. Baskı), Ankara: Detay Yayınları.
- Dağı, İhsan. D. (2010). AKP: Güvenlik ve Meşruiyet Arayışında Kimlik, Siyaset ve İnsan Hakları Söylemi (Editör: M. Hakan Yavuz). *AKP Toplumsal Değişimin Yeni Aktörleri*. İstanbul: Kitap Yayınevi, 121-138.
- David, Isabel (2016). Strategic Democratisation? A Guide to Understanding AKP İn Power, *Journal of Contemporary European Studies*, Vol: 24, Issue: 4, June, pp: 478-493.
- Demir, Fatih (2011). Kamu Politikası ve Politika Analizi Çalışmalarının Teorik Çerçevesi *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (30). 107-120.
- Demir, Fatma (2012). *Türkiye'de İslamcılık Söylemi Milli Görüş'ten Adalet ve Kalkınma Partisi'ne*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Demir, Murtaza (2009). *Devlet Bakanlığı 1. Alevi Çalıştayı*, Ankara: Başak Matbaacılık ve Tanıtım.
- Demirel, Tanel (2011a). *Türkiye'nin Uzun On Yılı Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi* (1. Baskı), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Demirel, Tanel (2011b). *Demokrasi ve Demokratikleşme Üzerine*, *Siyaset Akademisi 10. Dönem (Lider Ülke Türkiye) Ders Notları*, Ankara: AKP Arge Başkanlığı Yayınları, 6-19.
- Demirhan, Yılmaz (2016). Kamu Politikaları: Kavramsal ve Kuramsal Bir Çerçeve. (Editör: Seyfettin Aslan ve Yılmaz Demirhan). *Türk Siyasal Hayatında AKP Dönemi*. Bursa: Ekin Yayınevi, 45-70.

- Devlet Denetleme Kurulu Kurulması Hakkında Kanun (1981). T.C. Resmi Gazete, 17299, 3 Nisan 1981.
- Develioğlu, Ali Tarık (2010). Diktatoryanın Organik Aydınları: Liberal Muhafazakâr Entelijansiya. (1.Baskı). (Derleyenler: Çağdaş Sümer ve Fatih Yaşlı). *Hegemonyadan Diktatoryaya Akp ve Liberal Muhafazakâr İttifak* Ankara: Tan Kitabevi Yayınları, 135-174.
- DPT (Devlet Planlama Teşkilatı) (2000). *Kamu Mali Yönetiminin Yeniden Yapılandırılması ve Mali Saydamlık, Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara: DPT Yayınları, s.83.
- Dinler, Zeynel (2006). *İktisada Giriş* (12. Baskı) Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.
- Doğan, İzzettin (2009). *Devlet Bakanlığı 1. Alevi Çalıştayı*, Ankara: Başak Matbaacılık ve Tanıtım.
- Duran, Burhanettin (2010). *AKP ve Dönüşümün Aracı Olarak Politika* (Editör: M. Hakan Yavuz). *AKP Toplumsal Değişimin Yeni Aktörleri*. İstanbul: Kitap Yayınevi, 333-354.
- Günay, Deniz Dursun ve Birdal, İlker (2011), *Krizlerin Tahmin Edilebilirliği: 2008 Krizi Örneği*, *İstanbul Üniversitesi İşletme İktisadi Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 22 (70): 63-73.
- Dülğar, İmren Pınar (2015). *Kamu Personel Politikalarının Ortak Çatısı: Devlet Memurluğu Kalıbından Sıyrılma 2002-2015* (1. Baskı). (Derleyen: Barış Övgün). *Akp Nasıl Yönetti?* Ankara: Nika Yayınevi, 53-120.
- Ekici, M. Sena ve Demir Murat. (2003). *Rant Kollama Sürecinde Baskı Grupları* (Editör: Coşkun Aktan). *Yasal Soygun Çıkar Grupları ve Rant Kollama*, İstanbul: Zaman Kitap, 231-243.
- Emek, Uğur ve Acar, Muhittin (2008). *Yolsuzlukla mücadelede bir temel soru(n): Kurumsal tekelcilik mi, çoğulculuk mu?*, *İktisat İşletme ve Finans Dergisi*, Sayı: 270: 64-89.
- Engin, Vahdettin (1997). *Rumeli Demiryollarında İhale Yolsuzluğu*, *Türkiye Mühendislik Haberleri*, Sayı: 389: 47-49.
- Erdoğan, Mustafa (1999). *28 Şubat Süreci*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Erdoğan, Mustafa (2011). *Anayasa Hukuku* (7. Baskı). Ankara: Orion Kitabevi.
- Erdoğan, Şulener Özkan (2015). *Katılım: Kimin Katılımı? Neye Katılım. 2002-2015* (1. Baskı). (Derleyen: Barış Övgün). *Akp Nasıl Yönetti?* Ankara: Nika Yayınevi, 11-52.

- Erdoğdu, Aykut (13 Haziran 2012). *Erdoğdu: TEDAŞ'ta Yolsuzluk Var!*, <http://www.haber7.com/partiler/haber/890818-erdogdu-tedasta-yolsuzluk-var>, Haber7com, Erişim Tarihi: 30.08.2017
- Erdoğdu, Seyhan (2013). Sosyal Politikada Değişim ve Sosyal Güvenlik Reformu. (Derleyen: İlhan Uzgel, Bülent Duru). *AKP Kitabı Bir Dönüşümün Bilançosu*. Ankara: Phoenix Yayınevi, 660-686.
- Eres, Benan ve Bahçe, Seçil Kaya (2013). Sermaye Birikimi Ve Siyasal Dönüşüm: AKP (Derleyen: İlhan Uzgel, Bülent Duru). *AKP Kitabı Bir Dönüşümün Bilançosu*. Ankara: Phoenix Yayınevi, 510-521.
- Ergun, Turgay (1978). Yönetimde Yozlaşma Olgusu zerine, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 11, Sayı 1, s. 24-30.
- Ersoy, Lale (2017). 1939-1945 Döneminde Türkiye’de Siyasal Gelişmeler (Editör: Adem aylak, Seyit Ali Avcu) *Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’nin Siyasal Hayatı*, Ankara: Savaş Yayınevi, 321-338.
- Ertek, Tümay (2013). *Meslek Yüksekokulları İçin Makro İktisat Ders Kitabı* (4. Baskı), İstanbul: Nobel Basım Yayım.
- Eryılmaz, Bilal (2013). *Kamu Yönetimi, Düşünceler-Yapılar-Fonksiyonlar-Politikalar* (6. Baskı), İstanbul: Umuttepe Yayınları.
- Ertuğrul, N. İter (2013). AKP ve zelleştirme. (Derleyen: İlhan Uzgel, Bülent Duru). *AKP Kitabı Bir Dönüşümün Bilançosu*. Ankara: Phoenix Yayınevi, 522-555.
- Fedai, Recep (2015). Kamu Yönetiminde Artan Merkez Etkisi (1. Baskı). (Derleyen: Barış vgn). *Akp Nasıl Yönetti? 2002-2015*. Ankara: Nika Yayınevi, 163-203.
- Freedom House (2017a). *Norway Profile*, <https://freedomhouse.org/report/freedom-press/2017/norway>, Erişim Tarihi: 30.08.2017
- Freedom House (2017b). *Malaysia Profile*, <https://freedomhouse.org/report/freedom-press/2017/malaysia>, Erişim Tarihi: 30.08.2017
- Freedom House (2017c). *Chad Profile*, <https://freedomhouse.org/report/freedom-press/2017/chad>, Erişim Tarihi: 30.08.2017
- Freedom House (2017d). *Turkey Profile*, <https://freedomhouse.org/report/freedom-press/2017/turkey>, Erişim Tarihi: 30.08.2017

- Freedom House (2017e). *Freedom in the World Norway Profile*, <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2017/norway>, Erişim Tarihi: 30.08.2017
- Freedom House (2017f). *Freedom in the World Malaysia Profile*, <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2017/malaysia>, Erişim Tarihi: 30.08.2017
- Freedom House (2017g). *Freedom in the World Turkey Profile*, <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2017/turkey>, Erişim Tarihi: 30.08.2017
- Freedom House (2017h). *Freedom in the World Chad Profile*, <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2017/chad>, Erişim Tarihi: 30.08.2017
- Fuller, Graham E. (2016). *Türkiye ve Arap Baharı* (1. Baskı). Ankara: Eksi Kitaplar.
- Geçmez, Ercan (2009). *Devlet Bakanlığı 1. Alevi Çalıştayı*, Ankara: Başak Matbaacılık ve Tanıtım.
- Gençosman, Kemal Zeki (1976). *Yakın Tarihimizde Yolsuzluk ve Rüşvet Olayları*, İstanbul: ŞDL Yayınları.
- Geroğlu, Gülsen Demirkol (2006). *Halka Açık İşletmelerde Mali Yolsuzluğun İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Giannakopoulos, Angelos (2010). Yunanistan ve Türkiye'deki Yolsuzluk Algıları ve Bu Algıların Yolsuzlukla Mücadele Politikaları Üzerindeki Etkisi, *İş Ahlakı Dergisi*. 35-45.
- Göçoğlu, Volkan (2014). *Kamu Politikası ve Sosyal Medya İlişkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Göçoğlu, Volkan ve Aydın, Mehmet Devrim (2015). Kamu Politikası ve Sosyal Medya İlişkisinin Toplumsal Hareketler Bağlamında İncelenmesi, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 880-901.
- Gül, Hüseyin ve Sallan Gül, Songül (2008). Türkiye'de Yoksulluk, Yoksulluk Yardımları ve İstihdam. (Derleyen: Nurgün OKTİK). *Türkiye'de Yoksulluk Çalışmaları*. İzmir: Yakın Kitapevi, 361-390.
- Gümrükçüoğlu, Saliha Okur (2012). Şikâyet Defterlerine Göre Osmanlı Teb'asının Şikâyetleri, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 61 (1): 175-206.

- Güneş, Samet (2009). *Yoksullukla Mücadelede Mikro Kredi Uygulamaları ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Proje Destekleri*, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Gürsoy, Şahin (2001). Bir Yolsuzluk Türünün Sosyo-Kültürel Çözümlemesi: Rüşvet, *Dini Araştırmalar Dergisi*. Sayı: 9, 63-76.
- Haliloğlu, Nagihan (2017). Trauma, Historical Symbolism and The Return of The Repressed: The 15 July 2016 Coup Attempt in Turkey, *Asian Affairs*, 48 (1): 1-16.
- Hasanoğlu, Mürteza ve Aliyev, Ziya (2007). *Yönetimde Yolsuzluk ve Mücadele Stratejileri*, Ankara: Nobel Yayın ve Dağıtım.
- Hazır, Hayati (1988). Olağanüstü Hal Rejimlerinin Hukuki Niteliği ve Pozitif Hukuk Düzeni Üzerindeki Etkisi, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1 (1): 29-41.
- Heywood, Andrew (2013). *Siyaset* (9. Baskı) (Çev. B. B. Özipek vd.), Ankara: Adres Yayınları.
- Hillman, Arye. L. ve Katz, Eliakim (1987). Hierarchical Structure and the Social Cost of Bribes and Transfers, *Journal of Public Economics*. 34. 129-142.
- Hülagü, Funda (2010). Türkiye’de Entelektüel Alan ve Liberal Sol Entelektüeller (1.Baskı). (Derleyenler: Çağdaş Sümer ve Fatih Yaşlı). *Hegemonyadan Diktatoryaya Akp ve Liberal Muhafazakâr İttifak*. Ankara: Tan Kitabevi Yayınları, 175-205.
- IMF (International Monetary Fund) (2017). *World Economic Outlook*, https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2017/01/weodata/weorept.aspx?sy=2002&ey=2017&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=.&br=1&pr1.x=60&pr1.y=13&c=001%2C110%2C163%2C119%2C123%2C998%2C200%2C901%2C505%2C511%2C903%2C205%2C440%2C406%2C603&s=NGDP_RPCH%2CNGDP_RPCHMK%2CNGDPD%2CNGDP_D%2CNGAP_NPGDP%2CPPPGDP%2CPPPPC%2CPPPSH%2CNID_NGDP%2CNGSD_NGDP&grp=1&a=1, Erişim Tarihi: 29.08.2017
- İncedal, Sümer (2013). *Türkiye’de Yoksulluğun Boyutları: Mücadele Politikaları ve Müdahale Araçları*, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü. Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanlık Tezi, Ankara.
- İŞKUR (Türkiye İş Kurumu) (2017a). *2016 Yıllık Tabloları*, <http://www.iskur.gov.tr/tr-tr/kurumsalbilgi/istatistikler.aspx#dltop>, Erişim: 29.08.2017

- İŞKUR (Türkiye İş Kurumu) (2014). *Yıllık İstatistik Bültenleri*, <http://www.iskur.gov.tr/KurumsalBilgi/istatistikler.aspx#dltop> Erişim: 05.03.2016.
- Jenkins, Gareth. (2010). Semboller ve Gölge Oyunu Ordu-AKP İlişkileri (Editör: M. Hakan Yavuz). *AKP Toplumsal Değişimin Yeni Aktörleri*. İstanbul: Kitap Yayınevi, 235-252.
- Kan, Pınar (2011). *Fakirlikle Mücadelede Kamu Politikaları ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları Üzerine Bir İnceleme*, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Kantarcıoğlu, Meryem Çakır (2015). Kırılma mı Pekiştirme mi? Akp Hükümetleri Döneminde Yeni Bölgeselleşme Politikalar (1. Baskı). (Derleyen: Barış Övgün). *Akp Nasıl Yönetti? 2002-2015*. Ankara: Nika Yayınevi, 205-247.
- Kapar, Recep (2015). AKP İktidarında Sosyal Sigortalar (Derleyen: Meryem Koray, Aziz Çelik). *Himmet, Fıtrat, Piyasa AKP Döneminde Sosyal Politika*. İstanbul: İletişim Yayınları, 195-227.
- Kar, Muhsin ve Asım Balcı (1999) Yolsuzluklar ve İktisadi Kalkınma, Nedenler, Etkiler, Çözümler, *Türk İdare Dergisi*, 71. 423.
- Karabulut, Alpaslan (2007). *Türkiye'deki İşsizliği Önlemede Aktif İstihdam Politikalarının Rolü ve Etkinliği*, Uzmanlık Tezi, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü.
- Karagöl, Erdal Tanas (2013). *AKP Dönemi Türkiye Ekonomisi*. Ankara: SETA Yayınları XXII.
- Karagöl, Erdal Tanas (2016). 15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Ekonomisi, *Adam Akademi*. Sayı: 6 (2) :37-50.
- Kardaş, Şaban (2010). Türkiye ve Irak Krizi: Kimlikle Çıkar Arasında AKP (Editör: M. Hakan Yavuz). *AKP Toplumsal Değişimin Yeni Aktörleri*. İstanbul: Kitap Yayınevi, 359-385.
- Karakaya Stump, Ayfer (2017). The AKP, sectarianism, and the Alevis' struggle for equal rights in Turkey, *National Identities Journal*, (baskıda).
- Keçeli, Şakir (2009). *Devlet Bakanlığı 1. Alevi Çalıştayı*, Ankara: Başak Matbaacılık ve Tanıtım.
- Keyman, E. Fuat (2006). *Türkiye'de Sivil Toplum Serüveni: İmkânsızlıklar İçinde Bir Vaha* (Editör: İrfan Aktan). Ankara: Sivil Toplum Geliştirme Merkezi.

- Keyman, E. Fuat ve Öniş, Ziya (2007). Globalization and Social Democracy in the European Periphery: Paradoxes of the Turkish Experience, *Globalizations Journal*, Vol: 4, No: 2, June, pp: 211-228.
- Kırbaş, Sadık (2012). *Türkiye’de Kayıtdışı Ekonomi, Yolsuzluk Siyasetin Finansmanı*, Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Kırışik, Fatih ve Sezer Özcan (2015). Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Kamu Politikası Oluşturma Sürecindeki Rolü. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(2), 199–215.
- Kısacık, Zelal Kızıllıkan (2014). Avrupa Birliği Üyelik Süreci ve Türkiye’nin Demokratikleşmesi (Editörler: Hakan Samur ve Zelal Kızıllıkan Kısacık). *Türkiye’nin Demokratikleşmesi Etnik-Dini Kesimler Üzerinden Değişimin Analizi*. Konya: Çizgi Kitabevi, 53-92.
- Kızıllıka, Ahmet, Osmanoğlu, Emir, Çetin, Selvet, Kurt, Türker ve Erdem, Tefik (2010). *Türkiye’de Yoksulluk Algısı, Cansuyu Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği*, Ankara: Anıl Grup Matbaacılık.
- Koç, Mustafa (2003). *Turkey-EU Relations and the Role of the Private Sector*, Deutsche Bank Konferansı’nda Gerçekleştirilen Konuşma, 30 Mayıs 2003, www.tusiad.org/FileArchive/2003.05.30-MustafaKocsSpeech.pdf, Erişim Tarihi:11.02.2017.
- Koçal, A. Vedat (2014). AKP’nin Siyasal Sosyolojisi Türkiye’de Muhafazakar Dönüşümün Toplumsal Temelleri (Editör: Nafiz Tok ve Diğ.). *Yeni Sağ Küreselleşme ve Türkiye, Türkiye’nin Adalet ve Kalkınma Partili Yılları*, Ankara: Orion Kitabevi, 19-128.
- Koçal, A.Vedat (2014). Yeni Sağın Hegemonik Kuruluşu Bağlamında “Yeni Basın” Odağı Türkiye’de Güncel Basın İktidar İlişkilerine Dair Gramscian Bir Okuma (Editör: Nafiz Tok Ve Diğ.). *Yeni Sağ Küreselleşme ve Türkiye, Türkiye’nin Adalet ve Kalkınma Partili Yılları*, Ankara: Orion Kitabevi, 161-188.
- Koçal, Vedat (2016). Sosyal Devletten Sosyal Yardımlaşmaya Dönüşüm Sürecine Teorik Bir Çerçeve Denemesi. (Editör: Seyfettin Aslan ve Yılmaz Demirhan). *Türk Siyasal Hayatında AKP Dönemi* Bursa: Ekin Yayınevi, 71-106.

- KOM (Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı) (2005). *2004 Raporları*, <http://www.kom.pol.tr/Documents/Raporlar/2004.pdf>, Erişim Tarihi: 30.08.2017
- KOM (Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı) (2010). *KOM 2009 Raporu*, <http://www.kom.pol.tr/SiteAssets/Sayfalar/Raporlar/2009.pdf>, Erişim Tarihi: 30.08.2017
- KOM (Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı) (2011). *KOM 2010 Raporu*, <http://www.kom.pol.tr/SiteAssets/Sayfalar/Raporlar/2010.pdf>, Erişim Tarihi: 30.08.2017
- KOM (Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı) (2012). *KOM 2011 Raporu*, <http://www.kom.pol.tr/Documents/Raporlar/2011tur.pdf>, Erişim Tarihi: 30.08.2017
- KOM (Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı) (2013). *KOM 2012 Raporu*, <http://www.kom.pol.tr/Documents/Raporlar/2012TR.pdf>, Erişim Tarihi: 30.08.2017
- KOM (Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı) (2014). *KOM 2013 Raporu*, <http://www.kom.pol.tr/SiteAssets/Sayfalar/Raporlar/2013%20KOM%20Raporu-T%C3%BCrk%C3%A7e.pdf>, Erişim Tarihi: 30.08.2017
- KOM (Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı) (2015). *KOM 2014 Raporu*, <http://www.kom.pol.tr/Documents/Raporlar/2014tur.pdf>, Erişim Tarihi: 30.08.2017
- KOM (Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı) (2016). *KOM 2015 Raporu*, <http://www.kom.pol.tr/Documents/Raporlar/2015tur.pdf>, Erişim Tarihi: 30.08.2017
- KOM (Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı) (2017a). *Misyonumuz*, http://www.kom.pol.tr/Sayfalar/Mali_Misyon_Vizyon.aspx, Erişim Tarihi: 30.08.2017
- Koray, Meryem (2012). *Sosyal Politika* (4. Baskı), Ankara: İmge Kitabevi.
- Koray, Meryem (2015). *AKP Dönemi: Neo-Liberalizm, Neo-Muhafazakarlık, Neo-Popülizm Beşiğinde Sallanan Sosyal Devlet ve Sosyal Politika*. (Derleyen: Meryem

- Koray, Aziz Çelik). *Himmet, Fıtrat, Piyasa AKP Döneminde Sosyal Politika* . İstanbul: İletişim Yayınları, 11-54.
- Korkmaz Esfender, Erkal Mustafa E., Minibaş Türksel, Baloğlu Burhan, Yılmaz Binhan Elif ve Çak Murat (2001). *Türkiye’de Yolsuzluğun Sosyo-Ekonomik Nedenleri, Etkileri ve Çözüm Önerileri*, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayın No: 2001-35.
- Koyuncu, Murat ve Şenses Fikret (2004) Kısa Dönem Krizlerin Sosyo-Ekonomik Etkileri: Türkiye, Endonezya ve Arjantin Deneyimleri, *Çalışma ve Toplum Ekonomi ve Hukuk Dergisi*, S: 3, s: 11-52.
- Koyuncu, Bike (2014) *Benim Milletim, AKP İktidarı, Din ve Ulusal Kimlik.*, İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Kökce, Halime (2011). *AKP ve Kürtler* (1. Baskı), İstanbul: Okur Kitaplığı.
- Kuru, Ahmet T. (2010). Laikliğin Yeniden Yorumlanması: AKP Örneği (Editör: M. Hakan Yavuz). *AKP Toplumsal Değişimin Yeni Aktörleri*. İstanbul: Kitap Yayınevi, 183-202.
- Kurt, M. Emin (2016). AKP Dönemi Sağlık Politikaları (Editör: Seyfettin Aslan ve Yılmaz Demirhan). *Türk Siyasal Hayatında AKP Dönemi* Bursa: Ekin Yayınevi, 151-177.
- Kutlu, Önder (2012). *Karşılaştırmalı Kamu Yönetimi Teorik Çerçeve ve Ülke Uygulamaları*, Konya: Çizgi Kitabevi.
- Küçükşahin, Şükrü (8 Haziran 2016). *AKP Yolsuzlukla Mücadeleye 'Elveda' Diyor*, <http://www.al-monitor.com/pulse/tr/originals/2016/06/turkey-akp-abandons-fighting-corruption.html>, Al Monitor, Erişim Tarihi: 30.08.2017
- Lordoğlu, Kuvvet ve Koçak M. Hakan (2015). AKP Döneminde İstihdam, İşgücü ve İşsizlik (Derleyen: Meryem Koray, Aziz Çelik). *Himmet, Fıtrat, Piyasa AKP Döneminde Sosyal Politika*. İstanbul: İletişim Yayınları, 99-123.
- Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü (2014). *Türkiye Geneli biten KÖYDES Projesi Çalışmaları*, <http://www.migm.gov.tr/koydes>, Erişim Tarihi: 29.08.2017
- MASAK (Mali Suçları Araştırma Kurulu) (2017a). *Sunuş*, <http://www.masak.gov.tr/tr/content/sunus/37>, Erişim Tarihi: 30.08.2017
- MASAK (Mali Suçları Araştırma Kurulu) (2011). *Masak 2010 Faaliyet Raporu*, http://www.masak.gov.tr/media/portals/masak2/files/faalrap_2010.pdf, Erişim Tarihi: 30.08.2017

- MASAK (Mali Suçları Araştırma Kurulu) (2012). *Masak 2011 Faaliyet Raporu*, http://www.masak.gov.tr/media/portals/masak2/files/faalrap_2011.pdf, Erişim Tarihi: 30.08.2017
- MASAK (Mali Suçları Araştırma Kurulu) (2013). *Masak 2012 Faaliyet Raporu*, http://www.masak.gov.tr/media/portals/masak2/files/faalrap_2012.pdf, Erişim Tarihi: 30.08.2017
- MASAK (Mali Suçları Araştırma Kurulu) (2014). *Masak 2013 Faaliyet Raporu*, http://www.masak.gov.tr/media/portals/masak2/files/faalrap_2013.pdf, Erişim Tarihi: 30.08.2017
- MASAK (Mali Suçları Araştırma Kurulu) (2015). *Masak 2014 Faaliyet Raporu*, <http://www.masak.gov.tr/userfiles/file/MASAK%202014%20FAAL%C4%B0YET%20RAPORU.pdf>, Erişim Tarihi: 30.08.2017
- MASAK (Mali Suçları Araştırma Kurulu) (2016). *Masak 2015 Faaliyet Raporu*, http://www.masak.gov.tr/userfiles/file/2015_Faaliyet_Raporu.pdf, Erişim Tarihi: 30.08.2017
- MASAK (Mali Suçları Araştırma Kurulu) (2017). *Masak 2016 Faaliyet Raporu*, http://www.masak.gov.tr/userfiles/file/2016_faaliyet_raporu.pdf, Erişim Tarihi: 30.08.2017
- Mauro, Paolo (1997). *Why Worry About Corruption?*, Washington: International Monetary Fund Publications
- McChesney, F. S. (1987). Rent Extraction and Rent Creation in the Economic Theory of Regulation. *Journal of Legal Studies*. XVI (January). 101-118.
- Meriç, Metin (2004). Yolsuzluk Nedenleri ve Önlemeye Yönelik Çalışmalar, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (12). 71-85.
- Metin, Onur (2011). Sosyal Politika Açısından AKP Dönemi: Sosyal Yardım Alanında Yaşananlar, *Çalışma ve Toplum Dergisi*. Sayı: 2011/1, 179-200.
- Musluk, Coşkun (2010). Kürt Sorununa Liberal-Muhafazakar “Çözüm” Denemesi. (1.Baskı). (Derleyenler: Çağdaş Sümer ve Fatih Yaşlı). *Hegemonyadan Diktatoryaya Akp ve Liberal Muhafazakâr İttifak* Ankara: Tan Kitabevi Yayınları, 285-356.
- Mütevellioğlu, Nergis (2006). Sosyal Devletin Meşruiyeti. “İş, Güç” *Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, Sayı: 8 (2): 1-21.

- Nacak, Osman (2015). *Yeni Kamu Yönetimi ve Türkiye’de Kamu Politikalarının Oluşturulması: Aktör Temelli Bir Analiz*, Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Oğuz, Fuat (2003). Kamu Tercihi, Rant-Arama ve Bürokrasinin Çıkması (Editör: Coşkun Aktan). *Yasal Soygun Çıkar Grupları ve Rant Kollama*, İstanbul: Zaman Kitap, 119-137.
- OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development) (2017a). *Infant Mortality Rates*, <https://data.oecd.org/healthstat/infant-mortality-rates.htm>, Erişim Tarihi: 30.08.2017
- OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development) (2017b). *Hospital Beds*, <https://data.oecd.org/healthreq/hospital-beds.htm>, Erişim Tarihi: 30.08.2017
- OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development) (2017c). *Health Spending*, <https://data.oecd.org/healthres/health-spending.htm>, Erişim Tarihi: 30.08.2017
- Olssen, Mark (2000). Ethical liberalism, education and the ‘New Right’, *Journal of Education Policy*, Vol: 15, No: 5, pp: 481-508.
- Ombudsman (Kamu Denetçiliği Kurumu) (2017a). *Hakkımızda*, <https://www.ombudsman.gov.tr/hakkimizda/>, Erişim Tarihi: 30.08.2017
- Ombudsman (Kamu Denetçiliği Kurumu) (2017b). *2013 Yılı Kararları*, <https://www.ombudsman.gov.tr/2013-yili-karar-ornekleri/>, Erişim Tarihi: 30.08.2017
- Ombudsman (Kamu Denetçiliği Kurumu) (2017c). *2014 Yılı Kararları*, <https://www.ombudsman.gov.tr/2014-yili-kararlari/>, Erişim Tarihi: 30.08.2017
- Ombudsman (Kamu Denetçiliği Kurumu) (2017d). *2015 Yılı Kararları*, <https://www.ombudsman.gov.tr/2015-yili-kararlari/>, Erişim Tarihi: 30.08.2017
- Ombudsman (Kamu Denetçiliği Kurumu) (2017e). *2016 Yılı Kararları*, <https://www.ombudsman.gov.tr/2016-yili-kararlari/>, Erişim Tarihi: 30.08.2017
- Ombudsman (Kamu Denetçiliği Kurumu) (2017f). *2017 Yılı Kararları*, <https://www.ombudsman.gov.tr/2017-yili-kararlari/>, Erişim Tarihi: 30.08.2017
- Öçal, Erol Uğraş (2015). Yerel Yönetimler Reformunda Söylem Eylem Eksikliği. (1. Baskı). (Derleyen: Barış Övgün). *Akp Nasıl Yönetti? 2002-2015*. Ankara: Nika Yayınevi, 249-288.

- Ömürgönülşen, Uğur (2014). Kamu Sektörünün Yönetim Sorununa Yeni Bir Yaklaşım: Yeni Kamu İşletmeciliği. (Editör: Muhittin Acar, Hüseyin Özgür). *Çağdaş Kamu Yönetimi I*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 3-43.
- Öniş, Ziya (2007). Conservative globalists versus defensive nationalists: political parties and paradoxes of Europeanization in Turkey, *Journal of Southern Europe and the Balkans*, Vol: 9, No: 3, December, pp: 247-261.
- Öniş, Ziya ve Yılmaz, Şuhna (2009). Between Europeanization and Euro-Asianism: Foreign Policy Activism in Turkey during the AKP Era, *Turkish Studies Journal*, Vol: 10, No: 1, March, pp: 7-24.
- Öniş, Ziya (2010). AKP'nin Ekonomi Politikası (Editör: M. Hakan Yavuz). *AKP Toplumsal Değişimin Yeni Aktörleri*. İstanbul: Kitap Yayınevi, 259-282.
- Öniş, Ziya (2012). The Triumph of Conservative Globalism: The Political Economy of the AKP Era, *Turkish Studies Journal*, Vol: 13, No: 2, June, pp: 135-152.
- Özçelik, Mehmet (2016). *Siyasi Bir İdeoloji Olarak Muhafazakârlık ve Türkiye'de Muhafazakâr Demokrat Siyasal Kimliğiyle AKP*, Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Özdemir, Yalçın (2009). *Devlet Bakanlığı I. Alevi Çalıştayı*, Ankara: Başak Matbaacılık ve Tanıtım.
- Özden, Kemal (2010). *Ombudsman, Türkiye'deki Tartışmalar*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Özdeş, Talip (2014). Son Operasyon Neyin Parçası?, *Stratejik Düşünce Dergisi*, Sayı: 50: 26-29.
- Özel, Mehmet (2014). Türkiye'de Yerinden Yönetim Sorunu ve Milenyum Sonrası Gelişmeler (Editör: Nafiz Tok ve diğ.). *Yeni Sağ Küreselleşme ve Türkiye, Türkiye'nin AKP'li Yılları*, Ankara: Orion Kitabevi, 347-370.
- Özsel, Doğançan, Armağan, Öztürk ve Onur İnce, Hilal (2013). Decade of Erdoğan's JDP: Ruptures and Continuities, *Critique*, 41 (4): 551-570.
- Özsemerci, Kemal (2003). *Türk Kamu Yönetiminde Yolsuzluklar, Nedenleri, Zararları, ve Çözüm Önerileri*. (1. Baskı). Ankara: Sayıştay Yayın İşleri Müdürlüğü
- Öztan, Güven Gürkan ve Bezci, Egemen B. (2015). Türkiye'de Olağanüstü Hal: Devlet Aklı, Askerler ve Siviller. *Mülkiye Dergisi*, 39 (1), 159-186.

- Öztürk, Osman (2015). Sağlıkta Neo-Liberal Dönüşüm ve Hak Kayıpları. (Derleyen: Meryem Koray, Aziz Çelik). *Himmet, Fitrat, Piyasa AKP Döneminde Sosyal Politik*. İstanbul: İletişim Yayınları, 77-98.
- Özveri, Murat (2015). AKP Döneminde İş Hukukunda Güvencesizliğin Kurumsallaşması. (Derleyen: Meryem Koray, Aziz Çelik). *Himmet, Fitrat, Piyasa AKP Döneminde Sosyal Politika*. İstanbul: İletişim Yayınları, 125-156.
- Parasız, İlker (2004). *Türkiye Ekonomisi* (1. Baskı), Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Paye, Jean-Claude (2009). *Hukuk Devletin Sonu Olağanüstü Halden Diktatörlüğe Terörle Mücadele*. (Çeviren: G. Demet Lüküslü). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Pehlivan, Muhammed Seyid (2010). *Gelir Dağılımı Eşitsizliğine Devletin Müdahale Araçları: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Örneği*, Ankara: SYDGM Yayınları.
- Rose-Ackerman, Susan (2001). *Trust, Honesty, and Corruption: Reflection on the State-Building Process*, Yale Law School Research Paper 255.
- Sağlık Bakanlığı (2003). *Sağlıkta Dönüşüm*, <http://dosyasb.saglik.gov.tr/Eklenti/1438,donusumturk2zip.zip?0> Erişim Tarihi: 29.08.2017.
- Sandholtz, Wayne ve Koetzle William (2000). Accounting for Corruption: Economic Structure, Democracy and Trade, *International Studies Quarterly*, Volume 44. p.31-50.
- Saraç, Necdet (2009). *Devlet Bakanlığı 1. Alevi Çalıştayı*, Ankara: Başak Matbaacılık ve Tanıtım.
- Savaş, Bilal (2014). “Yeni Türkiye” Politik Ekonomisi: Türkiye’nin AKP’li Yılları (Editör: Nafiz Tok ve diğ). *Yeni Sağ Küreselleşme ve Türkiye, Türkiye’nin AKP’li Yılları*, Ankara: Orion Kitabevi, 189-226.
- Serel, Alpaslan ve Bayır Musa (2013). 2008 Finansal Krizinde Para Politikası Uygulamaları: Türkiye Örneği, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, Sayı 19, 59-80.
- Schmitt, Carl (2016). *Siyasi İlahiyat Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm* (5. Baskı). (Çeviren: A. Emre Zeybekoğlu). Ankara: Dost Kitabevi.
- Selmanpakoğlu, Naki (2009). *Devlet Bakanlığı 1. Alevi Çalıştayı*, Ankara: Başak Matbaacılık ve Tanıtım.

- Sönmez, Mustafa (2010). Milli Görüş'ten Neoliberalizm'e ve Krize Akp'nin Ekonomi İcraatı: 2002-2009. (1.Baskı). (Derleyenler: Çağdaş Sümer ve Fatih Yaşlı). *Hegemonyadan Diktatoryaya Akp ve Liberal Muhafazakâr İttifak* Ankara: Tan Kitabevi Yayınları, 263-283.
- Sözen, Edibe (2010). AKP'nin Kadın Siyaseti ve Adalet ve Kalkınma Partili Kadın Kimlikleri (Editör: M. Hakan Yavuz). *AKP Toplumsal Değişimin Yeni Aktörleri*. İstanbul: Kitap Yayınevi, 309-330.
- Subaşı, Necdet (2009). *Devlet Bakanlığı 1. Alevi Çalıştayı*, Ankara: Başak Matbaacılık ve Tanıtım.
- Subaşı, Necdet (2010). *Devlet Bakanlığı Alevi Çalıştayları Nihai Rapor*, Ankara: Başak Matbaacılık ve Tanıtım.
- Sümer, Çağdaş ve Yaşlı Fatih (2010). Liberal Muhafazakâr İttifak Üzerine Notlar. (1.Baskı). (Derleyenler: Çağdaş Sümer ve Fatih Yaşlı). *Hegemonyadan Diktatoryaya Akp ve Liberal Muhafazakâr İttifak*. Ankara: Tan Kitabevi Yayınları, 9-27.
- Şaylan, Gencay (1975). Toplumsal Değişme, Yönetmel Bozulma ve Yolsuzluk, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 8, Sayı 4, s. 83-96.
- Şat, Nur (2009). Yeni Kamu Yönetimi Anlayışı: Weber Bürokrasisinin Sonu Mu ?, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, s. 93-108.
- Şen, İsmail (2012). *Demokratik Açılım ve Aleviler, Yüksek Lisans Tezi*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Tanzi, Vito (1998). Corruption Around the World: Causes, Consequences, Scope and Cures, *IMF Staff Papers*, Volume: 45, No: 4.
- Tarhan R. Bülent, Gençkaya Ömer Faruk, Ergül Ergin, Özsemceri Kemal ve Özbaran Hakan (2006). *Bir Olgu Olarak Yolsuzluk: Nedenler, Etkiler ve Çözüm Önerileri*, Ankara: TEPAV/TOBB
- Taşar, Mehmet Okan (2006). Siyasi Yozlaşma Kavramı ve Kamu Ekonomisi, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 14 (2): 347-368.
- Tataroğlu, Muhittin (2006). Yozlaşmayla Mücadelede Meydanın Doğrudan ve Dolaylı Rolü. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12 (12): 127-148.
- Teazis, Christos (2010). *İkincilerin Cumhuriyeti* Adalet ve Kalkınma Partisi (1. Baskı). İstanbul: Mızrak Yayınları.

- Tekeli, İlhan ve Şaylan Gencay (1974). Rüşvet Kuramı, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 7, Sayı 3, s. 92-113.
- Tekin, Üzeyir (2004). *AKP'nin Muhafazakâr Demokrat Kimliği*, Ankara: Orient Yayınevi.
- Temel, Hıdır (2009). *Devlet Bakanlığı 1. Alevi Çalıştayı*, Ankara: Başak Matbaacılık ve Tanıtım.
- Temiztürk, Hakan (2009). Türkiye'de Ordunun Siyasete Müdahale Geleneği ve Basın: 27 Nisan 2007 Muhtırasından Önce ve Sonra. *Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 1 (1): 6-26.
- Tepe, Sultan (2010). İslami Eğilimli bir parti olarak AKP'nin Değişim Vaatleri, Çelişkileri ve Sınırları (Editör: M. Hakan Yavuz). *AKP Toplumsal Değişimin Yeni Aktörleri*. İstanbul: Kitap Yayınevi, 141-179.
- TESEV (Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı) (2014) *Yolsuzluk ve Yolsuzlukla Mücadele Türkiye Değerlendirme Raporu*. İstanbul: TESEV Yayınları.
- The Economist (2017). *The Economist Intelligence Unit's Democracy Index*, <https://infographics.economist.com/2017/DemocracyIndex/>, Erişim Tarihi: 30.08.2017
- TODAİE (Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü) (2008). *Kamu Yönetimi Sözlüğü*, Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- Tok, Nafiz (2014). Yeni Sağ Küreselleşme ve Türkiye, Türkiye'nin AKP'li Yılları (Editör: Nafiz Tok ve diğ). *Yeni Sağ, Türkiye ve AKP*, Ankara: Orion Kitabevi, 129-160.
- Tok, Nafiz; Özel, Mehmet ve Koçal, A.Vedat (2014). *Yeni Sağ Küreselleşme ve Türkiye: Türkiye'nin AKP'li Yılları* (Editör: Nafiz Tok ve diğ). Ankara: Orion Kitabevi.
- Tortop, Nuri., İsbir, Eyüp G., Aykaç, Burhan., Yayman, Hüseyin ve Özer, M. Akif (2012). *Yönetim Bilimi* (9. Baskı) Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Tosun, İlkey (2015). Denetimin Değişen Yüzü (1. Baskı). (Derleyen: Barış Övgün). *Akp Nasıl Yönetti? 2002-2015*. Ankara: Nika Yayınevi, 121-161.
- Transparency International (2017a), *Corruption Perceptions Index 2002*, https://www.transparency.org/research/cpi/cpi_2002/0/, Erişim Tarihi: 30.08.2017
- Transparency International (2017b), *Corruption Perceptions Index 2003*, https://www.transparency.org/research/cpi/cpi_2003/0/, Erişim Tarihi: 30.08.2017
- Transparency International (2017c), *Corruption Perceptions Index 2004*, https://www.transparency.org/research/cpi/cpi_2004/0/, Erişim Tarihi: 30.08.2017

- Transparency International (2017d), *Corruption Perceptions Index 2005*,
https://www.transparency.org/research/cpi/cpi_2005/0/, Erişim Tarihi: 30.08.2017
- Transparency International (2017e), *Corruption Perceptions Index 2006*,
https://www.transparency.org/research/cpi/cpi_2006/0/, Erişim Tarihi: 30.08.2017
- Transparency International (2017f), *Corruption Perceptions Index 2007*,
https://www.transparency.org/research/cpi/cpi_2007/0/, Erişim Tarihi: 30.08.2017
- Transparency International (2017g), *Corruption Perceptions Index 2008*,
https://www.transparency.org/research/cpi/cpi_2008/0/, Erişim Tarihi: 30.08.2017
- Transparency International (2017h), *Corruption Perceptions Index 2009*,
https://www.transparency.org/research/cpi/cpi_2009/0/, Erişim Tarihi: 30.08.2017
- Transparency International (2017ı), *Corruption Perceptions Index 2010*,
<https://www.transparency.org/cpi2010>, Erişim Tarihi: 30.08.2017
- Transparency International (2017i), *Corruption Perceptions Index 2011*,
<https://www.transparency.org/cpi2011>, Erişim Tarihi: 30.08.2017
- Transparency International (2017j), *Corruption Perceptions Index 2012*,
<https://www.transparency.org/cpi2012>, Erişim Tarihi: 30.08.2017
- Transparency International (2017k), *Corruption Perceptions Index 2013*,
<https://www.transparency.org/cpi2013>, Erişim Tarihi: 30.08.2017
- Transparency International (2017l), *Corruption Perceptions Index 2014*,
<https://www.transparency.org/cpi2014>, Erişim Tarihi: 30.08.2017
- Transparency International (2017m), *Corruption Perceptions Index 2015*,
<https://www.transparency.org/cpi2015>, Erişim Tarihi: 30.08.2017
- Transparency International (2017n), *Corruption Perceptions Index 2016*,
https://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2016,
Erişim Tarihi: 30.08.2017
- Tunalı, Halil (2011). 2000 Sonrası Türkiye Ekonomisinin Yol Haritasının Belirlenmesinde IMF'nin Etkisi (Editör: Yusuf Alpaydın, Halil Tunalı), *2000 Sonrası Türkiye İktisadının Değişimi*. İstanbul Ticaret Odası, İلمي Etüdler Derneği, İstanbul: İstanbul Matbaacılık Prodüksiyon Yay, 43-68.
- Tuncel, Gökhan (2014). Gezi Parkı Hadisesinin Anatomisi, *Birey ve Toplum*, 4 (7): 7-22.

- Tunç, Ahmet (2009). *Türkiye'de 1983'ten Günümüze Sosyal Yardımların Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Turam, Berna (2017). Split City Versus Divided State in Turkey: Contrasting Patterns of Political Opposition to AKP's Authoritarianism, *Cont İslam Journal*, (baskıda)
- Turunc, Hasan (2007). Islamicist or Democratic? The AKP's Search for Identity in Turkish Politics, *Journal of Contemporary European Studies*, 15 (1): 79-91.
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2017a). *GSYH-Cari fiyatlarla (Bin TL) (Yıllık)*. <https://biruni.tuik.gov.tr/gosterge/?locale=tr>, Erişim Tarihi: 29.08.2017
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2017b). *GSYH-Cari fiyatlarla değişim oranı (%) (Yıllık)*, <https://biruni.tuik.gov.tr/gosterge/?locale=tr>, Erişim Tarihi: 29.08.2017
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2017c). *Kişi Başına Düşen Milli Gelir 2002-2014*, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=88&locale=tr>, Erişim Tarihi: 29.08.2017
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2017d) *Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fert Yoksulluk Oranları*, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, Erişim Tarihi: 29.08.2017
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2017e). *İşsizlik Oranları 2000-2017*, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007, Erişim Tarihi: 29.08.2017
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2017f). *Hanehalkı Kullanılabilir Gelire Göre Gini Katsayısı ve P80/P20 Oranı 2006-2015*, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1011, Erişim Tarihi: 29.08.2017
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2017g). *Hanehalkı Kullanılabilir Gelire Göre Sıralı Yüzde 10 'Luk Gruplar İtibarıyla Yıllık Hanehalkı Kullanılabilir Gelirin Dağılımı 2006-2015*, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1011, Erişim Tarihi: 29.08.2017
- Türk, H. Bahadır (2014). *Muktedir: Türk Sağ Geleneği ve Recep Tayyip Erdoğan*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Türküzü, S. Erdem (2013). AKP ve İnsan Hakları (Derleyen: İlhan Uzgel, Bülent Duru). *AKP Kitabı Bir Dönüşümün Bilançosu*. Ankara: Phoenix Yayınevi, 225-263.
- TBB (Türkiye Belediyeler Birliği) (2017). *Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı*, http://www.tbb.gov.tr/mevzuat/kanunlar/Avrupa_Yerel_Yonetimler_ozerklik_Sarti.pdf, Erişim Tarihi: 30.08.2017

- TBMM (Türkiye Büyük Millet Meclisi) (2012). *On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*, <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k6360.html>, Erişim Tarihi: 30.08.2017
- TBMM (Türkiye Büyük Millet Meclisi) (2017a). *Gül Hükümeti Programı*, <https://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP58.htm>, Erişim Tarihi: 29.08.2017
- TBMM (Türkiye Büyük Millet Meclisi) (2017b). *I. Erdoğan Hükümeti Programı*, <https://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP59.htm>, Erişim Tarihi: 29.08.2017
- TBMM (Türkiye Büyük Millet Meclisi) (2017c). *II. Erdoğan Hükümeti Programı*, <https://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP60.htm>, Erişim Tarihi: 29.08.2017
- TBMM (Türkiye Büyük Millet Meclisi) (2017d). *III. Erdoğan Hükümeti Programı*, <https://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP61.htm>, Erişim Tarihi: 29.08.2017
- TBMM (Türkiye Büyük Millet Meclisi) (2017e). *Sınıraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun*, <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4800.html>, Erişim Tarihi: 30.08.2017
- TBMM (Türkiye Büyük Millet Meclisi) (2017f). *Geçmiş Dönem Meclis Araştırması Komisyonları Sorğu Formu*, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/arastirma_onergesi_gd.sorgu_baslangic, Erişim Tarihi: 30.08.2017
- TİHEK (Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu) (2017). *Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu*, http://www.tihek.gov.tr/tihek_kanun.html, Erişim Tarihi: 08.11.2017
- T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı (2002). *Türkiye Düzenli İlerleme Raporu 2002*, http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2002.pdf, Erişim Tarihi: 30.08.2017
- T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı (2003). *Türkiye Düzenli İlerleme Raporu 2003*, http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2003.pdf, Erişim Tarihi: 30.08.2017
- T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı (2004). *Türkiye Düzenli İlerleme Raporu 2004*, http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2004.pdf, Erişim Tarihi: 30.08.2017

- T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı (2005). *Türkiye 2005 Yılı İlerleme Raporu*, http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2005.pdf, Erişim Tarihi: 30.08.2017
- T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı (2006). *Türkiye 2006 Yılı İlerleme Raporu*, http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2006.pdf, Erişim Tarihi: 30.08.2017
- T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı (2007). *Türkiye 2007 Yılı İlerleme Raporu*, http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2007.pdf, Erişim Tarihi: 30.08.2017
- T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı (2008). *Türkiye 2008 Yılı İlerleme Raporu*, http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2008.pdf, Erişim Tarihi: 30.08.2017
- T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı (2009). *Türkiye 2009 Yılı İlerleme Raporu*, http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2009.pdf, Erişim Tarihi: 30.08.2017
- T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı (2010). *Türkiye 2010 Yılı İlerleme Raporu*, http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2010.pdf, Erişim Tarihi: 30.08.2017
- T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı (2011). *Türkiye 2011 Yılı İlerleme Raporu*, http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2011_ilerleme_raporu_tr.pdf, Erişim Tarihi: 30.08.2017
- T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı (2012). *Türkiye 2012 Yılı İlerleme Raporu*, http://www.ab.gov.tr/files/2012_ilerleme_raporu_tr.pdf, Erişim Tarihi: 30.08.2017
- T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı (2013). *Türkiye 2013 Yılı İlerleme Raporu*, http://www.ab.gov.tr/files/2013%20ilerleme%20raporu/2013_ilerleme_raporu_tr.pdf, Erişim Tarihi: 30.08.2017
- T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı (2014). *Türkiye 2014 Yılı İlerleme Raporu*, http://www.ab.gov.tr/files/ilerlemeRaporlariTR/2014_ilerleme_raporu_tr.pdf, Erişim Tarihi: 30.08.2017
- T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı (2015). *Türkiye 2015 Raporu*, http://www.ab.gov.tr/files/5%20Ekim/2015_ilerleme_raporu_tr.pdf, Erişim Tarihi: 30.08.2017

- T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı (2016). *Türkiye 2016 Raporu*, http://www.ab.gov.tr/files/pub/2016_ilerleme_raporu_tr.pdf, Erişim Tarihi: 30.08.2017
- T.C. Başbakanlığı KDGM (Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı) (2013) *Demokratikleşme Paketi*, <http://www.kdgm.gov.tr/snetix/solutions/KDGM/resources/uploads/files/kitabcik.pdf> Erişim Tarihi: 14.01.2017.
- T.C. Başbakanlığı KDGM (Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı) (2013). *Sessiz Devrim: Türkiye'nin Demokratik Değişim ve Dönüşüm Envanteri 2002-2012*, (2. Baskı), Ankara: Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı Yayını
- T.C. Başbakanlık KGEK (Kamu Görevlileri Etik Kurulu) (2017). *İstatistikî Veriler*, <http://etik.gov.tr/tr-tr/Raporlar/%C4%B0statistikî-Veriler>, Erişim Tarihi: 30.08.2017
- T.C. Başbakanlık TOKİ (Toplu Konut İdaresi Başkanlığı) (2017). *Toki Konut Üretim Raporu*, <https://www.toki.gov.tr/AppResources/UserFiles/files/FaaliyetOzeti/ozet.pdf>, Erişim Tarihi: 29.08.2017
- T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı (2017). *Türkiye`de Özelleştirme-2*, http://www.oib.gov.tr/T%C3%BCrk%C3%A7e/Sayfalar/Detay/T%C3%BCrkiyede_%C3%96zelle%C5%9Firme_Uygulamalar%C4%B1/1489152956.html?, Erişim Tarihi: 30.08.2017
- T.C. Başbakanlık Teftiş Kurulu Başkanlığı (2017). *Tarihçe*, <http://www.teftis.gov.tr/webform2.aspx?ShowPageId=9>, Erişim Tarihi: 30.08.2017
- T.C. Başbakanlık Teftiş Kurulu Başkanlığı (2009). *2008 Yılı Faaliyet Raporu*, <http://www.teftis.gov.tr/dosyagoster.ashx?id=124e6ede-ddd8-419b-8ca5-84a7d4deb025>, Erişim Tarihi: 30.08.2017
- T.C. Başbakanlık Teftiş Kurulu Başkanlığı (2010). *2009 Yılı Faaliyet Raporu*, <http://www.teftis.gov.tr/dosyagoster.ashx?id=b50b0f15-5b05-4333-80cf-49e2f49c3151>, Erişim Tarihi: 30.08.2017
- T.C. Başbakanlık Teftiş Kurulu Başkanlığı (2011). *2010 Yılı Faaliyet Raporu*, <http://www.teftis.gov.tr/dosyagoster.ashx?id=e574cab3-ad3e-45e7-82b5-e323027b24e5>, Erişim Tarihi: 30.08.2017

- T.C. Cumhurbaşkanlığı (2017). *Devlet Denetleme Kurulu Raporları*, <https://www.tccb.gov.tr/faaliyetler/ddkraporlari/>, Erişim Tarihi: 30.08.2017
- T.C. Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü (2015). *91 Numaralı Mühimme Defteri*, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın Numarası: 140, İstanbul: Divan-ı Hümayun Sicilleri Dizisi IX.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı SODES (Sosyal Destek Programı) (2017a). *Sodes'in Kapsamı*, <http://www.sodes.gov.tr/SODES.portal>, Erişim Tarihi: 29.08.2017
- T.C. Kalkınma Bakanlığı SODES (Sosyal Destek Programı) (2017b). *Bileşen Bazında İstatistikler*, <http://www.sodes.gov.tr/SODES.portal>, Erişim Tarihi: 29.08.2017
- Türkiye Grameen Mikro Finans Programı (2017a), *Hizmetlerimiz*, <http://www.tgmp.net/tr/sayfa/hizmetlerimiz/84/0>, Erişim Tarihi: 29.08.2017
- Türkiye Grameen Mikro Finans Programı (2017b), *Finansal Veriler*, <http://www.tgmp.net/tr/finansal-veriler/0>, Erişim Tarihi: 29.08.2017
- TÜSİAD (Türk Sanayicileri ve İş Adamları Derneği) (2005). *Devlette Etikten Etik Devlete: Kamu Yönetiminde Etik; Kavramsal Çerçeve ve Uluslararası Uygulamalar*, Cilt 1, İstanbul: TÜSİAD Yayın No. T/2005 - 11/412
- TÜSİAD (Türk Sanayicileri ve İş Adamları Derneği) (2005). *Devlette Etikten Etik Devlete: Kamu Yönetiminde Etik; Yasal Altyapı, Saydamlık ve Ayrıcalıklar Tespit ve Öneriler*, Cilt 2, İstanbul: TÜSİAD Yayın No. T/2005 - 11/411
- UNESCO (The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) (2017). *Poverty*, <http://www.unesco.org/new/en/social-and-human-sciences/themes/international-migration/glossary/poverty/> Erişim Tarihi: 29.08.2017.
- UNODC (United Nations Office On Drugs And Crime) (2004). *The Global Programme Against Corruption UN Anti-Corruption Toolkit 3. Edition*, Vienna: UN Publications.
- Urhan, Gülcan ve Urhan Betül (2015). AKP Döneminde Sosyal Yardım. (Derleyen: Meryem Koray, Aziz Çelik). *Himmet, Fıtrat, Piyasa AKP Döneminde Sosyal Politika*. İstanbul: İletişim Yayınları, 229-258.
- Usta, Aydın (2013) Kamu Politikaları Analizine Kuramsal Bir Bakış, *Yasama Dergisi*, Parlamento Hukuku Özel Sayısı. Sayı 24.78-102.

- Uzgel, İlhan (2013). AKP: Neoliberal Dönüşümün Yeni Aktörü. (Derleyen: İlhan Uzgel, Bülent Duru). *AKP Kitabı Bir Dönüşümün Bilançosu*. Ankara: Phoenix Yayınevi, 11-39.
- Ülsever, Cüneyt (2015). *Manzara-i Umumiye Akp İktidarının Sosyo-Politik Analizi* (1. Baskı). İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.
- Ünsal, Erdal M. (2007). *Mikro İktisat* (7. Baskı) Ankara: İmaj Yayıncılık.
- Vurucu, İkbal (2012). *Sona Doğru "Kürt Açılımı" Demokratikleşme mi? Yıkım Projesi mi?*. Ankara: Sarkaç Yayınları.
- Weiker, Walter F. (1967). *Amerikalı, Fransız, Rus Gözüyle 1960 Türk İhtilali* (Çeviren: Mete Ergin), İstanbul: Cem Yayınevi.
- WHO (World Health Organization) (2017). *Poverty*, <http://www.who.int/topics/poverty/en/>, Erişim Tarihi: 29.08.2017
- World Bank (2017). *Worldwide Governance Indicators*, <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#reports>, Erişim Tarihi: 15.08.2017
- www.mynet.com (2015). 27 Nisan E-Muhtırası Tam Metni, <http://www.mynet.com/haber/guncel/27-nisan-e-muhtirasi-tam-metni-2212559-1>, Erişim Tarihi: 30.08.2017
- Yaşlı, Fatih (2010). Bir Uzlaşmanın Tarihçesi: Türk Sağı, Devlet ve Akp (1.Baskı). (Derleyenler: Çağdaş Sümer ve Fatih Yaşlı). *Hegemonyadan Diktatoryaya Akp ve Liberal Muhafazakâr İttifak*. Ankara: Tan Kitabevi Yayınları, 207-224.
- Yaşlı, Fatih (2012). *Akp ve Yeni Rejim* (1. Baskı). Ankara: Tan Kitabevi Yayınları.
- Yalçın, Akdoğan (2010). Muhafazakar-Demokrat Siyasal Kimliğin Önemi ve Siyasal İslamcılıktan Farkı (Editör: M. Hakan Yavuz). *AKP Toplumsal Değişimin Yeni Aktörleri*. İstanbul: Kitap Yayınevi, 59-93.
- Yavuz, M.Hakan (2010). Türkiye’de İslami Hareketin Dönüşümünde Yeni Burjuvazinin Rolü. (Editör: M. Hakan Yavuz). *AKP Toplumsal Değişimin Yeni Aktörleri*. İstanbul: Kitap Yayınevi, 7-27.
- Yazıcı, Serap (2009). *Demokratikleşme Sürecinde Türkiye*, İstanbul: Bilgi İletişim Grubu Yayıncılık.
- Yeldan, A. Erinç ve Ünüvar, Burcu (2016). An Assessment of the Turkish Economy in the AKP Era, *Research and Policy on Turkey*, 1 (1): 11-28.

- Yelkenli, Mustafa (2016). *AKP Demokrasi Aldatmacası ve Kürt Açmazı* (1. Baskı), İstanbul: Vivo Yayınevi.
- Yıldırım, Deniz (2010). *2001 Krizi Sonrasında Bir Hegemonya Projesi Olarak AKP'nin Doğuşu*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yıldırım, Engin (2010). Emek Karşısında AKP (Editör: M. Hakan Yavuz). *AKP Toplumsal Değişimin Yeni Aktörleri*. İstanbul: Kitap Yayınevi, 287-305.
- Yıldırım, Murat (2011). Pragmatizm ve Yeni Kamu İşletmeciliği, *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 29, Sayı 1, s. 187-208.
- Yıldırım, Deniz (2013). AKP ve Neoliberal Popülizm. (Derleyen: İlhan Uzgel, Bülent Duru). *AKP Kitabı Bir Dönüşümün Bilançosu*. Ankara: Phoenix Yayınevi, 66-107.
- Yıldız, Ahmet (2010). *Ulus Devletin Bunalımı Federalizm ve Kürt Meselesi*, İstanbul: Nesil Yayın Grubu.
- Yıldızcan, Cemil ve Yaka, Özge (2010). Çözülen Ne: Otoritarizm mi Demokrasi mi ?. (1.Baskı). (Derleyenler: Çağdaş Sümer ve Fatih Yaşlı). *Hegemonyadan Diktatoryaya Akp ve Liberal Muhafazakâr İttifak*. Ankara: Tan Kitabevi Yayınları, 237-261.
- Yıldızoğlu, Ergin (2015). *Akp Siyasal İslam ve Restorasyon* (1.Baskı). İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Yılmaz, Abdullah ve Güler, Tahsin (2016). 2000'li Yıllarda Türk Kamu Yönetiminin Değişim ve Dönüşüm Dinamikleri. (Editör: Seyfettin Aslan ve Yılmaz Demirhan). *Türk Siyasal Hayatında AKP Dönemi*. Bursa: Ekin Yayınevi, 5-44.
- Yılmaz, Melahat (2007). *İlmli İslam ve Muhafazakar Demokrasi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yılmaz, Ragıp (2014). Teorinin Pratiğe Üstünlüğü: Türkiye'de Adalet ve Kalkınma Partili Yıllar (Editör: Nafiz Tok Ve Diğ). *Yeni Sağ Küreselleşme ve Türkiye, Türkiye'nin Adalet ve Kalkınma Partili Yılları*, Ankara: Orion Kitabevi, 227-274.

Özgeçmiş

Adı Soyadı:	Habib AYDIN
Doğum Yeri:	Haymana
Doğum Tarihi:	09/12/1985
Medeni Durumu:	Evli

Eğitim

İlköğretim:	Kerpiç Köyü İlköğretim Okulu/Haymana/Ankara
Lise:	Dumlupınar Lisesi/Konya
Lisans:	Pamukkale Üniversitesi/İ.İ.B.F. Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Yüksek Lisans:	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü/Kamu Yönetimi Bilim Dalı
Doktora:	Selçuk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Bilim Dalı
İş Deneyimi:	*Personel Müdür Yardımcılığı/Denteks Denizli2008-2009 *Bilgisayar İşletmeni Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi 2009-2013 *Öğretim Görevlisi/Silopi Meslek Yüksek Okulu/Şirnak Üniversitesi 2013-Halen
Tel:	0 507 240 48 18
E-posta:	habibaydin@sirnak.edu.tr pamukkale_9@hotmail.com
Adres:	Silopi Meslek Yüksek Okulu Silopi ŞIRNAK